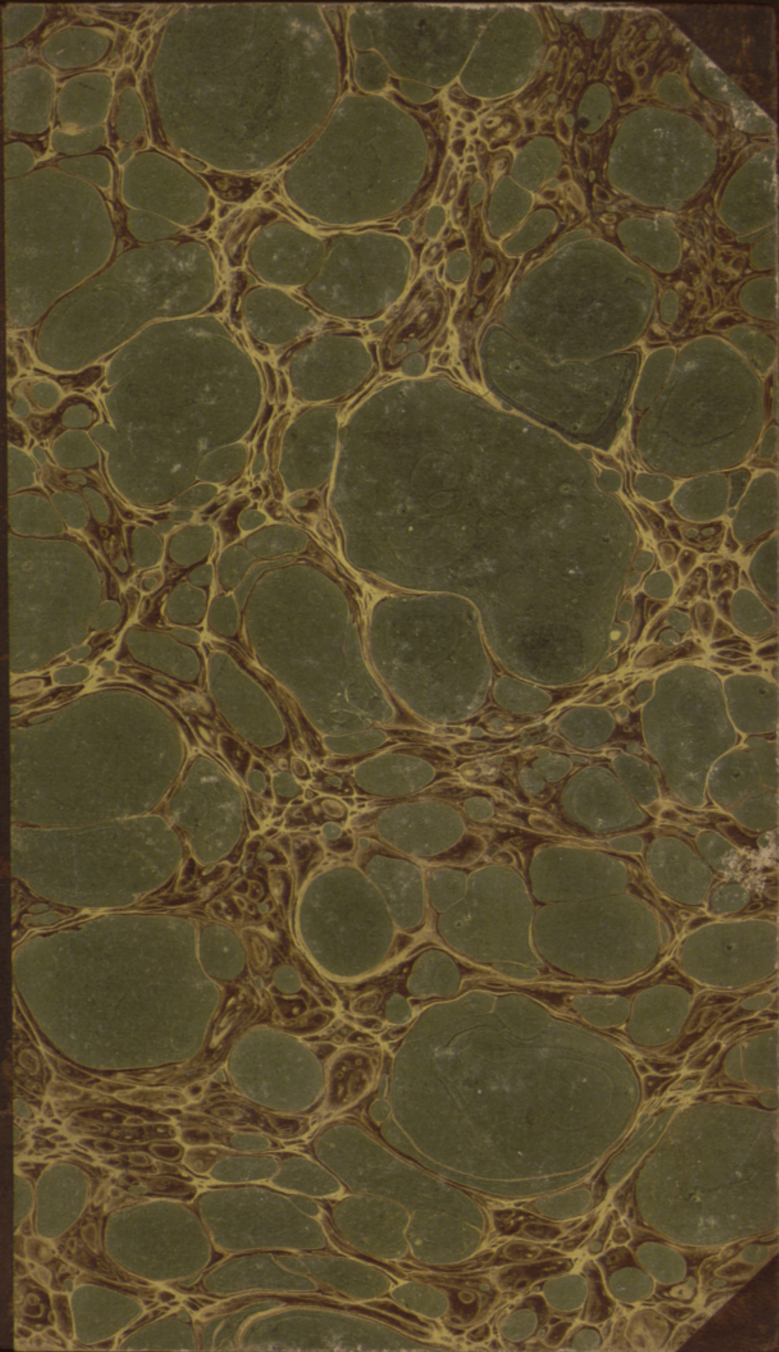
Campan.
Marie
Antoinette.
2

ANTECKNINGAR
rörande
DROTTNING
MARIE ANTOINETTES
af Frankrike och Navarra
enskilda lefnad

af

FRU CAMPAN,
Föreläserska hos Prinsessorna och Drottningens
Första Kammarfru,

ordnade, utgifna och med tillägg försedda
af

F. BARRIÈRE.

Öfversättning.

Andra Delen.

MARIEFRED.
Collin & Comp.
1825.

INSTITUT TESSIN
PARIS

Fru CAMPANS anteckningar.

7 Capitlet.

Hertigen af Choiseul hade åter visat sig vid kröningshögtidligheterna vid hofvet; en nästan allmän önskan hade gifvit hans vänner det hopp at få se honom åter inträda i ministéren eller i statsrådet; men detta hopp räckte icke länge; det parti, som var motsatt det som stödde honom, var för mägtigt i Versailles, och den unga Drottningens magt i Konungens sinne för mycket motvägd af gamla och fasta fördomar; hon upgaf således för alltid förslaget at utverka Hertigens återkallande. Så misslyckades denna Prinsessa, hvilken man målat som så ärelysten och så mägtigt befordrande det Österrikiska husets fördelar, två särskilda gångor i det enda anslag, som hade kunnat vara nyttigt för de afsigter, som man aldrig uphört at tillägga henne, och tillbragte alla åren af sin regering, ända till Revolutionens första skakningar, omgifven af fiender till sig och sitt hus.

Marie Antoinette sysselsatte sig ganska litet med at befordra vetenskaperna och de sköna konsterna; hon hade rönt några förtretligheter emedan hon låtit upföra tragedien Connetabeln af Bourbon under högtidligheterna vid Madame Clotildes, Konungens systers bröllop med Prinsen af Piemont. Paris och hofvet tadlade det opassande i de roller, som den regerande familjens namn i detta theaterstycke spelade, och den Magt, med hvilken man ingick et nytt förbund *). En läsning af detta skådespel, hållen af Grefven af Guibert i Drottningens cabinett, hade i Hennes Majestäts umgängescirkel frambragt en enthusiasm af det slag, som aflägsnar alla sunda och öfvertänkta omdömen. Hon föresatte sig nu, at aldrig mera tillåta några dylika läsningar. Emedlertid samtyckte likväl Drottningen på Herr af Cubières', Konungens stallmästares, anhållan, at för sig låta upläsas ett lustspel af hans bror. Hon hade i sin förtroliga cirkel förenat: herrarne af Coigny, af Vaudreuil, af Besenval, och fruarna af Polignac, af Chalon o. s. v.

---

*) Man måste medgifva, at skådespelet Connetabeln af Bourbon icke var ett lyckligt ämne till ett skådespel, gifvet inför alla de franska Prinsarne. Man skulle kunna lika mycket förvåna sig öfver at se hela hofvet gilla verser, i hvilka Connetabeln säger sig framför allt eftersträfva:

"Le plaisir peu gouté d'humilier un roi."

Utg. Anm.

och för at öka antalet af omdömen, medgaf hon äfven tillträde dertill åt de båda Parny, Riddaren af Bertin, *) min svärfar och mig. Molé **) läste i författarens ställe. Jag har aldrig kunnat för mig förklara genom hvilket underverk denne skicklige upläsare gjorde at detta likaså dåliga som löjliga arbete vann et allmänt bifall. Utan tvifvel var det Molés förtjusande organ, som i det det återkallade minnet af den franska skådebanans dramatiska skönheter, hindrade at höra Dorat-Cubieres' ynkeliga verser. Jag kan försäkra, at orden förtjusande! förtjusande! flera gångor afbröto declamatorn. Styckets spelning i Fontainebleau tilläts, och för första gången befallte Konungen at förhänget skulle nedsläppas före styckets slut. Dess titel var Dramomanen eller Dramaturgon. Alla personerna deri dogo, förgiftade af en pastej. Drottningen, ganska stött öfver at hafva gifvit sitt förord åt detta löjliga alster, förklarade, at hon alldrig mera skulle tillåta någon läsning; och höll denna gången ord.

Sorgespelet Mustapha och Zéangir, af Herr Chamfort, vann den största framgång på hofvets theater i Fontainebleau; Drottningen

*) Riddaren af Parny var redan känd genom sina erotiska poësier, och Riddaren af Bertin genom väl ansedda verser

**) En skådespelare, som i trettio år före Fleury och i samma roll som han varit åskådarnes gunstling på Theatre-Français.

lät gifva författaren en pension af 1200 francs, men stycket föll då det gafs i Paris.

Den motsägelseanda, som rådde i denna stad, fann et nöje i at sätta sig emot hofvets omdömen; Drottningen fattade då det beslut, at icke mera synbart beskydda några nya dramatiska arbeten; hon inskränkte sitt beskydd blott till musik-compositörerna, och inom få år upnådde denna konst en fullkomlighet, som den aldrig förut i Frankrike ägt.

Det var endast för at behaga Drottningen som entreprenören af Operan med stora omkostnader förskref till Paris den första trupp af gycklare. Gluck, Piccini, Sacchini blefvo efter hvarandra ditkallade. Dessa rygtbara compositörer, och i synnerhet den första, bemöttes med utmärkning vid hofvet; Gluck hade ifrån första ögonblicket af sin ankomst till Frankrike tillträde till Drottningens toilett, och under hela den tiden han var der qvar, uraktlät hon aldrig at tilltala honom. En dag frågade hon honom, om han snart hade sin stora Opera Armide färdig, och om han var nöjd med den; Gluck svarade henne med den kallaste min, och med sin tyska accent: "Madame, den är rätt straxt slutad, och blir sannerligen förträfflig." Hans omdöme, så uprigtigt uttaladt, bekräftade sig; och den lyriska scenen har säkerligen icke något stycke, som gjort en större verkan. Man harmades mycket öfver det sjelfförtroende, hvarmed denna konst-

Armide

när sålunda uttryckte sig om et af sina egna arbeten*); Drottningen försvarade honom med värma: hon påstod, at han icke kunde vara okunnig om förtjensten af sina arbeten, at han visste at detta omdöme var allmänt, och at han derföre utan tvifvel fruktade, at den blygsamhet,

---

*) Blygsamheten var icke Glucks dygd. Fru af Genlis säger i sina Souvenirs, at han rättvist och okonstladt talte om Piccini. "Man känner," tillägger hon, "at han är rättvis utan skryt. Emedlertid sade han i går, at om Piccinis Roland vann framgång, skulle han visa den tillbaka. Detta ord är märkvärdigt, men det är af et slag, som aldrig kommer at behaga mig. Et altid blygsamt språk är så behagligt."

Gluck hade ofta at göra med en egenkärlek hos andra, som tillräckligt upvägde hans. Han visade mycken motsträfvighet i at införa långa baletter i Iphigenie. Vestris var ganska ledsen deröfver, at denna Opera icke slutades med et litet stycke, som man kallade chaconne, och i hvilket dansens gud utvecklade all sin skicklighet. Han beklagade sig deröfver för Gluck: denne, som behandlade sin konst med all den värdighet som den förtjenar, invände ouphörligt, at i et så alfvarsamt och rörande ämne språng och dans icke voro på sitt ställe. Vid nya anmaningar af Vestris, utlät sig den vredgade tonkonstnären: "En chaconne, en chaconne! månne väl Grekerna, hvilkas seder man skall måla, hade någon chaconne?" — "Hade de intet det?" svarade den förvånade dansören, "min själ! så mycket värre för dem!"

Utg. Anm.

som anständigheten fordrade, hos honom skulle synas som falskhet. Drottningen älskade icke blott de fransyska och Italienska operorna af det stora slaget; vår opera-comique roade henne ock oändligt; hon satte mycket värde på Gretrys musik, som så väl öfverensstämmer med ordens anda och betydelse, at tiden icke kunnat förminska dess behag. Det är bekant, at et stort antal af de versifierade skådespel, som äro satta i musik af Gretry, äro af Marmontel. Dagen efter sedan Zemire och Azore för första gången gafs, blefvo Marmontel och Gretry föreställda för Drottningen, i Galleriet i Fontainebleau, då hon gick derigenom för at begifva sig till messan. Drottningen ställde till Gretry alla sina lyckönskningar öfver den nya operans framgång; hon sade honom, at hon hela natten hade drömt om den förtrollande verkan af Zemires fars och systrars trio bakom den magiska spegeln, och fortsatte derpå sin väg. Gretry, hänryckt af glädje, omfamnade Marmontel: ".Ack min vän," utropade han, "se der något, hvaraf man kan göra en ypperlig musik . . . — "Och odrägliga ord" svarade kallt Marmontel, med hvilken Drottningen icke talat det minsta *).

---

*) Författare, skalder eller tonkonstnärer, satte et stort värde derpå at deras arbeten blefvo upförda på theatern i Fontainebleau. Grimm underrättar om skälet dertill:

"Det bör anmärkas, säger han, at hofvet nästan altid med gåfvor hugnar författaren af de

Målarekonsten ägde intet låckande för Drottningen; hon gjorde de eländigaste klåpare den hedern at sitta för dem; i Galleriet i Versailles utsattes en tafla, som föreställde Marie Antoinette i all sin Kungliga ståt. Denna tafla, ämnad för hofvet i Wien och målad af en man, som icke förtjenar at nämnas, stötte alla menniskor med smak; det syntes då, som

---

stycken, som upföras i Fontainebleau, och at dessa stycken, hvilket utgör en ännu dyrbarare gunst, icke äro underkastade den vanliga ordningen för repertoiren, utan kunna, sedan de blifvit spelta vid hofvet, omedelbart derpå få spelas i Paris. Det är på denna fördel, som den vigt beror, hvilken man lägger på den förmånen at först blifva bedömd på en theater, der den altid osäkra framgången aldrig blifvit betraktad såsom lagligt afgjord, emedan man kommit öfverens at anse publiken i Paris såsom domare i sista instansen öfver de omdömen, som fällas af hofvets publik. — Emedlertid måste man medgifva, at denna domstols i första instansen sätt at döma är vida skildt ifrån hvad det fordom var, sedan det blifvit tillåtet at yttra sig genom handklappningar der likasom på andra ställen. Fordom afhörde man med den djupaste tystnad; men denna oafbrutna tystnad, så stor aktning den ock gaf tillkänna för Deras Majestäters närvaro, lemnade dock en oändlig ovisshet om de flesta åskådarnes tycke. Sedan Drottningen nådigt behagat tillåta at denna stora etiquett fick glömmas, är det ganska sällsynt at publiken i Paris icke bekräftar de domslut, som blifvit afkunnade af hofvet."

Utg. Anm.

hade denna konst, med rätta ansedd som en konst af första rangen, i Frankrike gått flera sekler tillbaka. Det är sant, Vanloo och Boucher hade till den grad förderfvat den franska skolans styl, at man med ögon, hvilka endast blifvit öfvade på de främmande och inhemska mästerstycken, som för det närvarande här finnas, icke kan begripa, huru Bouchers taflor hafva kunnat utgöra et föremål för beundran på en tid, så nära Ludvig XIV:s århundrade.

Drottningen förmådde icke at bedömma denna konst med detta uplysta omdöme, eller endast denna smak, som hos furstar är tillräcklig för at beskydda och framkalla de största förmågor; hon erkände helt ärligt, at hon i et porträtt icke såg någon annan förtjenst än den af likheten. Då hon begaf sig till Louvern för at åskåda Målnings-utställningen, genomlopp hon hastigt de mindre öfningsstyckena, och gick derifrån utan at hafva, som hon sade, uplyftat ögonen till de stora compositionerna.

Det finnes icke något godt porträtt af Drottningen utom det af Wertmüller, Konungens i Sverge första Hofmålare, och det af Fru Le Brun, hvilket räddades ifrån revolutions-raseriet utaf förvaltarne af möbelkammaren i Versailles. I sammansättningen af denna tafla råder en förvånande likhet med den af Henriette af Frankrike, den olycklige Carl I:s gemål, som är målad af van Dyk; likasom Marie Antoinette sitter ock hon omgifven af si-

na barn, och denna likhet föröker äfven det melancholiska interesse, som detta vackra stycke ingifver.

Då jag med den upriktighet, från hvilken jag aldrig skall afvika, bekänner, at Drottningen aldrig gifvit någon omedelbar upmuntran åt någon annan konst än musiken, skulle jag hafva ganska orätt, om jag med tystnad förbigick det beskydd, som hon och Prinsarne, Konungens bröder, hafva gifvit åt Boktryckerikonsten. *)

*) Konungen sjelf följde med stort deltagande en för vetenskaperna så nyttig konsts framsteg. Han gaf år 1790 et bevis på sin synnerliga välvilja för bokhandeln. Man finner följande underrättelser derom i et då utkommet arbete:

"Et bolag af de förnämsta bokhandlare i Paris, som befann sig nära at upgifva sin stat, vågade at för Konungen framställa en målning af sin bedröfliga ställning. Monarchen bevektes deraf, och täcktes af sin civillista låta utbetala den summa, hvaraf detta bolag hade behof för ögonblicket, och gick ytterligare i borgen för de summor, som för bolaget voro af nöden till fyllnad i de 1,200,000 Liv. som af detsamma till låns begärdes. Ludvig XVI skref med egen hand till Herr Necker, som då var Finansminister, följande bref:

"Det deltagande, som hos mig blifvit väckt, så väl af de associerade bokhandlarnes öde,

Man har Marie Antoinette at tacka för en praktuplaga i qvart af Metastasios arbeten; Monsieur, Konungens broder, för en Tasso i qvart, prydd med gravurer, gjorda efter Cochins teckningar; och Grefven af Artois för en liten samling af Valda Arbeten, hvilken anses för et af de mästerstycken, som utgått ifrån den rygtbare Didots prässar.

År 1775, vid Marskalken du Muys död, verkade den öfvervigt, som Nyhetsstiftarnes sect vunnit, at Herr af Sainct-Germain blef kallad till hofvet, och at det vigtiga Krigs-ministers-embetet åt honom updrogs. Hans första omsorg var at sysselsätta sig med up-

---

som af de talrika arbetarnes, hvilka de både i Paris och i provinserna underhålla, och hvilka utan en hastig hjelp skulle blifva utan arbete, då såväl växel-cassan som andra capitalister, till hvilka de vändt sig, icke kunnat bispringa dem, har föranledt mig, at, under namn af lån, förskjuta dem af fonderna för min civillista de 50,000 écus, som för dem till den 31 sistledne voro af et oundvikligt behof. Samma skäl förbinda mig ock, at på samma fonder gifva en borgen för de summor, dem de kunna förskaffa sig, för at tillika med de 50,000 écus, dem jag förskjutit, utgöra en summa af 1,200,000 liv. som inom tio år skola återbetalas, äfvensom räntan på Capitalet, för hvilken jag dock icke utsätter någon viss betalningstermin. Saint-Cloud den 4 Aug. 1790. Undertecknadt: Ludvig."

Utg. Anm.

häfvandet af Konungens lif- och hus-trupper, et aktningbjudande och gagnande bröstvärn för Konungamagten.

Man bör anmärka, at vid den tid då Cancelleren Meaupou förmådde Ludvig XV at uphäfva parlamentet och fördrifva alla de förra Magistratspersonerna, Musqueterarne hade erhållit updraget at verkställa detta, och at vid midnattsklockslaget herrar presidenter och rådspersoner allesammans blefvo häktade, hvar och en af två musqueterare.

Om våren år 1775 hade et folkuplopp, förorsakadt af brödets dyrhet, ägt rum. Herr Turgots *) nya system af Spanmålshandelns obegränsade frihet, utgjorde orsaken eller förevändningen derför; och Konungens liftrupper hade äfven vid detta tillfälle gjort det allmänna lugnet de största tjenster.

Många personer, uplysta genom de olyck-

---

*) Frihet och sparsamhet voro Turgots båda grundsatser. I synnerhet yrkade han vid hofvet på användandet af den sednare. Hans talrika indragningar gjorde adeln och presterskapet missnöjda. — En slägting till denne Minister frågade en Biskop, om man icke kunde fira påsken och jubileum på samma gång. "Min Fru," svarade henne prelaten, "vi äro nu i besparingarnas tid; jag tror at man äfven kan göra denna."

Utg. Anm.

liga händelserna vid slutet af Ludvig XVI:s regering, hafva misstänkt Herr af Saint-Germain för förrädiska afsigter till befrämjande af de planer, hvilka i sanning redan för en lång tid tillbaka hade blifvit upgjorda af Konungamagtens fiender; men, genom hvilket olyckligt öde förmåddes väl Drottningen at understödja dylika åsigter? Jag har aldrig kunnat uptäcka den rätta orsaken dertill, så framt den icke bör sökas antingen i den stora ynnest, som beviljades capitenerne och de öfriga officerarne af lifgardet, hvilka genom denna omstöpning blefvo de enda militärer, af deras rang, hvilka vakten om Konungens person tillkom; eller ock i Drottningens inrotade ovilja emot Hertigen af Aiguillon, som då var chef för Chevaux-legers. Herr de Saint-Germain bibehöll likväl femtio Gendarmer och femtio Chevaux-legers, för at öka den Kungliga ståten på stora ceremoni-dagar; men år 1787 omskapade Konungen helt och hållet dessa båda slags kärnor för militäriska corpser. Drottningen sade då med tillfredsställelse, at man till slut skulle komma derhän at slippa at se rödrockar i Versailles' gallerier. *)

---

*) Drottningen frågade nyligen Herr af Saint-Germain: "hvad vill Ni göra med de fyratiofyra Gendarmerna och de fyratiofyra Chevaux-legers, som Ni behåller. Det är förmodligen för at escortera Konungen till Parlaments-sessionerna." — "Nej Madame, det är för at följa honom, då man skall sjunga Te

Under åren ifrån 1775 till 1781 befann sig Drottningen i den tidpunkt af sin lefnad, då hon mest öfverlemnade sig åt de nöjen, som från alla sidor erbjödos henne. Under de små resorna till Choisy var det ofta spectakel två gångor på en och samma dag: nemligen stor opera och fransk eller italiensk comedi på den vanliga timman, och klockan elfva om aftonen gick man åter in i spectakel-salen för at öfvervara föreställningar af de Parodier, i hvilka Operans förnämsta skådespelare visade sig i de vidunderligaste roller och costumer. Åt den rygtbara dansösen Guimard lemnades altid de förnämsta rollerna; hon spelade mindre väl än hon dansade; hennes utomordentliga magerhet och svaga och hesa röst passade förträffligt väl för det burlesqua i Ernelindas och Iphigenias parodierade roller.

Den utsöktaste och artigaste fest, som blifvit gifven till Drottningens ära, var den som Monsieur, Konungens bror, anstälide för henne i Brunoy. Denne Prins hade visat mig den synnerliga nåden at der gifva mig till-

---

Deum." Man bör veta, at Drottningen skulle hafva önskat at de helt och hållet blifvit uphäfda, och at Konungen blifvit bevakad i Versailles, som Kejsarinnan hennes mor och Kejsaren i Wien; och det hade varit enkelt och bra. Corresp. secr. de la cour: Regne de Louis XVI.

Utg. Anm.

träde, och jag följde hennes Majestät öfverallt i den grupp, som omgaf henne. Då hon genomgick trädgårdarna, fann hon i den första bosqueen riddare, beväpnade från hufvud till fot, insomnade vid foten af träd, i hvilka deras lansar och sköldar voro uphängda. Försvinnandet af de skönheter, som lifvat Carl den stores afkomlingar och de tappre af detta århundrade till så många höga dater, hade fororsakat denna lethargiska sömn. Men då Drottningen visade sig vid ingången af bosqueen, voro de i ögonblicket på fötterna, behagliga röster förkunnade orsaken till deras befrielse ifrån sin förtrollning, och det begär de hyste at visa sin skicklighet och tapperhet; derifrån gingo de till en ganska stor kampplats, prydd med mycken prakt och noga i de gamla tornerspelens styl.

Femtio dansörer i pagedrägter framförde till Riddarne tjugufem ypperliga svarta hästar, och tjugufem af en glänsande hvithet med ganska rika sadelmunderingar. Det parti, i spetsen för hvilket Auguste Vestris var, bar Drottningens färger; Picq, balletmästare vid Ryska hofvet, anförde det motsatta partiet; man anställde ringränning med turkhufvuden, lansbrytning, och slutligen en strid på lif och död, som lyckades förträffligt; ehuru man icke tviflade, at ju Drottningens färger skulle blifva segrande, kände åskådarne icke destomindre alla de olika och spända känslor, som segerns ovisshet medför.

Nästan alla vackra fruntimmer i Paris, som altid äro ifriga at få njuta dessa slags skådespel, hade erhållit sin plats på de bänkrader, som omgåfvo tornerplatsen; denna samling fullbordade efterhärmningens sanning. Drottningen, omgifven af den Kungliga familjen och hela hofvet, satt under en ganska hög thronhimmel. Et skådespel, följdt af en pantomim-ballet och en bal, slutade festen, i hvilken för öfrigt hvarken fattades fyrverkeri eller illumination. Sist brunno på en fyrverkeri-ställning af en ofantlig höjd, sjelf ställd på en hög kulle, i en ganska mörk och lugn natt dessa orden: Lefve Ludvig, Lefve Marie Antoinette.

Utom Konungen sysselsatte sig denna unga familj helt och hållet endast med nöjen; och smaken för dem upäggades ouphörligt af denna mängd af tjenstaktiga varelser, som i förekommandet af Furstarnes begär och tillochmed af deras lidelser, finna et medel at visa sitt nit och et hopp at ådraga sig eller underhålla gunsten.

Hvem skulle väl hafva vågat at genom kalla och lugna anmärkningar hejda en liflig, ung och skön Drottnings nöjen? Endast en mor eller en gemål skulle dertill kunnat hafva rättighet; och Konungen lade inget hinder i vägen för Marie Antoinettes önskningar och vilja; hans långvariga kallsinnighet hade öfvergått i en känsla af beundran och kärlek;

han var en slaf af alla Drottningens begär; och hon, förtjust af den lyckliga förändring, som tilldragit sig i Konungens hjerta och i hans vanor, kunde icke nog dölja den tillfredsställelse hon deröfver kände, eller den magt hon vunnit öfver honom.

Konungen lade sig bestämdt på slaget elfva alla aftnar; han var ganska methodisk, och ingen ting störde honom i hans vanor. Han hade ännu icke en enda gång underlåtit at dela den ägtenskapliga sängen; men det buller, hvilket Drottningen emot sin vilja gjorde då hon stundom ganska sent hemkom ifrån aftonsällskapen hos Prinsessan af Guéménée eller hos Hertigen af Duras, besvärade till slut Konungen; och det blef utan hetta öfverenskommet, at Drottningen skulle förut underrätta honom om de nätter, då hon ernade vara ute; då begynte Konungen at ligga i sina egna rum, hvilket aldrig förut under hela ägtenskapet händt.

Under vintern tillbragte Drottningen många nätter på Operabalerna; hon begaf sig dit med en enda statsfru, och fann der altid Monsieur och Grefven af Artois; hennes betjening dolde sitt livrée under öfverrâckar af grått kläde. Hon trodde sig aldrig vara igenkänd och var det ändock af hela samlingen ifrån det första ögonblicket hon inträdde i salen; man låtsade at icke igenkänna henne, och

tillställde altid någon balintrig för at förskaffa henne et nöje af sitt incognito.

Ludvig XVI ville en gång med Drottningen besöka en masqueradbal; man öfverenskom, at Konungen icke allenast skulle underlåta sin offentliga, utan ock sin lilla coucher. Drottningen begaf sig till honom genom de inre corridorerna i palatset, åtföljd af en af sina hofdamer, som bar en svart domino; hon hjelpte till at bekläda honom dermed, och de gingo ensamna ner på gården till slottscapellet, der en vagn väntade dem med den tjenstgörande Gardes-captenen och en statsfru. Konungen var deraf föga road, talade endast med två eller tre personer, hvilka i ögonblicket igenkände honom, och fann ingenting roligt på balen, utom pajazzos och Arlequinerna; och den Kungliga familjen roade sig ofta sedan at bry honom för detta.

En händelse, ehuru ganska enkel i sig sjelf, ådrog likväl Drottningens upförande ledsamma misstankar. Hon for en afton till operan i sällskap med statsfrun, Hertiginnan af Luynes; och hennes vagn gick sönder just då hon åkte in i Paris. Man måste stiga ur; Hertiginnan bad henne gå in i en bod, under det at en lakej beställde fram en hyrvagn. Man var masquerad, och om man vetat at hålla saken tyst, skulle händelsen aldeles icke hafva blifvit känd; men at åka i hyrvagn var

för en Drottning en så besynnerlig händelse, at hon knapt var inkommen i operasalen, förr än hon icke kunde afhålla sig ifrån at säga åt några personer, som hon der mötte: "det är jag som kommer i hyrvagn, är icke det rätt lustigt?" *)

---

*) Man kunde vänta sig det, at balnöjet, och den lust Drottningen hyste, at der åtminstone under masquen smaka nöjet af et incognito, skulle gifva anledning till en mängd af dessa äfventyr, som utgöra et af de nöjen som åtfölja dessa slags förklädningar, och hvilka närvaron af en tredje person altid gör oskyldiga. Man läser följande anecdot i någon skrift från den tiden:

"Man hviskar om et äfventyr, som tilldragit sig på den bal, som Grefven af Viry gifvit; det berättas så här: Efter måltiden hade Drottningen aflägsnat sig med sitt följe, men hade litet derefter masquerad åter inkommit på balen. Klockan tre om morgonen gick hon omkring med Hertiginnan af La Vauguyon: dessa båda masquer tilltalades af en omasquerad ung förnäm herre, en främling, hvilken länge talade med dem, emedan han tog dem för två fruntimmer af anseende utaf sina bekanta. Misstaget gaf anledning till et sällsamt samtal, hvilket så mycket mera roade Hennes Majestät, som hans tal var lätt och behagligt, utan at likväl vara obetänksamt. Två masquerade karlar sällade sig dertill, och blandade sig i talet; sedan man mycket skrattat, åtskildes man. De båda damerna önskade at begifva sig derifrån; den tyska baronen ledsagade dem; en ganska anspråkslös täckvagn körde fram; när det blef fråga om at stiga

Från detta ögonblicket fick hela Paris veta om händelsen med hyrvagnen; man hviskade till hvarandra, at det låg en hemlighet under detta nattäfventyr; Drottningen skulle hafva gifvit et möte i något enskildt hus åt någon förnäm herre, som hedrades af hennes ynnest: man nämnde högt Hertigen af Coigny, som

---

deri, aftog Fru af La Vauguyon sin masque. Man kan dömma om främlingens förvåning, och huru mycket den blef förökad, då han, i det hon vände sig om, äfven igenkände den andra personen, som också aftagit masquen; vördnad och någon förvirring följde på förtroligheten. Den förtjusande monarkinnans värdighet återgaf likväl modet åt främlingen, som för öfrigt förut haft den äran at upvakta Hennes Majestät och at af henne vara känd. Det skämt han hade at förebrå sig hade icke varit något annat, än sådant, hvartill masquen, i synnerhet i Frankrike, berättigar. Drottningen lemnade honom, i det hon ålade honom tystnad. Han skulle visserligen hafva iagttagit den, men ganska onyttigt, emedan två eller tre åskådare, som af en händelse befunno sig der nära bredvid, icke ansågo sig förpligtade till samma förtigenhet. Föröfrigt var denna främling, utmärkt af et vackert utseende, älskvärdhet och en hög börd, ganska väl förtjent af den lycka slumpen honom gaf. Några dagar derefter, då han befann sig i Drottningens väg, frågade hon honom om han hade förvarat hennes hemlighet, med en ton, som gaf tillkänna, at hon derpå icke lade den minsta vigt." Corresp. secr. de la cour: Regne de Louis XVI.

Utg. Anm.

visserligen stod ganska väl vid hofvet, men likaså mycket hos Konungen som hos Drottningen. Så snart dylika tankar på en kärlekshandel blifvit upväckta, fans det icke mera någon gräns för den dumma inbilskheten hos dagens hjeltar, och ännu mindre för det förtal, som gick omkring i Paris på Drottningens räkning: om hon på jagten eller vid spelet hade talat med Herrarna Edvard af Dillon, af Lambertye, eller andra, hvilkas namn jag numera icke erindrar mig, så voro dessa genast lika så många gynnade älskare. Paris viste icke, at alla dessa unga personer icke ägde något tillträde till Drottningen, och at de icke en gång hade rättighet at blifva présenterade för henne; men hon reste förklädd till Paris, hon hade begagnat sig af en hyrvagn; en obetänksamhet gör olyckligtvis at man misstänker andra dylika, och elakheten felar icke at förmoda det som tillochmed är omöjligt. Drottningen, lugn i medvetandet om sitt upförandes oskuld, och om den rättvisa hon väl visste, at alla som omgåfvo henne skulle göra åt hennes enskilda lefnad, talade med förakt om dessa falska rykten, och åtnöjde sig med at förmoda, at någon dum inbilskhet å de nämnda unga personernas sida gifvit anledning till dessa elakheter. Hon uphörde då at tilltala dem, och at tillochmed se på dem. Deras fåfänga blef deraf sårad, och nöjet at få hämnas dref dem at säga eller låta förstå, at de hade haft den olyckan at uphöra at behaga. Andra unga tokar hade fått den inbillningen at tro sig

vara anmärkta af Drottningen, emedan de ställt sig nära den grillerade logen i skådespelshuset i Versailles, dit Hennes Majestät ofta plägade incognito begifva sig; och jag har sett anspråk endast deraf bilda sig, at Drottningen bedt en af dessa herrar göra sig underrättad på theatern, om det skulle länge dröja innan den andra pjesen började.

Listan på de personer, som mottogos i Drottningens cabinett, och hvilka jag ofvanföre nämnt, lemnades genom Prinsessan af Lamballe åt Kammarhusarerna; likväl kunde de personer, som på den voro upförda, icke inställa sig för at njuta af denna ynnest några andra dagar, än då Drottningen åstundade at se sin förtroliga umgängeskrets samlad, hvilket endast ägde rum efter hennes barnsängar eller vid tillfällen af lättare illamående. De förnämsta personerna vid hofvet begärde understundom enskilda audienser, och Drottningen mottog dem då i et rum inom det, som man kallade de vakthafvande damernas cabinett, hvilka gjorde anmälningen för Drottningen i hennes inre rum.

Jag befann mig en dag i detta cabinett, då Hertigen af Lauzun genomgick det efter en scen, som fordrar at omständligare berättas.

Hertigen af Lauzun (sedermera Hertig af Biron), som under Revolutionen visat sig som en af Hertigens af Orleans förtrognaste,

har efterlemnat ännu outgifna Anteckningar, i hvilka han smädar Marie Antoinettes character. Han berättar deruti en anecdot om en hägerfjäder; se här den sannfärdiga historien derom.

Hertigen af Lauzun hade et ljust hufvud och någonting chevalereskt i sitt sätt at vara. Drottningen såg honom vid Konungens aftonmåltider och hos Prinsessan af Guéménée, och bemötte honom der med vänlighet. En dag infann han sig hos Fru af Guéménée klädd i uniform och med den aldrapräktigaste hvita hägerfjäder i sin casque som det var möjligt at se; Drottningen beundrade denna fjäder, och han lät tillbjuda henne den genom Prinsessan af Guéménée. Emedan han hade burit den, hade Drottningen icke kunnat föreställa sig, at det skulle falla honom in, at gifva henne den; mycket brydd öfver en skänk, hvilken hon så till sägandes sjelf ådragit sig, vågade hon icke at vägra den, och visste icke heller om hon borde gifva en återskänk, i hvilket fall åter hon fruktade at gifva antingen för litet eller mycket; i denna villrådighet åtnöjde hon sig med at bära fjädern en enda gång, och för Herr af Lauzun anmärka, at hon hade prydt sig med den skänk han gifvit henne. I sina hemliga Anteckningar lägger Hertigen en stor vigt på skänken af sin hägerfjäder, hvilket gör honom ganska ovärdig af en heder, gifven åt hans namn och hans rang.

Hans högmod väckte hos honom en öfverdrifven föreställning om värdet af den ynnest, som blifvit honom visad. En kort tid efter hägerfjäder-skänken, anhöll han om en audiens; Drottningen biföll dertill, såsom hon skulle hafva gjort med hvar och en annan af en så uphöjd rang. Jag var i rummet bredvid audiensrummet; få ögonblick efter hans ankomst, öpnade Drottningen åter dörren, och sade med hög och vredgad röst: "gå ut, min herre!" Herr af Lauzun bugade sig djupt och försvann. Drottningen var ganska uprörd. Hon sade till mig: "denna karlen får aldrig komma in till mig." Få år före revolutionen 1789 dog Marskalken af Biron. Hertigen af Lauzun, arfvinge till hans namn, gjorde anspråk på den vigtiga posten som Öfverste vid regementet Gardes-françaises. Drottningen utverkade, at Hertigen af Chatelet erhöll den; deraf et outsläckligt hat. Hertigen af Biron fästade sig sedan vid Hertigens af Orleans interessen, och blef en af de ifrigaste Marie Antoinettes fiender. *)

---

*) Hertigens af Lauzun Anteckningar, hvilka på den tid, då Fru Campan författade sina, ännu endast voro i manuscript, hafva sedermera blifvit utgifna. De skrefvos af Hertigen af Lauzun på begäran af et fruntimmer, med allt skäl rygtbart för sitt snille, behag och skönhet, Hertiginnan af Fleury, dotter till Grefven af Coigny. Den utgifna uplagan innehåller icke berättelsen om hägerfjädern, men jag har läst den i et manuscript-exemplar. Utg. Anm.

Jag känner en motvilja at alltför omständligt försvara Drottningen i afseende på tvänne nedriga anklagelser, hvarmed smädeskrifvarne vågat förstora sina förgiftade nidskrifter. Jag vill endast flygtigt vidröra de ovärdiga misstankarna om en hennes för starka böjelse för Grefven af Artois, och skälen till den ömma vänskap, som ägde rum emellan Drottningen, Prinsessan af Lamballe och Hertiginnan af Polignac. Jag har ingen anledning at tro, at Grefven af Artois i hans och Drottningens första ungdomsår, var, som man sagt, aldeles förtjust i sin svägerskas skönhet och älskvärdhet; men jag kan försäkra, at jag altid sett denne Prins emot Drottningen iagttaga et ganska vördnadsfullt afstånd, at hon talade om honom och om hans älskvärdhet och glättighet med denna öppenhet, som aldrig åtföljer några andra än de oskyldigaste känslor, och at alla som omgåfvo Drottningen, aldrig i den tillgifvenhet, som hon yttrade för Hans Höghet Grefven af Artois, hafva sett något annat än den en öm syster visar en sin yngsta bror. Hvad åter angår den förtroliga förbindelsen emellan Marie Antoinette och de nyssnämnda fruntimren, hade den aldrig, och kunde icke hafva någon annan grund än det ganska oskyldiga begäret, at midt i et talrikt hof försäkra sig om tvänne väninnor; men oaktadt denna förtrolighet uphörde dock aldrig iagttagandet af denna ton af en fri och glad vördnad, hvarmed äfven

personer af den högsta rang hylla det Kungliga Majestätet. *)

---

*) "Man måste medgifva," säger Montjoye, "at den nära vänskapen emellan Drottningen och Hertiginnan Polignac, emellan en Furstinna och en undersåte, kan synas så mycket utomordentligare, som man derpå aldrig förut haft något exempel. Emedlertid ägde den dock verkeligen rum, man kan icke annat än medgifva det: och det fans följagteligen för förderfvade menniskor ingen annan utväg öfrig, än at underlägga denna vänskap en brottslig bevekelsegrund; man lyckades ock deri endast allt för väl.

Emedan et ganska verkligt förslag at afhända den olycklige Ludvig XVI thronen var å bane, trodde man sig böra begynna med at förnedra honom; och för detta ändamål var det verksammaste medlet det at anfalla Drottningens seder. Det var äfven för framgången af detta infernaliska system väsentligt, at i det allmänna omdömet nedsätta Hertiginnan af Polignac, förr än man anföll Furstinnan sjelf. Ty om Hertiginnan verkligen var förtjent af det allmänna föraktet, skulle den vanheder, som gjöts öfver henne, återfalla på hennes höga väninna.

Man sparade således icke smädeskrifter emot Fru af Polignac. Man har flera gångor frågat denna historias författare, om han läst dessa smädeskrifter. — Ack, hvem är det väl, som olyckligtvis icke har läst dem? Men han har i sin ordning bedt dem, som skrifvit dem, at vilja vidkännas dem och framlägga sina bevis. Man har aldrig svarat honom; och klokt folk, som kände Hertigen och Hertiginnan af

Drottningen, mycket uptagen af Hertiginnans af Polignac umgänge och af de nöjen, som ouphörligt följde på hvarandra, hade, sedan någon tid tillbaka, färre timmar öfriga för Abboten af Vermond; han fattade då det parti at aflägsna sig ifrån hofvet. Man gjorde honom den hedern at tro honom hafva tillåtit sig föreställningar angående sin höga Elevs alltför lättsinniga användande af tiden, och at han hade ansett sig genom sin dubbla egenskap af prästman och handledare, icke mera vara på sitt ställe vid hofvet; men man bedrog sig:

Polignac ganska nära, hafva synts honom vara öfvertygade derom, at författarne till dessa smädeskrifter voro föraktliga baktalare, lejda af Konungens och Drottningens fiender. Han har tillochmed frågat Hertiginnans betjening, som icke mera hade något at vänta af sin matmoder, och deras svar hafva bevisat, at hon var älskad af allt sitt folk, och at hon inom sin familj lefde ganska anständigt och regelbundet.

Änteligen har Författaren icke heller kunnat anträffa någon, som föregifvit sig hafva af Hertigen eller Hertiginnan af Polignac lidit den aldraminsta oförrätt. Då han hade at afgöra emellan svåra anklagelser å ena sidan, men som voro blottade på bevis af alla slag, och obestridliga facta å den andra, har han naturligtvis varit nödsakad at hålla sig till dessa sednare; hans egenskap som historieskrifvare har icke tillåtit honom något annat förhållande." (Hist. de Marie Antoinette.)

Utg. Anm.

hans missnöje härledde sig endast ifrån den ynnest, i hvilken Grefvinnan Jules Polignac stod. Efter fjorton dagars förlopp sågo vi honom återkomma till Versailles och återtaga sina vanliga functioner. Jag skall längre fram berätta skälen till hans afresa och de vilkor han gjorde för sin återkomst.

---

8 Capitlet.

Ända ifrån Ludvig XVI:s upstigande på thronen väntade Drottningen et besök af sin bror, Kejsaren Joseph II. Denne Furste utgjorde det vanliga ämnet för hennes samtal; hon berömde hans snille, hans arbetsifver, hans militäriska insigter och hans utomordentliga enkelhet i sitt sätt at vara. Alla de, som omgåfvo Hennes Majestät, längtade lifligt at vid hofvet i Versailles få se en Furste sin rang så värdig. Änteligen gafs det tillkänna, at han, under namn af Grefve af Falkenstein, nu snart skulle anlända, och man nämnde tillochmed dagen, då han skulle inträffa i Versailles *). Drottningens och hennes höga Broders första välkomstomfamningar skedde i närvaro af hela Drottningens hof. Detta skådespel var ganska rörande; de rent menskliga känslorna väcka et

*) Drottningen tog emot Kejsaren i Versailles, och reste aldeles icke emot honom i en cabriolet, såsom det står at läsa i några anecdoter om Ludvig XVI:s hof, och namneligen i et arbete af ganska mycket värde, der denna anecdot är anförd på aldeles samma sätt som i Espion Anglais, hvarifrån den sannolikt är tagen.

vida större ofrivilligt deltagande, när man ser dem med all sin magt och i all sin frihet utveckla sig i Furstars hjertan.

Kejsaren blef genast i Frankrike allmänneligen beundrad; de lärde, kunnige militärer och rygtbara konstnärer skattade högt hans vidsträckta insigter. Mindre bifall skördade han vid hofvet, och et ganska ringa af Konungens och Drottningens närmaste omgifning. Et underligt sätt at vara, en uprigtighet, som stundom urartade till hårdhet, en enkelhet, som synbart var tillgjord: allt detta gjorde at man betraktade honom mera som en besynnerlig än som en beundransvärd Furste. Drottningen sade, at hon åt honom låtit tillreda rum i slottet, men Kejsaren svarade henne, at han icke mottoge dem, och at när han reste, han altid bodde på krogen (detta var hans egna uttryck): Drottningen yrkade ytterligare derpå, och försäkrade honom, at han skulle vara der fullkomligt fri och afskild ifrån allt buller. Han svarade, at han väl visste, at slottet i Versailles var ganska stort, och at man der herbergerade så många pickelhäringar, at han väl också kunde få en plats der; men at hans kammartjenare redan hade låtit sätta up hans fältsäng i et allmänt hôtel, och at han ernade at bo der.

Han åt middag med Konungen och Drottningen, och afton med hela den samlade Kungliga familjen. Han tycktes visa sig hafva fat-

tat något tycke för den unga Prinsessan Elisabeth, som vid denna tiden inträdde i ungdomsåldern, och var utmärkt af denna ålders friskhet. Rykten om et giftermål med denna Konungens unga syster kringspriddes väl; men jag tror icke, at de ägde någon grund.

Uppassningen vid bordet förrättades ännu af qvinnor, när Drottningen i sina cabinett spisade tillsammans med Konungen, den Kungliga familjen och Furstliga personer *). Jag up-

---

*) Bruket var, at, om äfven måltiden var början, och en Prinsessa af blodet inträdde, samt inbjöds at intaga sin plats vid Drottningens bord, Hofmästarne och Adelspagerne i ögonblicket öfvertogo uppassningen, och Drottningens Kammarfruar aflägsnade sig. Dessa hade efterträdt Hoffröknarna i flera delar af deras tjenstgöring, och bibehållit några af deras privilegier. En dag kom Hertiginnan af Orleans till Fontainebleau just vid middagstimman, då Drottningen inbjöd henne at sätta sig till bords, och gjorde sjelf tecken till sina fruar at lemna uppassningen och låta vederbörande manspersoner aflösa sig. Hennes Majestät sade, at hon ville vidmagthålla et privilegium, som bibehöll dessa sysslor vid deras anseende, och i dem beredde en tillflygt för den fattiga Adelns döttrar.

Fru af Misery, Baronessa af Biache, Drottningens första Kammarfru, efter hvilken jag blef utnämnd *i survivans*, var dotter af Grefven af Chemant, och hennes mormor var en Montmorency. Prinsen af Tingry kallade henne i Drottningens närvaro min cusin.

vaktade nästan alla dagar vid Drottningens middagsmåltid. Kejsaren talade der mycket och länge; han uttryckte sig med lätthet på vårt språk, och det besynnerliga i hans uttryck gaf något retande åt hans tal. Jag hörde honom flera gångor säga, at han älskade spectaculösa saker, hvarmed han ville beteckna allt som hade et visst yttre anseende, eller en scen, som var värd deltagande. Han beslöjade icke någon af sina fördomar emot det Franska hofvets etiquett och sedvänjor, och gjorde dem tillochmed i Konungens egen närvaro till föremål för sitt bitande skämt *). Konungen små-

---

De, som enligt gammalt bruk upvaktade de Franska Konungarna vid måltiderna, hade vissa af Staten erkända förmåner. Flera dylika sysslor fordrade adelskap och såldes för 40,000 ända till 300,000 francs. Det finnes en samling af Konungastadgar rörande de personers förmåner och företrädes-rättigheter, som bekläda sysslor vid det Kungliga hofvet.

*) Joseph II hade tycke, och man kan tillochmed säga en talent för satiren. Man har nyligen utgifvit en samling af bref, i hvilka hans bittra skämt icke sparar hvarken de Stora eller prästerskapet eller tillochmed Konungarne hans medbröder. Man skall finna några af dessa bref i de Historiska Bilagorna (Litt. A.).

För öfrigt fann hans sinnesarts skärpa i den vid det Franska hofvet öfliga etiquetten ämne nog för sin utöfning. Om man vill hafva et begrepp om detta tyranni, hvaraf de Kungliga alla timmar på dagen trycktes, och som

log och svarade aldrig något derpå; Drottningen tycktes lida deraf. Kejsaren slutade ofta sina berättelser om de saker han i Paris hade beundrat, med förebråelser åt Konungen för det at de för honom voro obekanta: han kunde icke begripa huru en sådan mängd af dyrbara målningar kunde lemnas qvar ibland dammet i stora magasiner *); och sade en dag till honom, at om bruket icke voro at upställa några af dem i rummen i Versailles, han icke en gång skulle känna de förnämsta mästerstycken han ägde. **) Han förebrådde honom ock, at han icke hade besökt Invalidernas hôtel, eller Militärskolan; och sade tillochmed, i vår närvaro, åt honom, at han icke allenast borde känna allt hvad som fans i Paris, utan äfven resa omkring i Frankrike, och residera några dagar i hvar och en af sina stora städer,

---

följde dem, så till sägandes, ända in i deras ägta säng, kan man läsa de historiska uplysningarna af Fru Campan, N:o I.

Utg. Anm.

*) Någon tid efter Kejsarens afresa, framlade Grefven af Angiviller för Konungen utkast till byggnaden af Museum, som då blef påbörjadt.

**) Kejsaren tadlade mycket det då rådande bruket, at låta handlande få upsätta bodar bredvid de yttre murarna af alla palats, och at tillochmed inrätta et slags stånd vid trapporna, i gallerierna i Versailles och Fontainebleau, och tillochmed i hvarochen vändning i de stora trapporna.

Drottningen blef till slut stött öfver Kejsarens oförbehållsamma uprigtighet, och gjorde honom några föreställningar tillbaka rörande den beredvillighet, hvarmed han tillät sig at göra dylika. En dag, då hon var sysselsatt at underskrifva åtskilliga contract och anordningar af utbetalningar för sitt hof, samtalade hon derom med sin Hof-Stats-Secreterare, Herr Augeard, som för henne till undertecknande framlade documenten det ena efter det andra, och derpå lade dem tillbaka i sin portfölj. Kejsaren gick under detta arbete fram och tillbaka i rummet, men stadnade hastigt, för at nog skarpt förebrå Drottningen at hon undertecknade alla dessa papper, utan at genomläsa dem eller åtminstone kasta ögonen på dem, och gjorde flera ganska rigtiga anmärkningar angående faran at lättsinnigt gifva sin underskrift. Drottningen svarade honom, at man ganska illa kunde använda grundsatser, som i sig sjelfva voro ganska sunda: at hennes Hof-Stats-Secreterare, som förtjente hela hennes förtroende, nu för henne icke framlade någonting annat än anordningarna för utbetalningen af hennes hofsysslors löne-qvartal, hvilka i Räntekammaren voro inregistrerade, och at hon icke vågade någonting med at oförsedt på dem teckna sin underskrift *).

*) Se de Historiska uplysningarna af Fru Campan, N:o II.

Drottningens toilett var äfven för Kejsaren et ouphörligt ämne för klander. Han förebrådde henne at hon infört för många nya moder, och plågade henne rörande bruket af smink, vid hvilket hans ögon icke kunde vänja sig. En dag, då hon pålade dylikt något mera än vanligt, när hon ernade at begifva sig till spectaklet, rådde han henne at pålägga ännu mera, och sade till henne, i det han pekade på et närvarande fruntimmer, som också verkeligen var starkt sminkadt: "Ännu litet till under ögonen; lägg dit rödt, ända till raseri, likasom Frun der." Drottningen bad sin bror uphöra med sitt skämt, och framför allt icke rigta det emot någon annan än emot henne ensam, då det innebar någon mindre artighet. Denna hans sed at klandra de antagna bruken och moden stämde ganska väl tillsammans med den då rådande häcklar-andan; eljest skulle Kejsaren allmänt hafva blifvit tadlad. Endast de personer, som af grundsatser hängde vid de gamla bruken, smärtades ganska mycket deraf, och misstyckte högeligen åtskilliga utbrott af hans illa använda uprigtighet *).

---

*) Utan at förneka den böjelse för skämt, som Kejsaren visade, bör man likväl också erkänna, at han äfven visste at vid tillfälle gifva en behaglig vändning åt sina smickrande utlåtelser. Tillochmed Fru af Genlis berättar i sina Souvenirs de Felicie et drag, som vida öfverväger et qvickt infall. Det är bekant, at Joseph II genomreste flera Provinser

Drottningen hade stämt möte med honom på Theatre-italien; Hennes Majestät ändrade sig, och begaf sig till Theatre-français. Hon skickade då till den förra en page för at bedja sin bror komma efter henne dit. Kejsaren gick ut ur sin loge, lyst af skådespelaren

i Frankrike. "I Nantes," säger Fru af Genlis, "reste han ut ifrån sitt nattqvarter i första dagningen, och fann på gården sin vagn omgifven af alla stadens unga damer, alla utomordentligt grannt prydda: Kejsaren, sedan han hade hälsat på dem, sade, under det han betraktade dem: Se der en så förtjusande morgonrodnad, at den lofvar flera vackra dagar."

Et drag, som jag dock värderar mera än allt det öfriga, är följande:

"Han for igenom skogen vid Rosny sofvande i sin vagn; när han upvaknade, var han en fjerdedels mil derifrån. Då han nu erinrade sig, at Sully under de borgerliga krigen hade sålt denna skog för at lemna penningarna derför åt Henrik IV, som då var blottad på allt, befallte Kejsaren postiljonerna at vända om och köra tillbaka in i skogen, emedan han ville, som han sade, med sina egna ögon mäta vidden af det offer, hvilket en stor man och en tillgifven undersåte i et ögonblick af olycka hade gjort en af våra största Konungar. *)

Utg. Anm.

*) Denna skog är ofantligt stor. Sully fick derför 30,000 frans, en ganska betydlig penningesumma på den tiden. och gaf den hel och hållen åt Henrik IV.

Clairval och åtföljd af Herr af La Ferté, Intendent öfver les menus plaisirs, som led ganska mycket då han hörde Hans Kejserliga Majestät säga till Clairval, i det han förbindligt för honom uttryckte sin ledsnad deröfver at han icke fick bivista representationen på den italienska theatern: "Hon är ganska obetänksam denna Er unga Drottning; men lyckligtvis misshagar det icke mycket Er andra fransoser."

Jag befann mig en gång tillika med min svärfar i et af Drottningens cabinett; Kejsaren kom dit in för at der vänta på henne, och då han fick veta, at Herr Campan hos Drottningen förrättade bibliothekarie-sysslan, började han med honom et samtal om de böcker, hvilka egentligen borde utgöra Drottningens bibliothek. Sedan han talat om våra rygtbaraste författare, kom han händelsevis at säga: "det finnes säkerligen här inga arbeten hvarken öfver finanserna eller öfver förvaltningen."

Dessa ord åtföljdes af en utveckling af hans tankar om allt hvad som var skrifvet härom, om våra båda rygtbara ministrars, Sullys och Colberts olika system, om de fel som oupphörligt i Frankrike begingos i ämnen, så väsentliga för rikets välfärd, och om de förbättringar han sjelf ernade göra i Wien, så snart han dertill erhöll fria händer: hållande Herr Campan i rockknappen, tillbragte han nästan en hel timma med at med häftighet och utan någon skonsamhet tala om den franska sty-

relsen; en sak så mycket tadelvärdare, som sjelfva den Kejserliga värdigheten skulle hafva fordrat at han icke med en bibliothekariesecreterare bordt tala om andra föremål än dem, som öfverensstämde med hans befattning. Men han hade en så hög föreställning om den stora skicklighet i regeringskonsten, som han ansåg sig äga, at detta högmod i detta ögonblick gjorde at han begick en skolgosses fel. Samtalet räckte nära en hel timma. Förvåning och vördnad gjorde min svärfar och mig stumma; sedan vi blifvit ensamna, fattade vi det beslut at icke omtala detta samtal.

Kejsaren berättade gerna hemliga anecdoter om de Italienska hof, som han besökt; de från svartsjuka sig härledande tvister, som ägde rum emellan Konungen och Drottningen af Neapel roade honom mycket: han målade fullständigt denne Furstes sätt at vara och tala, och berättade med hvilken enfaldighet han gick at hos den första Kammarfrun anhålla om tillåtelse at återvinna tillträde till den ägta sängen, då Drottningen af missnöje bannlyst honom derifrån; tiden, som man lät honom vänta på denna återförsoning, var uträknad emellan Drottningen och Kammarfrun, och altid lämpad efter storleken af hans fel. Han berättade också många ganska roande saker om hofvet i Parma, om hvilket han talade med nog mycket förakt. Om man skulle hafva upskrifvit allt hvad denne Furste sade om det inre af dessa hof, och tillochmed också om

det i Wien, skulle man deraf hafva kunnat göra en ganska nöjsam samling: jag har af alltsammans endast behållit i minnet et drag, som erinrar om Storhertigens af Toscana, Leopolds, tillgifvenhet för Economisternas system, och vittnar om den tanka, som Kejsaren derom hade fattat. Han berättade nemligen för Konungen, at då Storhertigen af Toscana och Konungen af Neapel en gång hade sammanträffat, den förre mycket hade talat om de förändringar, dem han i sina stater verkställt. Storhertigen hade utgifvit en mängd nya författningar, genom hvilka Economisternes grundsatser skulle bringas i utöfning, i det hopp han dymedelst skulle befordra sitt folks lycka. Konungen af Neapel lät honom länge tala, och frågade honom derpå endast, huru många neapolitanska familjer i Toscana funnos. Storhertigen uppräknade snart deras ganska obetydliga antal. Nå väl! min bror, återtog Konungen af Neapel, jag förstår icke huru det kommer sig, at Ert folk så litet vet at sträfva till sin lycka; ty det är väl fyra gångor så många toscanska familjer, som hafva satt sig ner i mina stater, än Ni har neapolitaner hos Er.

Då Drottningen en gång befann sig med Kejsaren på Operan, hade Kejsaren gerna velat vara obemärkt der, men hon tog honom i handen och drog honom nästan med våld fram till det främsta sätet i hennes loge. Denna slags présentation för publiken vann det högsta bifall: man gaf då Iphigenie i Auliden, och man

begärde då för andra gången med den lifligaste ifver choren: "Chantons, celebrons notre reine," hvilken sjöngs under allmänna handklappningar.

En fest af et nytt slag blef gifven i lilla Trianon. Den konst, hvarmed man icke illuminerat utan uplyst den Engelska trädgården der, frambragte en förtjusande verkan: eldpottor, beklädda med grönmålade bräder, uplyste busk- och blomster-massorna, och gjorde at alla deras olika färger på det mest omväxlande och behagliga sätt framstucko; några hundrade brinnande vedknippor underhöllo i grafven bakom kärlekens tempel et starkt sken, som gjorde detta till den mest lysande punkt i trädgården. Utom det hvarför den hade konstnärernas goda smak at tacka, hade denna aftonfest för öfrigt ingenting märkvärdigt; likväl blef derom mycket taladt. Utrymmet hade icke tillåtit at lemna tillträde dit för en stor del af hofvet; de, som icke voro dit inbjudna, blefvo missnöjda, och folket, som icke förlåter andra högtidligheter än dem, af hvilka det sjelf njuter, hade en stor del i de illvilliga öfverdrifningarna af omkostnaderna vid denna lilla fest, hvilka upskattades till et så löjligt pris, at de vedknippor, som brändes i grafvarna, tycktes böra hafva fordrat förstöringen af en hel skog. Drottningen, underrättad om dessa rykten, önskade at noga få veta, huru mycket ved som åtgått, och det blef då uplyst, at 1500 ved-

knippor hade varit tillräckliga at underhålla elden ända till klockan fyra om morgonen.

Kejsaren lemnade Frankrike efter några månaders vistelse, och lofvade sin syster at ännu en gång komma och besöka henne.

Alla tjenstgörande vid Drottningens hof hade under Kejsarens dervaro haft många tillfällen at tjena honom; man väntade, at han före sin bortresa skulle utdela skänker. Men den ed, som vid tillträdet till alla hofsysslor aflades, innehöll bestämdt, at man aldrig af främmande Furstar skulle mottaga några skänker; man kom derföre öfverens, at man skulle börja med at vägra at emottaga Kejsarens skänker, under anhållan om rådrum för vinnandet af tillåtelse till deras mottagande. Kejsaren, som sannolikt blifvit underrättad om detta bruk, befriade dem allesammans ifrån bryderiet at utverka uphäfvandet af sina eder, i det at han reste utan at göra någon skänk.

Grefvinnan af Artois hade redan två barn, och Drottningen hade icke en gång ännu något hopp at gifva några arfvingar åt thronen. Man hviskade i hemlighet om de hinder, som så länge kunnat ligga i vägen derför. Sluteligen, en dag mot slutet af år 1777, då Drottningen var ensam i sina cabinett, lät hon kalla oss, min svärfar och mig, och, i det hon räckte oss sin hand at kyssa, sade hon till oss, at emedan hon ansåg oss båda såsom de,

hvilka hennes lycka gick ganska nära, så ville hon mottaga våra lyckönskningar; hon vore nu änteligen en verklig Drottning i Frankrike, och hoppades at snart erhålla barn; hon hade ända till detta ögonblick vetat at dölja sitt lidande, men hade i hemlighet utgjutit många tårar.

Vi hafva beräknat, at hon nedkom med Madame, Konungens dotter, jemt et år efter sedan hon värdigats göra oss detta förtroende. Om denna så länge fördröjda förening utspriddes inget rykte ibland allmänheten.

Alltifrån detta så länge väntade ögonblick antog Konungens böjelse för Drottningen characteren af en fullkomlig kärlek; den goda Lassone, Konungens och Drottningens förste läkare, talade ofta om den möda, som et aflägsnande förorsakat honom, hvars orsak han användt en så lång tid at öfvervinna, och han syntes mig nu endast hafva bekymmer af et helt annat slag.

Om vintern år 1778 vann man af Konungen tillåtelsen at låta Voltaire återkomma efter en frånvaro af mera än 27 år. Vissa personer, stränga eller kloka, ansågo denna hofvets eftergifvenhet såsom ganska opassande. Då Kejsaren lemnade Frankrike, reste han nära förbi Ferneys slott, men fann icke skickligt at stadna der. Han hade rådt Drottningen at ie-

ke tillåta Voltaires presentation för henne. En hofdam fick veta Kejsarens tanka i detta ämne, och förebrådde honom hans ringa enthusiasm för århundradets största snille; han svarade henne, at han till folkslagens väl altid skulle söka at draga nytta af den uplysning, för hvilken man hade philosopherna at tacka, men at hans kall som regent altid måste afhålla honom ifrån at upträda ibland adepterna af denna sect. Prästerskapet lade sig äfven emot Voltaires mottagning vid hofvet. Emedlertid yttrade Paris den aldrahögsta enthusiasm och hedersbetygelser för den store skalden. Det låg en ganska stor olägenhet deri, at låta Paris med en sådan hänryckning uttala et tänkesätt, så stridande emot hofvets; man föreställde Drottningen detta, och föreslog henne at, om hon också icke ville tillåta honom hedern af en enskild presentation, hon åtminstone borde se honom på den allmänna Couren; hon syntes icke hafva så mycket emot at följa detta råd, och tycktes endast vara brydd öfver hvad hon skulle säga honom i den händelse at hon samtyckte at se honom. Man rådde henne at endast tala om Henriaden, Merope och Zaire; Drottningen svarade dem, som hade tagit sig den friheten at göra henne dessa föreställningar, at hon i denna sak först ville rådgöra med personer, till hvilka hon satte ett stort förtroende. Dagen derpå svarade hon, at det var oåterkalleligt afgjordt, at Voltaire icke skulle emottagas hos någon af den Kungliga familjen, emedan hans skrifter voro up-

fyllda med sådana läror, som alltför uppenbart anföllo religionen och sederna. "Det är likväl besynnerligt," tillade Drottningen i sitt svar, "at vi hafva vägrat tillträde till vår person åt Voltaire, såsom varande hufvudmannen för de philosophiska skriftställarne, och at likväl Marskalkinnan af Mouchy, genom denna sectens ränker, har kunnat låna sig till at för några år sedan för mig presentera Fru Geoffrin, som hade sin titel af philosophernas amma at tacka för sin rygtbarhet."

Före duellen emellan Grefven af Artois och Prinsen af Bourbon ville Drottningen i hemlighet tala med Baron af Besenval, som skulle vara et af vittnena dervid, för at åt honom meddela Konungens tänkesätt i afseende härpå. Jag har känt en oändlig smärta då jag i Herr af Besenvals Anteckningar läste hans berättelse om denna så enkla händelse: han har ganska rätt då han säger, at Herr Campan förde honom genom de öfre corridorerna i slottet, och derpå in uti en afdelning af rum, som han icke kände; men den romanton, som han gifvit åt denna sammankomst, är likaså tadelvärd som löjlig *). Herr af Besenval säger, at han, utan at veta huru han kommit dit, befann sig i rum, som väl voro utan anspråk, men ganska beqvämt möblerade, och hvilkas tillvaro han förut icke hade känt. Han förvåna-

---

*) Se Memoires du Baron de Besenval, Tom. I.

des, tillägger han, icke deröfver at Drottningen ägde så stora friheter, (facilités), utan deröfver at hon vågat at förskaffa sig dem. Tio af hustru LaMottes tryckta blad, i hennes smutsiga libeller, innehålla ingenting så skadligt för Marie Antoinettes character, som dessa rader, skrifna af en man, som hon hedrade med en så föga förtjent välvilja. Han hade omöjeligen någonsin kunnat komma i tillfälle at lära känna tillvaron af denna afdelning af rum, som utgjordes af et ganska litet förmak, en sängkammare och et cabinett. Sedan Drottningen inflyttat i Drottnings-rummen, voro de ifrågavarande rummen ämnade till boningsrum för Hennes Majestäts Hofmästarinna, då Drottningen låg i barnsäng eller var sjuk, och tjenade också altid till detta ändamål under Drottningens barnsängar. Det var så vigtigt at ingen fick veta, at Drottningen hade talat med Baronen före duellen, at hon påfann den utvägen at af Herr Campan låta föra honom till dessa små-rum, dit hon ifrån sina inre rum begaf sig. Då man skrifver om nyss förflutna tider, måste man iagttaga den samvetsgrannaste noggranhet, och icke tillåta sig hvarken någon uttydning eller någon öfverdrift.

Baron af Besenval visar sig i sina Anteckningar högeligen förvånad öfver den oförmodade köld, som Drottningen vid detta tillfälle visade honom, och härleder den på et för Drottningen ganska sårande sätt från obe-

ständigheten i hennes character. Jag är i tillfälle at kunna uplysa om anledningen till denna förändring, i det jag uprepar hvad Hennes Majestät vid denna tid förtrodde mig; och jag skall icke förändra det minsta i hennes uttryck. I det hon talade med mig om männernas sällsamma inbilskhet, och om den förbehållsamhet, som qvinnorna nödvändigt med dem måste iagttaga, tillade hon at icke en gång åldern förtager dem begäret at behaga, så snart de ännu endast bibehålla några behagliga egenskaper; at hon hade bemött Baron af Besenval såsom en ärlig Schweitzare, som var älskvärd, städad och qvick, och hvilken hans hvita hår hade gjort at hon betraktat som en man, på hvilken hon icke behöfde göra något afseende; men at hon blifvit högeligen bedragen på honom. Sedan Hennes Majestät derpå ålagt mig den största tystlåtenhet angående det hon nu ville förtro mig, berättade hon mig, at då hon vid detta tillfälle befann sig ensam med baronen, han hade börjat med at säga henne sådana artigheter, som hade försatt henne i den största förundran; och at han sluteligen drifvit sitt vansinne ända derhän at kasta sig för hennes fötter och göra henne en formlig kärleksförklaring. Drottningen tillade, at hon sagt till honom: "stig up, min Herre: Konungen skall icke erhålla kunskap om en förolämpning, som för altid skulle sätta Er i onåd hos honom;" at Baronen då hade bleknat och framstammat några ursäkter, at hon derpå utgått ur sitt cabinett utan at vidare säga et

enda ord, och at efter denna tid hon nästan allsicke hade talat med honom. Drottningen sade ock till mig vid detta tillfälle: Det är angenämt at hafva vänner, men i min ställning kunna svårligen våra vänners vänner lika väl anstå oss."

Som modig hofman visste Baronen at med lika köld nedsvälja blygseln öfver et så brottsligt steg, som den harm, hvilken deraf var en naturlig följd: han förlorade ändock icke den hedrande ynnesten at vara upförd på listan af de personer, som mottogos i umgängescirkeln i Trianon.

Det var i början af år 1778 som Fröken d'Eon erhöll tillåtelsen at få återkomma till Frankrike, med det vilkor at hon icke skulle visa sig der annorlunda än i fruntimmersklä- der. Grefven af Vergennes bad Herr Genet, min Far, som var förste Secreteraren vid de främmande ärendenas departement, och som från lång tid tillbaka hade känt Riddaren d'Eon, at hos sig mottaga denna besynnerliga person, för at, om möjligt vore, leda och styra hans hetsiga sinne. Drottningen, då hon fick veta hans ankomst till Versailles, skickade en lakej till min far med befallning at föra honom till sig; min far trodde, at det var hans skyldighet at först underrätta sin Minister om Hennes Majestäts yttrade åstundan. Grefven af Vergennes gaf honom tillkänna sin tillfredsställelse öfver hans klokhet, och tillsade honom at

följa sig. Ministern hade en audiens, som räckte några minuter. Hennes Majestät utträdde med honom ur sitt cabinett, och då hon fann min far i det yttre rummet, behagade hon för honom uttrycka sin ledsnad öfver at onödigtvis hafva besvärat honom; hon tillade småleende, at några ord, som Herr Grefven af Vergennes sagt henne, för altid hade botat henne för den nyfikenhet hon hade hyst. Af hvad som för en kort tid sedan i London blifvit uptäckt och bekräftat sig rörande denna föregifna flickas verkliga kön, är at förmoda, at de få ord, som Ministern sade Drottningen, helt enkelt innehöllo ordet till denna gåta. Man vet at Riddaren d'Eon, då han var Ministre plénipotentiaire i London, på det mest förolämpande sätt hade skymfat Grefvens af Guerchy heder; och det Franska hofvet gaf derigenom, at det icke tillät honom återkomma till sitt fädernesland annorlunda än som klädd i fruntimmerskläder, på visst sätt åt en ansedd familj en upprättelse för den skymf, som Riddaren d'Eon den tillfogat.

Riddaren d'Eon hade i Ryssland varit nyttig för Ludvig XV:s hemliga spion-system. Såsom ännu ganska ung hade det lyckats honom at komma sig in vid Kejsarinnan Elisabeths hof, och hade hos denna Monarchinna innehaft en föreläsares tjenst; då han sedermera återtog sin militäriska drägt, hade han gjort kriget med heder och blifvit blesserad: utnämnd till förste Legations-secreterare och derpå till Ministre

plénipotentiaire i London, förolämpade han Ambassadören Grefve af Guerchy med de blodigaste skymfningar: de voro af den beskaffenhet, at befallning om Riddarens återförande till Frankrike i officiel väg blef gifven i Konungens conseil; men Ludvig XV upsköt curirens afresa, som skulle medföra denna befallning, och affärdade förut i hemlighet en annan, som till Riddaren d'Eon öfverlemnade et handbref, i hvilket Konungen sade honom: "Det är mig bekant, at Ni lika gagneligt tjenat mig i fruntimmersdrägt, som i den, hvilken Ni för det närvarande bär; återtag den derföre, och håll Er fördold i City; jag vill på förhand underrätta Er derom, at Konungen i går undertecknat en befallning at återföra Er till Frankrike; Ni är icke i säkerhet i Ert hôtel, och Ni skulle här finna alltför mägtiga fiender." — Jag har flera gångor hos min Far hört Riddaren d'Eon upprepa innehållet af detta bref, i hvilket Ludvig XV sålunda åtskiljde sin enskilda person ifrån Konungen af Frankrike. Riddaren eller Riddarinnan d'Eon hade förvarat alla Konungens bref: och Herrarne af Maurepas och af Vergennes yttrade en liflig åstundan at få dem ur hans händer, af fruktan at han skulle låta trycka dem. Denna besynnerliga varelse hade redan en lång tid igenom anhållit om tillstånd at få återkomma till Frankrike; men det var nödvändigt at upfinna et medel för at bespara den familj, hvilken han förolämpat, den slags skymf, som den skulle se i hans återkomst, och man lät honom återtaga drägten af et kön,

hvilket man i Frankrike förlåter allt. Längtan at få återse sin fosterjord bestämde honom utan tvifvel likväl at underkasta sig denna lag, men han hämnade sig deröfver derigenom at han i motsats emot sin långsläpiga robe och sina ofantliga manschetter antog en grenadiers skick och tal, hvilket gaf honom en den aldrasämsta sällskapston.

Änteligen inträffade den händelse, som af Drottningen och alla som voro henne tillgifna, var så högeligen efterlängtad. Hennes Majestät befann sig i välsignadt tillstånd; Konungen blef deröfver aldeles utom sig af förtjusning. Aldrig har man sett några innerligare förenade och lyckligare ägta makar. Ludvig XVI:s character var nu helt och hållet förändrad, den var förekommande och foglig; han hade påtagit sig kärlekens bojor, och Drottningen vann nu en fullkomlig ersättning för de lidanden, dem Konungens köld under de första åren af deras förening hade förorsakat henne.

Sommaren 1778 var utomordentligt varm: under hela Juli och Augusti månader upfriskades icke luften af et enda åskregn. Drottningen, besvärad af sitt hafvande tillstånd, tillbragte hela dagarna i sina ytterst noga tillslutna rum, och kunde icke få sofva om nätterna, så framt hon icke förut inandats den friska nattluften, hvilket skedde under prome-

nerande på terassen nedanföre hennes rum i sällskap med Prinsessorna och sina svågrar. Desse promenader väckte icke i början något upseende, förr än man fick det infallet, at under dessa vackra sommarnätter njuta af en musik med blåsinstrument. Capellets musici erhöllo befallning at upföra några sådana stycken på en ställning, som man lät upsätta midt uti parterren. Drottningen plägade då sitta på en af bänkarne i terrassen och njuta af musiken, tillika med hela den Kungliga familjen, undantagandes Konungen, som icke mer än två gångor dervid var närvarande, emedan han ville gå till sängs på sin vanliga timma. Ingenting var mera oskyldigt än dessa promenader, som likväl snart sysselsatte Paris, Frankrike, ja hela Europa, på et för Marie Antoinettes character högst sårande sätt. Det är sant, alla invånarne i Versailles ville också njuta af dessa serenader, så at en mängd folk snart der befans samladt ända ifrån klockan 11 om aftonen till 2 eller 3 om morgonen. Fönsterna till den nedersta våningen, i hvilken Monsieur och Madame bodde, stodo öpna, och terrassen var fullkomligt uplyst af de talrika ljusen, som i dessa båda rum-afdelningar voro uptända. Eldpottor, ställda på parterren, och ljusen ifrån musikanternas ställning uplyste det öfriga af terassen.

Jag vet icke om några damer varit obetänksamma nog för at aflägsna sig och nedstiga i det nedre af parken. Detta är visst möj-

ligt; men Drottningen, Madame och Grefvinnan af Artois höllo hvarandra under armarna, och lemnade aldrig terrassen. Klädda i rober af hvit percale med stora halmhattar och slöjor af musslin (en drägt, som af alla fruntimren allmänt var antagen), hade man svårt at urskilja Prinsessorna, då de sutto på bänkarna, men då de voro upstigna, gjorde deras olika längd dem altid igenkännliga, och man ställde sig åt sidan för at låta dem gå fram. Det är sant, at, då de sutto på bänkarna, några ensamma personer någon gång kommo och satte sig bredvid dem, hvilket mycket roade dem. En ung Krigscommissarie, qvick och af en ganska god ton, som antingen icke igenkände eller icke låddes igenkänna Drottningen, tilltalade henne en gång; nattens skönhet och den angenäma musiken utgjorde ämnet för samtalet; Drottningen, som icke trodde sig vara igenkänd, fann det nöjsamt at bibehålla sitt incognito; man talade om några enskilda sällskapskretsar i Versailles, hvilka Drottningen noga kände, emedan de alla utgjordes af personer, som hörde till Konungens eller hennes hof. Efter några minuter upstego Drottningen och Prinsessorna för at promenera, och lemnade den unga mannen med en hälsning vid upstigandet från bänken. Denne, som antingen redan förut visste, eller efteråt hade uptäckt at det var Drottningen, som talat med honom, lärer på sitt embetsrum hafva yttrat någon fåfänga deröfver. Man fick veta det, och lät tillsäga honom at han skulle hålla sig tyst, men man brydde

sig så föga om honom, at revolutionen ännu fann honom som simpel Krigscommissarie. En annan afton, då en soldat af Monsieurs lifvakt på samma sätt hade kommit och satt sig bredvid Prinsessorna, blefvo de af honom igenkända; han upsteg genast ifrån det stälie der han satt, och ställde sig midt framför Drottningen, samt sade till henne at han skattade sig ganska lycklig, at hafva funnit et sådant tillfälle för at anropa sin Monarchinnas nåd, och at han vid hofvet anhöll om. . . . . Vid blotta ordet anhållan, stego Drottningen och Prinsessorna hastigt up och ingingo i Madames rum *).

Jag var just samma dag tjenstgörande hos Drottningen. Hon talade med oss om detta lilla äfventyr ända till dess hon gick till sängs, och hennes klagomål inkränkte sig till at finna det opassande, at en soldat af Monsieurs lifvakt hade haft den djerfheten at tilltala henne. Hennes Majestät tillade, at han hade bordt hafva aktning för deras incognito, och at det icke var der, som han hade bordt tillåta sig at framställa en begäran. Madame hade igenkänt honom, och ville klaga på honom hos hans Capten. Men Drottningen satte sig deremot, och tillskref det begångna felet den ringa belefvenhet man kunde vänta af en karl från provinsen.

---

*) Soulavie har på det mest brottsliga sätt vanställt dessa båda händelser.

De skändligaste berättelser hafva blifvit upspundna och i denna tidens smädeskrifter tryckta, angående dessa båda högst obetydliga händelser, hvilka jag med en samvetsgrann noggrannhet här har anfört; ingenting var mera falskt än dessa smädande rykten. Emedlertid måste man dock medgifva, at dessa nattnöjen hade sina stora obehagligheter. Jag vågade föreställa Hennes Majestät detta, i det jag försäkrade henne, at jag en afton, då Hennes Majestät åt mig gjorde et tecken med handen at komma till henne, för at tala med henne på bänken, der hon satt, hade trott mig vid hennes sida igenkänna tvänne väl beslöjade fruntimmer, som iagttogo den djupaste tystnad; at dessa båda fruntimmer voro Grefvinnan du Barry och hennes svägerska, och at jag blifvit derom öfvertygad, då jag några steg ifrån bänken, der de sutto bredvid Hennes Majestät, hade blifvit varse en stor lakej hos Fru du Barry, hvilken jag hade sett i hennes tjenst under hela den tiden hon hade vistats vid hofvet.

Mera råd voro onyttiga: Drottningen hänförd af det nöje, som hon fann i dessa promenader, och af den säkerhet, som et oklanderligt upförande gifver, ville icke tro på de olyckliga följder, som deraf nödvändigt måste upstå. Detta var en stor olycka; ty utom de obehagligheter, som hon deraf omedelbart rönte, är det äfven ganska sannolikt, at anledning häraf blef gifven till den dåliga roman,

som förorsakade Cardinalens af Rohan olyckliga förvillelse.

Sedan Drottningen under nära en månad njutit af dessa natt-promenader, ville hon hafva en concert anställd inom den colonnaden, der Plutos och Proserpinas grupp står. Man utsatte skyltvakter vid ingången till denna bosquet, och befallning gafs, at icke genom colonnaden insläppa några andra, än dem, som voro försedda med et inträdes-kort, påtecknadt af min svärfar. Capellets virtuoser och Drottningens Kammar-virtuosinnor gåfvo der en ganska vacker concert. Drottningen begaf sig dit med Fruarna af Polignac, af Chalon, af Andlau; Herrarna af Polignac, af Coigny, af Besenval, af Vaudreuil, samt några af hennes Stallmästare. Hennes Majestät tillät mig tillträde till denna concert tillika med några af mina slägtingar. Det var ingen musik på terrassen; hopen af nyfikna, som hölls tillbaka af skyltvakterna, hvilka voro posterade utomkring colonnaden, gick ganska missnöjd derifrån, och de skymfligaste smädelser kommo i omlopp angående denna enskilda concert *).

Många skulle hafva önskat at deltaga i

---

*) Denna anecdot har äfvenså blifvit med bitterhet vanställd i Soulavies äreskändande samling; och detta arbete i 6 band finnes olyckligtvis i alla bibliothek, i synnerhet utomlands.

njutningen af denna nattliga concert, som i sjelfva verket var ganska angenäm. Det lilla antal af personer, som dertill erhöllo tillträde, väckte utan tvifvel afundsjuka, och gaf anledning till smädliga yttranden, som af allmänheten med begärlighet uptogos. Det är ganska väsentligt at veta, till hvilken grad de storas upförande förtjenar at vara på förhand beräknadt. Jag ernar icke här upställa et försvar för det slags nöje, som Drottningen hela denna och den derpå följande sommaren tillät sig; följderna deraf hafva varit så bedröfliga, at felet utan all tvifvel måste hafva varit svårt. Dessa följder skola bevittna det; jag skall icke förtiga dem, men man kan säkert förlita sig på sanningen af mina berättelser om dessa promenaders beskaffenhet.

Sedan årstiden för aftonpromenaderna uphört, kommo ytterst hatfulla visor derom i omlopp i Paris; Drottningen behandlades i dem på det aldraskymfligaste sätt; hennes hafvande tillstånd hade ökat hennes fienders antal med alla dem, som voro tillgifna den Prins, hvilken ensam, under flera års tid, hade tyckts böra gifva arfvingar åt thronen. Man vågade at tillåta sig de mest obetänkta yttranden, och dessa föllo i samqväm, der man hade bordt inse den uppenbara faran deraf at på et så brottsligt sätt fela emot den sanning och vördnad man är sina regenter skyldig.

Några dagar före Drottningens förlossning,

kastade man in i Oeil-de-boeuf et helt band med handskrifna sånger öfver henne och öfver alla genom sin rang eller sina embeten utmärkta fruntimmer. Denna handskrift öfverlemnades genast åt Konungen, som deröfver på det högsta förtörnades, och yttrade sig, at han sjelf hade bivistat dessa promenader, och i dem icke sett något annat än allt ganska oskyldigt; at sådana visor störde den ägtenskapliga lyckan hos tjugu äkta par vid hofvet och i staden; at det var lifssak at hafva vågat at göra dylika om Drottningen sjelf; och at det var hans vilja, at författaren till dessa nidvisor skulle utforskas, blottas och straffas. Fjorton dagar derefter visste man allmänt, at visorna voro af Herr Champcenetz de Riquebourg *), som icke en gång blef tilltalad derför.

Vid denna tid blef jag med visshet derom underrättad, at Konungen, i närvaro af två af hans förtrognaste tjenare, hade med Herr Maurepas talat om den våda, han för Drottningen såg i hennes nattliga promenader på terassen i

---

*) Denne Champcenetz de Riquebourg var känd genom många visor, af hvilka några äro ganska väl diktade; glad och af naturen satirisk, förde han sin glättighet och bekymmerslöshet med sig ända inför revolntionstribunalet, der han, sedan han hört sin dom sig föreläsas, frågade sina domare, om det icke i denna sak var möjligt at få sätta en karl i sitt ställe.

Versailles, emedan allmänheten tillät sig at öppet tadla dem. Den gamla Ministern hade den grymma politiken at svara Konungen, at man måste låta henne få göra som hon ville, at hon hade mycket förstånd, och hennes vänner mycken äregirighet och längtan at se henne blanda sig i statsärendena, och at det icke vore något ondt deruti at man lät henne antaga en character af lättsinnighet *). Herr af Ver-

*) Detta drag, värdigt en gammal hofman, en Minister, som för bibehållandet af sin plats upoffrade tillochmed sin Furstes heder, öfverensstämmer med den teckning, som Marmontel gjort af Grefven af Maurepas. Jag vill här anföra ställen, som stå i närmaste sammanhang med hans upförande i afseende på den omständighet, hvarom Fru Campan talar.

"En vaksam upmärksamhet i at bibehålla sitt välde öfver Konungen och sin öfvervigt i conseljen, gjorde honom afundsjuk tillochmed på de personer, som voro af hans eget val; och hans bekymmer i detta afseende var den enda lidelse, som i hans själ var verksam. För öfrigt hade han ingen spänstighet, och ingen modfull verksamhet hvarken till det goda eller det onda; han var svag utan at vara god, elak utan at vara nedrig, hämdfull utan vrede, bekymmerslös om en framtid, som icke skulle blifva hans, och möjligen också upriktigt nog viljande det allmänna bästa, då han utan fara för sig sjelf kunde befordra det; men denna vilja blef genast afkyld, så snart hans credit eller hans fred deraf blottställdes. Sådan var ända till sitt slut den

Maurepa

gennes satte sig också likaså mycket emot Drottningens inflytande, som Herr af Maurepas. Det är altså en skälig anledning till den förmodan, at, då Premier-Ministern kunde våga at inför Konungen sjelf finna en fördel uti at låta Drottningen ostördt få fortfara i sina obetänksamheter, han och Herr af Vergennes betjenade sig af alla de medel, som äro i mägtiga Ministrars förmåga, och begagnade sig af denna olyckliga Furstinnas minsta fel, för at nedsätta henne i det allmänna omdömet.

Gubbe, som man gaf den unga Konungen till stöd och rådgifvare!

I Historiska tilläggen, Litt. B. återfinner man den första delen af denna teckning, likaså märkvärdig genom sin likhet med originalet, som genom målarens talent. Jag bör endast tillägga, at det omdöme, som af Fru Campan blifvit fälldt öfver Grefvens af Maurepas brottsliga upförande, bekräftas af en skriftsställare, med hvilken hon eljest ganska sällan öfverensstämmer.

"Det har blifvit uplyst," säger Soulavie, "at Grefven af Maurepas åren 1774, 1775 och 1776 emellan Ludvig XVI och hans gemål upväckte enskilda tvister, under förevändnig af Drottningens mindre väl betänkta upförande. Herr af Maurepas hade i allmänhet en synnerlig fallenhet at blanda sig i familjeangelägenheter makar emellan. Hans inblandning tillfogade Drottningen ganska mycken skada."

Utg. Anm.

Drottningens hafvande tillstånd framryckte; man lät i alla Cathedralkyrkor sjunga Te Deum till tacksägelse deröfver. Anteligen den 11 December 1778 kände Drottningen de första värkarna. Den Kungliga familjen, Prinsarna af blodet och de högre embetsmännen tillbragte nätterna i de rum, som lågo intill Drottningens sängkammare. Madame, Konungens dotter, kom till verlden straxt före middagen den 19 December. Bruket, at utan åtskillnad låta hvar och en, som inställde sig vid Drottningens förlossning, erhålla inträde, iagttogs vid detta tillfälle med en sådan öfverdrift, at, då Accouchören Vermond med hög röst sade: "Drottningens förlossning är för handen," en så stor och bullrande mängd af nyfikna i samma ögonblick instörtade i sängkammaren, at Drottningen deraf höll på at sätta lifvet till. Konungen hade natten förut haft den försigtigheten, at med rep låta fästa de oformliga skärmarna, som omgåfvo Hennes Majestäts säng; utan detta säkerhetsmått skulle de ganska säkert hafva blifvit kullstörtade öfver henne. Det var icke mera möjligt at röra sig i rummet, som var upfylldt med en så blandad folkmassa, at man kunnat tro sig vara på et öppet torg. Två Savoyarder upklefvo på möblerna, för at bättre komma åt at se Drottningen, som satt för spiseln på en förlossningsbädd. Detta buller eller barnets kön, hvarom Drottningen genast efter födelsen genom et öfverenskommet tecken af Prinsessan Lamballe hunnit at erhålla kunskap, enligt hvad man

föregifver, eller ock et fel af Accouchören, gjorde at de naturliga följderna af förlossningen i ögonblicket afbrötos. Blodet steg åt hufvudet, munnen förvreds, och Accouchören skrek: "Luft, varmt vatten; man måste göra en åderlåtning på foten!" Fönsterna voro tillklistrade; Konungen öpnade dem med en styrka, som endast kärleken till Drottningen kunde gifva honom, emedan dessa fönster voro af en utomordentlig höjd, och tillklistrade med pappersrimsor rundtomkring. Då kärlet med det varma vattnet icke kom nog snart, så tillsade Accouchören Drottningens förste Lifchirurg at det förutan åderlåta; han gjorde det, blodet sprutade med fart, och Drottningen slog up ögonen. Man hade stor möda at återhålla den glädje, som så hastigt följde på den häftigaste oro. Midt igenom folkmassan hade Prinsessan af Lamballe blifvit utförd afdånad. Kammartjenarne och Kammarhusarerne fattade dem i kragen och utförde dem, som voro så otidigt nyfikna, at de icke skyndade sig ut, för at göra rummet tomt. Denna barbariska sed blef också derefter för alltid afskaffad. Prinsarna af den Kungliga familjen och af blodet, Canzleren och Ministrarne synas väl vara tillräckliga nog för at intyga lagligheten af en Arf-Furstes börd. Drottningen återkom ifrån dödens portar; hon hade icke känt at hon blifvit åderlåten, och frågade, sedan hon åter blifvit lagd i sin säng, hvarföre hon hade en linnebinda om benet.

Den glädje, som följde på detta ängslans ögonblick, var likaså öfverdrifven som uprigtig. Man omfamnade hvarandra, man gret af glädje. Grefven af Esterhazy och Prinsen af Poix, för hvilka jag var den första som berättade, at Drottningen återfått målet och blifvit återkallad till lifvet, öfversvämmade mig med tårar, och omfamnade mig midt i Adelns salong. . . Då jag i mitt minne återkallar dessa utgjutelser af glädje, dessa hänryckningens hänförelser i det ögonblick då himmelen åt oss återgaf en Furstinna, som var älskad af alla dem, som omgåfvo henne, huru många gångor har jag icke tänkt på och välsignat det lyckliga, ogenomträngliga mörker, som för oss fördöljer kunskapen om det tillkommande. Hvad, om till oss midt i vår glädjeyrsel en himmelsk röst hade, i det den afslöjade ödets hemliga domslut, ropat: "Välsigna icke denna de dödligas konst, som återför henne till lifvet; gråten fastmera öfver hennes återvändande till en verld, så vådlig och grym för föremålet för Er tillgifvenhet. Ack, låten henne hedrad, älskad och saknad lemna den! J kunnen då öppet utgjuta tårar på hennes graf, och betäcka den med blommor. . . . Den dag skall komma, då all jordens hopade grymhet och raseri, sedan den genombårat hennes hjerta med tusende förgiftade dolkar, sedan den på hennes ädla och rörande drag intryckt bräcklighetens förtidiga stämpel, skola öfverlemna henne åt et straff, som tillochmed för de största brotts-

lingar nu icke finnes, skola beröfva hennes kropp dess begrafning, och störta Er i samma afgrund som henne, om J låten undslippa Er den minsta rörelse af deltagande vid åsynen af så mycken grymhet!"

---

9 Capitlet.

Änteligen blef Drottningen då återgifven till vår kärlek. Det föregående ögonblicket af förstelnande fasa hindrade till och med at tänka på saknaden af at icke äga någon arfvinge till thronen. Konungen sjelf var endast sysselsatt med omsorgen at rädda en tillbedd maka. Man framräckte den unga Prinsessan åt Drottningen. Hon tryckte henne emot sitt i sanning moderliga sköte och sade: "Fattiga barn, du var icke efterlängtad, men du skall icke derföre vara mig mindre kär. En son skulle mera uteslutande hafva tillhört Staten. Men du skall helt och hållet tillhöra mig; du skall njuta min odelade omsorg, dela min lycka och mildra mina sorger."

Konungen afskickade en curir till Paris, skref sjelf vid Drottningens säng bref till Wien; en del af de anbefallta högtidligheterna ägde rum i hufvudstaden, och då man af Konungens och Drottningens ålder borde kunna vänta många barn, så upsköt man sina förhoppningar till nästa barnsäng. *)

---

*) Drottningens lyckliga förlossning firades i hela Frankrike. Mera än en poët inspirera-

En talrik tjenstgörande personal vakade hos Drottningen under de första nätterna efter hennes barnsäng. Detta bruk gjorde henne ledsen; ty hon hyste altid et utmärkt deltagande för andra, Hon lät för sina Kammarfruar befalla stora länstolar, hvilkas ryggstöd genom fjädrar lade sig bakut, så at de fullkomligt tjenade som sängar.

Herr af Lassone, förste Lifmedicus, förste Lifchirurgen, förste Hofapothekaren, Öfverupsyningsmännen för vin- och frugt-förråden, m. fl. vakade äfven i nio nätter. På samma sätt vakade man ganska länge öfver de nyfödda Kungliga barnen, och under de tre första åren af deras lefnad var altid en vakthafvande Kammarfru alla nätter igenom uppe och klädd.

Drottningen höll sitt intåg i Paris för at begå sin kyrkogång; man gaf hemgift åt ethundrade flickor; de vigdes i Notre-Dame; få bifallsrop af folket hördes; men Hennes Maje-

---

des af Madames födelse; man utmärker följande Madrigal af Imbert:

"Pour toi, France, un dauphin doit naitre:
Une Princesse vient pour en être temoin.
Sitôt qu'on voit une Grâce paraître
Croyez que l'Amour n'est pas loin."

Utg. Anm.

stät mottogs på Operan med allmän hyllning *).

---

*) De handlingar af välgörande, som af staden Paris vid detta tillfälle gjordes, hindrade den icke ifrån at roa folket med bullrande fester; man föranstaltade illuminationer, fyrverkerier, lusteldar, vinfontainer, och utdelning af bröd och korf. Alla spectakel i Paris spelade gratis, och detta gaf en ny folkfest. Alla theatrarna voro fulla redan före middagstiden, och man började spelningen klockan tu. På Comedie Française gåfvos Zaire och en liten pjes, som kallades Florentinarn. Oaktadt man tagit alla försigtighetsmått för at åt kolbärarne bibehålla Konungens loge, hvilken de vid dylika tillfällen plägade intaga, likasom fiskmånglerskorna eller Dames de la Halle intogo Drottningens, så voro deras platser likväl redan uptagna, då de anlände. Man sade dem det, och de funno detta upförande ganska besynnerligt. Man såg dessa båda förnämsta skrån af den lägre classen nästan lika ifrigt tvista om etiquetten, som högförnäma personer eller regerande hof. De frågade hvarföre man låtit de loger intagas, som enligt gammal sed tillkommo dem. Man måste låta kalla Archivarien, och, sedan theater-rätten samlat sig, eftersökte man i protocollen, då lagligheten af deras påstående blef erkänd. Man tillbjöd då kolbärarne at sitta på theatern, och de satte sig der aldeles invid sidan af Konungen på ditställda bänkar. Fiskmånglerskorna följde dem, och intogo den motsatta sidan.

Så vigtiga företrädesfrågor förtjena väl at

Några dagar efter Drottningens kyrkogång skref Kyrkoherden vid Magdalena-kyrkan i Paris till Herr Campan, för at af honom begära en hemlig sammankomst; ändamålet härmed var at bedja honom till Drottningen öfverlemna en liten ask, innehållande hennes vigselring, tillika med följande skrifvelse af Kyrkoherdens hand: "jag har under biktens hemlighet mottagit den ring, som jag härmed till Eders Majestät öfverlemnar, tillika med den bekännelse, at den blifvit Eders Majestät frånstulen år 1771, i afsigt at begagna den till signerier för at förhindra, at Eders Majestät skulle få några barn." Drottningen sade, då hon återfick sin ring, at hon förlòrat den för ungefär sju år sedan, en gång då hon tvättade sina händer; och at hon förbjöd sig at söka at uptäcka den vidskepliga person, som mot henne visat en så elak vilja.

Drottningens vänskap för Grefvinnan Jules tillväxte allt mera; hon for flera gångor till henne i Paris, och begaf sig tillochmed till slottet la Muelle och vistades der en tid en-

---

vi ur den tidens Anteckningar låna beskrifningarna derom. Efter revolutionen åtskiljer man icke mera på fri-spectaklerna hvarken kolbärarne eller fiskmånglerskorna; alla classer äro nu sammanblandade. Det synes emedlertid vara rättvist, at hvarochen känner sina rättigheter och bibehåller sin plats.
Utg. Anm.

dast för at så mycket lättare kunna göra henne besök under hennes barnsäng *). Hon hade gift Fröken af Polignac, som knapt var tretton år gammal, med Herr af Grammont, som för detta giftermåls skull blef utnämnd till Hertig af Guiche och Capten vid Konungens garde i survivans efter Hertigen af Villeroy. Hertiginnan af Civrac, Hofmästarinna hos Madame Victoire, hade haft löfte på denna beställning för sin son, Hertigen af Lorges. Antalet af missnöjda familjer föröktes vid hofvet.

Titeln af favorit gafs allt för högt åt Grefvinnan Jules af hennes vänner; Drottningarnas qvinliga favoriters lott är icke lycklig i

*) Följande utdrag ur Montjoyes skrift om Marie Antoinettes lefverne målar Drottningens tänkesätt för sin väninna:

"Hertiginnan af Polignac dukade under för det besvärliga lefnadssätt, som hon af upoffring för Drottningen hade underkastat sig, och som var så föga i hennes smak. Hennes helsa led deraf på ett oroande sätt; läkarne förordnade för henne at resa till Bath. Emedan hofbruket fordrade, at guvernanten för de Kungliga barnen aldrig fick vara frånvarande, så var henne genom denna läkarnes föreskrift det val gifvet, at antingen bibehålla en syssla, som åtföljdes af sådana lidanden, som icke mera tillåto henne at upfylla sina åligganden, eller ock at begära sitt afsked. Hon framställde detta för Drott-

Frankrike; galanteriet behandlar med vida mera öfverseende Konungarnas qvinliga favoriter.

En kort tid efter Madames födelse kom Drottningen åter i välsignadt tillstånd; hon hade icke talat om sitt tillstånd för någon annan än Konungen, sin läkare och några personer, som voro hedrade med hennes närmaste förtroende, då hon en dag, vid det at hon häftigt updrog et glas i sin vagn, kände sig sårad, och fick åtta dagar derefter missfall. Konungen tillbragte hela morgonen vid hennes säng; han tröstade henne, och gaf henne bevis på det ömmaste deltagande. Drottningen gret mycket, Konungen tog henne kärleksfullt

---

ningen, som, sedan hon med tystnad afhört henne, svarade med tårfuktade ögon:

"Ni hvarken bör eller kan skilja Er ifrån mig; Ert hjerta skulle sätta sig deremot. Vid min rang är det sällsynt at finna en väninna, och ändock är det så nyttigt, så lyckligt, at hafva en aktningsvärd person, åt hvilken man kan gifva hela sitt förtroende. Ni dömmer icke om mig som allmänheten, och vet, at den glans, som omgifver mig, icke bidrager till sällheten; Ni är icke okunnig derom, at min själ, upfylld af bittra lidanden, hvilka det för mig är nödvändigt at dölja, känner behof af at finna et hjerta, som förstår dem. Bör jag då icke tacka himmelen derföre, at den gifvit mig en verklig, känslofull vän, som är fästad vid min person och icke vid min rang. Denna lycka är ovärderlig; i Guds namn, beröfva mig icke den!"

Utg. Anm.

i sina armar, och blandade sina tårar med hennes. Drottningen uprepade flera gångor, at hon lyckönskade sig deröfver, at hon icke en gång inom familjen hade talat om sitt tillstånd, och at man icke skulle hafva felat at härleda hennes olycka från någon flygtighet, oaktadt den likväl hade blifvit förorsakad af en den obetydligaste sak. Konungen ålade det lilla antal personer, som kände denna ledsamma händelse, tystnad dermed; den förblef fullkomligt okänd. Det erfordrades någon tid innan Drottningen kunde återvinna sin helsa; Konungen visade henne under denna tid de ömaste omsorger, och väntade med otålighet det ögonblick då man kunde fatta nya förhoppningar. Dessa omständigheter, som med en samvetsgrann sanning äro berättade, gifva det sannaste begrepp om det sätt, hvarpå dessa höga makar lefde med hvarandra.

Kejsarinnan Maria Theresia fick icke njuta den lyckan at se sin älskade dotter gifva en arfvinge åt Frankrikes krona. Denna berömda Furstinna slutade sina dagar vid slutet af år 1780, sedan hon genom sitt exempel bevisat, at, såsom hos Drottning Blanca, en Regentinnas egenskaper och en from Furstinnas dygder kunna vara förenade i en person. Konungen blef ganska uprörd af detta dödsfall, och sade, då Curiren från Wien anlände, at han icke kände sig äga nog styrka för at bedröfva Drottningen med underrättelsen om en händelse, som upfyllde honom sjelf med en så stor smär-

ta. Hans Majestät trodde, at Abboten af Vermond, som under sin vistelse i Wien hade njutit Maria Theresias förtroende, skulle vara den, som skickligast skulle kunna upfylla denna sorgliga pligt hos Drottningen; han skickade Herr af Chamilly, sin Förste Kammartjenare, till Abboten af Vermond om aftonen samma dag, som han hade erhållit depescherna, och befallte honom, at dagen derpå begifva sig till Drottningen före hennes frukosttimma, för at med klokhet uträtta det sorgliga updrag, som han åt honom anförtrodde, och at låta underrätta Konungen när han infann sig i Drottningens sängkammare; Hans Majestät hade nemligen för afsigt at gå der in en fjerdedelstimma efter honom. Konungen kom punktligt på den utsatta timman; man anmälte honom, Abboten gick ut, och Hans Majestät sade till honom, då han vid dörren ställde sig åt sidan, för at låta Konungen gå förbi: "Jag tackar Er, Herr Abbot, för den tjenst Ni nu gjort mig." Detta var den enda gång på nitton års tid, som Konungen med honom talade et enda ord.

Drottningens sorg var sådan som man kunnat det förutse och befara. En timma efter den erhållna underrättelsen, anlade hon vördnads-sorg, till dess att hofsorg-drägten hann at blifva färdig; hon förblef flera dagar innesluten i sina cabinett, gick endast ut för at höra messan, såg ingen annan än den Kungliga familjen, och tog icke emot någon mer än

Prinsessan af Lamballe och Hertiginnan af Polignac. Hon talade ouphörligt om sin mors mod, olyckor, förtjenster och fromma dygder. Känslan af christelig ödmjukhet hade aldrig öfvergifvit denna Furstinna: linnesvepningen och de kläder, i hvilka hon ville blifva begrafven, funnos, helt och hållet gjorda af hennes egna händer, liggande tillreds i et af hennes cabinett. Drottningen fann i sin bedröfvelse ingen annan tröst än den at tala om denna älskade mor; hon var fullkomligt underrättad om de åtskilliga bedrifter, som gjort hennes regering berömd, samt om alla de egenskaper, som gjorde henne kär för sin familj, sin omgifning och sitt folk. *) Hon gaf ofta tillkänna den saknad hon kände, då hon tänkte derpå at otaliga åligganden hade hindrat hennes mor ifrån at sjelf vårda sina döttrars upfostran, och sade

*) Utan at förminska den höga tanka, som man bör hysa om Maria Theresias dygder och character, kan man dock icke neka, at moralen måste ogilla vissa af hennes politiska handlingar. Artigheten eller svagheten hos de andra Europeiska cabinetten kunna icke tjena henne till ursäkt. — En Biskop i St. Brion i sin likpredikan öfver Maria Theresia, drog sig, säger Chamfort, ganska behändigt från saken hvad Polens delning angick: "Emedan Frankrike," sade han, "icke har sagt något om denna delning, så tager jag samma parti som Frankrike, och säger icke heller något derom."

Utg. Anm.

med blygsamhet, at hon sjelf väl skulle hafva blifvit mycket bättre, om hon haft den lyckan at blifva omedelbart undervisad af en så vis och beundransvärd regentinnas läror.

Jag skrifver dessa sidor en ganska lång tid efteråt sedan jag varit vittne till och stundom äfven erhållit förtroende af flera saker, hvilka det skulle för mig vara dyrbart at här kunna anföra; jag beklagar med saknad, at af flera anecdoter om Maria Theresias hof endast förvirrade minnen för mig återstå; men jag tror mig böra berätta en, som tilläfventyrs gjort et lifligare intryck på mig, och som derföre ännu är qvar i minne. Drottningen sade en dag till mig, at hennes mor hade blifvit enka i en ålder då hennes skönhet ännu hade en utmärkt glans; at hon på hemliga vägar blifvit underrättad om det förslag, som hennes tre förnämsta Ministrar hade upgjort at vinna hennes kärlek, samt om en dememellan sluten öfverenskommelse, at icke låta sig intagas af någon afundsjuka emot den af dem, som skulle ernå den lyckan at vinna deras Monarchinnas hjerta, äfvensom ock at de inbördes gjort hvarandra en ed at den lycklige af dem altid skulle förblifva de båda andras vän och stöd. Sedan Kejsarinnan gjort sig väl försäkrad om sanningen häraf, lät hon, sedan hon en dag presiderat i sitt Statsråd, talet falla på fruntimmer, på Monarchinnor, på de pligter, som åligga deras kön och deras rang, och i det hon tillämpade dessa allmänna betraktelser på sig

sjelf, sade hon till dem, at hon hoppades at hela sin lefnad igenom kunna bevara sig för hjertats svagheter; men at om någongång en oemotståndlig passion skulle kunna förmå henne at afvika ifrån sina grundsatser, skulle det endast kunna ske till förmån för en person, som vore fri ifrån all ärelystnad och skild ifrån statsärendena, och hvilken icke kände eller älskade något annat än det enskilda lifvets behag; samt änteligen, at om hennes hjertas förvillelse skulle gå ända derhän, at förmå henne at älska en person, som vore beklädd med et vigtigt embete, så måste han i samma ögonblick, som han blefve underrättad om hennes känsla för honom, afstå ifrån sitt embete och sin politiska credit. Det behöfdes ej mera; de tre Ministrarna, mera ärelystna än kära, öfvergåfvo för altid sina planer.

Drottningens andra hafvande tillstånd hade varit kungjordt allt ifrån Aprill månad; hennes helsa var fullkomlig under hela tiden ända till förlossningen. Änteligen födde hon den 22 October 1781 en Dauphin till verlden. Det rådde en så stor tystnad i rummet i det ögonblick då barnet föddes, at Drottningen trodde sig äfven nu hafva fått en flicka; men sedan Sigillbevararen intygat den nyföddes kön, närmade sig Konungen till Drottningens säng, och sade till henne: "Madame, Ni har rågat mina och Frankrikes önskningar; Ni är mor till en Dauphin." Konungens glä-

dje var utomordentlig och tårar runno utur hans ögon: han räckte handen till kyssning åt alla menniskor utan åtskillnad, och hans lycka förde honom ur sin vanliga character. Glad och vänlig sökte han alla möjliga tillfällen för at beständigt få använda dessa orden: min son eller Dauphin. Drottningen, sedan hon återkommit till sin säng, ville betrakta detta så efterlängtade barnet. Prinsessan af Guéménée bar det till henne. Drottningen sade till henne, at hon icke behöfde hos henne anbefalla denna så dyrbara henne anförtrodda pant, men at hon, för at för henne lätta möjligheten at ı era fritt kunna åt det egna sina omsorger, ville med henne dela dem, som hennes dotters ı pfostran kräfde. Dauphin, införd i sin våning, mottog i sin vagga de öfliga upvaktningarna och vördnadsbetygelserna. Då Hertigen af Angoulême vid utgåendet ur Dauphins rum mötte sin far, sade han till honom: "Min Gud, Pappa, hvad han är liten, min Cusin!" — "Den dag torde komma, då du skall finna honom alltför stor," svarade honom Prinsen nästan utan at tänka derpå.

Änteligen tycktes en Dauphins födelse sätta rågan på alla önskningar; glädjen var allmän; folket, de Stora, alla tycktes i detta afseende utgöra blott en enda familj: man qvarhöll hvarandra på gatorna, man tilltalade hvarandra utan at känna hvarandra, man omfamnade alla dem man kände. Ack! det är det vida mer personliga interesset, som framkallar

dessa glädjeyttringar, än den uprigtiga tillgifvenheten för dem, som derför synas vara föremål: hvarochen ser, i en Konungamagtens lagliga arfvinges födelse, en pant på allmän välfärd och lugn!

Högtidligheterna voro likaså lysande som sinnrika; alla skrån och handtverk i Paris slösade stora summor för at begifva sig till Versailles en corps hvart och et med sina olika attribut: nya och lysande drägter gåfvo den behagligaste anblick; nästan alla hade de musik i spetsen för sina tåg; anlända till den Kungliga borggården, upställde de sig der med urskillning, och gåfvo skådespelet af en den sällsammaste rörliga tafla. Skorstensfejarne, klädda lika väl, som de hvilka på theatern förekomma, buro en grannt prydd spisel, ofvanpå hvilken en af deras minsta kamrater satt upkrupen; portchais-bärarne hade en aldeles förgylld portchais, i hvilken man såg en vacker amma och en liten Dauphin; slagtarne visade sig med sin feta oxe; pastejbagarne, murarne, låssmederne, alla handtverk voro i rörelse: smederna slogo på et städ; skomakarne slutade et par små stöflor åt Dauphin, skräddarne en liten uniform vid hans regemente, o. s. v. Konungen blef länge stående på balcongen, för at njuta detta spectakel, som roade hela hofvet. Förtjusningen var så allmän, at, emedan polisen något hade brustit i upsigten öfver det hela af denna samling, dödgräfvarne också hade haft det oförståndet at skicka en deputa-

tion med de tecken, som utmärka deras hemäska befattning. De möttes af Prinsessan Sophia, Konungens faster, som deröfver blef intagen af en häftig förskräckelse och skyndade till Konungen för at anhålla, at dessa oförskämda i ögonblicket måtte bortjagas utur de corpsers och handtverks tåg, som defilerade öfver terrassen.

Dames de la Halle kommo för at göra Drottningen sina lyckönskningar, och mottogos med det ceremoniel, som tillkom denna class af näringsidkerskor; de inställde sig till et antal af femtio, klädda i rober af svart sidentyg, hvilket fordom utgjorde högtidsdrägten för qvinnor af deras stånd; nästan alla voro de prydda med juveler; Prinsessan af Chimay stod vid dörren till Drottningens sängkammare för at mottaga tre af dessa qvinnor, hvilka framfördes till Hennes Majestäts säng; en af dem höll et tal till Hennes Majestät, som var författadt af Herr af la Harpe och skrifvet på en solfjäder, på hvilken hon emellanåt kastade ögonen, likväl utan at visa någon förvirring; hon var en täck qvinna och hade en rätt vacker organ. Drottningen rördes af detta tal, och svarade derpå med mycken vänlighet, emedan hon ville skilja emellan dessa näringsidkerskor och fiskmånglerskorna, som altid på henne gjorde et oangenämt intryck *). Konungen lät åt

*) Fiskmånglerskorna höllo tre tal, till Konungen, Drottningen; och Dauphin. Det torde roa någon at känna dem; det till Konungen lydde så:

dessa qvinnor gifva en stor måltid; en af Hans Majestäts hofmästare*), med hatten på hufvudet, satt ensam vid midten af bordet för at föreställa värd; spisningen var offentlig, och många menniskor hade den nyfikenheten at gå dit för at se den.

Fiskmånglerskorna sjöngo en mängd af visor, af hvilka några voro skäligen väl skrifna. Konungen och Drottningen tyckte mycket om följande stroph, hvilken de många gångor under barnsängstiden sjöngo:

"Sire, om himmelen är skyldig en son åt en Konung, som anser sitt folk som sin familj, så hafva våra önskningar och böner länge fordrat det. Dessa äro änteligen hörda. Vi äro nu säkra, at våra barn skola blifva likaså lyckliga som vi, ty detta barn bör likna Er. J skolen lära det, Sire, at vara godt och rättvist som J. Vi åtaga oss at lära våra, huru man bör älska och vörda sin Konung." — Till Drottningen sade de ibland annat: "Vi hafva så länge älskat Er, Madame, utan at våga at säga Er det, at vi hafva behof af all vår vördnad, för at icke missbruka tillåtelsen at uttrycka det för Er." — Och till Dauphin: "J kunnen ännu icke höra de önskningar vi göra omkring Er vagga: man skall en dag tyda dem för Er; de gå alla derpå ut, at i Er få se afbilden af dem, som gifvit Er lifvet." Anecdotes du regne de Louis XVI, Tom. I. Utg. Anm.

*) Till hofmästare-sysslorna fordrades bevis på adelskap, eller åtminstone at förfäderna i tredje led blifvit adlade.

"Ne craignez pas, cher papa,
D'voir augmenter vot'famille,
Le bon Dieu z'y pourvoira;
Fait's-en tant qu'Versaille en fourmille,
'Y eût-il cent Bourbons chez nous,
'Y a du pain, du laurier pour tous."

Lifgardet erhöll af Konungen tillåtelse at gifva Drottningen en bal paré i stora Operasalen i Versailles. Hennes Majestät öpnade balen med en menuet, hvilken hon dansade med en simpel lifgardist, som var vald af corpsen, och hvilken Konungen gjorde till Fändrik. Festen var en af de mest lysande; allt var då glädje, lycka och lugn.

Dauphin var et år gammal, då Prinsens af Guéménée cession tvang Prinsessan, hans gemål, som var guvernant för de Kungliga barnen, at taga afsked.

Drottningen var då i la Muette för Madames, sin dotters, ympning; hon lät befalla mig dit, och behagade då säga mig, at hon åstundade at tala vid mig om et förslag, som förtjuste henne, men i hvilket hon insåg åtskilliga olägenheter: förslaget var, at utnämna Hertiginnan af Polignac till den lediga platsen efter Prinsessan af Guéménée: hon betraktade med et utomordentligt nöje den lätthet, som denna utnämning skulle gifva henne at vaka öfver sina barns upfostran utan at löpa fara at

såra Guvernantens fåfänga, och at på samma ställe finna förenade alla föremålen för sin ömhet, sina barn och sin väninna. "Hertiginnans af Polignac vänner," fortfor Drottningen, "skola blifva förtjusta öfver den glans och det anseende, som denna tjenst gifver Hertiginnan. Hvad henne sjelf angår, så känner jag henne: denna befattning öfverensstämmer aldeles icke med hennes enkla och stilla smak, och med en viss tröghet, som utmärker hennes character; det skall vara det största prof på hennes upoffrande tillgifvenhet, som hon kan gifva mig, om hon går mina önskningar till mötes." Drottningen talade också med mig om Prinsessan af Chimay och Hertiginnan af Duras, hvilka af det allmänna omdömet utmärktes såsom värdiga at erhålla Guvernant-platsen; men hon fann Prinsessans af Chimay gudsfruktan alltför sträng; hvad Hertiginnan af Duras angick, afskräcktes hon af hennes snille och lärdom. Hvad Drottningen vid Hertiginnans af Polignac val egentligen fruktade, var hof-folkets afund, af hvilken hon för denna uphöjelses skull befarade ouphörliga ledsamheter. Drottningen visade et så lifligt begär at se sitt förslag utfördt, at hon ju sluteligen skulle anse de svårigheter, hvilka hon nu deruti såg, såsom aldeles obetydliga; och jag bedrog mig icke heller, ty få dagar derefter erhöll Hertiginnan Guvernant-embetet.

Drottningens afsigt med mitt efterskickande för at med mig tala om sitt förslag, var

utan allt tvifvel den, at sålunda bereda mig et tillfälle at i det allmänna utveckla beskaffenheten af de känslor, som bestämde henne at föredraga en Guvernant, som af vänskap för henne vore benägen at låta henne njuta alla sina rättigheter som mor: ty hon visste at jag hos mig såg mycket folk.

Drottningen spisade ofta middag hos Hertiginnan, sedan hon förut bivistat Konungens enskilda middagsmåltid. Man lät af detta skäl föröka hennes stat som Gouvernant med 61,000 francs, såsom ersättning för denna förökning i hennes utgifter.

Drottningen hade blifvit ledsen vid resorna till Marly, och hade ingen svårighet vid at äfven gifva Konungen afsmak derför, som fruktade de stora omkostnaderna vid dessa resor, emedan alla menniskor der skulle underhållas. Ludvig XIV hade för dessa resor stadgat et ceremoniel, som var olika det i Versailles, men ännu vida besvärligare.

Spel och aftonmåltid höllos der alla dagar, och fordrade mycket besvär med klädseln; söndagar och högtidsdagar spelade alla vattenkonsterna, och folket insläpptes i trädgårdarna, så at der var lika mycket folk, som vid festerna i Saint-Cloud.

Hvarje århundrade har sin ganska bestämda färg; Marly hänvisade ännu mera än Ver-

sailles på Ludvig XIV:s: allt tycktes der vara upbyggdt genom en féestafs magiska kraft.

Palatsen och trädgårdarna i detta lustslott kunde också jämföras med de theatraliska decorationerna i femte acten af en Opera. Numera är icke det minsta spår qvar af hela denna prakt: de revolutionära förstörarne hafva ur jordens sköte upryckt ända till de gjutna rännorna, genom hvilka vattnet leddes. Man skall förhända med nöje läsa en kort beskrifning om detta palats och de bruk, som Ludvig XIV der hade infört.

Trädgården vid Marly, som var lång och ganska bred, höjde sig med den aldraomärkligaste sluttning ända up till solens paviljon, som beboddes endast af Konungen och hans familj. Paviljonerna af de tolf Zodiakens tecken stodo på ömse sidor af parterren, och voro förenade med hvarandra genom präktiga hvälfda löfsalar, genom hvilka solens strålar icke kunde tränga. De af dessa paviljoner, som lågo närmast intill solens paviljon, voro för Prinsarna af blodet och Ministrarna; de öfriga intogos af de högre embetsmännen vid hofvet eller af de personer, som voro inbjudna till Marly; alla paviljonerna hade sina namn af fresco-målningar, som betäckte deras murar, och hvilka blifvit utförda af de rygtbaraste artister från Ludvig XIV:s århundrade *).

*) H. K. H. Hertiginnan af Berry äger i Rosny

I linie med den högsta paviljonen låg på vänster böncapellet, och på höger en paviljon, som kallades Perspectivet, och hvilken dolde en lång byggnad, der ethundrade rumafdelningar funnos för hofvets betjening samt köken och stora salar, der mera än trettio bord pragtfullt voro serverade.

Under den första hälften af Ludvig XV:s regering buro damerna ännu Marlys hofdrägt, som var fastställd af Ludvig XIV, och hvilken föga skilde sig från den, som var antagen vid hofvet i Versailles; den Fransyska roben, med veck i ryggen och stora styfkjortlar, kom sedermera i denna drägtens ställe, och bibehölls ända till slutet af Ludvig XVI:s regering.

Juvelerna, plymerna, sminket, de guldbroderade och guldbeslagna kläderna gjorde, at ända till det minsta sken af landtlighet försvann; men folket älskade at se sina beherrskares och et lysande hofs ståt framtåga i dessa alléers skuggor.

Efter middagsmåltiden och före speltimman genomforo Drottningen, Prinsessorna och

---

en tafla, som med största noggrannhet föreställer slottet, paviljonerna och trädgårdarna i Marly, och endast detta skulle vara tillräckligt, at nu gifva denna tafla et högt värde.
Utg. Anm.

deras damer, åkande i phaëtoner, som voro öfvertäckta med rikt guldbroderade himlar, och drogos af karlar i Konungens livree, bosqueerna i Marly, i hvilka träden, planterade under Ludvig XIV, voro af en ofantlig höjd: i flera af dessa bosqueer stego likväl vattenkonster af det klaraste vatten öfver dessa så höga träd, under det at i andra bosqueer cascader af hvit marmor, hvilkas vatten, då det träffades af några solstrålar, tycktes utgöra hängande dukar af silfverskir, stucko af emot bosqueernas högtidliga skugga.

För at om aftnarna vinna tillträde till Drottningens spelparti, var det för hvarje välklädd person tillräckligt, at man af en af de tjenstgörande vid hofvet nämndes och presenterades för Kammarhusaren vid spelsalongen. Denna salong, åttkantig och ganska stor, gick ända up till det Italienska taket, och slutade sig der med en coupol, försedd med balconger, der icke presenterade fruntimmer hade lätt at få en plats för at njuta anblicken af den lysande samlingen.

Utan at sjelfva få deltaga i hoffolkets spel, kunde likväl de personer, som vunnit tillträde i salongen, bedja en af de damer, som deltogo i Drottningens lanter eller pharao, at för deras räkning sätta på sina kort det guld eller sedlar, som de lemnade dem.

Rika personer och storspelarne i Paris

voro aldrig någon afton borta ifrån dessa spelsällskap i Marly, och de summor, som der vunnos eller förlorades, voro altid ganska betydliga.

Ludvig XVI afskydde höga spel, och blef ofta ond då man talade om stora förluster. Modet för karlar at bära svarta kläder utan at hafva sorg var ännu icke allmänt, och Konungen plägade stundom gifva några af sina coups de boutoir åt Ludvigs-Riddare, som, så klädda, infunno sig vid spelet för at våga 2 eller 3 louisd'orer i hopp at lyckan skulle gynna de vackra Hertiginnorna, som behagade lägga dem på sina kort *).

---

*) Bachaumont talar i sina, ofta satiriska och altid något misstänkta, Anteckningar om de besynnerliga försigtighetsmått, som vid hofvets spelpartier voro tagna.

"Banquiererna vid Drottningens spel hafva, för at förekomma de irringar (jag mildrar här hans hårda uttryck), som dagligen äga rum, hos Hennes Majestät anhållit och vunnit, at altid innan spelet börjas, et band fick fästas rundtomkring kanten af bordet, och at endast de summor, som lågo på korten inom bandet, skulle anses såsom vågade i det ifrågavarande draget." Han tillägger ytterligare några omständigheter, som skulle vittna om alltför sällsamma distractioner; men vi sätta icke nog tro till dem för at kunna berätta dem. (Memoires de Bachaumont, Tome XII. p. 189.)

Utg. Anm.

Man märker stundom midtuti hofvens storhet besynnerliga afbrott; så behöfdes det, för at vid Drottningens pharao kunna spela et så högt spel, en banquier försedd med stora penningsummor; och denna nödvändighet gjorde, at man lät i spelet deltaga, hvilket eljest af etiquetten icke medgafs åt andra än titulerade personer, icke allenast Herr af Chalabre, som var banquier dervid, utan ock en simpel afskedad Capten vid infanteriet, hvilken var hans croupier. Man hörde också ganska ofta et groft, men af det allmänna bruket helgadt uttryck för det sätt, hvarpå man här gjorde Konungen sin upvaktning. Presenterade Herrar, men hvilka icke blifvit inbjudna till Marly, infunno sig likväl der likasom i Versailles, och återvände derpå till Paris; det var då et allmänt bruk at säga, at man i Marly endast var en polisson; och ingenting syntes mig sällsammare, än at höra en förtjusande Marquis svara en af sina vänner på frågan om han vore med vid Marly: "nej, jag är der endast en polisson:" Detta ville helt enkelt säga: jag är der på samma sätt som alla de, hvilkas adel icke går up till år 1400. Huru många utmärkta talenter, och huru många personer af en hög förtjenst, hvilka snart så olyckligt skulle skaka den gamla monarchien, befunno sig icke i denna så kallade polissonernas class!

Resorna till Marly voro ganska kostsamma för Konungen; icke allenast de förnämsta borden, utan också Almosenierernas, Stallmä-

starnes, Hofmästarnes m. m. voro så ypperligt serverade, at främmande kunde bjudas dit; och nästan alla, som ditkommo ifrån Paris, underhöllos på hofvets bekostnad.

Af dessa grunder gynnade denne olycklige Furstes sparsamhet, hvilken dukade under för början af Statens skulder, det företräde, som Drottningen gaf åt sitt lilla Trianon, och fem eller sex år före revolutionens utbrott skedde ganska sällan några resor till Marly.

Konungen hade, sysselsatt med sin familjs välfärd, tillåtit sina fastrar Prinssesorna at begagna slottet Bellevue, och en tid efteråt inköpte han åt Madame Elisabeth *) Prinsessans af Guéménée landtställe nära Paris. Madame Grefvinnan af Provence hade köpt et litet ställe vid Montreuil; Monsieur ägde Brunoy; Grefvinnan af Artois lät bygga Bagatelle; Versailles var för alla medlemmarna af den Kungliga familjen det minst angenäma hemvistet; man tyckte sig icke voro rätt hemma utan i enklare boningar, som var förskönade af Engelska trädgårdar; man njöt der mera af naturens skönheter; smaken för cascader och statyer var helt och hållet förbi.

---

*) Madame Elisabeth har begagnat detta lustställe flera år; men Konungen hade befallt at hon icke skulle få bo der längre än till dess hon hade fyllt 25 år; revolutionen utbröt innan hon uphann denna ålder.

Drottningen tillbragte ofta en hel månad på en gång i lilla Trianon, och hade der infört alla landtlefnadens friare seder; hon kom in i sin salong utan at damerna behöfde upstiga ifrån claveret eller sina bågar, och karlarna slutade icke heller sitt billard- eller trictrac-spel. Det fans icke många rum i det lilla Slottet Trianon. Madame Elisabeth gjorde Drottningen sällskap der; men Hofmästarinnorna och Statsfruarna behöfde icke åtfölja henne dit; man ditkom ifrån Versailles till middagstimmen på Drottningens bjudning. Konungen och Prinsarna infunno sig altid ordentligt der till aftonmåltiden. En robe af hvitt percale, en halsduk af gaz och en halmhatt utgjorde Prinsessornas *) enda prydnad; nöjet at genomgå alla fabrikerna i byn derstädes, at se korna mjölkas och at fiska i sjön, förtjuste Drottningen; och med hvarje år visade hon allt mindre tycke för de kostsamma resorna till Marly.

Lusten at upföra comedier, hvilket dåförtiden utgjorde et allmänt nöje på alla landtställen, förenade sig med Drottningens före-

*) Montjoye, Marie Antoinettes historieskrifvare, föröker denna tafla med nya drag, och gör några sinnrika anmärkningar öfver det inflytande, som denna förändring i klädedrägten bör hafva på sederna. Se Hist. Tillägg. Litt. C.

Utg. Anm.

sats at lefva i Trianon skild ifrån all ståt. Det blef öfverenskommet, at, med undantag af Grefven af Artois, ingen ung man skulle uptagas ibland de spelandes antal, och at man till åskådare icke skulle hafva någon annan än Konungen, Monsieur och dem af Prinsessorna, som icke spelade; men at man likväl, för at något upmuntra de spelande, skulle låta de förnämsta logerna uptagas af föreläserskorna, Drottningens Kammarfruar, och deras systrar och döttrar; dessa utgjorde omkring fyratio personer.

Drottningen skrattade mycket åt Herr af Adhemars röst, hvilken fordom varit vacker, men nu blifvit ganska drillande och obehaglig: herdedrägten i Colins roll i le Devin du village gjorde hans ålder ganska löjlig, och Drottningen roade sig at säga, at det skulle vara svårt för illviljan at finna någonting at klandra vid valet af en sådan älskare. Konungen fann mycket nöje i dessa comedier.

Ludvig XVI bivistade alla föreställningarna; ofta väntade man på honom för at begynna dem. Caillot, en rygtbar skådespelare, som för lång tid sedan dragit sig ifrån theatern, och Dazincourt, båda kända för sina aktningsvärda seder, utvaldes för at gifva undervisningar, den förre i opera-comiquen, af hvilken det lättare slaget föredrogs, den sednare i comedien; befattningen af repetitor, sufflör, och anordnare af alla theaterbehofven gafs åt min svärfar. Förste Kammarherren, Hertigen af Fronsac, blef

deröfver ganska stött. Han trodde sig böra i detta afseende göra alfvarsamma föreställningar; han skref till Drottningen bref, hvarpå han erhöll detta svar: "Ni kan icke vara förste Kammarherre der vi äro skådespelare; för öfrigt har jag redan gifvit Er tillkänna min vilja angående Trianon; jag håller der icke något hof; jag lefver der som enskild person, och Herr Campan skall altid erhålla updraget angående de enskilda nöjen jag der vill låta anordna." Då Hertigens föreställningar detta oaktadt icke uphörde, såg Konungen sig tvungen at blanda sig deri; Hertigen var envis och påstod at hans rättigheter som förste Kammarherre icke medgåfvo någon som intog hans plats och at anordningen af så väl de enskilda, som de allmänna nöjena tillhörde hans befattning; man måste taga saken med hetta, för at få slut derpå.

Den lille Hertigen af Fronsac förfelade aldrig at vid Drottningens toilett, då han kom för at upvakta henne, föra talet på Trianon, för at med ironi framkasta et eller annat ord om min svärfar, hvilken han ifrån detta ögonblick kallade: min embetsbroder Campan. Drottningen drog på axlarna, och sade sedan han gått sin väg: "Det är bedröfligt at i Marskalkens af Richelieu son finna en så liten man."

La Gageure imprevue var en af de pjeser, som gåfvos i Trianon. Drottningen

spelade deruti Gottas roll, Grefvinnan Diana Fru af Clainvilles, Madame Elisabeth den unga personen, och Grefven af Artois en af karlrollerna. Colettes roll i le Devin du village spelades verkeligen rätt väl af Drottningen. Man upförde också under de följande åren Le Roi et le Fermier, Rose et Colas, le Sorcier, l'Anglais à Bordeaux, On ne s'avise jamais de tout, Le Barbier de Seville, o. s. v. *).

---

*) Dessa skådespel, i hvilka Marie Antoinette fann nöje at sjelf som spelande deltaga, hafva mer än en gång gifvit ämne till klander. Montjoye sjelf (se Histor. tillägg. Litt. D) gifver Drottningen derför förebråelser som nästan äro stränga, och gör några anmärkningar, hvilka icke synas mig vara fullkomligt sanna. "Fordom," säger han, "skulle en simpel Adelsman hafva varit vanhedrad, om man hade vetat at han gjort sig till comediant, äfven i et enskildt hus." Jag vill icke afgöra om det för en simpel Adelsman hade varit mera vanhedrande at t. ex. spela en comedi, än at som Grefven af Grammont med et detaschement Cavalleri understödja et parti piquet, i hvilket listen hade kommit lyckan till hjelp: jag vill endast anmärka, at år 1701 La Ceinture magique af J. B. Rousseau upfördes af Prinsar af blodet, inför Hertiginnan af Bourgogne *). Voltaire beskrifver omständligt dessa föreställningar, i hvilka simpla Adelsmän utan tvifvel skul-

---

*) Memoires pour servir a l'histoire de Voltaire. Amst. 1785.

Så länge man icke tillät någon tillträde till dessa spectakel, blefvo de föga tadlade, men de öfverdrifna artigheterna förökte det begrepp, som de spelande hade om sin förmåga, och väckte hos dem begäret at vinna ännu fleras bifall.

Drottningen tillät Officerarne vid Lifgardet och Konungens och hans bröders Stallmästare tillträde till dessa spectakel; man gaf griljerade loger åt personer af hofvet, man bjöd några damer till; och anspråk upstodo ifrån alla håll at erhålla den ynnesten at der få inträde.

Drottningen vägrade at der emottaga Officerarne vid Prinsarnas garden och vid Konungens hundrade Schweitzare, samt många andra personer, hvilka deröfver ganska mycket förargades.

---

le hafva samtyckt at upträda. "Man upbyggde," säger han, "en liten theater i Fru af Maintenons rum. Hertiginnan af Bourgogne och Hertigen af Orleans spelade der lika med de personer af hofvet, som dertill hade den mesta skicklighet. Den rygtbare skådespelaren Baron gaf dem undervisning och spelade med dem: största delen af Duchés tragedier skrefvos för denna theater." — Jag vill till dessa säkra facta lägga blott et enda ord; at den unga, älskvärda Marie Antoinette väl kunde anse et nöje vara sig tillåtet, som hade blifvit tålt af Fru af Maintenon i det stränga, skenheliga och bigotta hofvet under Ludvig XIV:s sista regeringsår.

De spelande spelade väl, för at vara en sällskapstheater, och man applauderade öfverdrifvet; likväl klandrade man de spelande högt då man gick derifrån, och några sade, at det var *kungligt illa speladt.*

Under det at lyckan at hafva gifvit en arfvinge åt Bourbonernas thron, samt fester och nöjen uptogo Marie Antoinettes lyckliga dagar, utgjorde det Engelskt-Americanska kriget det allmänna samtalsämnet i alla sällskap. Två Konungar, eller rättare, deras Ministrar, upväckte och utspridde i den Nya verlden kärleken till frihet: Konungen i England, derigenom at han tillslöt sitt hjerta och sina öron för de långa och vördnadsfulla föreställningar, som framställdes af undersåtare, hvilka, aflägsna från moderlandet, hade blifvit talrika, rika och mägtiga genom värdet af den jord, som de gjort frugtbar; Konungen af Frankrike åter derigenom at han bistod et folk, som uprest sig emot sin fordna regent. Unga militärer af de förnämsta familjer i riket följde Herr af La Fayettes exempel, och öfvergåfvo alla storhetens fördomar, alla öfverflödets, nöjenas, kärlekens retelser, för at tillbjuda de uproriska Americanarne sin tapperhet och sina kunskaper. Det lyckades Beaumarchais, som i hemlighet understöddes af Herrarna af Maurepas och af Vergennes, at få öfverföra vapen och munderingar till Americanarne. Franklin hade visat sig vid hofvet i en Americansk landtbrukares drägt: hans släta, opudrade hår, hans

runda hatt, hans bruna klädes-klädning stack starkt af emot de Versailleska hofmännens pailletterade och broderade kläder och deras pudrade och parfymerade coiffurer. Denna nyhet förtjuste alla de Franska fruntimrens lifliga sinnen. Man gaf lysande fester till Doctor Franklins ära, hvilken med namnet af en af de kunnigaste physici förenade de patriotiska dygder, som förmått honom at antaga rollen af en frihetens apostel. Jag har bivistat en af dessa fester, der den skönaste ibland 300 fruntimmer utvaldes för at på den Americanska philosophens hvita hår sätta en krona af lager och trycka två kyssar på den gamles kinder *). Man sålde tillochmed i sjelfva palatset i Versailles, vid Sevres-postlinets exposition, under

*) Benjamin Franklin hade tillbragt sina första år i boktryckerihandteringen. Då man i Paris år 1790 erhöll kunskap om hans död, förenade sig et sällskap boktryckare i en sal i Cordelierernas kloster, för at der fira en sorgefest till den americanske philosophens ära. Hans byst höjde sig på en pelare midt i salen; den bar på hufvudet en medborgerlig krona; under bysten stodo kaster, en präss och alla attributer af den konst, hvilken denne vise hade öfvat. Under det at en boktryckare upläste et äreminne öfver Franklin, trycktes det af arbetare, och talet, lika fort satt och afdraget, som det uplästes, utdeltes till det stora antal af åskådare, som denna fest hade ditlockat. Om Franklin se Hist. tillägg. Litt. E.

Utg. Anm.

Franklin

Konungens egna ögon Franklins medaillon med denna omskrift:

"Eripuit cœlo fulmen, Sceptrumque tyrannis."

Konungen yttrade sig aldrig angående en enthusiasm, hvilken hans klara blick utan tvifvel förmådde honom at ogilla. Emedlertid gaf likväl et deltagande, som Grefvinnan Diana af Polignac såsom et snillrikt fruntimmer en gång med nog mycken hetta yttrade i den allmänna ifvern för det Americanska sändebudet, anledning till et skämt af Ludvig XVI, som blef föga kändt, men hvaraf man kan sluta till hans hemliga tänkesätt i detta ämne. Han lät nemligen vid Sevres-fabriken beställa et nattkärl, i hvars botten denna medalj med sin nu så rygtbara omskrift var satt, och skickade den som nyårsgåfva till Grefvinnan. Drottningen yttrade sig ännu mera öppet om den del, som Frankrike tog i de Americanska coloniernas oafhängighet, och var deruti af aldeles motsatta tankar med Konungen. Hon var långt ifrån at förutse at en revolution, som ägde rum på et så långt afstånd från Frankrike, en dag också skulle kunna der gifva anledning till en dylik, i hvilken et vilsefördt folk skulle komma ända derhän, at rycka henne ur sitt palats, för at föra henne till den aldraorättvisaste likasom till den aldragrymmaste död. Hon fann endast det medel altför litet ädelt, hvilket Frankrike hade valt för at försvaga den Engelska magten.

Emedlertid njöt hon som Drottning af Frankrike en stor glädje af at se et helt folk värdera en ung Fransmans klokhet, tapperhet och dygder, och delade den allmänna enthusiasm, som väcktes af Marquisen af la Fayettes upförande och militäriska framgångar. Drottningen gaf honom efter hans första hemkomst från America flera audienser, och jag har ända till den 10 Aug., då mitt hus blef plundradt, förvarat verser ur Gaston et Bayard, skrifna med hennes egen hand, i hvilka Herr af La Fayettes vänner sågo en trogen teckning af hans character *).

---

*) "Marquisen af la Fayettes far stupade i slaget vid Rossbach, och efterlemnade sin hustru hafvande med en son, som föddes d. 1 Sept. 1757. Den unge Marquisen af la Fayette gifte sig vid 20 års ålder med dottern af Hertigen af Ayen, Marskalkens af Noailles äldsta son, och, då frihetskriget i Nord-America utbröt, begaf han sig i Americansk tjenst år 1777.

Anglo-Americanerna hade då så ringa credit i Frankrike och Europa, att Congressens Commissarier i Paris icke förmådde förskaffa sig ett skepp, för att öfverföra Herr af la Fayette och flera Franska officerare, som voro hugade at följa hans exempel.

Han köpte altså på egen bekostnad et skepp, hvilket han kallade Segren; men Lord Stormont, Engelsk Ambassadör i Frankrike, blef underrättad om hans afsigt, och tvang Ministéren att sätta sig deremot. Sedan han efter mångfaldiga motgångar änteligen an-

Dessa verser hade blifvit applauderade och ombegärda på Theatre-Francais; allas sinnen voro exalterade; det fans ingen sällskapskrets, der man icke med förtjusning yttrade bifall åt det understöd, som den Franska regeringen öppet gaf åt den Americanska oafhängighetens sak. Den för detta folk föreslagna constitutionen upsattes i Paris; och under det at frihet, jemnlikhet och menniskans rättigheter utgjorde ämnet för en Condorcets, en Baillys, en Mirabeaus, o. fl. öfverläggningar, lät Ministern Segur utgifva en Kunglig förordning, genom hvilken, med återkallande af den af d. 1 Nov. 1750, hvar och en officer förklarades för oskicklig at upnå Captensgraden, som icke hade fyra ättelängders adelskap at upvisa, äfvensom genom den alla ofrälse personer uteslötos ifrån alla militäriska grader, så framt de icke voro söner af Ludvigs-riddare **). Det

ländt till America, blef han der af Washington väl emottagen. "Jag kommer," sade han till honom, "at af Er begära tvenne gunstbetygelser, den ena at få tjena under Er som simpel volontär, och den andra at icke erhålla någon aflöning." Anecdotes du regne de Louis XVI.

Utg. Anm.

**) Man läser, rörande detta ämne, hos Chamfort följande anecdot, hvilken han berättar på sitt vanliga bitande sätt: "Då Herr af Segur hade utgifvit en förordning, som föreskref, at inga andra än adelsmän skulle vid Artilleriet antagas, och då å andra sidan denna tjenst

orättvisa och orimliga i denna lag utgjorde utan allt tvifvel en biorsak till revolutionen. Man måste höra till denna det tredje ståndets hedervärda class, för at känna den förtviflan eller rättare det raseri, som af denna lag hos det väcktes. Alla provinser i Frankrike voro upfyllda med ofrälse familjer, hvilka, ifrån flera sekler tillbaka, lefde der som egendomsherrar på sina egendomar och betalte skatt. Om i dessa voro flera söner, så insattes gerna altid en af dem in i krigsståndet, en i prästeståndet, en annan i Maltheser-Orden som tjenande broder, och änteligen gick äfven en den civila vägen, under det at den äldste bibehöll fäderne-stamgodset; och om detta var beläget i et landskap, som var beryktadt för sina viner, så förenade han också med försäljningen af sin egen skörd commissionshandeln med sin cantons viner. Jag har sett en man af denna med rätta högaktade class af medborgare, som under en lång tid hade blifvit brukad i den diplomatiska vägen, och som tillochmed blifvit hedrad med titeln af Ministre plenipotentiaire,

---

nödvändigt erfordrade kunniga personer, så hände sig en lustig sak, at nemligen Abboten Bossut, som var Elevernas examinator, gaf gillande betyg endast åt de ofrälse, och Cherin endast åt adelsmän. Af 100 elever voro icke flera än 4 eller 5, som upfyllde båda vilkoren."

Utg. Anm.

som var måg och brorson till Öfverstar och Place-Majorer, och genom sin mor systerson till en General-Löjtnant med röda bandet, icke kunna få in sina söner som Under-Löjtnanter vid et infanteri-regemente.

Et annat hofvets beslut, hvilket likväl icke kunde allmäntgöras genom en författning, var, at för framtiden alla ecclesiastika prebenden, ifrån det inskränktaste priorat till de rikaste Abbotsstift, skulle bortgifvas endast åt adeln. Son af en byfältskär var Abboten af Vermond, som hade mycket at säga i allt hvad som angick de andeliga lägenheterna, likväl helt och hållet förtjust öfver det rättvisa i detta Konungabeslut.

Under en resa, som han gjorde till baden, erhöll jag af Drottningen en påskrift i brädden på en inlaga af en Kyrkoherde af mina vänner, som sökte et priorat, hvilket låg intill hans pastorat, och hvilket han önskade för at der sätta sig i ro; det lyckades mig at åt honom vinna denna befordran. Vid återkomsten från baden, fick Abboten veta det, och kom till mig för at ganska strängt tillsäga mig, at jag skulle handla på et sätt, som vore helt och hållet stridande mot Konungens önskningar, om jag ännu en gång sökte at befordra dylika suppliker; at de andeliga prebendena voro ämnade at framdeles endast bortgifvas för den fattiga adelns underhållande, at detta vore statens interesse, och at en ofrälse

präst, som vore lycklig nog at hafva fått et pastorat, dermed skulle låta sig nöja.

Bör man väl då förundra sig öfver det beslut, som en kort tid derefter de deputerade af tredje ståndet togo, då de voro sammankallade till Generalstater?

10 Capitlet.

Flera Nordiska regenter företogo sig vid det förra seklets slut at göra utländska resor. Christian III, Konung i Dannemark, kom till Franska hofvet under Ludvig XV:s regering år 1763; och vi sågo Konungen i Sverige och Joseph II i Versailles. Storfursten af Ryssland, Catharina II:s son (sedermera Kejsar Paul I), och hans Gemål, Prinsessa af Würtemberg, önskade också at besöka Frankrike. De reste under namn af Grefven och Grefvinnan af Norden. Deras présentation gick för sig den 20 Maj 1782. Drottningen mottog dem med oändligt mycket värdighet och behag. Samma dag, som de anlände till Versailles, spisade de middag i cabinetten med Konungen och Drottningen.

Paul I:s enkla och blygsamma yttre var i Ludvig XVI:s smak. Han talade med honom med mera förtroende och munterhet, än med Joseph II. Grefvinnan af Norden var väl växt, men för fet för sin ålder, och hade all det Tyska skickets stelhet; hon var kunnig, och lät också kanske med för mycket sjelfförtroende märka det, samt vann icke i början i lika grad Drottningens tycke. Då Grefvens och

Grefvinnans af Norden presentation skulle gå för sig, hade Drottningen blifvit mycket försagd. Hon gick tillbaka in i sitt cabinett igen, förr än hon begaf sig ut i det rum, der hon skulle spisa middag med de höga resande, och begärde et glas vatten, i det hon tillstod, "at hon nu märkte at det var mycket svårare at upföra sig, som det egnar en Drottning, i närvaro af andra regenter eller af Prinsar, som äro ämnade at blifva det, än med sitt hoffolk.

Hon hämtade sig snart från denna första förvirring, och inträdde derpå med mycket behag och frimodighet. Måltiden var tämligen glad och samtalet ganska lifligt.

Vid hofvet anställdes ganska vackra fester för Konungen af Sverige och Grefven af Norden. De mottogos i Konungens och Drottningens inre rum; men man iakttog med dem et vida större ceremoniel än med Kejsaren, och Deras Majestäter tycktes altid i dessa Regenters närvaro mycket mera gifva akt på sig sjelfva. Likväl frågade Konungen en dag Storfursten af Ryssland, om det var sant, at han icke kunde räkna på redligheten hos någon af alla dem, som han hade i sin svit; Fursten svarade honom utan at betänka sig och i ganska många personers närvaro, at han vore ganska ledsen om han skulle hafva med sig en hynda, som vore honom mycket tillgifven, emedan han då säkerligen icke skulle komma ifrån Paris utan at hans mor låtit kasta den i Seine

med en sten om halsen: jag häpnade vid detta svar, hvilket jag sjelf hörde, antingen för den målning af Catharinas character, som deruti låg, eller för Prinsens tankar derom, som det uttryckte *).

---

*) Denne furste, som sedermera under namn af Paul I regerade i Ryssland, och som fick en så bedröflig ändalykt, erhåller af Grimm, i hans "Correspondance" de mest smickrande loftal; men man bör icke glömma, at Kejsarinnan i Ryssland, Grefvens af Norden mor, äfven var en af de regenter, hvilka denna brefväxling var tillegnad. Huru härmed än må vara, så uttrycker sig Grimm på följande sätt om denne furste: "I Versailles tycktes han känna det Franska hofvet likasåväl som sitt eget. I våra konstnärers verkstäder ådagalade han en kännedom om konsterna, som måste göra hedern af hans bifall för dem ännu dyrbarare. I våra lyceer och våra academier bevisade han genom sitt beröm och sina frågor, at det icke var någon slags lärdom eller skicklighet, som han icke värderade, och at han redan ifrån lång tid tillbaka kände alla de personer, som genom sina kunskaper eller dygder gjorde sitt århundrade eller sitt land heder.

Hans samtal och alla deraf bevarade uttryck röja icke blott et ganska skarpsinnigt och odladt förstånd, utan äfven en synnerlig känsla för alla vårt språks behag. Vi vilja här endast anföra några drag, som blifvit oss berättade af sjelfva de personer, som haft den äran att följa honom och dertill varit vittnen.

Ibland de många förbindliga saker, som

Drottningen gaf Storfursten en aftonmåltid i Trianon, och lät illuminera trädgårdarna der, på samma sätt som då Kejsaren var der.

---

han sade flera medlemmar af Franska Academien, i den detta sällskaps särskilda sammankomst, som han behagade hedra med sin närvaro, kan man icke glömma hvad han sade till Herr af Malesherbes. Då nemligen Herr af Alembert föreställde för honom denne Konnngens fordne Minister, sade han till honom: "det är förmodligen här, som min Herre har sätt sig i ro." Denne den vältaligaste Parlamentstalare förvånades så öfver et så smickrande tilltal, at han icke kunde svara något derpå.

Herr Diderot, som icke kunnat träffa honom i sina rum, sökte honom i messan. Då Prinsen, i det han gick ut, blef honom varse, sade han: "Ack det är Ni; Ni i messan!" "Ja, Herr Grefve," svarade honom Diderot, "man har väl någon gång också sett Epicurus vid altarets fot."

Då Konungen talade med honom om oroligheterna i Geneve, sade han: "Sire, det är för Er en storm i et vattenglas." Man visste icke då huru lätt det skulle hafva varit att stilla denna storm, tillochmed utan at kullstörta glaset.

De fester, som anställdes till Grefvens och Grefvinnans af Norden ära i Chautilly, röjde den största prakt och den utsöktaste smak. Efterpjesen i Vaudevillen, hvarmed spectaklet slutades, var ganska täck, åtminstone för ögonblicket.

Författaren dertill, Herr Lajon, önskade mycket at få den hedern at blifva föreställd för Prinsen; man gjorde denne upmärksam på

Cardinalen af Rohan tillät sig ganska obetänksamt at insmyga sig der utan Drottningens vettskap. Emedan han alltifrån sin återkomst ifrån Wien ständigt hade blifvit bemött med den största köld, hade han icke vågat at af Drottningen begära tillåtelse at se illuminationen: han hade derföre af Slottsfogden i Trianon utverkat sig det löfte, at han der skulle blifva insläppt så snart som Drottningen hade rest

---

honom, och Prinsen, sedan han med den vänligaste godhet tackat honom, sade till honom: "Herr Laujon, Era verser äro förtjusande, Ni säger mig i dem ganska vackra saker (de höga resande föreställdes sjelfva i efterpiesen under lånta namn); men det är en väsentlig sak, som Ni har glömt, ja, som är ganska väsentlig, och jag är otröstlig deröfver". . . Man såg poëtens oro med hvarje ord märkbart tilltaga: och sedan han några ögonblick lemnat honom i denna, för blygheten så plågsamma, förvirring, sade han till honom: "ja, Ni har verkeligen glömt, at deruti tala om min erkänsla, och det är detta, som i detta ögonblick helt och hållet sysselsätter mig."

Då Grefven af Norden gjorde Herr af Alembert den äran at göra honom et besök, bör man komma ihåg at denne philosoph hade blifvit kallad till Petersburg för at leda hans upfostran; han sade nemligen till honom vid slutet af deras samtal ganska artigt: "Ni kan väl föreställa Er, Min Herre, all den saknad jag i dag har, at icke förut hafva lärt at känna Er. "Correspondance de Grimm, Tom. I. p. 454.

Utg. Anm.

af till Versailles, och Hans Eminens hade utfäst sig at dröja qvar i Slottsfogdens hus till dess at alla vagnarna vore bortfarna från Slottet; men Cardinalen höll icke det löfte han gifvit, utan begaf sig, under det at Slottsfogden var sysselsatt med sina tjenstgöromål i Slottet, med bibehållande af sina röda strumpor och endast med en redingote kastad öfver sig, ner i trädgården, och framträdde der med en hemlighetsfull min på två särskilda ställen, för at se den Kungliga familjen och dess svit gå förbi.

Hennes Majestät blef högeligen förtörnad öfver denna djerfhet, och gaf Slottsfogden dagen derpå sitt afsked; alla menniskor uprördes öfver Cardinalens trolöshet emot den stackars mannen, som derigenom skulle blifva förlustig sin syssla. Rörd af denna en familjefaders olycka, lyckades det mig at vinna nåd för honom; men jag har sedermera mycket ångrat den rörelse af medlidande, som förmådde mig till denna handling. Ty om Slottsfogden i Trianon med upseende hade blifvit afskedad, så skulle den förödmjukelse, som Cardinalen häraf skulle hafva lidit, hafva gjort Drottningens vedervilja för honom ännu allmännare bekant, och härigenom skulle sannolikt den skamliga och alltför rygtbara halsbandssaken hafva blifvit förekommen. Utan det listiga sätt, hvarpå Cardinalen trängt sig in i trädgårdarna i Trianon, och utan den hemlighetsfulla min han tagit sig så ofta Drottningen der mötte ho-

nom, skulle han icke hafva kunnat säga sig vara bedragen af någon mellanperson emellan Drottningen och honom.

Drottningen, som var mycket intagen emot Konungen af Sverige, mottog honom med mycken köld *). Det som berättades om denne Furstes enskilda lefnad, om hans förhållanden till Grefven af Vergennes alltifrån Revolutionen i Sverige 1772, om hans favorit Armfelts character, och om denna Monarks hat emot några Svenskar, som voro väl tålda vid hofvet i Versailles, utgjorde grunden för denna hennes kallsinnighet emot honom. Han infann sig en dag hos Drottningen och bjöd sig qvar till middagen, utan at förut hafva gifvit henne sitt upsåt tillkänna. Drottningen tog emot honom i det lilla cabinettet, och lät derpå kalla mig. Hon befallte mig, at genast låta kalla hennes hofmästare och underrätta mig, om måltiden vore så tillräcklig, at hon kunde bjuda Grefven af Haga, samt at låta föröka den, om det var nödvändigt. Konungen af

---

*) Gustaf III, Konung i Sverige, reste i Frankrike under namn af Grefve af Haga. Vid sitt anträde till Riksstyrelsen, ledde han med lika mycken skicklighet, som köld och mod den statshvälfning, som nedsatte Rådets myndighet. Det är bekant at han blef mördad år 1792 på en masqueradbal af Ankarström.

Utg. Anm.

Sverige försäkrade henne, at det altid skulle vara nog för honom; och jag, som tänkte på mängden af rätter vid Konungens och Drottningens middagsmåltider, af hvilka mera än hälften aldrig blef framsatt då de spisade i cabinetten, tvangs deraf at småle. Drottningen gjorde mig med ögonen et befallande tecken, och jag gick ut. Om aftonen frågade mig Drottningen, hvarföre jag hade visat mig så häpen, då hon gaf mig befallningen om at låta föröka hennes middagsmåltid, och sade, at jag hade bordt förstå den läxa hon dermed velat gifva Konungen af Sverige för hans alltför stora förtrolighet. Jag bekände för henne at detta upträde hade förefallit mig så borgerligt, at jag ovillkorligt hade måst tänka på cottletterna på halstret och på omeletterna, som i mindre hushåll vid sådana tillfällen plägade tilläggas till den vanliga husmanskosten. Hon roade sig mycket åt mitt svar, och berättade det för Konungen, som också skrattade deråt.

Freden, som blifvit slutad med England, hade tillfredsställt alla classer i samhället som nitälskade för nationaläran. Den Engelska Commissariens afresa ifrån Dünkirchen, hvilken ända ifrån den skymfliga freden år 1763 der hade varit stationerad såsom upsyningsman öfver vår marin, väckte den största förtjusning. Regeringen hade haft den klokheten, at, förr än traktaten blef allmänt kungjord, gifva denna Engelsman befallning at afresa. Utan detta försigtighetsmått skulle folket hafva begått

ytterligheter, för at låta den Engelska magtens Agent känna verkningarna af den långa förtrytelse, som hans vistelse i denna hamn förorsakat. Endast de handlande voro missnöjda med 1783 års fred. Den artikel deri, som tillät engelska varor at fritt införas, förstörde i et slag all handel för Rouen och andra manufacturstäder i riket. Den franska industrien har sedermera hämnat sig på denna öfverlägsenhet, hvarigenom England försäkrades om den uteslutande handeln med hela verlden. Et ansenligt antal af Engelsmän vistades i Paris. En stor del af dem voro presenterade vid hofvet. Drottningen bemödade sig at visa dem en synnerlig upmärksamhet; hon ville derigenom utan tvifvel förmå dem at skilja emellan den aktning hon bar för deras ädla nation, och regeringens politiska åsigter, yttrade i det bistånd den gjort Americanarne. Öfver dessa bevis på deltagande, som Drottningen gaf de Engelska Herrarna, upstod hos några personer vid hofvet et tämligen starkt yttradt missnöje; man ansåg denna upmärksamhet som egensinnighet. Man hade orätt deri; och Drottningen beklagade sig med fog öfver denna löjliga afundsjuka.

Resan till Fontainebleau och vintern i Paris och vid hofvet voro ganska lysande. Med våren återkommo ock de nöjen, dem Drottningen nu altmera började at föredraga framför festernas glans. Den innerligaste förtrolighet rådde nu emellan Konungen och Drottningen;

och jag har aldrig mera än en gång sett et moln, som likväl hastigt skingrades, upstiga emellan de höga äkta makar, hvars orsak altid för mig blifvit helt och hållet obekant.

Min svärfar, hvars förstånd och erfarenhet jag högaktade, anbefallte mig, då han såg mig anställd i en ung Drottnings tjenst, at altid undvika allt slags förtroende. "Du skall deraf," sade han till mig, "aldrig kunna påräkna något annat än en flyktig och vådlig gunst; tjena med nit och med allt ditt förstånd, och gör aldrig annat än lyd. Långt ifrån at använda din fintlighet för at få veta hvarföre en befallning eller et updrag, som kunna synas vara vigtiga, äro dig gifna, så var på din vakt at kunna från dig afhålla förtroendet derom." Jag fick tillfälle at använda denna visa och nyttiga lära. Jag inträdde en morgon i Trianon i Drottningens sängkammare; hon låg ännu, men hade bref liggande på sängen, och gret häftigt; med hennes tårar blandade sig snyftningar, som afbrötos af dessa orden: "Ack, jag skulle önska at dö — ack, de elaka menniskorna, de vilddjuren! — Hvad har jag gjort dem?" Jag bjöd henne Orangevatten, Ether... "Lemna mig," sade hon till mig, "om Ni älskar mig; det vore bättre at Ni toge lifvet af mig." Härvid kastade hon armen öfver min axel, och började å nyo at gråta. Jag såg at en stor och hemlig plåga sönderslet hennes arma hjerta, at hon hade behof af at få yppa sig, och at detta borde ske

för hennes väninna. Jag sade henne det, och föreslog henne at skicka efter Hertiginnan af Polignac; men hon satte sig starkt deremot. Jag uprepade å nyo mina skäl, och förnyade mina föreställningar för at förskaffa henne den trösten at få utgjuta sina bekymmer, hvaraf hon hade behof; och hennes motstånd blef allt mindre. Jag gjorde mig lös ur hennes armar, och sprang ut i förmaket, der jag visste at en hästjägare altid väntade, färdig at stiga till häst för at i ögonblicket begifva sig till Versailles. Jag befallte honom at i starkaste fyrspång rida dit och tillsäga Hertiginnan af Polignac, at Drottningen befann sig ganska opasslig och ville i ögonblicket tala med henne. Hertiginnans vagn stod ständigt förspänd. Inom tio minuter var hon hos Drottningen. Jag var ensam hos henne, och var förbjuden at inkalla Kammarfruarna. Fru af Polignac inträdde: Drottningen sträckte armarna emot henne, och hon störtade fram till Drottningen. Jag hörde ännu snyftningarna, och gick ut.

En fjerdedels timma derefter, sedan Drottningen blifvit något lugnare, ringde hon för at göra sin toilett. Jag lät hennes Kammarfruar inträda; hon tog på sig en klädning, och gick in i sin boudoir med Hertiginnan. Straxt derpå anlände Grefven af Artois ifrån Compiègne, der han vistades med Konungen. Han gick igenom förmaket och sängkammaren, och frågade ifrigt hvar Drottningen var. Han blef en halftimma inne med Drottningen och Her-

tiginnan, och i det han gick ut derifrån sade han till mig, at Drottningen ville tala med mig. Jag fann henne sittande på sin soffa, och hennes väninna vid hennes sida; hennes anletsdrag voro lugna, hennes min leende och nådig. Hon räckte handen åt mig, och sade till Hertiginnan: "Jag har gjort henne så mycket bekymmer denna morgon, at jag bör skynda at lätta hennes stackars hjerta derifrån." Derpå tillade hon: "Ni har säkert i de vackraste sommardagar någon gång sett et svart moln hastigt upstiga, som hotat at störta ner öfver åkerfalten och förhärja dem; men det har snart blifvit förjagadt af den lättaste vind, och himmelen har åter synts blå och vädret klart; se det är just bilden af hvad som tilldragit sig med mig denna morgon." Derpå sade hon till mig, at Konungen skulle återkomma ifrån Compiègne efter slutad jagt, at han skulle äta afton med henne, at jag skulle skicka efter hans Hofmästare för at med honom utvälja de rätter, som Konungen mest tyckte om, och at hon ville, at inga andra om aftonen skulle framsättas på hennes bord, samt at detta vore en upmärksamhet, som hon önskade at Konungen måtte märka. Hertiginnan af Polignac tog mig också i handen och förklarade för mig huru lycklig hon vore, at hafva varit hos Drottningen i det ögonblick, då hon haft behof af en väninna. Jag erhöll aldrig någon kunskap derom hvad det varit, som hade kunnat göra Drottningen en så liflig och snart öfvergående oro; men jag gissade af den synnerliga up-

märksamhet, som hon yttrade för Konungen, at man hade upretat honom emot henne, at hennes fienders nedriga ränker hastigt blifvit uptäckta och omintetgjorda af Konungens goda förstånd och tillgifvenhet, och at Grefven af Artois hade skyndat at till henne bära nyheten derom.

Det var, som jag tror, om sommaren 1787, under en resa till Trianon, som Drottningen i Neapel skickade Riddaren af Bressac till Hennes Majestät med et hemligt updrag, som hade afseende på et ägtenskapsförslag emellan hennes son, Kronprinsen, och Madame, Franska Konungens dotter; han vände sig till mig i Hofmästarinnans frånvaro; men huru mycket han än talade om det stora förtroende, hvarmed han var hedrad af Drottningen i Neapel, och om sitt creditiv, kunde jag likväl icke annat finna än at han helt och hållet hade utseendet af en äfventyrare *); emedlertid hade han dock verkeligen enskilda bref till Drottningen, och hans sändning var verklig; han talade ganska obetänksamt derom med mig, tillochmed förr än han erhållit audiens, och bad mig göra allt hvad som af mig berodde för at stämma Hennes Majestäts tänkesätt till förmån för hans Drottnings önskan; men jag afböjde det i det at jag försäkrade honom, at det ic-

---

*) Jag har sedermera fått veta, at han flera år suttit fängslig i Chateau de l'OEuf.

ke tillkom mig at blanda mig i Statssaker. Han sökte, men utan framgång, at bevisa mig, at den förening, som Drottningen af Neapel önskade, icke borde så betraktas.

Jag erhöll för Herr af Bressac den audiens han önskade, men utan at visa mig vara underrättad om ändamålet för hans beskickning. Drottningen sjelf började at tala med mig derom; hon tadlade valet af personen, men tyckte likväl at Drottningen hennes syster hade gjort ganska väl deri, at hon härtill icke hade betjenat sig af en person, som skulle hafva lidit af et afslag, aldenstund det som hon önskade icke kunde låta göra sig. Jag hade i detta, likasom i många andra, fall tillfälle at erfara huru högt Drottningen skattade och älskade Frankrike och vårt hofs glans. Hon sade mig denna gången at Madame, derigenom at hon blefve gift med sin cusin, Hertigen af Angoulême, icke skulle förlora sin rang som Konungadotter, och at hennes lott som sådan vore vida at föredraga framför den at vara Drottning i et annat land; at icke i hela Europa funnes något, som vore jämförligt med det Franska hofvet, och at man, för at icke utsätta en Fransk Prinsessa för den grufligaste saknad om man gifte henne med en främmande Furste, borde vid sju års ålder föra henne bort ifrån Versailles' palats och då genast skicka henne till det hof, der hon skulle tillbringa sitt lif, men at det vid tolf års ålder

redan vore för sent, emedan minnena och jämförelserna då skulle störa hela hennes lefnads lycka. Drottningen betraktade sina systrars lott såsom vida underlägsen sin, och talade många gångor om de obehagligheter, som hennes syster Drottningen i Neapel fått vidkännas af det Spanska hofvet *), och om den nöd-

---

*) Nedanstående utdrag gifver et begrepp om skälet till dessa obehagligheter. Åtminstone är der med mycken sannolikhet förklaradt, huru Maria Theresia hoppades at genom Ärkehertiginnan Carolinas förening med Konungen i Neapel befordra sina vidsträckta planer, och hvilket motstånd den Bourbonska linien i Spanien satte emot dessa afsigter, hvilkas djupa syftning icke undsluppit dess upmärksamhet.

Följande anmärkningar äro tagna ur Soulavies Memoires historiques du regne de Louis XVI; men hvad som i denna punkt gifver dem en ganska stor vigt, är Grefvens af Orloff vittnesmål i sitt djupsinniga, uplysta och lärorika arbete om Konungariket Neapel. Vi vilja anföra et fragment deraf i Histor. tillägg. Litt. F. och anhålla om dess genomläsning, emedan deruti med interesse och sanning afmålas Drottning Carolinas välde öfver sin gemål, Ministern Actons character, det Madridska hofvets rättvisa ämnen för klagomål, och den roll, hvilken Frankrike i denna osämja spelade. Abboten Soulavie säger härom:

"Under det Bourbonska husets välmagtstid hade Frankrike på den Spanska thronen upsatt en af detta husets grenar, som sjelf åter i Neapel skjutit en ny telning. Maria The-

vändighet, hvaruti hon befunnit sig at anropa den Franska Konungens bemedling. Hon visade mig flera bref ifrån Drottningen i Nea-

---

resia var upfylld af afund deröfver. Arfvinge af det Österrikiska husets ärelystnad och planer på Italien, hade hon smickrat sig med at under den djupaste freden kunna genom list återvinna detta vackra land derigenom at hon åt det Neapolitanska hofvet gaf en Ärkehertiginna, som, upfostrad i Wien, aldrig glömde at hon i Neapel var en väkterska af sin familjs interessen. Drottning Carolina tjenade skickligt sin mors afsigter; henne, som i Neapel icke såg något annat än en gammal Österrikisk tillhörighet, hvilken tillochmed ännu i Ferdinands händer var illa betryggad, och som dessutom var skicklig i at skapa Ministrar, som voro undergifna hennes vilja, i at bibehålla och skydda dem, äfvensom i at afskilja dem ifrån det Madridska hofvet, der stammen till den Neapolitanska grenen af den Bourbonska ätten regerade, henne lyckades det at lösa sin gemåls hjerta ifrån familjefördraget, Ludvig XIV:s afkomlingars förnämsta styrka; allt detta af tillgifvenhet för sin bror Joseph, som var den enda gudomlighet hon tillbad.

Detta den Neapolitanska Drottningens upförande och den försigtighet det Österrikiska huset i alla sina fredstractater med Frankrike haft, at förbehålla sig sina rättigheter till Italien, röja detta husets åsigter rörande detta fordna arfland, som af Bourbonernas tapperhet och politik blifvit detsamma beröfvadt. Utan Don Carlos', Konungens i Neapel, raskhet vid sitt tillträde till den Spanska thro-

pel, som angingo de tvistigheter, dem hon rörande Ministern Acton haft med det Madriska hofvet, och ansåg denne genom sina kunskaper och sin stora verksamhet vara för sitt folk ganska nyttig; denna Drottning gjorde för Hennes Majestät i sina bref en trogen teckning af de förolämpningar, som hon erfarit, och beskref för henne Acton såsom en man, hvilken illviljan sjelf icke kunde göra misstänkt för at vara i stånd at genom något annat än genom sina tjenster väcka hennes *deltagande*. Hon hade lidit et ganska skymfande bemötande af en Spanior vid namn Las-Casas, hvilken Konungen, hennes Svärfar, hade skickat till henne för at förmå henne at aflägsna Acton ifrån ärendena och från sin person; hon beklagade sig bittert för Drottningen sin syster öfver detta ombuds stötande förhållande, hvilken hon, för at öfvertyga honom om beskaffenheten af

---

nen, skulle Österrike också hafva erhållit detta sitt fordna lydland tillbaka, i kraft af et förbehåll om dess återhemfallande till Österrike, hvilket Maria Theresia med skicklighet hade låtit inrycka i Akenska fredstractaten, och som hon äfven å nyo låtit införa i fredsslutet af år 1758; et tydligt bevis derpå, at Österrike icke hade lemnat ur sigte förslaget at åter erhålla en fast fot i nedre delen af Italien." Sednare tidens händelser skulle åt dessa gissningar om det Österrikiska husets ärelystna politik kunna gifva en ännu större vigt.

Utg. Anm.

de känslor, som fästade henne vid Acton, hade sagt at hon skulle låta måla och hugga honom i marmor af de rygtbaraste artister i Italien, och skicka hans porträtt och byst till Konungen i Spanien, för at sålunda öfverbevisa honom derom, at endast hennes åstundan at hos sig behålla en man af en öfverlägsen skicklighet hade förmått henne at bibehålla honom vid den gunst han åtnjöt. Denne Las-Casas hade då haft den djerfheten at svara henne, at hon derigenom endast skulle göra sig et onyttigt besvär; at en karls fulhet icke altid hindrade honom ifrån at behaga, och at Konungen af Spanien hade för mycket erfarenhet, för at vara okunnig derom, at det icke var möjligt at förklara en qvinnas nycker.

Et så förmätet svar kunde naturligtvis icke annat än på det högsta förtörna Drottningen i Neapel, och den sinnesrörelse, som häraf väcktes, hade haft den påföljd at et missfall samma dag inträffade. Sedan Ludvig XVI gjort sig till medlare i denna sak, erhöll Drottningen i Neapel fullkomlig uprättelse häruti, och Acton bibehölls vid sin post som Premier-Minister.

Bland de otaliga drag, i hvilka Drottningens utomordentliga mildhet uttryckte sig, må man äfven räkna hennes aktning för den enskilda friheten. Jag har sett henne uthärda de största otidigheter af personer, hvilkas sinnen voro rubbade, utan at hon tillät, at de skulle

arresteras. Hennes tålmodighet sattes verkeligen på et ganska oangenämt prof af en person, som fordom varit Parlamentsråd i Bordeaux, vid namn af Castelnaux; denna man hade öppet förklarat sig vara kär i Drottningen och var allmänt känd under namnet af hennes älskare. Under hela tio års tid, reste han med öfverallt dit hofvet begaf sig; blek och förställd som alla förryckta personer, ingaf hans hemska anblick en plågsam känsla; under de två timmar, som Drottningens offentliga spelparti räckte, stod han aldeles orörlig midtframför der Hennes Majestät satt; i capellet ställde han sig äfven midtför hennes ögon, och förfelade aldrig at infinna sig vid Konungens offentliga middagsspisning; på spectaklet satte han sig altid så nära som möjligt intill Drottningens loge; han reste altid till Fontainebleau och St. Cloud en dag före hofvet; och då Hennes Majestät anlände till dessa lustställen, så var altid denna hemska dåre, som aldrig talade med någon, den första hon mötte, när hon steg ur vagnen. Under Drottningens vistelser i Lilla Trianon blef denna olyckliga varelses lidelse ännu mera besvärande; han åt i största hast en bit mat hos någon Schweitzare och tillbrgate hela dagen, tillochmed då det hällregnade, med at vandra omkring i trägården, altid gående på kanten af grafvarna. Drottningen mötte honom ofta, då hon promenerade ensam eller med sina barn; likväl ville hon aldrig tillåta, at man mot honom använde något våldsamt medel för at befria henne ifrån hans o-

drägliga enträgenhet. Då hon en dag hade tillåtit Herr af Sèze inträde i Trianon, lät hon tillsäga honom, at han skulle begifva sig till mig, och befallte mig at underrätta denne rygtbare advocat om Herr af Castelnaux's sinnesförvirring, samt at derpå skicka efter honom, på det at Herr af Sèze skulle få samtala med honom. Han talade med honom nära en hel timma, och gjorde et starkt intryck på hans själ; hvarefter Herr af Castelnaux bad mig gifva Drottningen tillkänna, at emedan hans närvaro var henne besvärlig, han oryggeligt hade beslutat at begifva sig hem till sin landsort. Drottningen blef ganska glad deröfver, och befallte mig at för Herr af Sèze förklara hennes fullkomliga tillfredsställelse häröfver. Men en halftimma efter sedan Herr af Sèze hade rest, anmälte man hos mig denna olycklige vansinnige; han kom för at säga mig, at han tog sitt ord tillbaka, och at hans blotta vilja icke var tillräcklig för at förmå honom at uphöra at se Drottningen så ofta som det för honom vore möjligt. Detta nya svar var icke angenämt at till Hennes Majestät framföra; men huru rörd blef jag icke, då jag hörde henne säga: "Nå väl! må han då besvära mig! men må man icke beröfva honom den lyckan at vara fri." *)

---

*) Efter Konungens och Drottningens beklagansvärda arrestering i Varennes, ville den ne olycklige Castelnaux taga lifvet af sig genom svält; hans värdsfolk, oroliga öfver hans

Något annat omedelbart Drottningens inflytande i stats-ärendena under de första åren af hennes regering har icke blifvit bekant, än den mildhet, som hon deruti visade, at hon förmådde Konungen at låta revidera två rygtbara processer. *)

Om också Konungen icke någonsin har ingifvit Drottningen någon liflig känsla af kärlek, så är det åtminstone ganska säkert, at hon egnade honom en känsla, blandad af enthusi-

---

frånvaro, låta upbryta dörren till hans rum; man fann honom då utan medvetande liggande utsträckt på golfvet. Jag vet icke hvart han tagit vägen efter den 10:de Augusti.

*) Drottningen ville aldeles icke vidare blanda sig i dessa processer, än at hon blott begärde deras revision, ty det låg ingalunda i hennes grundsatser at medla i något, som rörde rättvisan, och hon betjenade sig aldrig af sitt inflytande på domstolarna. Hertiginnan af Praslin hade genom en brottslig egensinnighet drifvit sin harm emot sin man ända derhän, at hon gjorde sina barn arflösa till den Guéménéeska familjens förmån. Denna orättvisa gaf naturligtvis anledning till en betydlig process, som mycket sysselsatte Paris. Hertiginnan af Choiseul, som lifligt var interesserad i denna sak, bad en dag i min närvaro Drottningen at hon åtminstone ville låta fråga den förste Presidenten när denna saken skulle förekomma, men Drottningen svarade henne, at hon icke ville tillåta sig detta steg, emedan det skulle förråda et deltagande, som det vore hennes pligt at icke röja.

asm och ömhet, för hans characters mildhet och för den rättvisa, hvarpå han under sin regering gaf så mångfaldiga prof. En afton kom hon ganska sent in i sina rum; hon kom ur Konungens cabinett, och sade till Fru af Mizery och mig, i det hon torkade sina tårfyllda ögon: "J sen mig gråta, men oroen Er icke deröfver; dessa äro de ljufvaste tårar, dem en qvinna någonsin kan gjuta; de hafva blifvit framkallade af det intryck, som Konungens rättvisa och godhet hafva gjort på mig; ty han har nu på min begäran befallt en revision af Herrarna af Bellegardes och af Montyons process, hvilka fallit offer för Hertigens af Aiguillon hat emot Hertigen af Choiseul. Han har varit lika rättvis emot Hertigen af Guines, i hans sak med Tort. Det är lyckligt för en Drottning at kunna beundra och värdera den, med hvilken hon delar thronen, och Er lyckönskar jag at lefva under en så dygdig Furstes spira." Våra af rörelsen framkallade tårar blandade sig med Drottningens; och hon behagade tillåta oss at få kyssa hennes förtjusande händer. Denna så rörande scen har aldrig kunnat utplånas ur mitt minne. Och det är likväl under dessa så milda och känslofulla Kungliga personers regering, som vi hafva nödgats bära fasorna af et så vildt raseri, at det grymmaste tyranni icke en gång skulle hafva ursäktat det, och det är dessa höga personer, af den Gudomliga Försynen för folkets lycka så fullkomligt danade, som vi haft den

smärtan at se sjelfva falla offer för detta likaså känslolösa som barbariska raseri!

Drottningen förelade Konungen alla Hertigens af Guines memorial, hvilken under sin beskickning till England blifvit blottställd af sin Legations-Secreterare, hvilken hade spelat på de allmänna fonderna i London för sin egen räkning, men så at man derföre nödvändigt måste misstänka Ambassadören. Herrarna af Vergennes och af Turgot, som hyste föga välvilja för Hertigen af Guines, som var Hertigens af Choiseul vän, voro icke benägna at lägga sig ut för denna Ambassadör. Det lyckades Drottningen, at fästa Konungens synnerliga upmärksamhet på denna sak, och genom Ludvig XVI:s rättvisa vann Hertigens af Guines oskuld full seger.

Et ouphörligt krig ägde i tysthet rum emellan Hertigens af Choiseul vänner och anhängare, hvilka man kallade Österrikarne, och alla dem, som höllo med Herrarne af Aiguillon, af Maurepas, af Vergennes, hvilka, af samma skäl, utgjorde och underhöllo brännpunkten för alla de ränker, som vid hofvet och i Paris speltes emot Drottningen. Å sin sida understödde Marie Antoinette alla dem, som blifvit lidande under denna politiska strid; det var denna känsla, som förmådde henne at anhålla om revisionen af Herrarnas af Bellegarde och af Montyons process. Den förre, Öfverste och Inspectör öfver Artilleriet, den sednare,

ägare af jernbruken vid Saint-Etienne, hade under Hertigens af Aiguillon ministère blifvit dömda till tjugu års och en dags fängelse för det at de på Hertigens af Choiseul befallning hade i Frankrikes arsenaler casserat et ofantligt antal gevär, och mottagit dem till jernets blotta värde, oaktadt en stor del af dessa gevär i samma ögonblick öfverfördes och såldes till Americanerne. Det synes som hade Hertigen af Choiseul lemnat Drottningen del af de politiska planer, som hade bestämt honom at gilla denna cassering och försäljning på det sätt som den blifvit verkstäld, på det at hon deraf måtte kunna begagna sig till de dömdes försvar. Hvad som förvärrade Herrarnes af Bellegarde och af Montyon sak, var, at den förre, hvilken som Inspectör hade förrättat casseringen, genom et hemligt giftermål var svåger med jernbruksägaren, som köpt de casserade geväären. Emedlertid blef de två fångarnas oskuld bevisad; de kommo till Versailles med sina hustrur och barn, för at kasta sig för sin välgörarinnas fötter. Detta rörande upträde tilldrog sig i det stora galleriet vid utgången från Drottningens rum; hon bjöd till at hindra hustrurna at kasta sig på knä, i det at hon sade, "at de endast vunnit rättvisa, och at hon i detta ögonblick tillochmed borde lyckönskas till den ännu verkligare sällheten, som hennes ställning medförde, den at kunna låta rättvisa klagomål komma till Konungens kunskap."

Vid alla tillfällen, då hon skulle uttrycka sig i det allmänna, fann Drottningen, oaktadt den svårighet som för en främling hade kunnat vara så naturlig, altid det rätta, ädla och rörande ordet. Hon svarade på alla tal, och var ihärdig i bibehållandet af denna vana, som hon lärt vid Maria Theresias hof. Från lång tid tillbaka gjorde sig Prinsessorna af det Bourbonska huset icke mera den mödan at vid dylika svar tydligt uttala et svar. Madame Adelaïde förebrådde Drottningen, at hon icke följde detta bruk, och försäkrade henne, at det var nog at mumla några ord likasom et svar, och at de som höllo talen, voro så sysselsatta med hvad de sjelfva nyss hade sagt, at de altid funno at man hade svarat ganska väl. Drottningen ansåg et sådant förfarande endast kunna vara förestafvadt af lättjan, och at, då det antagna bruket at frammumla några ord bevisade nödvändigheten at svara, man också borde göra det enkelt, men tydligt och på bästa sätt man kunde. Någongång tillochmed, då hon förut kände ämnet för talen, skref hon om morgonen sina svar, icke för at lära sig dem utantill, utan för at för sig bestämma de tankar hon deruti ville utveckla.

Hertiginnans af Polignac förtroende steg med hvar dag; hennes vänner begagnade sig deraf för at utverka förändringar i ministèren. Herr af Montbarreys onåd, hvilken var en person, som saknade både skicklighet och seder, gillades allmänt; man tillskref den Drott-

ningen, och det med rätta; han hade blifvit insatt i ministèren af Herr af Maurepas, och deruti bibehållen af hans gamla hustru; båda två blefvo häraf, mera än någonsin förut, förbittrade på Drottningen och det Polignacska sällskapet.

Herr af Ségurs utnämning till krigsministèren, och Herr af Castries' till marin-departementet, voro helt och hållet detta sällskaps verk. Drottningen fruktade at tillsätta Ministrar; hennes gunstling gret ofta, då männerna i hennes klubb tvungo henne at handla. Männerna pläga förebrå qvinnorna at de blanda sig i statssaker, och vid hofven är det likväl de sjelfva, som betjena sig af deras inflytelse i saker, med hvilka de aldrig borde befatta sig.

Den dagen, då Herr af Ségur blef föreställd för Drottningen i afseende på sin nya beställning, sade hon till mig: "Ni ser der en Minister af min fabrik; jag är ganska glad deröfver för Konungens skull, ty jag är i den öfvertygelsen, at detta val är ganska godt; men jag är nästan ledsen öfver den del jag har i denna utnämning; jag ådrager mig derigenom en ansvarighet; jag var så lycklig förut at icke äga någon, och för at lätta mig derifrån har jag nu på mitt hedersord lofvat Herr af Ségur, at aldrig söka at befordra någon inlaga eller lägga hand på honom i någon af hans operationer genom någon anhållan för mina clienter."

Drottningen hade hoppats finansernas återställande under Herr Neckers första förvaltning, då hans äregirighet ännu icke hade förledt honom till planer, som öfverstego hans förmåga, och hans åsigter syntes henne vara ganska kloka. Emedan hon visste at Herr af Maurepas ville tvinga Herr Necker at begära sitt afsked, sökte hon at förmå honom at hafva tålamod till dess denne Gubbe vore död, som Konungen hos sig behöll, af aktning för sitt första val, och af afseende på hans höga ålder. Hon gick tillochmed så långt, at hon sade honom at Herr af Maurepas altid var sjuk, och at hans död icke kunde vara långt borta. Necker ville icke afbida denna tidpunkt; men Drottningens spådom slog in: Herr af Maurepas slutade sina dagar år 1781 i följd af en resa till Fontainebleau *).

---

*) "Ludvig XVI," säger la *Biographie universelle*," saknade lifligt Maurepas. Under hans sista sjukdom begaf han sig sjelf till honom, för at underrätta honom om Dauphins födelse, gifva det tillkänna för sin vän, och glädja sig deröfver med honom: dessa voro hans egna uttryck. Dagen efter hans begrafning, sade han med et uttryck af djup rörelse: "Ack! jag skall nu icke mera om morgnarna höra min vän öfver mitt hufvud:" — Et enkelt och rörande loftal, som likväl var ganska litet förtjent af den, som var föremålet derför."

Utg. Anm.

Herr Necker hade tagit afsked; han hade i synnerhet funnit sig förolämpad genom en den gamle Ministerns trolöshet, hvilken han icke kunde förlåta honom. Jag hade redan fått någon kunskap om denna intrig vid den tid, då den föregick; jag erhöll sedermera ytterligare bekräftelse derpå af Marskalken af Beauvau. Då Herr Necker såg sitt förtroende vid hofvet aftaga och fruktade at detta skulle skada hans finansoperationer, skref han till Konungen och bad honom gifva sig något tecken till hans nåd, som i allmänhetens ögon skulle vittna derom at han icke förlorat sin Konungs förtroende, och slutade sitt bref med at i detta afseende utmärka fem särskilda saker, den eller den sysslan, hederstecknet eller orden, samt öfverlemnade brefvet åt Herr af Maurepas. Dessa eller ändrades till och; Konungen blef stött öfver Herr Neckers ärelystnad, och det sjelfförtroende, hvarmed han vågade lägga den i dagen.

Fru Marskalkinnan af Beauvau har försäkradt mig, at Marskalken af Castries hade sett conceptet till detta Herr Neckers bref, aldeles sådant som han för honom hade beskrifvit det, och at han också hade sett den förfalskade afskriften*).

---

*) Jag har denna anecdot skrifven af detta fruntimmers egen hand.

Det deltagande, som Drottningen hyste för Herr Necker, försvann under hans afskedstid, och förbyttes tillochmed i en stark motvilja emot honom. Han skref mycket om de operationer, hvilka han hade velat göra, och om den nytta, som Staten deraf skulle hafva haft. De Ministrar, som efter hvarandra intogo hans plats, ansågo sina operationer hindrade af den ifver, hvarmed Herr Necker och hans anhängare ouphörligt sysselsatte allmänheten med dessa hans planer; hans vänner voro för heta: Drottningen såg i dessa åtgärder endast en partianda, och öfvergick helt och hållet på hans fienders sida.

Efter Herrarna Joly de Fleury och af Ormesson, som voro dåliga Finans-Ministrar, var man nödsakad at taga sin tillflygt till en person af en mera erkänd skicklighet; och Drottningens vänner, som i detta fall förenade sig med Grefven af Artois, och äfven, jag vet icke af hvilket skäl, med Herr af Vergennes, läto utnämna Herr af Calonne dertill. Drottningen gaf deröfver tillkänna et ytterligt missnöje, och hennes förtrolighet med Hertiginnan af Polignac begynte at deraf lida: det var vid denna tid, som hon yttrade sig, at Regenter, som hafva gunstlingar, derigenom jämte sig bilda magter, hvilka i början ifra för deras herrar, men sluteligen göra det för sig sjelfva, skaffa sig et parti i staten och handla af egen magt och myndighet, samt låta allt ta-

del för deras handlingar återfalla på Regenten, hvilken de hade at tacka för sitt anseende.

En Regents olägenheter af at föra et enskildt lif, visade sig nu för Drottningen i alla möjliga afseenden; hon talade förtroligt med mig derom, och sade mig ofta, at jag var den enda person, som kände alla de bekymmer, som hennes umgängesvanor gåfvo henne, men at man måste fördraga de ledsamheter, till hvilka man sjelf var skulden, at obeständighet i en vänskap, sådan som den, hvilken hade förenat henne med Hertiginnan, och et fullkomligt afbrytande af denna vänskap skulle hafva ännu större obehagligheter, och medföra endast nya olyckor. Icke at hon hade at förebrå Hertiginnan af Polignac et enda fel, som kunde förmå henne at ångra det val, som hon gjort af henne till sin väninna, men hon hade icke kunnat förutse den olägenheten at hon skulle nödgas understödja äfven sina vänners vänner, och dertill förer nödvändigt et sådant umgänge.

Hennes Majestät sade mig, vid fortsättningen af sitt samtal om de olägenheter, hvilka hon hade rönt af det enskildta lifvet, at de ärelystna, som saknade förtjenst, deruti funno et tillfälle öpnadt för sitt otidiga begär at tränga sig fram, och at hon hade at förebrå sig at hon befordrat Herr af Adhemars utnämnande till Ambassaden i London, endast derföre at han uttröttade henne med sin efterhängsenhet hos

Hertiginnan. Hon tillade emedlertid till denna slags syndabekännelse, at man nu lefde i djup fred med Engelsmännen, at Ministern lika så väl som hon kände Herr af Adhemars fullkomliga oduglighet, och at han hvarken kunde göra ondt eller godt.

Ofta under sådana samtal, i hvilka Drottningen helt och hållet utgjöt sig, erkände hon, at hon på sin egen bekostnad hade förvärfvat en erfarenhet, som skulle göra henne ganska upmärksam i at en gång vaka öfver sina sonhustrurs upförande, at hon framför allt skulle vara ganska samvetsgrann i afseende på deras sällskapsdamers egenskaper, och at intet afseende hvarken på deras rang, eller på den gunst, hvari de stodo, skulle bestämma henne i et så vigtigt val. Hon tillräknade et ganska lättsinnigt fruntimmer, hvilket hon vid sin ankomst till Versailles hade funnit vid hofvet, flera obetänksamma steg under hennes yngre år. Hon föresatte sig också at förbjuda de Prinsessor, som berodde af henne, bruket at lära sig musiken af manliga lärare, och sade med uprigtighet och likaså strängt, som någonsin hennes försmädare kunde göra det: "Jag borde höra Garat sjunga, men aldrig sjunga et duo med honom *)." Med en sådan opartiskhet ta-

*) Rörande denne rygtbare sångare läser man i Grimms brefväxling för år 1784 följande ställe:

lade hon om sin ungdom. Hvad borde man

"Vi hafva här, sedan någon tid tillbaka en ung man, hvars talent är et af dessa utomordentliga phénomen, som bero på den lyckligaste förening af flerfaldiga Naturens gåfvor. Hans namn är Garat, son af en rygtbar advocat vid Parlamentet i Bordeaux. Han är knapt tjugu år gammal. Han känner icke en gång de första grunderna i Musiken, men likväl sjunger ingen i hela Frankrike, kanske icke en gång i Italien, med en så säker och vald smak. Hans röst, en slags tenor, som går up i alten, har en böjlighet, en jemnhet, en renhet utan exempel. Hans uttal har denna känslofullhet, som konsten icke gifver, och som den har möda at härma. Han har et öra så fint och af en bestämdhet, som är sällsynt äfven ibland dem, som ännu bättre känna grunderna för sången; och hans minne, en gåfva utan hvilken alla de andra skulle vara för honom förlorade, är så starkt, at han minnes utantill icke allenast allt hvad han hör sjungas, utan också de mest invecklade partierna i accompagnementer, och de svåraste Orchesterns passager. Harmonien är så rådande i detta af naturen musikaliska hufvud, at då han utan accompagnement sjunger arier med obligat-accompagnementer, fyller han pauserna eller intervallerna i sången med de passager, som orchestern skulle gifva; korteligen, sångkonsten är så infödd i denne yngling, at Herrarna Piccini, Sacchini och Gretry, som alla hafva hört honom med förtjusning, hafva rådt honom at icke lägga sig på studium af reglor, från hvilka naturen sjelf tyckes hafva velat frikalla honom. Med denna dyrbara gåfva förenar han en lätt fatt-

icke hafva at hoppas af hennes mognare ålder?

---

ningsgåfva, sitt lands lifligheт och et älskvärdt utseende. Drottningen har flera gångor önskat at höra honom, och Grefven af Artois har nyligen utnämnt honom till sin cabinettssecreterare. Vi hafva hört honom flera gångor sjunga hela Operan Orphée, från Ouverturen ända till de sista dans-arierna i balleten, hvarmed den slutas. En Opera är i denna underbara varelses strupe et enda helt musikstycke, som han sjunger med samma lätthet, som en annan skulle sjunga en ariett. Hvilken skada, at det stånd, i hvilket han är född, hindrar honom at till sin egen fördel och allmänhetens nöje använda en så sällsynt talent!"

Utg. Anm.

---

11 Capitlet.

Då Drottningen icke kunnat hindra Herr af Calonnes utnämnande, gjorde hon sig icke någon möda at förställa sitt misnöje deröfver; hon yttrade tillochmed en dag hos Hertiginnan i alla denna Ministers anhängares och gynnares närvaro, at Frankrikes finanser skiftevis gingo ur händerna på en hederlig man utan skicklighet i en skicklig ränkmakares. Herr af Calonne var alltså långt ifrån at handla i samstämmighet med Drottningen hela den tid igenom han beklädde sitt embete; och under det at i Paris platta visor voro i omlopp, i hvilka man afmålade Drottningen och hennes gunstling såsom efter behag ösande ur finansministerns coffertar, undvek Drottningen all gemenskap med honom.

Under den långa och svåra vintern emellan åren 1783 och 1784 gaf Konungen tre millioner till de nödlidandes understöd. Herr af Calonne, som kände nödvändigheten af at närma sig till Drottningen, begagnade utan framgång detta tillfälle at visa henne sin vördnad och tillgifvenhet, i det at han tillbjöd sig, at åt henne öfverlemna en af dessa tre millioner, för at i hennes namn och efter hennes vilja

utdelas. Hans förslag förkastades; Drottningen svarade honom, at denna gåfva helt och hållen borde utdelas i Konungens namn, och at hon detta år ernade beröfva sig ända till de minsta njutningar, för at till de olyckligas lättnad i deras elände använda hvad hennes besparingar kunde tillåta henne at gifva dem.

Sedan Herr af Calonne utgått ur hennes cabinett, lät Drottningen genast inkalla mig. "Lyckönska mig, min kära," sade hon till mig; "jag har nu undvikit en snara, eller åtminstone en sak, som framdeles hade kunnat göra mig stora ledsamheter." Hon berättade mig ord för ord det samtal hon med honom haft, och tillade: "denna mannen skall aldeles förstöra statens finanser. Man säger at det är mig, som han har at tacka för sin syssla; man har bemödat sig at öfvertala folket, at jag är slösaktig; och likväl har jag aldrig velat, at någon enda summa af den Kungliga skatten, tillochmed till det berömligaste ändamål, någonsin skulle gå genom mina händer."

Emedan Drottningen hvarje månad gjorde besparingar af sin handcassas fonder, och icke hade användt de brukliga skänkerna vid sin barnsäng, så ägde hon genom dessa sina egna besparingar en summa af 5 à 600,000 francs. Hon använde då deraf 2 à 300,000 francs, som af hennes Kammarfruar skickades till Herr Lensir, till Kyrkoherdarne i Paris och Ver-

sailles, och till de barmhertiga systrarna, hvilka alla utdelte dem till behöfvande familjer.

Emedan Drottningen önskade at i Madames, sin dotters, hjerta inympa icke allenast begäret at hugsvala den olycklige, utan ock lära henne at med urskillning upfylla denna heliga pligt, ehuru ung hon ännu var: så sysselsatte hon henne ouphörligt med skildringen af de lidanden, som de fattiga under en så svår årstid haft at utstå. Prinsessan hade redan en summa af 8, till 10,000 francs samlade till detta välgörande ändamål, och Drottningen lät henne sjelf utdela en del deraf.

Då hon åt sina barn ville gifva ännu en läxa i välgörandet, befallte hon mig at låta ifrån Paris likasom de förra åren om nyårsaftonen hämta alla slags leksaker, som voro på modet, och låta upställa dem i hennes cabinett. Sedan hon derpå tagit sina barn vid handen, visade hon dem alla dockor och småsaker, som der voro upstälda, och sade till dem, at hon hade ärnat at gifva dem vackra nyårsgåfvor, men at kölden gjorde de fattiga så olyckliga, och at hon hade användt alla sina penningar at köpa täcken och husgerådssaker åt dem, för at skydda dem för årstidens stränghet och skaffa dem bröd, samt at de således detta året icke kunde få mera än nöjet at se alla dessa granlåter. Sedan hon derpå med sina barn ingått i de inre rummen, yttrade hon, at hon likväl hade en oundviklig utgift at göra, at många mödrar

i år säkert skulle hysa samma tankesätt som hon, och at han, som sålde leksaker, säkert derpå skulle förlora; hvarföre hon gaf honom 50 louisd'orer för at dermed hålla honom skadeslös för resans omkostnader och trösta honom öfver at han icke hade fått sälja något.

En sak, som i sig sjelf var ganska obetydlig, och som likväl, i afseende på den då rådande andan, hade ganska ledsamma följder för Drottningen, var inköpet af Saint-Cloud.

Palatset i Versailles, som inuti hade blifvit gjordt oroligt genom en mängd nya fördelningar, och till sin inrättning lidande genom tillstängningen både af Ambassadörs-trappan, och af pelar-galleriet, som var i fonden af marmor-borggården, var i behof af en reparation, så väl för byggnadens fasthet, som för dess yttre utseende skull. Konungen begärde altså af Herr Micque åtskilliga planer till palatsets återställande. Jag blef af Konungen rådfrågad angående några fördelningar, som rörde rummen för Drottningens hofstat, och han frågade i min närvaro Herr Micque, huru mycket utförandet af alla hans planer skulle komma at kosta, och huru många år som kunde åtgå innan arbetet blefve färdigt. Jag har glömt antalet af de millioner, som han upgaf; men jag kommer ihåg, at Herr Micque svarade, at sex år skulle vara tillräckliga för at sluta hela företaget, så framt den Kungliga skattkammaren utan upskof kunde verkställa utbetalnin-

garna. "Och på huru många år kan Ni göra det, om utbetalningarna icke ske så noggrannt?" — "På tio år, Sire," svarade Architecten. — "Man måste då räkna på tio år," återtog Hans Majestät, "och upskjuta detta företag till år 1790; då det skall komma at uptaga allt det återstående af seklet." Konungen talade derpå om det fall, som egendomarna i Versailles lidit, då Regenten lät flytta Ludvig XV:s hof till Tuillerierna; och sade, at man måste tänka på medel för at förekomma denna olägenhet; det var detta förslag, som gynnade handeln af St. Cloud. Den första idéen dertill hade fallit Drottningen i sinnet en dag, då hon promenerade i caleche med Hertiginnan Jules och Grefvinnan Diana af Polignac; hon talade derom med Konungen, som tyckte mycket derom; detta köp öfverensstämde med hans afsigt at lemna Versailles under tio på hvarandra följande år.

Konungen ärnade låta Ministrarna och expeditionerna, pagerna och en stor del af sitt stall blifva qvar i Versailles. Herrarna af Breteuil och af Calonne erhöllo det updrag, at med Hertigen af Orleans upgöra handeln om Saint-Cloud, och man trodde i början at den skulle ske blott igenom et byte; slottet Choisy, slottet la Muette och en skog utgjorde det som af huset Orleans derför begärtes, och Drottningen smickrade sig at genom detta byte en besparing skulle åstadkommas, i stäl-

let för en förökning i utgifterna. Genom denna anordning blefve nemligen Ståthållarskapet på Choisys slott, hvilket Hertigen af Coigny innehade, och det på la Muettes slott, som Marskalken af Soubise beklädde, indragna; äfvenså kunde man ock indraga de båda Slottsfogdarna och all den betjening, som tillhörde dessa båda Kungliga lustslotten; men under afhandlingen om denna handel, läto Herrarna af Breteuil och af Calonne förmå sig, at gifva efter angående byteshandeln, och i stället för Choisy och la Muette gaf man flera millioner i contanta penningar för St. Cloud.

Drottningen rådde Konungen at gifva henne Saint-Cloud, hvilket skulle vara et medel at undvika at der hålla en Ståthållare, emedan hennes afsigt var at der endast hafva en Slottsfogde, hvarigenom man skulle bespara alla de omkostnader, som Ståthållarne på slotten förorsakade. Konungen samtyckte dertill. Saint-Cloud köptes för Drottningen; hon lät Sweitzarna vid porten, slottslakejerna o. s. v. der bära hennes livrée, likasom de i Trianon. Slottsfogden på detta ställe hade låtit anslå några reglor för den inre policen, med denna öfverskrift: **De par la Reine** (på Drottningens vägnar); och samma bruk infördes ock i Saint-Cloud. Drottningens livrée vid porten af et palats, der man icke väntade sig at finna något annat än Konungens, och dessa orden: **De par la Reine** ofvanföre de tryckta anslagen vid gallren, gjorde et starkt intryck, och fram-

bragte en ganska förtretlig verkan icke allenast ibland folket, utan ock bland personer af de högre classerna; man tyckte sig deruti se et anfall emot de urgamla monarchiska bruken, och bruk äro nästan det samma som lagar. Drottningen blef derom underrättad, och trodde at hennes värdighet derigenom skulle lida, om hon lät förändra formen af dessa reglementen, hvilka tillochmed kunde utan någon olägenhet helt och hållet borttagas. "Mitt namn står icke på något orätt ställe," sade hon, "då det står i de trädgårdar, som tillhöra mig; jag kan i dem gifva mina befallningar, utan at derigenom gripa in i Statens rättigheter." Detta var det enda svar hon gaf på de föreställningar, hvilka några trogna tjenare trodde sig tillåtet at göra henne i detta ämne. Det missnöje som Pariserboarne deröfver yttrade, förmådde utan tvifvel Herr af Espremenil at vid de första oroligheternas utbrott i parlamentet säga, at det vore likaså opolitiskt som omoraliskt at et palats skulle tillhöra en Drottning i Frankrike *); så erhöll en förän-

*) Drottningen kunde aldrig glömma denna förolämpning af Herr af Espremenil; hon sade, at emedan den skett på en tid, då samhällsordningen ännu icke var rubbad, hade hon deröfver känt den lifligaste smärta. Herr af Espremenil, som en kort tid före thronens fall öppet hade förklarat sig för Konungens sak, blef en dag af Jacobinerna i Tuillerieträdgården skymfad och så misshandlad, at man bar honom ganska sjuk hem till sig. I

dring, som skedde för besparing skull, i allmänhetens ögon et helt och hållet olika utseende.

Drottningen var ganska missnöjd öfver det sätt, hvarpå denna sak hade blifvit behandlad af Herr af Calonne; Abboten af Vermond, den verksammaste och ihärdigaste af denna Ministers fiender, såg med nöje, at hjelpemedlen för de personer, af hvilka man kunde hoppas nya utvägar, efter hvarandra uttömdes, emedan detta påskyndade den tidpunkt, då Ärkebiskopen af Toulouse kunde komma till Finansministéren.

Den Kungliga flottan hade under det Americanska kriget återtagit en vördnadsbjudande ställning; en ärorik fred med England hade uprättat den fordna skymf Frankrikes ära af sina fiender lidit; thronen var omgifven af talrika arfvingar; det var endast finansernas ställning, som kunde väcka något bekymmer; men detta bekymmer rörde endast det sätt, hvarpå

---

afseende på de rojalistiska tänkesätt, till hvilka han då bekände sig, föreställde någon Drottningen, at hon borde skicka till honom för at fråga huru han mådde; men hon svarade, at hon väl hyste en ganska stor verkelig bedröfvelse öfver hvad som händt Herr af Espremenil, men at politiken aldrig skulle kunna vinna en så stor magt öfver henne, at gifva något bevis af et särskildt deltagande åt en person, af hvilken hennes character först hade lidit en den svåraste skymf.

de förvaltades. Dessutom hade Frankrike äfven den inre känslan af sina krafter och sin rikedom, då två händelser, hvilka eljest icke skulle synas värda at erhålla en plats i historien, men som det oaktadt hafva intagit et utmärkt rum i den Franska revolutionens häfder, inträffade, och hos alla classer i samhället väckte en lust till förakt och spe, icke allenast öfver de högre stånden, utan tillochmed äfven öfver de högsta personerna i staten; dessa händelser, som jag här vill omtala, utgjordes af et lustspel och et stort bedrägeri.

Från en lång tid tillbaka sysselsatte Beaumarchais åtskilliga sällskapskretsar i Paris med sitt snille och sin musikaliska skicklighet, samt theatrarna med sina mer eller mindre medelmåttiga dramer, då hans lustspel Barberaren i Sevilla förskaffade honom et utmärktare bifall på den Franska scenen. Hans memorial emot Goësman hade roat Paris genom den löjlighet de kastade på et missaktadt parlament; och en upkommen förtrolighet emellan honom och Herr af Maurepas förskaffade honom inflytande i viggtiga statsärenden. I denna redan nog lysande ställning, eftersträfvade hans ärelystnad den vådliga äran at gifva en allmän riktning åt alla hufvudstadens sinnen förmedelst et slags drama, i hvilket de mest vördade seder och bruk gåfvos till pris åt det pöbelagtiga och moderat-philosophiska begabberiet. Efter en under flera år oafbrutet fortsatt lycklig ställning, hade det Franska sinnets stämning nu

mera allmänt blifvit den at criticera och skratta; och då Beaumarchais hade slutat sitt oformliga och lustiga Figaros bröllop, så fikade genast alla personer af betydenhet efter den lyckan at få höra det föreläsas, emedan polis-censuren hade förklarat at denna pjes icke kunde få upföras. Dessa föreläsningar af Figaro mångdubblades så genom Författarens beräknade artighet, at man ouphörligt hörde sägas omkring sig: jag har öfvervarit eller jag skall öfvervara läsningen af Beaumarchais' pjes. Begäret at se den upföras blef allmänt; en phras, som han hade haft den fintligheten at införa i sitt arbete, hade likasom aftvungit alla förnäma eller mägtiga personer, som ville räknas för bättre hufvuden, deras bifall; han hade nemligen låtit sin Figaro säga: "at inga andra än små sinnen fruktade små skrifter." Baron af Breteuil, och alla männerna af Fru af Polignacs sällskapskrets, voro ibland de ifrigaste försvarare af detta lustspel. Förbönerna hos Konungen för förbudets uphäfvande blefvo så enträgna, at Hans Majestät sjelf ville dömma öfver et arbete, som så mycket sysselsatte allmänheten, och lät af Policemästaren Herr Le Noir begära det i handskrift. Jag erhöll en morgon en biljett ifrån Drottningen, hvaruti jag befalltes, at klockan tre infinna mig hos henne, och icke komma utan at hafva spisat middag, emedan hon ärnade behålla mig ganska länge.

Då jag inkom i Hennes Majestäts inre ca-

binett, fann jag henne der ensam med Konungen: en stol och et litet bord voro redan framställda för dem, och på bordet låg et ofantligt manuscript i flera häften; Konungen sade till mig: "Det här är Beaumarchais' Comedi, som Ni måste läsa för oss; Ni skall deri finna ställen, som äro ganska svåra at läsa för de många raderingarna och tilläggen skull; jag har redan som hastigast genomögnat det, men jag vill at Drottningen skall lära at känna detta arbete. Ni får icke för någon menniska omtala denna läsning."

Jag började. Konungen afbröt mig ofta med anmärkningar, än berömmande än tadlande, men altid ganska rigtiga. Oftast utropade han: "Det der ger tillkänna en dålig smak; denna menniskan påminner beständigt om de Italienska concetti." Vid den monologen af Figaro, der han anfaller åtskilliga delar af förvaltningen, men i synnerhet vid tiraden om Statsfängelserna, upsteg Konungen med ifver, och sade: "Det är afskyvärdt; det får aldrig spelas: man borde nedrifva Bastillen, om denna pjes icke skulle vara en farlig inconsequens. Denna menniska gör gyckel af allt, som i en styrelse är heligt." Och verkeligen var det icke också detta omdöme, som Konungen fällde, till hvilket den följande erfarenheten har bordt återföra alla enthusiaster af detta besynnerliga arbete. "Man får således icke spela den?" sade Drottningen. "Nej, visst icke,"

svarade Ludvig XVI; "det kan Ni vara säker på."

Emedlertid sade man likväl i sällskaperna beständigt, at Figaros bröllop skulle upföras; tillochmed många vad anstalldes härom; jag för min del kunde icke göra några dylika, emedan jag trodde mig i denna punkt vara vida bättre underrättad än alla andra; men jag hade väldigt bedragit mig. Beaumarchais', eller rättare hans arbetes, beskyddare hade, i hopp at lyckas i sitt bemödande at få den upförd, oaktadt Konungens förbud låtit utdela rollerna till Figaros bröllop åt actörerna vid Theatre-Français. Beaumarchais hade undervisat dem om det sätt hvarpå de skulle taga sina roller, och man ville åtminstone glädja sig åt en föreställning af detta föregifna dramatiska mästerstycke. Öfverste-Kammarherren samtyckte dertill, at Herr af la Ferté fick låna spectakelsalen i Hôtel des Menus plaisirs i Paris, som tjenade till Operans repetitioner; man utdelade en mängd biljetter åt personer af den förnämsta classen i samhället, och dagen utsattes till dess upförande. Konungen fick icke veta derom förr än samma dag om morgonen, och lät utfärda et lettre-de-cachet, *) hvarigenom pjesens upförande förbjöds. Då Curi-

---

*) Man kallade all skrifven befallning, som utgick omedelbart ifrån Konungen, et lettre de cachet, hvilket icke blott var en benämning för arresterings ordres.

ren, som medförde denna befallning, anlände, var redan en del af salen intagen af åskådare, och gatorna, som gingo till hôtelet, upfyllda med vagnar; pjesen blef icke spelt. Detta Konungens förbud ansågs som et anfall på den allmänna friheten.

Alla dessa nedslagna förhoppningar upväckte missnöjet till den grad, at orden förtryck och tyranni aldrig, äfven i de dagar, som föregingo thronens fall, uttalades med mera ifver och häftighet. Vreden hänförde Beaumarchais så långt, at han sade: "Nå väl, mina Herrar! Han vill icke at man skall upföra den här, och jag, jag svär, at den skall spelas kanske tillochmed i choret i Notre-Dame!" Man skulle i dessa orden kunna finna en prophetisk mening *). En kort tid derefter kringspridde man det ryktet, at Beaumarchais änteligen hade tagit det beslut at utesluta alla de ställen i sitt arbete, som kunde stöta regeringen, och Herr af Vaudreuil erhöll, under förevändning at pröfva dessa författarens uteslutningar,

*) Sigillbevararen hade beständigt satt sig emot denna comedis upförande. Konungen sade en dag i hans närvaro: "Ni skall få se at Beaumarchais skall hafva mera at säga, än Herr Sigillbevararen." Månne denna Furste sjelf väl trodde, at han hade träffat sanningen så rätt?

Utg. Anm.

tillåtelsen at låta upföra detta ryktbara Figaros bröllop på sitt landtställe. Herr Campan blef ditbjuden; han hade hört detta arbete flera gånger föreläsas, och fann icke nu vid upförandet deruti de lofvade förändringarna; han gjorde denna anmärkning för flera personer vid hofvet, hvilka alla emot honom påstodo, at författaren hade verkställt de föreskrifna uteslutningarna. Den ene efter den andre kom till honom för at med honom tala derom, och han förvånades så öfver dessa påståenden i en så uppenbart orätt sak, at han svarade dem med en phras af Beaumarchais sjelf i hans Barberare af Sevilla, i det han tog Baziles ton: "På min ära, mina Herrar! jag vet icke hvem det är, som här är den bedragne; hela verlden är med om hemligheten." Man gick då rent på saken, och bad honom enständigt, at han bestämdt skulle säga Drottningen, at allt hvad som kunde anses klandervärdt i Herr af Beaumarchais' lustspel vore borttaget derifrån; min svärfar åtnöjde sig med at svara, at då hans ställning vid hofvet icke var sådan, at den gaf honom tillfälle at säga sin tanka i annat fall, än at Drottningen sjelf började at tala med honom derom, skulle han icke yttra sin mening rörande denna sak, så framt hon icke frågade honom. Drottningen talade icke derom med honom. En kort tid derefter vann man änteligen tillåtelse till styckets upförande. Drottningen trodde, at Paris skulle storligen förvånas, då det deruti icke fick se något annat än en illa sammansatt pjes,

som var beröfvad allt sitt interesse, sedan all smädelse derifrån blifvit utesluten *). Monsieur, öfvertygad at deruti icke fans något enda ställe, som kunde gifva anledning till några illvilliga eller farliga tillämpningar, begaf sig i öppen loge till den första representationen; det är allmänt bekant, hvilken dåragtig enthusiasm publiken yttrade för denna pjes, och hvilket rättvist skäl till missnöje deröfver Monsieur erhöll; författaren blef kort derpå arresterad, under det at hans arbete uphöjdes till skyarna, och hofvet icke vågade at afbryta dess representationer **).

---

*) Detta var också Ludvig XVI:s tanka. "Konungen," säger Grimm, "räknade derpå, at allmänheten skulle bedömma arbetet strängt, och frågade Marquisen af Montesquiou, då han begaf sig till den första representationen: "Nå! spår Ni framgång åt pjesen?" — "Sire, jag hoppas at den skall falla." — "Ja, jag också", svarade Konungen.
Utg. Anm.

**) "Det är någonting, som är ännu tokigare än min pjes," sade Beaumarchais sjelf, "nemligen dess framgång." Mamsell Arnould hade genast den första dagen dömt på samma sätt, och utropat: "Det är et arbete, som är värdt at falla femtio gånger efter hvarandra."

Vid den 72:dra representationen var det lika mycket folk, som vid den första. En anecdot, som Grimm berättar, förökade också publikens nyfikenhet. Man läser följande i hans brefväxling:

"Svar af Herr af Beaumarchais till Hertigen af Villequier, som af honom begärde en grillerad

Drottningen tillkännagaf sitt missnöje öfver alla dem, som hade biträdt Författaren till

---

loge för några fruntimmer, som ville se Figaro utan at blifva sedda."

"Herr Hertig! Jag kan icke visa någon artighet emot fruntimmer, som kunna tillåta sig at se et skådespel, hvilket de anse för vanhedrande, endast de i hemlighet kunna få se det; jag lånar mig icke till dylika nycker. Jag har gifvit min pjes åt publiken för at roa, och icke för at undervisa den, lika litet som för at åt tygellösa fjollor erbjuda det nöjet, at först i griljerad loge tänka väl, för at sedan i sällskaperna tala illa derom. At finna nöje i lasten under det man gifver heder åt dygden, deruti består seklets tillgjorda ärbarhet. Min pjes är icke något tvetydigt arbete. Man måste antingen bekänna det eller fly det. — Jag helsar Er, Herr Hertig, och behåller min loge."

Sådant, tillägger Grimm, gick detta bref i åtta dagar omkring i Paris. I början sade man det vara ställdt till Hertigen af Villequier, och sedermera till Hertigen af Aumont. Det kom ock i denna form ända till Versailles, der man bedömde det, såsom det ock förtjente, som högst otidigt; det ansågs såsom så mycket mera oförskämdt, som man aldeles icke var okunnig derom, at ganska höga fruntimmer hade förklarat, at om de skulle besluta sig at se Figaros bröllop, det endast skulle ske i griljerad loge. De mest nitiska af Herr Beaumarchais' gynnare vågade icke en gång bjuda till at ursäkta honom. Sedan han njutit denna nya glans af ryktbarhet, antingen han då för den hade at tacka sina egna eller sina fienders bemödanden, såg

Figaros bröllop at öfverraska Konungen till at lemna sitt bifall åt detta lustspels upförande. Hennes förebråelser vände sig mera omedelbart till Herr af Vaudreuil, för det at han låtit spela den hos sig. Denne hennes gunstlings väns häftiga och herrsklystna character hade sluteligen börjat falla henne misshaglig.

En afton då Drottningen kom hem ifrån Hertiginnan, befallte hon sin Kammartjenare at bära hennes biljard-queue in i cabinettet, och tillsade mig at öpna foderalet, i hvilket denna queue var. Det förundrade mig, at jag dervid icke fann hänglåset fastsittande, hvartill Drottningen bar nyckeln vid sin urkedja. Jag öpnade det olästa foderalet, och tog derur fram queuen, som var sönder i tvänne stycken. Den var af elfenben och gjord af en enda elephanttand; handtaget derpå var af guld, utarbetadt med oändligt mycken smak. "Se," sade hon då till mig, "huru Herr af Vaudreuil har

---

Herr af Beaumarchais sig tvungen at allmänt gifva tillkänna, at detta bref aldrig blifvit skrifvet till en Hertig och Pair, utan till en af hans vänner, i oviljans första häftighet."

Det updagades sedermera, at brefvet blifvit skrifvet till Presidenten i et parlament, och förtrytelsen blef derigenom stillad. Det som ansågs för oförskämdt emot en hofman, var det icke mera emot en civil tjensteman.

Utg. Anm.

handterat en sak, på hvilken jag satte et högt värde. Jag hade ställt den på canapén, under det at jag talade med Hertiginnan i salongen; han har tillåtit sig at begagna den, och i et ögonblick af vrede öfver en bloquerad bill, slog han queuen så häftigt emot biljarden, at den gick sönder i två stycken. Bullret gjorde at jag gick in i salen igen; jag sade honom icke et enda ord, men jag såg på honom med en min af missnöje, hvaraf jag var intagen. Han har blifvit så mycket mera bedröfvad öfver denna händelse, som han redan eftersträfvar Guvernörsplatsen hos Dauphin, vid hvilket sträfvande vreden är et fel, som man icke bör visa. Jag har aldrig tänkt på honom till denna plats. Det är aldeles tillräckligt at jag handlat enligt mitt hjertas ingifvelse vid valet af en Guvernant, och jag vill icke at det af en Guvernör för Dauphin i någon mån skall komma at bero af mina vänners inflytande. Jag skulle inför nationen vara derför ansvarig."

"Den fattige stackaren," tillade Drottningen sedermera, "vet icke at mitt beslut häruti är taget, ty jag har aldrig talat derom med Hertiginnan. Således kan Ni dömma om hvilken natt han lärer hafva tillbragt. För öfrigt är detta icke den enda händelse, som har för mig bevisat, at om Drottningarna hafva ledsamt hemma hos sig sjelfva, de blottställa sig hos andra."

---

12 Capitlet.

En kort tid efter sedan upförandet af Figaros bröllop försatt alla sinnen i en allmän rörelse, skulle en hemlig intrig, upspunnen af bedragare i dunklet af et förderfvadt sällskap, på et ytterst sårande sätt anfalla Drottningens character, och göra et det omedelbaraste våld på thronens majestät och den vördnad densamma tillkommer.

Jag går nemligen at tala om den ryktbara intrigen med et halsband, köpt, som man sade, för Drottningens räkning af Cardinalen af Rohan. Jag skall icke förbigå någon enda omständighet, som kommit till min kunskap: de minsta detaljer i denna sak skola bevisa huru långt Drottningen borde vara skild ifrån at befara det slag, som hotade henne, och som bör tillskrifvas en olycka, hvilken mensklig klokhet icke var i stånd at förutse, men hvarifrån hon med något mera skicklighet i sanning skulle hafva kunnat rädda sig *).

*) För at rätt förstå den berättelse, som författarinnan af dessa Anteckningar gifver, och veta af hvilken vigt hennes historiska vittnesbörd är i denna olyckliga intrig, är det

Jag har ofvanföre nämnt, at Drottningen år 1774 hade af Juveleraren Boehmer köpt ör-

---

af nöden at känna hufvudpunkterna deraf. Det finnes et stort antal märkvärdiga omständigheter, som stå i samband med Fru Campans berättelse, utan at deruti vara uptagna, emedan hon icke har talat om annat än det hon säkert vetat. En mängd personer hafva i detta skamliga upträde spelat en låg eller brottslig roll; man har altså af nöden at lära känna skådespelarne deri. Ingen har bättre varit underrättad härom än Abboten Georgel; men också har ingen varit mera tillgifven Cardinalen af Rohan, eller visat mera spitsfundighet i at för honom upfinna medel till försvar, eller mera skicklighet at, fastän med en tillgjord skonsamhet, i en falsk dager framställa en Furstinnas oförvitliga upförande, som af den blinda lättrogenheten eller förderfvet hos en kyrkans Furste blef lemnadt till pris åt skymfande misstankar. Abboten Georgel låter i denna del af sina Minnesteckningar framskymta, för at så säga, et vördnadsfullt hat emot Marie Antoinette. Han förmodar Drottningen vara underrättad om saken, då hon ännu befinner sig i en qvinnas säkerhet, hvars inbillningskraft icke en gång skulle kunna falla på tanken om en sådan intrig. Man finner i Histor. tillägg. Litt. G et utdrag ur dessa hans Minnesteckningar. Den läsare, som önskar at uplyst bedömma detta ämne, skall göra väl, om han först kastar en blick på detta utdrag, för at se hvaruti de upgifter, som deruti innehållas, rättas eller helt och hållet vederläggas af Fru Campans vittnesbörd.

Utg. Anm.

hängen för 360,000 francs, dem hon betalt af sin egen handcassa, hvartill flera år åtgått. Efter denna tid hade Konungen skänkt henne et garnitur af rubiner och hvita diamanter, och derpå ännu et par armband af 200,000 francs' värde. Drottningen hade, sedan hon låtit omgöra sina juvelgarniturer, sagt till Boehmer, at hon nu fann sitt juvelskrin rikt nog, och icke vidare ville föröka det; likväl sysselsatte sig denne Juvelerare sedan flera år tillbaka med at samla de vackraste diamanter, som kunde erhållas till köps, för at deraf sammansätta et halsband i flera rader, hvilket han föresatte sig at utbjuda till Hennes Majestät; han bar det, sedan det blifvit färdigt, till Herr Campan, och bad honom tala derom med Drottningen för at förmå henne at se det och tillhandla sig det. Herr Campan vägrade at göra honom denna tjensten, och sade honom, at han skulle öfverskrida gränsorna för sin pligt, om han ville tillåta sig at föreslå Drottningen en afgift af 1,600,000 francs, och at han trodde at icke en gång Hofmästarinnan eller Dame d'atours skulle vilja åtaga sig et dylikt updrag. Boehmer förmådde den tjenstgörande Öfverste-Kammarjunkaren hos Konungen at upvisa detta präktiga garnitur för Hans Majestät, som deraf fann sig så tillfredsställd, at han önskade se Drottningen prydd dermed, och lät bära skrinet till henne: men Drottningen försäkrade, at det skulle smärta henne ganska mycket, om man gjorde en så betydlig utgift

för en sådan sak; at hon hade vackra juveler, som icke vid hofvet buros mera än fyra eller fem gångor om året, at man borde skicka tillbaka detta halsband, och at byggnaden af et skepp vore en utgift, som vida borde föredragas framför denna *). Boehmer, tröstlös öfver at se sig bedragen i sitt hopp, sysselsatte sig, som man säger, någon tid med at få sitt halsband såldt till åtskilliga hof i Europa, men fann inget af dem hugadt at tillhandla sig en så dyr sak. Et år efter detta fruktlösa försök, lät Boehmer ännu en gång föreslå Konungen at köpa hans juvelhalsband, som skulle betalas en del med förskrifningar, förfallna på olika tider, och en del med lifstidsräntor; man framställde hans förslag såsom ganska förmånligt, och Konungen talade ånyo derom med Drottningen, hvilket skedde i min närvaro. Jag påminner mig, at Drottningen då sade honom, at om köpet verkeligen icke var betungande för skattkammaren, Konungen kunde göra detsam-

---

*) "Herrarna Boehmer och Bassange, Kron-Juvelerare, voro ägare af et präktigt diamant-halsband, hvilket, som man säger, hade blifvit ämnadt åt Grefvinnan Du Barry. Då de voro ganska angelägna at få det såldt, hade de under det sista kriget erbjudit det till köps åt Konungen och Drottningen; men deras Majestäter hade gifvit Juvelerarne detta förståndiga svar: "Vi behöfva bättre et skepp än en nipp." Corresp. secr. de la Cour de Louis XVI.

ma, och gömma detta halsband till dess at hans barn skulle förmäla sig, men at hon aldrig skulle pryda sig dermed, emedan hon icke ville, at verlden skulle hafva at förebrå henne, at hon åstundat en sak af et så öfverdrifvet pris. Konungen svarade henne, at deras barn ännu voro för unga för at för dem göra en utgift, som alltmera skulle förökas genom det antal af år, som den låg onyttig, och at han bestämdt vägrade at ingå på detta förslag. Boehmer beklagade sig för hela verlden öfver sin olycka; men förnuftigt folk förebrådde honom sitt företag at sammansätta juveler för en så betydlig summa, utan at hafva erhållit den ringaste befallning i detta afseende. Denna mannen hade köpt sig till Kron-juvelerarebeställningen, hvilket gaf honom förmånen af något tillträde vid hofvet. Efter flera månaders fruktlösa bemödanden och fåfänga klagomål, erhöll han en audiens hos Drottningen, som just då hade sin dotter, den unga Prinsessan, hos sig; Hennes Majestät var okunnig om i hvad ändamål Boehmer hade begärt denna audiens, och trodde icke at det var för at återigen tala med henne om en nipp, som hon och Konungen två gångor hade vägrat at köpa.

Boehmer kastade sig på sina knän, knäpte ihop händerna, gret och utropade: "Madame, jag är ruinerad och vanhedrad, om Ni icke köper mitt halsband. Jag vill icke öfverlefva så många olyckor, utan går härifrån för at kasta mig i strömmen." — "Stig up, Boeh-

mer," sade Drottningen med en nog sträng ton för at förmå honom at gå tillbaka till sig sjelf, "jag tycker icke om sådana utrop, och hederligt folk behöfva icke bönfalla om något på knä. Om Ni toge lifvet af Er, skulle det göra mig ondt om Er, såsom om en vansinnig, för hvilken jag hyste deltagande, men jag skulle ingalunda kunna anse mig ansvarig för denna olycka. Jag har icke allenast aldrig hos Er beställt denna sak, som nu så bringar Er i förtviflan, utan också altid, då Ni talat med mig om vackra smycken, sagt Er, at jag icke ville lägga fyra juveler till dem jag redan ägde. Jag har vägrat at köpa Ert halsband; Konungen har velat gifva mig det; jag har också vägrat honom det; tala altså icke mera med mig derom. Sök at dela det sönder, och få det såldt, och gå icke och dränk Er. Jag är ganska ledsen på Er, at Ni kunnat tillåta Er detta upträde af förtviflan inför mig, och i detta barns närvaro. Må det aldrig mera hända Er något dylikt. Gå Er väg!" Boehmer gick tröstlös bort, och man hörde aldrig mera talas om honom.

Under det at Drottningen låg i barnsäng efter Madame Sophie, sade hon till mig, at Herr af Saint-James (en ganska rik finansier) hade sagt henne, at Boehmer ännu var sysselsatt med at sälja sitt halsband, och at Hennes Majestät borde, för sitt eget lugn, söka at få veta, hvar denne mannen hade gjort af dermed; hon anbefallte mig at icke glömma, at,

det första jag råkade honom, tala med honom derom under förevändning af deltagande för honom; jag träffade honom också några få dagar derefter, och när jag då frågade honom om sitt halsband, sade han mig at han nu varit nog lycklig at få sälja det åt Constantinopel till Favorit-Sultaninnan. Jag lemnade Drottningen detta svar, som blef ganska glad deröfver, men icke kunde begripa, huru det var möjligt, at juveler köptes i Paris för Storherrens räkning.

Sedan lång tid tillbaka undvek Drottningen beständigt Boehmer, hvars öfverspända sinnelag hon fruktade, och updrog endast åt sin juvelerare-kammartjenare de reparationer, som behöfde göras på hennes juvelsmycken. Vid H. K. H. Hertigens af Angouleme döpelseact, gjorde Konungen honom en gåfva af en epaulette och spännen af diamanter, och lät befalla Boehmer at öfverlemna dessa saker till Drottningen; han framlemnade dem ock till Hennes Majestät vid utgåendet ur messan, och derjämte äfven et bref i form af en supplik. I denna skrift yttrade han för Drottningen, at "han vore lycklig at se henne i ägande af de sköneste kända Juveler i Europa, och bad henne icke glömma honom." Drottningen upläste högt hvad Boehmer skrifvit till henne, och såg deruti endast et nytt bevis på hans sinnesförvirring, emedan hon icke kunde förstå, af hvad anledning han kunde komma till at göra henne lyckönskningar öfver sina Juvelers skönhet,

och skrifva henne till at icke glömma honom; hon upbrände papperet vid et ljus, som stod der uptändt, emedan hon hade några bref at försegla, och sade dervid: "Detta lönar icke mödan at gömma." Hon har sedermera mycket ångrat at hon upbrände den gåtfulla suppliken *). Derpå sade hon: "Denna menniskan är till för at plåga mig; altid har han någon ny dårskap i hufvudet; kom väl ihåg, at nästa gång Ni träffar honom, säga honom, at jag icke mera tycker om diamanter, och at jag aldrig köper några mera i hela min lifstid, och at om jag hade penningar mer än jag behöfde, jag mycket häldre skulle öka Saint-Cloud genom inköp af de ägor, som omgifva det; säg honom allt detta för at öfvertyga honom derom, och sök at inprägla det väl i hufvudet på honom." Jag frågade henne, om hon ville at jag skulle låta kalla honom till mig, men hon svarade nej, och at det vore nog at jag begagnade mig af det första tillfälle då

*) Läsaren må jemföra denna öppna och enkla berättelse med det ställe i Abboten Georgels Minnesteckningar, der han förmodar Drottningen redan längesedan vara underrättad om köpet af halsbandet. Var det väl af dessa af Boehmer skrifna mörka ord, som hon kunde hämta någon kunskap om en så invecklad och skamlig intrig, på hvilken hon var så långt ifrån at tänka, emedan den så nära rörde hennes värdighet och hennes person?

Utg. Anm.

jag råkade honom; samt at det minsta bemödande för en sådan man skulle vara på orätt ställe.

Den 1 Aug. lemnade jag Versailles för at fara till min landtgård; redan den 3:dje såg jag Boehmer dit anlända, som, ganska orolig deröfver at han icke erhållit något svar från Drottningen, kom för at fråga mig, om hon icke hade någonting at befalla honom, och jag uprepade troget allt hvad hon hade ålagt mig at säga honom. "Nå," sade Boehmer till mig, "än svaret då på det bref jag till henne öfverlemnade; till hvilken skall jag vända mig, för at erhålla det?" — "Till ingen," svarade jag; "Hennes Majestät har upbränt Er ansökning utan at tillochmed hafva begripit hvad Ni dermed ville säga." — "Ack! Min Fru!" utropade han, "det är icke möjligt; Drottningen vet alltförväl, at hon har at till mig betala penningar!" — "Penningar, Herr Boehmer! Det är längesedan vi liqviderade Edra sista räkningar för Drottningen." — "Min Fru, har Ni icke erhållit förtroende derom? Man kan icke säga sig hafva liqviderat en man, som man ruinerar derigenom at man icke betalar honom, när man är skyldig honom mer än 1,500,000 francs." — "Har Ni förlorat förståndet?" frågade jag honom; "för hvilken sak kan väl Drottningen vara Er skyldig en så ofantlig summa?" — "För mitt halsband, min Fru," svarade Boehmer kallt. — "Hvad!" invände jag åter, "detta halsband, med hvilket Ni frukt-

löst har plågat Drottningen i flera års tid? — Men sade Ni mig icke, at Ni hade sålt det till Constantinopel?" — "Det är Drottningen, som befallt mig at gifva detta svar åt alla, som skulle fråga mig derefter," svarade den obotliga narren. Derpå berättade han mig, at Drottningen velat hafva halsbandet, och hade låtit köpa det genom Prinsen Cardinalen af Rohan. "Ni är bedragen!" utropade jag; "Drottningen har aldrig talat et enda ord med Cardinalen ända från hans återkomst från Wien; det fins ingen, som står så mycket i onåd vid hofvet som han." — "Ni är bedragen sjelf, min Fru," sade Boehmer till mig; "hon ser honom enskildt så visst, at det är till Hans Eminens som hon har öfverlemnat 30,000 francs, hvilka blifvit mig gifna såsom den första afbetalningen, och dessa har hon tagit i hans närvaro i den lilla Secretären af Sevres-postlin, som står bredvid spiseln i hennes boudoir." — "Och det är Cardinalen, som har sagt Er detta?" — "Ja, min Fru, han sjelf." — "Ack, hvilken förhatlig intrig," utropade jag. — "Men sanningen at säga, min Fru, börjar jag icke verkligen på at blifva rädd, ty Hans Eminens hade försäkrat mig, at Drottningen skulle bära sitt halsband Pingstdagen, och jag såg det icke på henne; det är detta, som har förmått mig at skrifva till Hennes Majestät." — Derpå frågade han mig hvad han borde göra. Jag rådde honom at begifva sig till Versailles i stället för at återvända till Paris, hvarifrån han nu kom, der begära företräde hos Baron

af Breteuil, hvilken, såsom det Kungliga husets Minister, var Boehmers förman, samt at vara på sin vakt; jag sade honom derjemte, at han syntes mig ganska brottslig, väl egentligen icke som Juvelerare, men at, då han innehade en tjenst, för hvilken han aflagt trohets-ed, det var oförlåtligt af honom at hafva handlat utan Konungens, Drottningens eller Ministerns uttryckliga befallning. Han svarade mig, at han icke handlat utan bestämd befallning, at han hade alla skuldsedlarna underskrifna af Drottningen, och at han tillochmed hade varit tvungen at upvisa dem för flera banquierer för at erhålla förlängning på sina betalnings-terminer. Jag skyndade på honom at afresa till Versailles; han försäkrade mig at han genast skulle begifva sig dit; men i stället för at följa mitt råd, begaf han sig till Cardinalen; och det är detta Boehmers besök, hvilket af Hans Eminens blifvit antecknadt på et papper, som återfans i lådan i en byrå, hvilken Abboten Georgel icke hade undersökt, då han, på Hans Eminens' befallning, upbrände alla hans papper i Paris. Denna Anteckning var af följande lydelse: "I dag, d. 3 Aug. har Boehmer besökt Fru Campan på sitt landtställe, hvilken sagt honom, at Drottningen aldrig fått hans halsband, och at han var bedragen."

Sedan Boehmer var afrest, ville jag följa efter honom, och begifva mig till Drottningen

i Trianon; men min svärfar hindrade mig derifrån, och befallte mig låta Ministern reda denna sak; han anmärkte at detta var en helfvetisk intrig, at jag hade gifvit Boehmer det tjenligaste rådet, och at jag icke kunnat göra något bättre.

Boehmer, sedan han träffat Cardinalen, begaf sig icke till Baron af Breteuil, utan presenterade sig i Trianon, och lät säga Drottningen, at jag hade rådt honom at infinna sig der, för at tala vid henne; man uprepade dessa hans egna ord för Hennes Majestät, som derpå yttrade sig: "Han är tokig; jag har ingenting at säga honom, och vill icke se honom." Två eller tre dagar derefter, lät hon tillskrifva mig, at jag skulle infinna mig i Trianon; jag fann henne ensam i sin boudoir; hon talade med mig om åtskilliga småsaker, och under det at jag svarade henne, tänkte jag på halsbandet, och sökte et tillfälle at underrätta henne om hvad som sednast derom hade blifvit mig sagdt, då hon sade till mig: "Nå! vet Ni, at denne enfaldige Boehmer har varit här och begärt at få tala vid mig, samt sagt, at Ni hade rådt honom dertill? Jag vägrade at mottaga honom; hvad kan han väl vilja mig? Vet Ni det?" Jag meddelade henne då hvad han hade sagt mig, och at jag trodde mig icke böra för henne förtiga den ledsnad det hos mig väckte, at nödgas med henne tala om sådana gemenheter. Hon lät mig flera gångor för sig uprepa hela det sam-

tal jag haft med Boehmer, och betygade derpå lifligt sitt stora bekymmer öfver de kringlöpande falska skuldsedlarna, som voro undertecknade med hennes namn, men kunde icke begripa, på hvad sätt Cardinalen kunde vara inblandad i denna sak; detta var en labyrinth för henne, som aldeles öfvergick hennes förstånd. Hon skickade mig genast efter Abboten af Vermond och Baron af Breteuil. Boehmer hade icke talat et enda ord med mig om hustru Lamotte, och hennes namn nämndes för första gången af Cardinalen under hans förhör hos Konungen.

Drottningen rådgjorde i flera dagars tid med Baronen och Abboten om hvad i detta fall var at göra. Olyckligtvis gjorde et gammalt och outsläckligt hat emot Cardinalen dessa båda rådgifvare till de personer, som mest af alla voro i stånd at vilseleda Hennes Majestät angående det parti, som hon borde taga. De sågo häruti enstämmigt sin fiende vid hofvet störtad, och i hela Europas ögon utskämd, men betänkte icke med hvilken skonsamhet man borde behandla en så öm sak. Om Grefven af Vergennes hade blifvit af Drottningen kallad till råds, så skulle han, genom sin kännedom af sakerna och af menniskorna, från första ögonblicket hafva öfvertygat sig om nödvändigheten at nedtysta et bedrägeri, i hvilket Marie Antoinettes höga namn befann sig så ytterst blottställdt.

Den 15 Aug. då Cardinalen redan var klädd in pontificalibus, blef han kallad at middagstiden infinna sig i Konungens cabinett, der äfven Drottningen var. Konungen frågade honom: "Har Ni köpt Juveler af Boehmer? — Ja, Sire. — Hvad har Ni gjort af dem? — Jag trodde, at de blifvit öfverlemnade åt Drottningen. — Hvem hade gifvit Er updrag härtill? — Et fruntimmer, vid namn Grefvinnan af Lamotte-Valois, som visade mig et bref ifrån Drottningen; och jag trodde mig kunna ställa mig in hos Hennes Majestät derigenom, at jag åtog mig detta updrag." Drottningen afbröt honom här, och sade till honom: "Huru har det kunnat falla Er in, min Herre, Er, med hvilken jag på åtta år icke har talat et enda ord, at jag skulle välja Er till at upgöra denna handel, och det genom en sådan qvinnas bemedling? — Jag märker väl (svarade Cardinalen), at jag har blifvit förskräckligt bedragen; jag vill betala halsbandet; det begär jag hyser at vinna Ers Majestäts Nåd har förblindat mina ögon; jag har deruti icke sett något fel, och är ganska ledsen deröfver." Derpå drog han up ur fickan en taskbok, i hvilken det Drottningens bref till Fru Lamotte var, genom hvilket detta updrag blifvit honom gifvet. Konungen tog det, och, i det han visade det åt Cardinalen, sade han till honom: "Detta är hvarken Drottningens stil eller hennes underskrift; huru har en Prins af huset Rohan, och en Stor-Almosenier af Frankrike kunnat tro, at Drottningen skulle underskrifva:

Marie Antoinette af Frankrike? Det fins ingen, som icke vet, at Drottningarna endast underskrifva sitt dopnamn! Men min Herre, (fortfor Konungen, i det han visade honom en afskrift af hans bref till Boehmer) har Ni skrifvit et bref sådant som detta?" Cardinalen svarade sedan han genomögnat det: "jag kan icke påminna mig, at jag skrifvit det. — Än om man visade Er originalet, med Er egen underskrift? — Om brefvet är underskrifvet af mig, så är det verkligt. — Förklara mig då," fortfor Konungen, "hela denna gåtan; jag vill icke gerna tro Er vara brottslig, jag önskar at Ni måtte kunna rättfärdiga Er. Förklara för mig hvad alla dessa bemödanden med Boehmer, dessa försäkringar och dessa biljetter skola betyda! (Cardinalen bleknade härvid synbart, och i det han stödde sig vid bordet, svarade han:) Sire, jag är för mycket förvirrad, för at kunna svara Ers Majestät på et sätt som . . . . — Hämta Er då, Herr Cardinal, och gå in i mitt cabinett; Ni finner der papper, penna och bleck; skrif hvad Ni har at säga mig." Cardinalen gick in i Konungens cabinett, och återkom en fjerdedels timma derefter med en skrift, som var lika litet uplysande som hans muntliga svar; Konungen sade då: "Gå Er väg, min Herre!" Cardinalen utgeck ur Konungens rum tillika med Baron af Breteuil, som lät arrestera honom af en Underlöjtnant vid lifgardet med befallning at föra honom till sina rum. Herr af Agoult, Secund-Major vid lifgardet, tog honom sedan, och förde honom till

sitt hus, och derifrån till Bastiljen. Men under det at Cardinalen icke hade hos sig någon annan än den unge Underlöjtnanten, som sjelf var ganska förvirrad öfver utförandet af en sådan befallning, mötte Hans Eminens sin hejduk i dörren till Hercules' salong; han tilltalade honom på tyska, och frågade derpå Underlöjtnanten, om han kunde låna honom en blyertspenna; Officern gaf honom den han bar på sig, och Cardinalen skref till Abboten Georgel, sin Storvicarie och vän, at han i ögonblicket skulle upbränna hela hans brefväxling med Fru af Lamotte, och i allmänhet alla hans bref *). Detta updrag blef verkställdt förr

---

*) La Correspondance secrete, då den berättar dessa omständigheter, förklarar på följande sätt officerns upförande och den förvirring, hvaruti han var:

"Under-löjtnanten, då han förebråddes derföre, at han låtit Cardinalen skrifva, svarade, at hans Ordres icke innehöllo någon förbjudande föreskrift i detta ämne, och at han dessutom blifvit så förvirrad af Baron af Breteuils ovanliga tilltal: "Min herre, jag befaller Er i Konungens namn at följa mig," at han ännu icke hade återkommit ifrån denna förvirring, och icke rätt visste hvad han gjorde. Detta var ingen giltig ursäkt, ehuru det var sanning, at denne officer, som var känd för et ganska oregelbundet upförande och hade mycket skulder, i början fruktade at den befallning Baronen gaf honom, hade afseende på honom sjelf."

än Policemästaren Herr af Crosne af Baron af Breteuil erhöll befallning at försegla Cardinalens papper. Förstöringen af hela Hans Emi-

---

Abboten Georgel berättar omständigheten med biljetten på et helt olika sätt:

"Cardinalen gaf i detta förskräckliga ögonblick, som hade bordt bringa honom aldeles ur fattning, ganska förvånande bevis på sin själs-närvaro, i det at han, oaktadt den bevakning, hvaraf han var omgifven, och gynnad af den folksamling, som åtföljde honom, stadnade, och i det han lutade sig ner med ansigtet vändt åt muren, likasom för at sätta i ordning sitt knäspänne eller sitt strumpeband, hastigt framtog sin blyertspenna, och i största hast skref några ord på en papperslapp, som han lade i handen inuti sin fyrkantiga röda mössa. Han upreste sig derpå och fortsatte sin väg. Då han kom hem till sig, stod hans folk upställdt i rad, och han smög, utan at man märkte det, denna papperslapp i handen på en förtrogen kammartjenare, som väntade honom vid dörren till hans rum." Denna berättelse är föga sannolik: det är icke i arresterings-ögonblicket, då en nyfiken folksamling omgifver och har ögonen på en, som en fånge kan stadna och skrifva några hemliga ord. Huru härmed än må vara, så red kammartjenaren, berättar Abboten vidare, i fullt sporrstreck till Paris. Han anlände till Cardinalens palats emellan klockan 12 och 1 om middagen; hästen nedföll död i stallet. "Jag var i mina rum," säger Abboten Georgel, "då kammartjenaren med en vild upsyn och dödsblek i ansigtet, inrusade till mig med de orden: "Allt är förloradt; Prinsen är arresterad." Derpå föll

nens' brefväxling, och i synnerhet af Fru af Lamottes bref, kastade et ogenomträngligt mörker öfver hela denna intrig. Madame, Konungens Svägerska, hade varit denna qvinnas enda beskydderska, och detta beskydd hade inskränkt sig till at gifva henne en liten pension af 1200 eller 1500 francs. Hennes bror hade blifvit anställd vid flottan, der Marquisen af Chabert, till hvilken han blifvit anbefalld, aldrig kunde af honom göra någon duglig Officer.

Drottningen bemödade sig förgäfves, at erinra sig denna qvinnas utseende, om hvilken hon hade hört talas såsom en ränkfull qvinna, som ofta om söndagarna plägade infinna sig i galleriet i Versailles, och emedan man då, när Cardinalens process sysselsatte hela Frankrike, utbjöd Grefvinnans af Lamotte-Valois porträtt till salu, så befallte Drottningen mig en dag, då jag reste till Paris, at köpa detta kopparstick, hvilket man sade vara henne ganska likt, för at erfara, om det skulle kunna i hennes minne återkalla en person, hvilken hon nödvändigt måste hafva sett i galleriet *).

---

han genast ned afsvimnad, och släppte biljetten som han bar. Portföljen, hvaruti de papper, som kunde blottstalla Cardinalen, förvarades, blef i ögonblicket satt utom all våda för efterspaningar." Utg. Anm.

*) Det är bekant, at Allmänheten, undantagande de som voro klädda som den lägsta folk-

Fadren till denna hustru Lamotte var bonde i Auteuil, fastän han bar namnet Valois. Fru af Boulainvilliers hade ifrån sin terrass blifvit varse två bondflickor, som voro vackra nog, och som med mycken möda buro några tunga risknippor; Kyrkoherden i församlingen, som promenerade med henne, sade henne, at dessa barn hade ganska besynnerliga document, och at de, utom allt tvifvel, härstammade ifrån en Valois, som var en oäkta afkomling af det Kungliga huset af samma namn.

Denna familj af Valois hade sedan lång tid tillbaka uphört at vara känd. Ärfda laster hade småningom kastat den i det största elände.

Jag har hört sägas, at den siste kände af denna familj hade ägt Grosbois, och at, då han ganska sällan infann sig vid hofvet, Ludvig XIII hade frågat honom hvad han gjorde på landet, emedan han altid vistades der, hvarpå denne Herr af Valois endast svarat honom: "Sire, jag gör der ingenting annat än jag bör göra." En kort tid derefter blef det uptäckt, at han i Grosbois gjorde falskt mynt.

Så snart ryktet om Stor-Almosenierens arrestering blef utspridt i Paris, uphäfde Prin-

---

classen, hade tillträde till galleriet och de stora rummen i Versailles, äfvensom ock till parken.

sen af Condé, som var gift med en Prinsessa af huset Rohan, Marskalken af Soubise, och Fru Prinsessan af Marsan et enhälligt rop af harm öfver arresteringen af en Prins af deras familj. Hela Prästerskapet, ända ifrån Cardinalerna till de unga Seminaristerna, återhöll icke heller uttrycket af sin smärta öfver det skändliga fängslandet af en Kyrkans Furste, och et oräkneligt antal personers sinnen voro stämda at utan någon medömkan se hofvet förödmjukadt för et så obetänksamt steg.

Jag bör här afbryta min berättelse om den ryktbara halsbands-intrigen för at tala om denna hustru Lamotte. Icke allenast Drottningen, utan äfven alla, som omgåfvo Hennes Majestät, hade aldrig haft den minsta gemenskap med denna ränksmiderska; och hon kunde också i sin process icke upgifva någon annan än en vid namn Desclos, Kammarlakej hos Drottningen, till hvilken hon påstod sig hafva lemnat Boehmers halsband. Denne Desclos var en ganska hederlig man; då han confronterades med hustru Lamotte, blef det bevisadt, at han aldrig hade sett henne mer än en gång hos en Accoucheurs Fru i Versailles, som var den enda person, med hvilken hon vid hofvet umgicks, och at hon icke hade lemnat halsbandet åt honom. Fru Lamotte var gift med en simpel soldat af Monsieurs Lifgarde; hon bodde i Versailles i et ganska medelmåttigt vårdshus, la Belle-image, och man har svårt at förstå huru en så obetydlig

person hade kunnat komma derhän at göra sig ansedd för at vara känd med Drottningen, som, oaktadt sin utomordentliga nedlåtenhet, likväl blott ganska sällan och det endast åt titulerade personer, gaf någon audiens.

Cardinalens process är för väl bekant, at jag här skulle behöfva derom göra en berättelse *). Det, som gjorde honom det mesta

---

*) Det öppna Konungabref, hvarigenom denna process instämdes inför parlamentet, var af följande lydelse:

"Ludvig etc. Då vi derom blifvit underrättade, at Herrarna Boehmer och Bassange skola till Cardinalen af Rohan hafva försålt et briljant-halsband; at nämnde Cardinal af Rohan, utan Drottningens, vår älskade Gemåls och följeslagerskas, vettskap, skall för dem hafva upgifvit sig vara af henne ombedrodd at derom afsluta köp emot et pris af 1,600,000 livres, at på olika terminer betalas, och till detta ändamål för dem upvisat et förslag, som upgifvits vara af Drottningen gilladt; at, sedan nämnda halsband blifvit af nämnde Herrar Boehmer och Bassange öfverlemnadt till nämnde Cardinal, men den dem emellan öfverenskomna första inbetalningen icke blifvit verkställd, de i detta afseende hafva vändt sig till Drottningen: så hafva vi icke kunnat utan en rättvis förtrytelse finna, det man vågat begagna et högt och för oss i så många afseenden dyrbart namn, samt med en så oerhörd djerfhet kränka vördnaden för det Kungliga Majestätet. Vi hafva trott det vara med rättvisan enligt, at inför oss

bryderi, var det samtal han i Februari år 1785 haft med Herr af Sainte-James, hvilken han gjort förtroende af alla omständigheterna vid det föregifna updraget af Drottningen, och för hvilken han upvisat skuldsedlarna, som voro underskrifna "Marie Antoinette af Frankrike." Den anteckning, som fans i en låda i Cardinalens byrå, och der han sjelf hade uptecknat hvad Boehmer sagt honom vid sin återkomst från sitt besök hos mig på landet, tio dagar förr än han blef inkallad i Konungens cabinett, var äfvenså en ledsam händelse för Hans Eminens.

Jag tillbjöd Konungen at aflägga min förklaring rörande det som Boehmer för mig intygat, at nemligen Cardinalen försäkrat honom derom, at han af Drottningens egna händer ha-

---

kalla nämnde Cardinal; och, på den förklaring han oss gjort, at han blifvit bedragen af en hustru vid namn Lamotte, som kallar sig af Valois, hafva vi ansett nödvändigt, at försäkra sig om hans äfvensom om denna nämnda Lamottes af Valois person, och taga de mått och steg, som vår vishet oss ingifvit för at uptäcka alla dem, som kunnat vara uphofsmän eller medbrottsliga i et brott af denna beskaffenhet; hvarjämte vi funnit skäligt at låta detta komma till Eder kunskap, på det at rättegången må af Eder inledas och afdömas i det stora parlamentet och brottsmålskammaren förenade."

Utg. Anm.

de erhållit de 30,000 francs, som på räkningen afbetaltes vid köpets afslutande, och at Hans Eminens sjelf hade sett Hennes Majestät taga denna summa i Discontsedlar ur postlinssecretären i hennes boudoir. Konungen vägrade at emottaga mitt tillbud, och sade till mig: "Var Ni ensam med Boehmer när han sade Er detta?" Jag svarade, at jag var ensam med honom i min trädgård. "Nåväl!" svarade han, "den karlen skall neka dertill; han är nu viss om betalningen af 1,600,000 francs, hvilka Cardinalens familj blir tvungen at till honom utbetala *); vi böra icke mera räkna på hans

---

*) Konungens klokhet hade trängt till djupet af denna intrig: en omständighet som anföres i Correspondance Secrete bevisar detta: "Denna brottsliga qvinna hade icke förr blifvit derom underrätaad, at allt var nära at uptäckas, förr än hon skickade efter Juvelerarne, och för dem förklarade, at Cardinalen kommit under fund dermed, at den förbindelse, som han trott vara undertecknad af Drottningen, var et falskt och efterapadt document. "I alla fall," tillade hon, "äger Cardinalen en betydlig förmögenhet, och är nog i stånd at betala Er." Dessa ord uppenbara hela hemligheten. Grefvinnan hade bemägtigat sig halsbandet, och smickrade sig dermed, at Prinsen af Rohan, då han såg sig så grymt bedragen, skulle taga det parti at på skäliga terminer betala alltsammans, på det at en så beskaffad sak icke skulle blifva allmänt kunnig. Detta var också i sjelfva verket det bästa han kunde göra."

Utg. Anm.

ärlighet; det skulle få utseende, som vore Ni skickad af Drottningen, och detta vore icke passande."

General-Procuratorns påstående var strängt emot Cardinalen. Husen Condé och af Rohan, samt största delen af adeln och hela Presterskapet sågo i Cardinalens af Rohan sak i sjelfva verket ingenting annat än et anfall, de förra emot Prinsens rang, det sednare emot hans Cardinals-privilegier. Prästerskapet fordrade, at Prinsen Cardinalens af Rohan olyckliga sak skulle hänskjutas till andelig domstol, och Ärkebiskopen af Narbonne, som då var Ordförande för det församlade prästerskapet, gjorde i detta afseende föreställningar hos Konungen *); Biskoparna skrefvo till Hans Majestät för at föreställa honom, at om en den lägsta prästman hade varit inveckIad i ifrågavarande sak, skulle han hafva egt rättighet at fordra at dömmas af sina naturliga domare, då denna rättighet nu vägrades en Cardinal, som var hans förman i den hierarchiska staten **). Med

---

*) Se i Hist. tillägg. Litt. H några stycken af det tal, som Ärkebiskopen af Narbonne höll till det då församlade prästerskapet.

**) "Under processen," säger en den tidens skriftställare, "anlände et Breve från Påfven, ställdt till Cardinalen, hvaruti Påfven underrättar honom, at i et Consistorium, som angående honom blifvit hållet, alla rösterna

et ord, hos prästerskapet och den största delen af adeln väcktes af denna sak den bittraste ovilja emot styrelsen, och i synnerhet emot Drottningen.

General-procurators slutpåstånden och en del af de förnämstes i parlamentet vota voro lika så stränga för Cardinalen, som den förres anklagelse hade varit; men med en majoritet af tre röster blef han helt och hållet frikänd, hustrun Lamotte dömd at slita ris, brännmärkas samt hållas i fängelse, och hen-

---

hade förenat sig uti at anse honom betydligt hafva felat emot sin värdighet såsom medlem af det Hel. Collegium, deruti at han underkastat sig en främmande och verldslig domstol; at han derföre på sex månader vore suspenderad, och at, om han fortfore i et så olagligt upförande, han skulle blifva utstruken utur Cardinalslistan."

Allt detta var endast en tom hotelse; ty Abboten Lemoine, Lärare i Sorbonne, som inställde sig som Cardinalens fullmägtig, bevisade, at Hans Eminens icke kunnat underlåta at underkasta sig den domstol, hvilken Konungen hans Herre honom gifvit, och at han i afseende på bevarandet af sin värdighets prérogativ, hade gjort den öfliga protesten. Hans Helighet tillfredsställdes deraf så, at han, efter alla de erforderliga formaliteterna, förklarade Cardinalen af Rohan återinsatt i alla den Romerska purpurns rättigheter och värdigheter.

Utg. Anm.

nes man per contumaciam till galererna för lifstiden.

Drottningens smärta öfver denna dom var utomordentlig; så snart jag fick veta dess innehåll, begaf jag mig till henne, som jag fann ensam i sitt Cabinett: "kom," sade hon till mig, "kom och beklaga Er förolämpade Drottning, som blifvit et offer för cabalerna och orättvisan. Men jag skall ock i min ordning beklaga Er deröfver at Ni är fransyska. Om jag icke i en sak, som sårade min character, kunnat finna rättvisa domare, hvad kan Ni då hoppas i en process, som anginge Er välfärd och heder *)? Konungen inträdde i detsamma,

*) "Skulle man väl kunna tro," säger Abboten Georgel, "at man ansåg sig behöfva använda en viss skonsamhet, för at underrätta Drottningen om Cardinalens seger?" Skulle man, vilja vi i vår ordning fråga, kunna tro, at Abboten Georgel häröfver kan förvånas? Är då en Prelats seger, som genom sina skändliga förbindelser, sin enfaldiga lättrogenhet, och kanske tillochmed genom brottsliga förhoppningar, i Frankrikes och hela Europas ögon har blottställt sin Drottning, är då icke detta et rättmätigt och stort skäl till smärta för Marie Antoinette? Abboten Soulavie, hvars vrede emot Marie Antoinette är lika stor som Abbotens af Georgel hat, har tilläfventyrs genom sitt baktal icke en gång så mycket förrådt sin passion, som Cardinalens af Rohan vän sin genom detta oförskämda utrop. Hvad vill han väl då, at en qvinna, en maka, en

och sade till mig: "Ni finner Drottningen mycket bedröfvad, och hon har också stora skäl at vara det; men hvad, de hafva i denna sak icke velat se något annat än en kyrkans Furste och en Prins af Rohan, oaktadt det endast är en som är i behof af penningar (detta var Hans Majestäts egna uttryck), och alltsammans blott var et knep at gräfva en graf för en annan, i hvilken Cardinalen slutligen sjelf har fallit; ingenting är lättare än det at inse, och det behöfves icke at vara Alexander för at uplösa denna Gordiska knuten."

Det allmänna omdömet, hvilket tiden allt mera bestyrkte, var, at Cardinalen helt och hållet blifvit bedragen af Hustrun af Lamotte och Cagliostro. Konungen kunde fara vilse, då han ansåg honom vara medskyldig i denna ömkeliga och brottsliga intrig, men jag har troget velat uprepa det omdöme, som Hans Majestät deröfver fällde.

Emedlertid bidrog den allmänt utspridda tankan, at det var Barons af Breteuil hat emot Cardinalen, som varit orsaken till scandalen och utgången af denna olyckliga sak, ännu mera till hans onåd än hans vägran at gifta sin sondotter med Hertigens af Polignac son.

Drottning skall skatta dyrt och heligt, om det icke är hennes heder och thronens Majestät?
Utg. Anm.

Abboten af Vermond kastade på denne Minister allt tadlet för de fel emot klokhetens och politikens föreskrifter, som i Cardinalens af Rohan sak blifvit begångna, och uphörde at vara Baronens af Breteuil vän och stöd hos Drottningen, som han ända dittills hade varit *).

---

*) Fru Campan kände vigten af sitt vittnesmål i halsbandssaken. Hennes handskrifter innehålla tvänne berättelser om denna olyckliga sak. Den ena är den man nu läst; i den andra, som väl till grunden är densamma, äro likväl några omständigheter framställda i en olika dager, och flera särkilda detaljer, som äro aldeles nya, hafva et stort interesse. Et märkeligt factum är, till exempel, denna Boehmers andra audiens hos Drottningen, då hon änteligen fick veta ordet till den olyckliga gåtan. Stilen i denna sednare berättelse är mera frimodig, och har mera värma än den förra. Personerna visa deruti mera öppet sitt hjertas rörelser, sina passioner och sina characterer. Man finner deruti framför allt förklaringen på de förebråelser, som Drottningen ofvanföre på et nog obestämdt sätt gör domarnes rättvisa. Man ser der hvilken anda, som då rådde i Parlamentet. Det är ganska säkert, at en del af Parlamentet, som ifrån detta ögonblick började förespelet till det motstånd, som det snart derpå satte emot den Kungliga myndigheten, i denna sak mindre sökte at bereda Cardinalen en seger, än Hofvet en kränkning. Äfven Abboten Georgel sjelf medgifver detta. Han utmärker dem af Parlamentsledamöterna, som bistodo Cardinalen, icke med detta lugna och samvetsgranna

deltagande, som en rättvis domare egnar den anklagade, utan med hela partiandans ifver.

Den andra Fru Campans berättelse kastar et ännu klarare och lifligare ljus än den förre, på Drottningens upförande, på hennes smärta och på hennes ädla förtrytelse vid detta tillfälle. Jag har trott mig böra anföra denna andra berättelse i de Historiska uplysningarna III, öfvertygad at läsaren gerna skall ursäkta några omsägelser för de nya detaljernas skull *).

*) Denna beryktade halsbandsak, som i hela Europa väckte det lifligaste deltagande, gaf äfven åt Europas förste skald, Goethe, anledning och ämne till hans berömda skådespel: Der GrossCophtha
Öfv.

13 Capitlet.

Abbotens af Vermond glädje var utomordentlig, då han änteligen lyckades i sitt bemödande at få Ärkebiskopen af Sens utnämnd till Chef för finans-conseljen. Jag har mera än en gång hört honom säga, at 17 års väntan icke var en för lång tid för at få en sak at lyckas vid et hof; at han hade användt hela denna tid för at komma till det mål han föresatt sig, men at nu änteligen Herr Ärkebiskopen ock vore på den plats han borde vara för Statens bästa. Härefter dolde Abboten vid Drottningens hof icke mera sin credit och sitt inflytande; den säkerhet, hvarmed han utvecklade sin inneboende ärelystnad af et eget slag, kunde med intet jämföras. Han anhöll hos Drottningen det hon täcktes befalla, at hans våning i Grand-Commun måtte göras större, ty, sade han till henne, emedan han var nödsakad at åt Biskopar, Cardinaler och Ministrar gifva audiens, behöfde han rum, som voro svarande emot hans ställning. Drottningen bemötte honom ständigt på samma sätt, som före Ärkebiskopens inträde vid hofvet; man anmärkte blott en enda skillnad, som gaf tillkänna en större upmärksamhet, i det at Drottningen nu altid brukade lägga ordet Herre till framför Abboten; och så stort är inflytandet af

Nåden, at ifrån detta ögonblick, och aldeles frivilligt, icke allenast livrée-betjeningen, utan äfven kammartjenarne och dyl. upstego då Herr Abboten kom, utan at någonsin, mig vetterligen, någon befallning i detta ändamål blifvit gifven.

Drottningen tvangs af Konungens character, och af det ringa förtroende han egnade Ärkebiskopen af Sens at blanda sig i affärerna *). Så länge Herr af Maurepas lefde, und-

---

*) Drottningens inblandning i statssakerna undslapp icke deras upmärksamhet, som på hofvet redan rigtade nästan hotande blickar. Man läser i Webers Minnesteckningar om den vägran Parlamentet gjorde at inregistrera de lagförslag, som förelades detsamma af Lomenie af Brienne, om Parlamentsledamöternas förvisning till Troyes, om deras återkallande, samt om omständigheterna vid den Kungliga sessionen, mot hvilken Hertigen af Orleans protesterade, och hvilket protesterande åtföljdes af denne Prinsens förvisning till Villers-Cotterets.

"Parlamenten," säger Montjoye, "togo på det lifligaste Hertigens af Orleans parti, och det var lätt at midtigenom den moderation, hvilken samfund, som bära aktning för sig sjelfva, iakttaga, i de åtskilliga föreställningarna de gjorde uptäcka, at man i Parlamentet icke var synnerligen väl stämd för Drottningen.

I synnerhet gjorde följande ställe i en af dessa föreställningar, som buro titel af supplicationer, et det lifligaste intryck på denna

vek hon denna fara; man ser det af de förebråelser, hvilka Baron af Besenval gör henne i sina Minesteckningar deröfver, at hon icke begagnade sig af detta närmande, hvilket han hade beredt emellan henne och denne Minister, som stridde emot det inflytande, hvilket Drottningen och hennes förtrogna eljest skulle kunna hafva vunnit på Konungen.

Drottningen har ofta för mig uprepat, at hon aldrig mera än en gång lade sig ut för det Österrikiska interesset; och detta var endast för at fordra upfyllandet af Allians-traktaten, vid

---

Furstinna: "Om förvisningen är priset för troheten hos Prinsarna af Edert blod, så kunna vi med rysning och smärta fråga oss, huru det slutligen skall gå med lagarna, med den allmänna friheten, som står i et så nära samband med vår enskilda, med nationalhedern och med de franska sederna, dessa seder, som äro så behagliga, och så nödvändiga at vidmagthålla för thronens och folkets gemensamma interesse. — Sådana mått och steg, Sire, utgå icke ifrån Edert hjerta; sådana exempel icke från Eders Majestäts grundsatser; de härflyta ur en annan källa."

Parlamenten voro altså de, som emot Drottningen riktade de första allmänna anfallen, äfvensom ock en del af hofvet länge hade upmuntrat de hemliga anfallen. Thronen såg altså sina första motståndare i dem, som borde vara dess stöd, eller som af dem erhöllo sin glans. Detta kan tjena at vägleda dem som söka at utforska de första orsakerna till revolutionen. Utg. Anm.

den tiden, då Joseph II var i krig med Preussen och Turkiet; at hon då hade begärt, at man skulle skicka honom en hjelpcorps af 24,000 man, i stället för 15 millioner, et val, hvilket man hade lemnat öppet i tractaten då det fall inträffade, at Kejsaren hade et rättvist krig at föra; men at hon icke kunde ernå detta, och at Herr af Vergennes, i et samtal, som han med henne hade i detta afseende, gjort et slut på hennes yrkande derigenom at han sagt till henne, at han icke svarade Kejsarens syster utan Dauphins mor *): och de 15 millionerna afsändes. Man hade icke i Wien något behof af penningar, men kände der hela värdet af en Fransk hjelpcorps. "Huru har man dock detta oaktadt," sade Drottningen, "kunnat hafva den trolösheten at föra dessa femton millioner ifrån det stora Posthuset, under det man ouphörligt uprepade, och tillochmed för bärarne tillkännagaf, at det silfver, som de lassade på vagnarna, af mig skickades till min bror; då detta silfver likasåväl skulle hafva blifvit afsändt, om jag varit af et annat hus, och då detta afsändande dessutom skedde emot min önskan?

---

*) Se i de Hist. tillägg. Litt. I et temligen långt anförande, rörande den svåra belägenhet, hvaruti Herr af Vergennes befann sig midt ibland de partier, som delade hofvet, och de hinder, dem hans politiska planer i Europa mötte.

Utg. Anm.

Denna Furstinna hade aldrig förtäckt sitt missnöje med det Americanska kriget; hon kunde icke begripa huru man kunnat råda en Monarch till at söka at försvaga England, genom at göra et anfall på den monarchiska maggten och hjelpa et folk at organisera en republikansk statsförfattning; hon skämtade ofta öfver den enthusiasm, som Franklin ingaf Fransoserna, och vid freden 1783 gjorde hon sig allt bemödande at bemöta de Engelska Herrarna och Englands Ambassadör med en synnerlig upmärksamhet.

När Grefven af Moustier reste till sin beskickningsort, de Förenta Staterna, bad han mig, sedan han offentligt haft sin afskedsaudiens, at förskaffa honom en enskild; oaktadt min uprepade anhållan förmådde jag dock icke utverka detta; Drottningen tillsade mig at önska honom en lycklig resa, men at hon endast kunde hafva något enskildt at säga de Ministrar, som till hof afreste; då han deremot begaf sig till et land, der namnen af Konung och Drottning borde vara hatade.

Marie Antoinette hade också inget omedelbart inflytande på Statsärendena förr än efter Herr af Maurepas' och Herr af Vergennes' död, samt Herr af Calonnes afskedstagande. Hon var ofta bedröfvad öfver sin nya ställning, och betraktade den som en olycka, hvilken hon icke kunnat undvika. En dag, då jag hjelpte henne at hoplägga några Promemoirer

och Berättelser, hvilka Ministrarne gifvit henne i updrag at öfverlemna åt Konungen, sade hon suckande: "Ack, det finnes icke nu mera någon lycka för mig sedan de hafva gjort mig till ränksmiderska." Jag motsade med ifver detta uttryck. "Nej," återtog Drottningen, "det är nog det rätta ordet; hvar och en qvinna, som blandar sig i saker, som ligga öfver hennes kunskapskrets och utom gränsen för hennes pligter, är ingenting annat än en ränksmiderska; Ni må åtminstone få veta, at jag icke blifvit bortskämd, och at det är med sorg som jag gifver mig en dylik titel. Frankrikes Drottningar äro icke lyckliga, utan då de blanda sig i intet, och endast bibehålla en credit, som är tillräcklig för at göra deras vänners lycka, och bereda några nitiska tjenare en drägtig lott. Vet Ni väl," tillade denna förträffliga Furstinna, hvars upförande, emot hennes egen vilja, stod i stridighet med hennes grundsatser," Vet Ni väl, hvad som sist hände mig? Sedan jag börjat infinna mig i enskilda commiteer hos Konungen, hörde jag en gång, under det jag gick igenom Oeil-de-boeuf, en af Hof-Capellets musici säga så högt, at jag deraf icke förlorade et enda ord: "En drottning, som upfyller sin pligt, blir sittande hemma hos sig och spinner." Jag sade för mig sjelf: "Olycklige, du har rätt, men Du känner icke min ställning; jag ger endast vika för nödvändigheten och mitt elaka öde." Denna ställning var så mycket besvärligare, som Ludvig

XVI sedan lång tid tillbaka hade tagit sig den vanan at icke meddela henne något rörande statsärendena, och som, då hon på den sista tiden af sin regering blef nödsakad at blanda sig i de vigtigaste saker, denna Konungens vana ofta betog henne kännedomen om de särskilda omständigheter, hvilka skulle hafva varit af nöden för henne at känna. Då hon altså icke erhöll andra än otillräckliga uplysningar, och leddes af personer, som voro mera ärelystna än skickliga, så kunde Drottningen icke uträtta något godt i ärendenas gång; och at öppet blanda sig deri, ådrog henne, af alla partier och alla stånd i samhället, en missgunst, hvars stigande tillväxt var oroande för alla dem, som voro henne uprigtigt tillgifna.

Bedragen och förledd af Ärkebiskopens af Sens lysande språk, och underhållen i det förtroende, som hon gaf denne Minister, genom de loford, dem Abboten af Vermond ouphörligt slösade på hans snillegåfvor, begick Drottningen olyckligtvis, sedan hon gjort det felet at införa honom i ministèren, derpå det lika stora, at der vidmagthålla honom, på en tid då hela nationens missnöje, födt af förtviflan, hvilade öfver honom. Hon ansåg det för sin värdighet nödvändigt at, vid ögonblicket af hans afresa, gifva honom de offentligaste bevis på sin högaktning; och, då sjelfva hennes känslofullhet ytterligare förde henne vilse, skickade hon honom sitt porträtt, infattadt i ädla

stenar, och en Statsfru-fullmagt för hans brorsdotter, Fru af Canisy, sägande, at man måste hålla en Minister skadeslös, hvilken blifvit upoffrad af hofvens cabaler och nationens uproriska anda; man skulle eljest aldrig mera kunna finna några, som ville upoffra sig för Monarchens bästa. Emedlertid utbröt glädjen så väl vid hofvet, som allmänt i Paris på den dagen, då Ärkebiskopen afreste; man antände på det sednare stället lusteldar; parlamentsskrifvarnes sällskap upbrände en bild, som föreställde Ärkebiskopen, och mer än hundrade Curirer afgingo ifrån Versailles samma afton som han föll i onåd, för at till nejderna rundt omkring Paris och Versailles kringföra denna lyckliga nyhet *). Jag har efteråt sett Drottningen utgjuta bittra tårar öfver sitt misstag häruti, då Ärkebiskopen, någon tid före sin död, vågade at i et tal, som blef tryckt, säga, at en del af hans åtgärder, under hans ministèr, endast hade haft för afsigt den helsosamma brytning, som revolutionen gjorde **).

---

*) I de Hist. tillägg. Litt. K läses märkeliga uplysningar angående omständigheterna vid och efter Ärkebiskopens afskedstagande.

**) Jag nödgas här i minnet återkalla två carricaturer på denna tiden, emedan de visa, den ena med sin plumpa glättighet, den andra med sin smädande elakhet, hvilka anfall man nu började at rigta emot thronen och de högsta personerna.

I dessa oroligheternas och hatets tider (vid

Sedan det onyttiga steget at sammankalla les Notables *) och Parlamentens uprorsanda

---

parlamentets förvisning till Troyes) tillät man sig två carricaturer, af hvilka man kan dömma, till hvilken grad förbittringen hade intagit sinnena. I den ena syftade man på Trojas belägring, och på den list, som, enligt poeterna, gynnade denna stads intagande. Man såg en häst, på hvilken Drottningen af Frankrike red; från det ena af hans öron utgick Edictet om grundskatten, från det andra stämpeltaxan; Sigillbevararen höll i betslet, Abboten af Vermond åter i stegbögeln på den högra, och Hertiginnan af Polignac på den vänstra sidan. Från munnen på hästen utkom Ärkebiskopen af Sens, och från det motsatta hållet Baron af Breteuil. Nedanföre lästes denna inskrift: "Varen lugna, dessa personer äro inga Greker."

På den andra Carricaturen, som var enklare och elakare, föreställdes Konungen med sin Gemål till bords; han hade glaset i handen; Drottningen förde en bit mat till munnen; folket stod i massa omkring bordet med öppna munnar. Nedanföre läste man: "Konungen dricker, Drottningen äter, folket skriker." (Anecdotes du regne de Louis XVI. T. I.)

Utg. Anm.

*) Församlingen af Les Notables, såsom man finner af Memoires de Weber, T. I, tillintetgjorde alla Herr af Calonnes planer, och förorsakade hans fall. Hvart och et utskott i denna församling hade en Prins af blodet till ordförande. I den första presiderade Monsieur, sedermera H. M. Ludvig XVIII.

medfört nödvändigheten af General-Staternas sammankallande, öfverlade man länge i Rådet om detta borde ske i Versailles, eller 40 till 60 mil ifrån hufvudstaden:* Drottningen delade denna sednare tanka, och yrkade inför Konungen, at man skulle aflägsna sig ifrån den Parisiska ofantliga befolkningen. Hon fruktade redan då, at folket skulle tillvälla sig et inflytande på de deputerades öfverläggningar; flera promemorior inlemnades till Konungen rörande detta vigtiga ämne; men Herr Neckers tanke blef rådande, och Versailles utsågs till det ställe der deras sammanträde skulle ske, hvaraf man kan förmoda, at Herr Necker i sina förslag, utan at föreställa sig, at de i sin utveckling sluteligen kunde gå ända derhän at

---

"Monsieur," säger en samtidens skriftställare, "höljde sig med ära i församlingen af Les Notables år 1787. Han var icke en enda dag frånvarande ur sitt utskott, och utvecklade der verkeligen patriotiska dygder. Hans bemödanden at bringa de vigtigaste förvaltningens ämnen under öfverlägning och uplysa dem, samt at försvara folkets väl och folkets sak, ingåfvo tillochmed Konungen en slags afund. Monsieur uphörde aldrig at öppet tänka och säga, at "et vördnadsfullt motstånd emot Monarchens befallningar icke var tadelvärdt, och at man genom et ämnes utvecklande kunde motsätta sig den högsta magten, samt på visst sätt tvinga henne at fatta uplystare åsigter, utan at likväl på minsta sätt fela emot aktningen för densamma."
Utg. Anm.

medföra Monarchiens tillintetgörande, räknade derpå, at folksrörelserna, hvilka han utan tvifvel smickrade sig at kunna styra, skulle blifva honom nyttiga.

Den dubbla representationsrätten, som medgafs det tredje ståndet, sysselsatte alla politiska hufvuden och utgjorde det enda samtalsämnet; somliga förutsågo alla vådorna af detta steg; andra åter öfverdrefvo alla fördelarna deraf.

Drottningen antog den plan, till hvilken Konungen hade samtyckt; hon trodde, at hoppet at erhålla andeliga förläningar skulle binda det lägre prästerskapet vid hofvets interessen, och at Herr Necker hade försäkrat sig om at erhålla detta samma inflytande på advocaterna och andra af denna class, som utgjorde det tredje ståndet. Grefven af Artois, som hyllade den motsatta åsigten, framlemnade till Konungen i sitt och flera Prinsars af blodet namn, en Pro-memoria emot den dubbla representationsrätten, som blifvit medgifven det tredje ståndet. Drottningen blef deröfver stött på honom; hennes förtroliga rådgifvare ingåfvo henne dåförtiden den fruktan, at et visst parti åt denne Prins ämnade en role at spela; men hans steg gillades af Fru af Polignacs sällskap, och från den stunden begaf Drottningen sig dit endast för at undvika skenet af en antagen förändring i sina vanor. Hon återkom nästan altid derifrån bedröfvad: man bemötte

henne visserligen der med den djupa vördnad, som man är en Drottning skyldig; men vänskapens rörande behag hade lemnat rum åt etiquettens skyldigheter, och hennes hjerta sårades lifligt deraf. Den köld, som rådde emellan henne och Grefven af Artois var också ganska plågsam för henne; hon hade älskat honom såsom sin egen bror.

Generalstaternas sammankomst öpnades den 3 Maj. För sista gången i sin lifstid visade sig Drottningen dervid i Kunglig prakt.

Jag vill här icke med tystnad förbigå en känd anecdot, som bevisar, at redan före denna epoch, et visst parti hade anstiftat stämplingar emot denna Furstinna. Vid Generalstaternas procession skreko qvinnor af folket, då de sågo Drottningen passera förbi, "lefve Hertigen af Orleans!" med en så uprorisk ton, at hon var nära at afsvimma. Man understödde henne, och de, som omgåfvo henne, fruktade et ögonblick, at man skulle blifva nödsakad at stadna processionens gång. Drottningen kom sig åter före, och var ganska ledsen deröfver, at hon icke förmått undvika verkningarna af denna förskräckelse.

Staternas första session ägde rum dagen derpå. Konungen upläste sitt tal med tillförsigt och ädelhet; Drottningen hade förut sagt mig, at han mycket sysselsatte sig dermed och

ofta uprepade det för at blifva mästare öfver sin röst.

Hans Majestät gaf offentliga bevis på sin tillgifvenhet och aktning för Drottningen, hvilken mottogs med bifall; men det var lätt at märka, at dessa bifallstecken voro en hyllning, gifven endast åt Konungen.

Redan i de första sessionerna anade man, huru fruktansvärd Mirabeau skulle blifva för den högsta makten. Man försäkrar, at han vid denna tiden lemnade Konungen, och på et ännu mera bestämdt sätt Drottningen kännedom om en del af sina planer, och gjorde dem förslag för sitt upgifvande af dem. Han hade låtit de vapen glänsa, dem hans vältalighet och djerfhet honom gåfvo, för at afhandla med det parti, hvilket han ernade anfalla. Denna mannen spelade sin roll i revolutionen endast för at göra lycka. Drottningen berättade mig vid denna tid, at han begärde en beskickning, och detta var, om mitt minne ej bedrager mig, den till Constantinopel. Det afslogs med det rättvisa förakt, som lasten ingifver, och hvilket politiken utan tvifvel vetat at förkläda, om den kunnat förutse det tillkommande.

Den allmänna enthusiasmen vid början af denna sammankomst, och tvisterna emellan det tredje ståndet, Adeln och äfven Prästeståndet, gjorde med hvarje dag deras Majestäter och de

personer, som voro monarchiens sak tillgifna, allt mera bekymrade; men denna epoch af vår historia är för väl känd, och har redan blifvit beskrifven af för skickliga personer, at jag skulle behöfva at här öfverskrida de enskilda omständigheter, till hvilka jag bör inskränka mig.

Drottningen gick numera ganska sent till sängs, eller rättare, denna olyckliga Furstinna började nu at icke kunna njuta någon hvila. Mot slutet af Maj månad, en afton, då hon satt midt uti sin sängkammare, berättade hon åtskilliga märkvärdiga saker, som tilldragit sig på den dagen; fyra ljus stodo brinnande på hennes toilett; det första slocknade af sig sjelf; jag uptände det ånyo; snart derpå slocknade också det andra, och derefter äfven det tredje, hvarvid Drottningen med en rörelse af fasa sade till mig: "Olyckan kan göra en vidskeplig; om nu detta fjerde ljus också slocknar likasom de andra, så kan ingenting hindra mig ifrån at anse detta som en olycksspådom..." Och det fjerde ljuset slocknade.

Man gjorde Drottningen upmärksam derpå, at de fyra ljusen sannolikt blifvit stöpta i samma form, och at et fel på veken måste hafva funnits på samma ställe på dem alla, emedan ljusen slocknat i den ordning de blifvit uptända*).

*) "Man erhåller et begrepp," äger Montjoye,

De Deputerade af tredje Ståndet anlände till Versailles på det högsta intagna emot hofvet. Då elaka rykten i Paris aldrig förfela at i provinserna kringspridas, trodde de, at Konungen tillät sig bordets nöjen ända till en skamlig öfverdrift; de voro öfvertygade derom, at Drottningen plundrade Statens skattkammare för at tillfredsställa den orimligaste lyx; nästan alla ville besöka lilla Trianon. Då den utomordentliga enkelhet, som rådde i detta lustslott, icke svarade emot deras begrepp derom, påstodo några at få se ända till de minsta cabinetten, sägande, at man fördolde för dem de rummen, som voro rikt möblerade. Sluteligen frågade de efter et, som, enligt deras tanka, öfverallt skulle vara beprydt med diamanter, blandade med saphirer och rubiner,

---

"om Drottningens lefnadssätt efter General-Staternas öpnande af det hon derom skref till Hertiginnan af Polignac. Et bref ljöd så:

"Min helsa består väl ännu, men min själ är förtryckt af plågor, bekymmer och oro: hvarje dag röner jag nya olyckor; en af de största för mig är at vara skild ifrån alla mina vänner. Jag träffar numera aldrig några hjertan, som förstå mig."

I et annat bref skref hon: "alla Edra bref till Herr af * * * göra mig et stort nöje: jag ser åtminstone Er handskrift, jag läser at Ni älskar mig, och detta gör mig glädje. Var lugn; motgången har icke förminskat min styrka och mitt mod, men gifvit mig mera klokhet."

Utg. Anm.

samt med vridna pelare. Drottningen kunde icke glömma dessa dåragtiga begrepp, och omtalade det för Konungen, som på den beskrifning, hvilken de deputerade gjort af detta rum för vaktmästarne i Trianon, förmodade, at de sökte den prydnad af artificiella diamanter, som under Ludvig XV:s tid blifvit gjord för theatern i Fontainebleau.

Konungen trodde, at hans lifgardister, då de återvände hem till sina landsbygder, sedan de uttjent sin capitulation, berättade hvad de vid hofvet hade sett, och at dessa öfverdrifna berättelser i provinserna sluteligen aldeles vanställdes. Denna Konungens första idé, angående eftersökningen af diamantsrummet, gjorde at Drottningen också föll på den tankan, at det allmänna talet om Konungens föregifna böjelse at dricka också kunde komma ifrån lifgardisterna, som åtföljde hans vagn, då han jagade i Rambouillet. Emedan Konungen icke ville ligga der öfver natten, så reste han ifrån detta jagtställe sedan han der ätit aftonmåltid, insomnade derpå tungt i sin vagn, och väcktes icke förr än han anlände till Slottet; han nedsteg derpå ur vagnen midt ibland lifgardisterna, vacklande som en yrvaken menniska, hvilket förmodligen blifvit ansedt för et rusigt tillstånd *).

*) Det torde vara för mången angenämt, at här finna anförd en anecdot angående den orätt-

De flesta af de deputerade, som kommit till Versailles intagna af fördomar, hvilka antingen härledde sig ifrån en förvillelse, eller blifvit utspridda af illviljan, inhyrde sig hos enskilda personer i Versailles af den lägsta classen, hvilkas obetänksamma berättelser icke litet bidrogo at underhålla dessa fördomar. Med et ord, allt stämde de deputerades sinnen at hylla de planer, dem uprorets hufvudmän hade upspunnit.

Straxt efter Generalstaternas öpnande dog den första Dauphin. Denne Prins hade på några månader fallit ifrån en blomstrande hel-

---

visa beskyllning, som blifvit gjord Ludvig XVI, och hvars orsaker Fru Campan på et så naturligt sätt förklarar.

"Lustspelet Aesopus vid hofvet, af Boursault, innehåller et upträde, i hvilket Fursten tillåter sina hofmän at säga honom sina fel. De sammanstämde alla i at prisa honom öfvermåttan; blott en enda vågade förebrå honom sin böjelse för vin och rus, en vådlig last för alla menniskor, och ännu mera för en Konung. Ludvig XV, för hvilken denna last nästan redan hade blifvit en vana, ända ifrån år 1739, fann Boursaults pjes dålig, och förbjöd dess upförande vid hofvet. Efter denna Furstes död, och sedan Kungssorgen slutat, begärde Ludvig XVI, at den skulle upföras, fann den ganska förnuftig, och gjord för at undervisa Konungar, samt befallte at den skulle gifvas inför honom.

Utg. Anm.

sa i den Engelska sjukan, som hade krökt ryggraden på honom, förlängt anletsdragen och gjort benen så svaga, at man måste understödja honom som en kraftlös gubbe om han skulle kunna gå *). Huru många moderliga tårar

---

*) Ludvig, Dauphin af Frankrike, som dog i Versailles d. 4 Juni 1789, tillkännagaf et tidigt utveckladt förstånd. Man finner i en skrift från denna tiden följande ställe, rörande Hertiginnans af Polignac förhållande, och de trägna omsorger hon egnade honom.

"Dauphin hade vid två års ålder et ganska vackert utseende: han talade rent, och svarade med förstånd på alla frågor man gjorde honom. Under det at han vistades i Slottet la Muette hade hvar och en tillåtelse at se honom. Då han en gång i många personers närvaro erhöll en ask med namnam, som Drottningen skickade honom, med sitt porträtt på locket, utropade han: Ack, se det är Mammas porträtt!

Dauphin var klädd ganska enkelt i en sjömansdrägt; det var ingenting annat, som åtskillde honom ifrån andra barn än St. Ludvigskorset, det blåa bandet, och Gyllene Skinnsorden, prydnader, som tillkommo honom i kraft af hans börd.

Hertiginnan Jules af Polignac, hans Guvernant, öfvergaf honom knapt et enda ögonblick: hon afstod ifrån alla resor, alla hofvets lustbarheter för at helt och hållet egna sig åt sitt ansvariga kall.

Man berättar följande verkeligen rörande drag om den unge Dauphin, som döden beröfvat oss. Då denne Prins fallit i den tärande sjukdom, hvaraf han dog, visade han

fälldes icke öfver detta aftynande tillstånd, som var et förebud till en säker död, af denna Prinsessa, hvilken dessutom tärdes af de bekymmer, som rikets belägenhet redan förorsakade henne! Till så många sorger kommo ännu dessutom mångfaldiga tvistigheter, hvilka, när de ofta återkomma, blifva odrägliga. En öppen misshällighet emellan Dauphins Guvernörs, Hertigens af Harcourt och hans Guvernants, Hertiginnans af Polignac, familjer och vänner förökade mycket Drottningens bekymmer. Den unge Prinsen visade en stor obenägenhet emot Hertiginnan af Polignac, som tillskref det antingen Hertigen eller Hertiginnan af Harcourt, och beklagade sig deröfver för Drottningen: sant är det ock, at Dauphin

---

altid en stor tillgifvenhet för Herr af Bourset, sin Kammartjenare. Han begärde en dag af honom en sax: denne föreställde honom, at sådant var honom förbjudet. Barnet yrkade med mildhet derpå, och man var tvungen at gifva efter för hans vilja. Sedan han fått saxen, som han önskade, betjente han sig af den för at klippa af sig en hårlock, hvilken han med omsorg inlade i et pappersblad och lemnade till sin Kammartjenare, sägande: "tag denna min Herre, det är den enda skänk, som jag kan gifva Er, emedan jag icke har något hvaröfver jag kan förordna; men när jag blifvit död, så visa denna pant för min Pappa och Mamma, och jag hoppas, at då de ihågkomma mig, de också skola ihågkomma Er."

Utg. Anm.

två gångor utkörde henne ur sitt rum, i det at han med tonen af en mognare ålder, hvilken tärande sjukdomar altid gifva barndomen, sade: "Gå ut, Hertiginna, Ni har et raseri at begagna luktande saker, som altid besvära mig," och likväl bar hon aldrig några sådana på sig. Drottningen blef äfven varse, at hans obenägenhet för hennes väninna utsträckte sig äfven på henne sjelf; hennes son talade icke mera något i hennes närvaro. Han hade fått smak för confect, och hon gaf honom något Althé- eller Jujub-reglisse. Hans Under-guvernörer, och tillochmed hans Förste Kammartjenare bådo henne at icke gifva Dauphin något deraf, emedan han icke fick mottaga någon slags föda utan med läkarnes tillåtelse. Jag vill icke bjuda till at tolka den hjertats smärta, som et sådant förbud hos Drottningen väckte, och detta så mycket mera, som hon icke var okunnig derom, at man hade den orättvisan, at tro det hon gaf et märkligt företräde åt Hertigen af Normandie, hvars strålande helsa och älskvärdhet också verkeligen stod i en stark motsats emot hans äldre brors aftynande utseende och melancholiska character. Hon kunde åtminstone icke tvifla derpå, at man redan länge hyst det förslaget at beröfva henne et barns ömhet, hvilket hon älskade som en god och öm mor, och hvilket dess lidanden gjorde för henne ännu mera intagande. Före den audiens, som Konungen den 10 Aug. 1788 gaf åt sändebuden från Sultan Tippo Saib, hade hon bedt Hertigen af Harcourt at

afhålla Dauphin, hvars vanskaplighet redan var synbar, ifrån sin lust at bivista denna ceremoni, emedan hon icke ville i det tillstånd af förtäring, hvari han då var, utsätta honom för blickarna af den hop af nyfikna ifrån Paris, som voro samlade i galleriet. Oaktadt detta slags befallning lät man likväl Dauphin skrifva till sin mor för at anhålla om hennes tillåtelse at bivista denna audiens. Drottningen var tvungen at neka det, och gjorde hans Guvernör lifliga förebråelser derför, hvilken endast svarade henne, at han icke kunnat sätta sig emot et sjukt barns begäran. Et år före Dauphins död hade Drottningen förlorat Prinsessan Sophia, som ännu låg vid bröstet; denna första olycka hade, sade Drottningen, utgjort begynnelsen till alla de, som efter denna tidpunkt följde *).

---

*) I Artikeln om Ludvig XVI i Biographie Universelle, omtalas icke denna Prinsessa. "Denne Furste," heter det der, "hade 3 barn: Ludvig, Dauphin, som dog 1789; Ludvig XVII, och Maria Theresia Charlotta, numera Madame, Hertiginnan af Angoulême." Denna villfarelse eller glömska, om man så vill, är af föga vigt; men då det är fråga om Ludvig XVI:s familj, förvånas man at finna et sådant misstag i en Artikel, som är undertecknad af Bonald.

Utg. Anm.

14 Capitlet.

På General Staternas högst märkvärdiga ed, aflagd i Bollhuset i Versailles, följde den Kungliga Sessionen den 23 Juni. Drottningen ansåg det som et förräderi eller en brottslig feghet hos Herr Necker, at han icke var Konungen dit följagtig: hon sade, at han hade förvandlat et helsosamt läkemedel i förgift, at, då han ägde det allmänna förtroendet, hans djerfhet at öppet förklara sitt ogillande af sin Regents företag hade gjort de partilystna djerfva och förledt hela församlingen, samt at han var så mycket mera brottslig, som han dagen förut hade gifvit Konungen sitt hedersord at följa honom till denna session. Herr Necker ville förgäfves ursäkta sig dermed at han sade, at man icke hade gifvit akt på hans råd.

Snart derpå började upresningarna den 11, 12 och 14 Juli skådespelet af de olyckor, hvarmed Frankrike var hotadt. Herrarna af Flesselles' och af Launays mord framkallade hos Drottningen ganska bittra tårar; och den föreställningen, at Konungen i dem hade förlorat tvenne trogna undersåtare, sönderslet hennes hjerta.

Uproret bar icke mera blotta charakteren af et folkuplopp; orden: lefve nationen! lefve Konungen! lefve friheten! hade kastat det klaraste ljus öfver vidden af reformatörernes planer. Emedlertid talade folket ännu med kärlek om Konungen, och tycktes anse honom såsom genom sin charakter tjenlig at gynna nationens önskan at få det, som benämndes med namn af missbruk, uphäfdt; men man trodde honom vara hållen tillbaka af Grefvens af Artois och Drottningens tänkesätt och inflytande; hvadan dessa båda höga personer också utgjorde föremålen för de missnöjdas hat. Den fara, för hvilken Grefven af Artois var utsatt, bestämde Konungens första handling i Nationalförsamlingen. Han begaf sig dit den 15 Juli om morgonen, tillika med sina bröder, utan något medfölje eller lifvakt, och talade der stående och med obetäckt hufvud följande märkvärdiga ord: "Jag litar på Eder; jag vill endast vara et med mitt folk; och, räknande på mina undersåtares kärlek och trohet, har jag gifvit trupparna befallning at aflägsna sig ifrån Paris och Versailles." Konungen gick till fots tillbaka ifrån GeneralStaternas samlings-sal ända till slottet; de deputerade ifrade at åtfölja honom, och bildade hans och de med honom i sällskap varande Prinsarnes medfölje. Folkets raseri vände sig nu omedelbart emot Grefven af Artois, hvars ogillande af det tredje ståndets dubbla representation syntes dem et förhatligt brott. Man skrek flera gånger: "Lefve Konungen, till förargelse för Er, Monseig-

neur, och Edra tänkesätt." En qvinna hade den djerfheten at nalkas Hans Majestät, och fråga Honom om det, som Han nu gjort, kom ifrån hjertat, och om man kunde lita på at han ej förändrade sina tänkesätt.

Slottsgårdarna voro upfyllda med en oräknelig folkmängd; man begärde, at Konungen, Drottningen och deras barn skulle visa sig på balcongen. Drottningen lemnade mig nyckeln till den inre dörren, som ledde till Dauphin, och befallte mig upsöka Hertiginnan af Polignac, samt säga henne, at hon ville hafva sin son till sig, och at hon hade ålagt mig at sjelf föra honom till sitt cabinett, der hon väntade honom för at visa honom för folket. Hertiginnan yttrade då, at denna befallning tycktes innebära, at hon icke borde åtfölja Prinsen. Jag svarade intet: och hon tryckte min hand i det hon sade: "Ack, Fru Campan, "hvilket slag för mig!" Hon omfamnade barnet under tårar, och gjorde mig äfven en dylik vänskapsbetygelse. Hon visste huru mycket jag älskade och värderade godheten och den ädla enkelheten i hennes character! Jag bjöd till at lugna henne dermed at jag sade till henne, at jag skulle föra Prinsen tillbaka till henne igen; men hon påstod envist, at hon nog förstod denna befallning, och visste hvad den för henne betydde. Derpå gick hon med näsduken för ögonen in i sitt inre cabinett. En Under-guvernant frågade mig, om det var henne tillåtet at åtfölja Dauphin; jag svarade henne, at Drott-

ningen icke hade gifvit någon befallning, som kunde hindra henne derifrån; och vi begåfvo oss till Drottningen, som väntade Prinsen för at visa honom på balcongen.

Sedan detta bedröfliga updrag blifvit fullgjordt, nedsteg jag på slottsgården, der jag blandade mig in ibland folksamlingen. Jag hörde der tusentals röster: det var lätt at af skillnaden emellan uttalet och klädedrägten hos åtskilliga personer sluta, at de voro förklädda. En qvinna, som hade en slöja af svarta spetsar nedfälld öfver ansigtet, tog mig med et nog starkt våld i armen, och sade till mig i det at hon nämnde mig vid namn: "Jag känner Er rätt väl; säg Er Drottning, at hon icke vidare skall blanda sig uti at styra oss; och at hon må lemna åt sin man och våra goda Generalstater at bereda folkets lycka." I samma ögonblick fattade en karl, som var klädd som en packbärare, med hatten nedslagen öfver ögonen, mig i den andra armen, och sade till mig: "Ja, ja, uprepa för henne ofta, at det icke kommer at gå med dessa General-Stater, som med de andra, hvilka icke hafva åstadkommit någon nytta för folket; at Nationen år 1789 är för mycket uplyst, för at icke veta at bättre draga fördel deraf, och at det numera icke är någon deputerad af tredje ståndet som håller sitt tal liggande på et knä; säg henne detta väl, förstår Ni?" Jag häpnade af förskräckelse, då Drottningen i det samma visade sig på balcongen. "Ack!" sade den

beslöjade qvinnan, "Hertiginnan är icke med henne." — "Nej," invände karlen, "hon är ännu qvar i Versailles: hon är som mullvadorna, hon arbetar under jorden: men vi skola nog veta at gräfva oss till henne, för at få fram henne." Detta afskyvärda par aflägsnade sig ifrån mig, och jag gick tillbaka up i slottet, samt hade största möda at hålla mig uppe. Jag trodde mig böra för Drottningen göra redo för dessa båda okända personers samtal; hon lät mig omständligt uprepa det för Konungen.

Omkring klockan fyra eftermiddagen begaf jag mig till Madame Victoire, och då jag passerade öfver terrassen, såg jag tre personer, som stodo under fönsterna till thronsalen. En af dem skrek med hög röst: "Se der hvar denna thron står, hvartill man innan kort förgäfves skall söka något spår." Han tillade derpå tusentals smädelser emot Deras Majestäter. Jag inträdde hos Prinsessan, som arbetade ensam i sitt cabinett bakom en tapetgardin, som hindrade henne at blifva sedd utanföre. De tre karlarna fortforo at spatsera på terrassen; jag visade henne dem i det jag omtalte hvad jag nyss hört dem säga. Hon upsteg för at betrakta dem på närmare håll, och sade mig, at en af dem hette Saint-Huruge, at han var såld åt Hertigen af Orleans, och förbittrad emot styrelsen derföre at han såsom en illakänd person under någon tid varit insatt i fängelse genom et lettre-de-cachet.

Konungen var icke okunnig om alla dessa folkhotelser; han visste äfven, at man på vissa dagar hade i Paris utdelt penningar, och Drottningen hade en eller två gångor hindrat mig ifrån at resa dit, derigenom at hon tillsade mig at blifva qvar i Versailles, och at det säkert på morgondagen skulle i Paris uppstå något uplopp, emedan hon visste at man utsått mycket penningar i förstäderna *).

Den 14:de Juli om aftonen inkom Konungen till Drottningen, då jag befann mig ensam med Hennes Majestät; han talade med henne om de rysliga misstankar, som partierna i Nationalförsamlingen hade låtit utsprida, i det de föregifvit, at han låtit underminera General-Staternas sal för at spränga den i luften; men han tillade, at han borde fortfara at förakta et så enfaldigt tal; jag tillät mig at säga honom, at jag aftonen förut spisat i sällskap med en deputerad, Herr Bégouen, hvilken yttrat, at ganska aktningsvärda personer ansågo detta förskräckliga medel hafva blifvit uttänkt utan Konungens vettskap. "Föreställningen om en sådan nedrighet har altså icke uprört en så dygdig man som Bégouen," sade derpå Hans Ma-

*) Jag har sett en ecu af sex francs, som utan tvifvel tjent som betalning åt någon usling; på den stodo följande ord temligen djupt inskurna: Midnatten, den 12 Juli, 3 puffertar. Detta var säkerligen en ordre vid detta första uplopp.

jestät; "jag skall derföre i morgon bittida, i god tid, befalla, at man skall låta gräfva under församlings-salen." Man fann också verkeligen af Konungens tal till National-församlingen den 15 Juli, at dessa utspridda rykten hade förtjent hans upmärksamhet. "Jag vet," sade han i detta tal, "at man har utspridt osanna rykten; jag vet at man har vågat allmänt kungöra, at Edra Personer icke skulle vara i säkerhet; skulle det väl vara af nöden at ställa Eder tillfreds öfver så skändliga misstankar, som redan på förhand af min kända Character äro vederlagda?"

Detta Konungens steg den 15 Juli hade ändock icke förmått at stilla oroligheterna. Den ena deputationen af fiskmånglerskor efter den andra kom för at anhålla, at Konungen ville flytta till Paris, der hans blotta närvaro skulle bringa uproret till slut.

Den 16 Juli hölls en committé hos Konungen, der en den vigtigaste fråga afhandlades. Borde Hans Majestät lemna Versailles och afresa med de troppar, hvilkas aflägsnande han nyss låtit befalla, eller borde Han begifva sig till Paris för at lugna sinnena? Drottningen röstade för afresan. Den 16:de om aftonen lät hon mig taga ut alla sina diamantprydnader ur deras juvelskrin för at lägga dem tillsammans i en enda liten coffert, som hon tänkte taga med sig i sin egen vagn. Hon upbrände tillika med mig en stor mängd papper;

ty från detta ögonblick begynte man at hota Versailles med et anfall af beväpnade från Paris.

Den 17 om morgonen förr än hon begaf sig till en annan committé hos Konungen, och sedan hon lagt sina nipper i ordning och genomgått alla sina papper, öfverlemnade Drottningen mig et sammanviket och icke förségladt papper, och befallte mig at icke läsa det förr än då hon derom ifrån Konungen skulle skicka mig en tillsägelse, då jag genast skulle verkställa dess innehåll; men hon kom sjelf tillbaka omkring klockan tio om morgonen, emedan saken då var afgjord; arméen begaf sig bort utan Konungen, och alla de, som lupo en öfverhängande fara, borde med detsamma afresa. "Konungen skall i morgon begifva sig till Rådhuset i Paris," sade Drottningen till mig; "det är icke han sjelf som valt detta parti; ty då öfverläggningarna härom drogo ut på längden, slutade Konungen dem dermed at han upreste sig, sägande: "En gång, mine Herrar! måste det afgöras, om jag bör resa eller blifva qvar; jag är äfvensåväl färdig till det ena som det andra." De flesta rösterna voro för Konungens qvarblifvande; framtiden skall utvisa om man valt det rätta." Jag öfverlemnade åt Drottningen papperet, som icke mera behöfdes; hon upläste det för mig; det innehöll hennes befallningar rörande afresan; jag skulle följa henne, så väl i afseende på min befattning hos henne, som för at tjena som lära-

rinna åt Madame. Drottningen sönderref detta papper med tårar i ögonen, sägande: "Då jag skref det, hoppades jag visserligen, at det skulle komma at begagnas till min nytta, men ödet har annorlunda beslutit; jag fruktar nog, at det är till allas vår olycka."

Efter tropparnas afmarsch, tackade man den nya ministèren, och Herr Necker återkalllades. Det är satt utom allt tvifvel, at soldaterna af artilleriet voro bestuckna: "Hvartill dessa canoner?" skreko skockar af qvinnor, som upfyllde gatorna: "viljen J döda Edra mödrar, Edra hustrur, Edra barn?" — "Frukten intet," svarade soldaterna, "dessa canoner skola förr riktas emot tyranners palats än mot Er."

Grefven af Artois och Prinsen af Condé med sina barn afreste på samma gång som tropparna *). Hertigen och Hertiginnan af Polig-

*) Man skall icke utan deltagande läsa berättelsen om några, för Prinsens af Condé tapperhet hedrande, omständigheter, äfvensom om några särskilda upgifter rörande Hertigens af Enghien födelse, som skola synas så mycket mera rörande och märkeliga, då man håller dem tillsammans med hans tragiska ändalykt.

Prinsen af Condé hade gjort sig et namn redan ifrån sin ungdom. — I sjuåra-kriget anförde man efter honom drag af tapperhet, som han visade i slaget vid Hastenbeck. Man

Condé

nac, och deras dotter Hertiginnan af Guiche, Grefvinnan Diana af Polignac, Hertigens syster,

---

berättade, at han, ombedd at draga sig 10 steg åt venster för at undvika riktningen af et batteri, som vid hans sida anställde en gruflig förödelse, svarat Herr af la Touraille: "jag finner icke dylika försigtighetsmått i den store Condés historia."

Han utmärkte sig sedermera i slaget vid Minden år 1759, der han, i spetsen för reserven, anföll fienden på en gräsvall, betäckt af Officerares lik af Gendarmeriet och Carabiniererna. Hans egenskaper erhöllo en större utveckling, då han erhöll commandot öfver en afskild Corps, med hvilken han vann åtskilliga fördelar öfver Prinsen af Brunswig. Ludvig XV gaf honom till erkänsla derför de ifrån fienden tagna canonerna; och då Prinsen af Brunswig sedermera gjorde honom et besök i Chantilly, och icke der fann dessa canoner, hvilka Prinsen låtit föra undan hans åsyn, sade han till honom: "Ni har velat öfvervinna mig två gånger, i kriget genom Edra vapen, i freden genom Er blygsamhet." Slaget vid Johannisberg fullbordade hans krigsära. Han vann der ensam med en underlägsen reservcorps en fullkomlig seger öfver Prins Ferdinand. Han hade hållit sitt krigsråd midtuti muskötelden, och beständigt vistats på valplatsen, hvilken ock blef hans.

Hertigen af Bourbon, Prinsens af Condé son, blef kär i Mademoiselle af Orleans, och visade sig så ifrig i sin kärlek, at han vid 14 års ålder gifte sig med denna Prinsessa, oaktadt hon var 6 år äldre än han. Men man beslöt at låta honom resa et eller två år, innan man lät honom lefva tillsammans med sin ge-

samt Abboten af Balivière emigrerade samma natt. Man kan icke tänka sig något mera rörande än Drottningens och hennes väninnas afsked; olyckans storhet hade aflägsnat långt ifrån dem minnet af de inbördes stridigheter, som endast af skilda tänkesätt i politiken dem emellan upstått. Efter detta sorgliga afsked, yttrade Drottningen ännu flera gångor en böjelse at begifva sig till henne för at omfamna henne; men alla hennes steg voro för mycket bevakade, och hon såg sig tvungen at beröfva sig denna sista tröst; hon ålade dock Herr Campan at vara närvarande vid hennes afresa, och lemnade honom en börs med 500 louisd'orer med befallning at ifrigt yrka derpå, at hon måtte mottaga denna summa af henne till låns till bestridande af reseomkostnaderna. Drottningen tillade, at hon kände hennes ställning, at hon flera gångor hade öfverräknat hennes in-

---

mål; han bedrog dock sina vaktares vaksamhet och bortförde henne ifrån det kloster, der hon blifvit insatt. Hertiginnan af Bourbon födde derpå år 1771 Hertigen af Enghien, sedan hon under 44 timmar lidit smärtor, hvilkas häftighet endast mödrar kunna bedömma. Barnet kom till verlden aldeles svart och utan rörelse. Man inveckladc det i linne doppadt i sprit; men detta medel höll på at blifva vådligt för barnet, emedan en eldgnista, som fallit derpå, tände eld deri. Olyckan förekoms dock genom Accoucheurens och Läkarens omsorger.

Utg. Anm.

komster och de utgifter, som hennes anställning vid hofvet gjorde nödvändiga, samt at, då hvarken hon eller hennes man hade några andra tillgångar än inkomsterna af deras sysslor, de icke kunnat göra några besparingar, hvilket man var långt ifrån at tänka i Paris. Herr Campan blef ända till midnatten qvar hos Hertiginnan för at se henne stiga i vagnen. Hon var klädd som kammarfru och åkte framtill i berlinaren; hon bad Herr Campan at ofta tala om henne med Drottningen, och lemnade för altid detta Palats, denna ynnest och detta förtroende, som hade förskaffat henne så grymma fiender. Anlända till Sens, funno de resande der folket i upror: man frågade alla dem, som kommo ifrån Paris, om Polignacska slägten ännu befann sig omkring Drottningen. En grupp af nyfikna ställde denna fråga till Abboten af Balivière, som svarade dem med den raskaste ton och det lättaste uttryck, at de redan voro långt ifrån Versailles, och at man nu var qvitt allt detta dåliga folket. Vid nästa postombyte steg postiljonen up på vagnsfotsteget, och sade till Hertiginnan: "Min fru, det fins ärligt folk i denna verlden; jag kände igen Er allesammans i Sens." Man gaf en handfull guldmynt åt denne hederlige mannen.

Vid den tidpunkt, då dessa första oroligheter utbrusto, gaf en mer än 60-årig gubbe Drottningen et verkligt bevis på tillgifvenhet och trohet. Herr Péraque, en rik invånare i Colonierna, och far till Herr af Oudenarde,

reste ifrån Brüssel till Paris; han möttes vid et hästombyte af en ung man, som lemnade Frankrike, och hvilken anbefallte honom, at om han förde med sig några bref utifrån, genast upbränna dem, i synnerhet om de voro till Drottningen. Herr Péraque hade et ifrån Ärkehertiginnan, Ståthållerskan i Nederländerna, till Hennes Majestät. Han tackade den okände, och dolde omsorgsfullt sin depesch; men då han kom närmare till Paris, syntes honom rebellionen så allmän och liflig, at han icke ansåg något medel vara tillräckligt för at försäkra sig derom, at detta bref icke skulle blifva honom frånröfvadt. Han tog då på sitt ansvar at upbryta det, och gjorde et för hans höga ålder förvånande bemödande at lära det utantill, oaktadt brefvet var fyra sidor långt. Anländ till Paris upskref han det ur minnet, och framlemnade det till Drottningen, sägande at en gammal och trogen undersåtes hjerta hade gifvit honom mod at våga et sådant beslut. Drottningen mottog Herr Péraque i sina cabinett, och uttryckte sin erkänsla genom den mest hedrande ömmande känsla för denna vördnadsvärde gubbe. Hennes Majestät förmodade, at den unge okände, som hade underrättat honom om ställningen i Paris, var Prins Georg af Hessen-Darmstadt, hvilken var henne mycket tillgifven, och hade just vid denna tid lemnat hufvudstaden.

Marquisinnan af Tourzel intog Hertiginnans af Polignac plats. Hon hade blifvit ut-

vald af Drottningen såsom varande familjemoder och af et oförviteligt upförande, samt emedan hon sjelf med största framgång hade ledt sina döttrars upfostran.

Konungen begaf sig den 17 Juli till Paris, åtföljd af Marskalken af Beauvau, Hertigen af Villeroy och Hertigen af Villequier; han tog ock med sig i sin vagn Grefven af Estaing *) och Marquisen af Nesle, som då stodo i folkets gunst. Tolf man lifvakt och borgargardet i Versailles följde honom ända till Point-du-Jour, nära vid Sèvres, der det Parisiska gardet väntade honom. Hans afresa förorsakade en smärta, som var lika stor som den fruktan man för honom hyste, oaktadt allt det lugn han sjelf visade. Drottningen höll tillbaka sina tårar, och inneslöt sig med hela sin familj i sina smårum. Hon skickade efter flera personer vid sitt hof, men man fann lås för alla portar; förskräckelsen hade drifvit bort dem. En dödstystnad rådde i hela Palatset, fruktan var utomordentlig, och man hoppades knapt at Konungen skulle återkomma **). Drott-

---

*) Grefven plägade spisa middag hos slagtarne i Versailles, och smickrade folket genom lågheter.

**) Se de vidare omständigheterna af denna resa i Memoires de Ferrières, der de berättas med lika mycket deltagande som sannfärdighet.

Utg. Anm.

ningen lät tillaga åt sig en robe, och lät utgifva befallning till stallet at hålla alla Hennes equipager färdiga. Hon skref äfven et tal af några rader, hvilket hon ville hålla inför Nationalförsamlingen, emedan hon ernade begifva sig dit med sin familj, och hela sitt hof och betjening, om Konungen blefve qvarhållen som fånge i Paris. Hon lärde sig detta tal utantill; jag kommer ihåg, at det började med dessa orden: "Mine Herrar! jag kommer för at åt Er öfverlemna Eder Konungs maka och familj; tillåten icke, at man på jorden åtskiljer det som i Himmelen är förenadt." Under det hon upläste detta tal, afbröts hennes röst af hennes tårar och dessa sorgliga orden: "Ack, de skola icke låta honom komma tillbaka!"

Klockan var öfver 4 på eftermiddagen, då Konungen, som hade rest ifrån Versailles kl. 10 förmiddagen, uppträdde på Rådhuset. Änteligen klockan 6 om aftonen anlände Herr af Lastours, Konungens förste Page; han hade icke användt en half timmas tid på vägen emellan Conference-barrieren och Versailles. Hela verlden vet, at en kort period af lugn började med det ögonblick, då den olycklige monarchen af Baillys händer mottog den trefärgade cocarden och fästade den på sin hatt. Et rop af lefve Konungen återskallade härvid ifrån alla håll; det hade förut aldrig blifvit hördt en enda gång; Konungen andades nu et ögonblick fritt, och utropade med tårar i ögonen, at hans hjerta hade behof af dessa folkets rop.

En af hans Stallmästare (Herr af Cubières) sade honom, at folket älskade honom, och at han aldrig hade bordt tvifla derpå. Konungen svarade honom med en känslofull ton: "Cubières, Fransmännen älskade Henrik IV, och hvilken Konung har väl någonsin bättre förtjent det?" *)

---

*) Henrik IV:s minne var älskadt af Ludvig XVI; han befarade vid detta tillfälle hans bedröfliga ändalykt, men långt förut hade han gjort honom till sin förebild. Soulavie skrifver härom:

"Inskriften Resurrexit (han har åter upstått), som skrefs på piedestalen af Henrik IV:s stod vid Ludvig XVI:s tillträde till regeringen, smickrade honom oändligt. "Et härligt infall," sade han; "om det vore sant, skulle Tacitus sjelf aldrig hafva kunnat skrifva något så laconiskt eller så skönt."

Ludvig XVI ville göra denna store monarchs regering till sitt mönster. Det följande året tog det partiet, som bragte folket till upresning för spannmålens dyrhet, bort inskriften Resurrexit under Henrik IV:s stod, och satte den under Ludvig XV:s, hvilken då var allmänt afskydd. Då Ludvig XVI fick veta detta, drog han sig in i sina smårum, der man fann honom badande i tårar och angripen af feber, och man kunde på hela den dagen icke få honom at hvarken äta middag eller afton, eller at promenera. Man kan af detta drag sluta, hvilken smärta han måste hafva lidit vid revolutionens början, då han anklagades för at icke älska det Franska folket. Utg. Anm.

Hans återkomst till Versailles upfyllde hans familj med en outsäglig glädje; han lyckönskade sig i Drottningens, sin systers och sina barns armar, at ingen olycka hade händt, samt uprepade flera gånger: "Lyckligtvis har intet blod runnit, och jag svär, at aldrig någon droppa Fransyskt blod skall flyta på min befallning:" En regel, hög af sin mensklighet, men för högt uttalad i dessa partiernas tider!

Konungens sista steg ingaf några menniskor det hoppet, at lugnet skulle bereda National-församlingen tillfälle at fortsätta sina arbeten, och hastigt medföra dess inbördes enighet. Drottningen smickrade sig alldeles icke dermed: Baillys tal till Konungen hade lika mycket sårat som bedröfvat henne. "Henrik IV," sade han, "eröfrade åt sig sitt folk, och här är det folket, som åt sig har återeröfrat sin Konung." Detta ordet eröfra stötte henne; hon kunde icke förlåta Bailly denna granna academiska phras.

Fem dagar efter Konungens resa till Paris, topparnas aftågande, och Prinsarnas och de Storas aflägsnande, hvilkas inflytande hade tyckts oroa folket, bevisade et förskräckligt brott, begått af lejda mördare, at Konungen hade nedstigit ifrån trapporna af sin thron utan at dock derigenom hafva vunnit någon återförlikning med sitt folk.

Herr Foulon, som blifvit adjungerad i ministèren under det at Herr af Broglie commenderade den samlade arméen vid Versailles, hade gömt sig undan i Viry. Han blef der igenkänd, och fängslades af bönderna, som släpade honom till Rådhuset. Dödsropet lät höra sig; Electorerna, ledamöterna af Commitéen och Herr af La Fayette, som då var Parisarnes afgud, bemödade sig förgäfves at rädda denne olycklige. Sedan han undergått et dödsstraff af den rysligaste beskaffenhet, släpades hans kropp på gatorna och ända till Palais-Royal, och hans hjerta bars, skall jag säga det? — af qvinnor . . . midt i en bouquet af hvita neglikor *).

Herr Foulons måg, Herr Berthier, Intendent öfver Paris, arresterades i Compiègne på samma gång som hans svärfar i Viry, och behandlades med en ännu ihärdigare grymhet.

Drottningen har altid varit öfvertygad derom, at någon obetänksamhet å Foulons sida hade gifvit anledningen till denna grufliga illgerning: hon anförtrodde mig då, at Foulon, vid den tiden då han vid Neckers afresa hade

---

*) Denna rysliga omständighet finnes ingenstädes berättad mera än här. Ingen historieskrifvare eller berättelse ifrån denna tiden omtalar den. Det är troligt, at den är falsk; man bör åtminstone för menskliYhetens heder tro det. Utg. Anm.

blifvit kallad till hofvet, hade upsatt tvänne memorial för bestämmandet af Konungens upförande; at dessa memorial innehöllo tvänne aldeles motsatta planer till at draga Konungen utur den förskräckliga crisis, hvari han befann sig. I den första af dem yttrade sig Herr Foulon öppet öfver Hertigens af Orleans brottsliga afsigter; han sade, at man borde låta arrestera honom och begagna sig af tiden, då tribunalen ännu voro till, för at emot honom anställa rättegång; han nämnde äfven de deputerade, dem man på samma gång borde låta fängsla, och rådde Konungen at icke skilja sig ifrån sin armèe, så länge icke ännu ordningen vore återställd.

Hans andra plan syftade derhän, at Konungen skulle bemägtiga sig revolutionen före dess fullkomliga utbrott; han rådde deri Konungen at begifva sig till Nationalförsamlingen, der sjelf begära protocollen, göra de största upoffringar för at tillfredsställa folkets verkliga önskningar, och icke gifva de uproriske tid at vända dem till fördel för sina brottsliga afsigter. Madame Adelaïde lätt Herr Foulon för sig upläsa dessa Memorial i fyra eller fem personers närvaro. En af dem (Grefve L. af N.) var nära förbunden med Fru af Staël, och denna förbindelse gaf Drottningen anledning at tro, det motpartiet erhållit kunskap om Herr Foulons memorial.

Man vet, at den unge Barnave, under en

förskräcklig själsförvirring, hvilken han sedermera försonade genom en upriktig ånger och genom sjelfva sin död, uttalade dessa grymma orden: "Det blod, som flyter, är det då så rent?" då Herr Berthiers son infann sig i National-församlingen för at anropa Herr af Lallys vältalighet och sonliga kärlek för at bedja honom rädda sin fars lif. Jag har efteråt fått veta, at en son af Herr Foulon, som återinkommit i Frankrike efter de första revolutionens brytningar, besökte Barnave, och lemnade honom det af de båda Memorialen, i hvilket Foulon hade rådt Ludvig XVI at förekomma utbrottet af revolutionen genom at af egen drift medgifva allt hvad National-församlingen före den 14 Juli hade begärt. "Läs detta memorial," sade han till honom; "jag har burit det till Er för at öka Edra samvetsqval; detta är den enda hämd jag vill taga på Er." Barnave smälte i tårar, och sade honom allt hvad den djupaste sorg kunde förestafva honom.

HISTORISKA UPLYSNINGAR

af

Fru CAMPAN.

I. till sid. 32.

Underrättelser om Etiquetten.

Då Konungen låg tillsammans med Drottningen, steg han altid up före henne; första kammarfrun inträdde på en bestämd timma, företrädd af en kammarlakej, som bar et ljus; hon gick midt igenom sängkammaren och frändrog rigeln till den dörren, som skilde Drottningens rum ifrån Konungens. I dessa befunnos den förste kammartjenaren de qvartier och en kammarlakej. Dessa ingingo, öpnade sänggardinerna på den sidan Konungen låg, ställde fram tofflorna åt honom, hvilka vanligen voro af guld- eller silfver-tyg, äfvensom morgonrocken, hvilken han iklädde sig. Förste kammartjenaren tog derpå tillbaka en kort värja, som altid lades inom Konungens balustrad. Då Konungen låg tillsammans med Drottningen, bar man om aftnarna in denna värja på den länstol som var ämnad åt Konungen, och hvilken sattes nära vid Drottnin-

gens säng, inom den prydda balustradén, som omgaf densamma. Förste kammarfrun förde Konungen tillbaka till dörren, sköt åter rigeln före, och sedan hon utgått ur Drottningens sängkammare, gick hon icke åter dit in förr än på den timma, som aftonen förut blifvit utsatt af Hennes Majestät. Om aftonen gick Drottningen till sängs före Konungen; första kammarfrun blef qvarsittande vid hennes fötter ända till Hans Majestäts ankomst, för at, likasom om morgonen, föra Hans Majestäts betjening tillbaka igen, och skjuta för rigeln efter dem. Drottningen vaknade vanligen klockan 8, tog sin frukost klockan 9, ofta på sängen, någongång, upstigen, på et litet bord framför sin canapé.

För at skickligt kunna beskrifva den inre tjenstgöringen hos Drottningen, måste man förut erinra, at all slags tjenstgöring var heders-tjenst, och hade icke någon annan benämning. Rendre les honneurs du service var at öfverlemna tjenstgöringen åt en tjenstgörande, som var en grad högre, då denna anlände i det ögonblick, då man skulle fullgöra tjensten; således, om man föreställer sig, at Drottningen begärte et glas vatten, så framlemnade kammarlakejen till första kammarfrun en présentertallrik af förgyldt silfver, på hvilken stodo et öfvertäckt dricksglas och en liten carafin: men om hofmästarinnan i detsamma inkom, var den förra förpligtad at åt henne lemna tallriken; och om Madame eller Grefvinnan

af Artois i samma ögonblick inträdde, så gick tallriken äfven ur Hofmästarinnans händer i Prinsessans, innan den kom till Drottningen. Likväl är at märka, at om en Prinsessa af blodet hade inträdt i stället för en af sjelfva familjen, så gick tjenstgöringen omedelbart ifrån första Kammarfrun till Prinsessan af blodet, och Hofmästarinnan frikallades ifrån at öfverlemna den, utom till Prinsessor af den Kungliga familjen. Ingenting öfverlemnades omedelbart till Drottningen; hennes näsduk, hennes handskar lades på en lång présentertallrik af guld eller förgyldt silfver, hvilken som en etiquetts-möbel fans på commoden, och kallades gantière. Första Kammarfrun framräckte åt henne på detta sätt allt hvad hon behöfde, så framt icke Dame d'atours, Hofmästarinnan eller en Prinsessa var närvarande, hvarvid man altid iakttog samma gradvisa stigande, som vid vattenglasets framlemnande.

Då Drottningen frukosterade, antingen det då skedde på sängen eller sedan hon upstigit, så tilläts likväl altid den lilla entréen; rättigheten dertill hade, i kraft af sina tjenster, hennes förste Lifmedicus, hennes förste Lifchirurg, hennes vanliga Lifmedicus, hennes Föreläsare, hennes Cabinetts-Secreterare, fyra Konungens förste Kammartjenare och de i survivance efter dem, samt Konungens förste Lifmedici och Lifchirurger; ofta voro tio till tolf personer närvarande vid detta första tillträde: om Hofmästarinnan eller Dame d'atours befun-

no sig der tillstädes, så var det de, som satte frukostbordet på hennes säng; Prinsessan af Lamballe fullgjorde ofta denna syssla.

Drottningen upsteg derpå; då insläpptes Garderobsfrun för at borttaga hufvudkuddarna, och sätta sängen i et sådant tillstånd at den kunde upbäddas af Kammartjenarne. Hon drog ifrån sparlakanen, och sängen upbäddades vanligen icke förr än Drottningen begaf sig till messan. Denna Fru hade äfven blifvit införd vid Drottningens första upvaknande för at borttaga nattborden och göra den tjenst som tillhörde hennes befattning; hon tillagade vattnet, hvaruti Drottningens ben tvättades, då hon icke badade sig; vanligen och utom i St. Cloud, der Drottningen badade i de rummen som lågo under hennes egna, rullade man till detta ändamål et badkar in i hennes sängkammare, och baderskorna insläpptes med alla för badet nödvändiga saker. Drottningen badade sig klädd i en stor skjorta af engelskt flanell, hvilken var hopknäppt ända ner, och hvars ärmar nertill, äfvensom kragen, voro fodrade med linne. Då hon upsteg ur badet, höll första Kammarfrun et linne så högt up at hon deraf helt och hållet bortskymdes för sina Kammarfruars åsyn, samt kastade det derpå öfver hennes axlar. Baderskorna invecklade henne derúti, och torkade henne fullkomligt; derpå tog hon på sig et ganska stort och långt öppet lintyg, som öfverallt var kantadt med spetsar, och derutanpå en nattrock af hvitt taft. Garderobsfrun

värmde sängen; tofflorna voro af basin, och kantade med spetsar. Så klädd lade Drottningen sig i sängen; baderskorna och kammarlakejerna borttogo derefter allt som man begagnat vid badet. Drottningen, sedan hon återkommit i sängen, tog en bok eller et tapet-virkarbete. Frukosten togs på baddagarna i sjelfva badet; man satte tallricken på locket af badkaret. Dessa småagtiga omständigheter anföras här endast för at göra Drottningens utomordentliga blygsamhet rättvisa. Hennes återhållsamhet i mat och dryck var också märkvärdig; hon åt sin frukost i caffé eller chocolad; åt till middagen ingenting annat än höns, kalkoner, och dyl. och drack endast vatten, samt vid aftonmåltiden köttsoppa, en vinge vildt, och et glas vatten, hvaruti hon doppade små biscuiter.

Om middagen ägde présentations-toiletten rum. Man drog då fram toiletten midt på golfvet i sängkammaren. Denna möbel var vanligen den rikaste och mest prydda i Prinsessornas rum. Drottningen betjenade sig af den på samma sätt och på samm ställe vid sin afklädnad om aftonen. Hon gick till sängs klädd i et lifstycke, som framtill var hopsnördt med band (crevé), och i ärmar, kantade med spetsar, samt hade på sig en stor halsduk. Puderskjortan framräcktes af första Kammarfrun, om hon var ensam vid toilettens början, eller, likasom de öfriga sakerna, af hofmästarinnan,

om hon var kommen. Midagstiden aflöstes de Kammarfruar, som hade tjensgjort i 24 timmar, af tvänne andra i stor gala; första Kammarfrun hade ock då gjort sin toilett. Den stora entréen tilläts vid toiletten; fällstolar voro framsatta i cirklar för Öfverhofmästarinnan, Hofmästarinnan, Dame d'atours, och Guvernanten för de Kungliga barnen då hon infann sig; Statsfruarnas åliggan-den, hvilka voro fria ifrån alla slags tjenstskyldigheter, började icke förr än vid utgåendet till messan; de väntade i det stora Cabinettet, och inträdde sedan toiletten var slutad. Prinsarna af blodet, captenerna vid gardena, och alla de höga hofsysslorna, som hade tillträdes-rättigheten, gjorde sin upvacktning vid toiletttimman. Drottningen helsade med hufvudet, eller med en böjning på kroppen, eller dermed att hon stödde sig mot toiletten för at gifva tillkänna en rörelse af upstigande: detta sista sätt at helsa var endast för Prinsarna af blodet. Konungens bröder kommo också vanligtvis at göra sin upvaktning hos Hennes Majestät under det at man coifferade henne. Klädseln skedde under de första åren af hennes regering i sängkammaren, och efter etiquettens lagar, det vill säga, at hofmästarinnan påklädde linnet och slog i handvattnet, hvaremot dame d'atours påklädde kjorteln till roben eller gala-drägten, påsatte halsduken och påknöt halsbandet. Men sedan moderna börjat ifrigare sysselsätta den unga Drottningen, sedan hufvudbonaderna tillväxt till en så utomordentlig höjd, at man måste påtaga linnet nerifrån, och änteligen, då hon vid sin påklädnad

ville hafva sin modekrämerska, mamsell Bertin, närvarande, hvilken damerna vägrat tillåta at deltaga i hedern at betjena Drottningen, så uphörde påklädnaden at ske i sängkammaren; och Drottningen lemnade toiletten med en allmän helsning, samt gick in i sina cabinett för at kläda sig.

Sedan Drottningen derpå åter utkommit i sin sängkammare, ställde hon sig vid midten deraf, och omgafs då af Öfverhofmästarinnan, Hofmästarinnan och Dame d'atours, af sina Statsfruar, af Heders-cavaljeren, förste Stallmästaren, af sitt Prästerskap, som var färdigt at följa henne till messan, samt af Prinsessorna af den Kungliga familjen, hvilka anländt, åtföljda af hela deras svit af damer och tjenstgörande herrar, samt gick derpå i ordning genom galleriet, likasom för at begifva sig till messan. Underskrifningar af contracter skedde vanligen i det första ögonblicket, då hon inträdde i sängkammaren, hvarvid Handsecreteraren framräckte pennan. Presentationer af Chefer, för at taga afsked, ägde äfven gemenligen rum på denna timman. Damernas presentationer och taburettsintagningarna skedde på Söndagsaftonen före speltimman, vid återkomsten från aftonbönen. Ambassadörerna infördes alla Tisdagsmorgnar, åtföljda af den person, som hade sig updraget at införa de ordinarie Ambassadörerne, samt Herrr af Sèqueville, Ambassadörernas Secreterare. Den införande inställde sig vanligen vid Drottningens

toilett för at förut underrätta henne om de presentationer af främlingar, som skulle äga rum. Kammarhusaren, som stod vid dörren till Drottningens sängkammare, öpnade icke båda dubbeldörrarna för andra än för Prinsarna och Prinsessorna af den Kungliga familjen, och upropade dem med hög röst. Han lemnade sin post för at för Hofmästarinnan nämna de personer, som skulle presenteras eller kommo för at taga afsked: denna dam nämnde dem, för andra gången, för Drottningen i det ögonblick då de gjorde sin helsning; om hon och äfven Dame d'atours var frånvarande, så intog första Kammarfrun hennes plats och fullgjorde dessa åligganden. Statsfruarna, hvilkas befattning endast var at utgöra Drottningens sällskap, voro frikallade ifrån alla tjenstskyldigheter, så hedrande än det i en monarchisk styrelse införda tänkesättet gjorde dem. Konungens bref, hvarigenom de härtill utnämndes, innehöll ibland andra etiquetts-formler denna: "Då vi hafva utvalt Eder at utgöra Drottningens sällskap." Nästan inga lönevilkor voro fästade vid denna plats, som var helt och hållet en hederspost.

Drottningen afhörde messan tillika med Konungen på läktaren midt emot hufvudaltaret och musiken, undantagande på stora ceremonidagar, då deras länstolar ställdes nere i kyrkan på tapeter af sammet med guldfransar; dessa dagar voro utmärkta med namnet grande chapelle.

Drottningen hade före messan utnämnt almosesamlerskan, och låtit underrätta henne derom genom sin Hofmästarinna, hvilken det dessutom ålåg at åt Drottningen öfverlemna hennes börs. Man valde nästan altid almosesamlerskorna ibland de nyss presenterade fruntimren. Sedan Drottningen åter inkommit ifrån messan, spisade hon alla Söndagar endast i sällskap med Konungen, offentligt i Adelns cabinett, et rum, som låg utanföre hennes sängkammare. De titulerade höga damerna sutto under middagsmåltiden på fällstolar, som voro ställda på ömse sidor om bordet. De icke titulerade damerna stodo omkring bordet; den tjenstgörande Captenen vid gardet och Öfverste-Kammarjunkaren stodo bakom Konungens stol; bakom Drottningens åter stodo hennes förste Hofmästare, hennes Heders-cavaljer, och hennes förste Stallmästare. Drottningens Hofmästare höll en stor staf af 6 till 7 fots längd, prydd med guldliljor, och öfverst med liljor i form af en krona. Han inträdde i hennes sängkammare med detta tecken till sitt embete, för at gifva tillkänna at måltiden var tillreds. Controllören lemnade honom matsedeln för middagsmåltiden, och framlemnade den till Drottningen sjelf i förste Hofmästarens frånvaro; i annat fall framlemnade denne densamma, sedan den blifvit honom lemnad af Controllören. Hofmästaren lemnade sjelf ej sin plats, utan befallte blott matens framsättande och borttagande; de tjenstgörande Controllörerne och Kam-

marjunkarne togo emot faten af de tjenstgörande lakejerna, och satte dem på bordet.

Den Prinsen, som var närmast till kronan, framräckte handvattnet åt Konungen, då han skulle sätta sig till bords; en Prinsessa betjenade Drottningen på samma sätt.

Bordsuppassningen skedde af ålder hos Drottningen af Hofmästarinnan och fyra Kammarfruar i stor gala; denna delen af sin tjenst hade Kammarfruarna fått efter Kammarfröknarnas uphörande. Drottningen uphäfde detta bruk det första året hon var Drottning. Efter slutad middagsmåltid gick Drottningen ensam in i sina rum med sina Fruar; hon lät då aftaga sig styfkjorteln och roben.

II. sid. 33.

Drottningens handcassa.

Första Kammarfruarna tjente en månad i sender, och aflade vid hvarje månads slut räkning för handcassan inför Drottningen sjelf; Drottningen, sedan hon undersökt räkningen, skref nederst på sista sidan: Gilladt, Marie Antoinette. Hvarochen af första Kammarfruarna behöll sjelf den sålunda granskade räkningen, och lemnade endast deraf en afskrift

till det departement, till hvilket det hörde, äfvensom ock qvittenserna för pensioner, och de räkningar, dem de betalt under månadens lopp. I detta samma departement fans ock pensionslistan. Den blef borttagen den 10 Aug. och förkom sannolikt bortblandad med et stort antal saker, som fördes till Stadshuset i Paris. Sedan National-församlingen beslutat, at alla välgörenhets-pensioner skulle bibehållas, men listan på dem icke mera kunde återfinnas, så utgaf den et annat decret, hvarigenom alla de, som ägde pensioner, ålades at deröfver begära bevis af cheferna eller under-cheferna för Drottningens kammare; men som det icke mera i Frankrike fans hvarken Öfverhofmästarinna eller Hofmästarinna, så blefvo de första Kammarfruarna sedermera befullmägtigade at utgifva dylika betyg. Handcassans fonder öfverlemnades den första i hvarje månad till Drottningen. Herr Randon af la Tour öfverlemnade till henne denna summa middagtiden vid toilettstimman; den var altid i guld och innehölls i en börs af hvitt skinn, fodrad med taft och broderad med silfver. Denna cassa utgjorde för året 300,000 liv. men alla månader voro icke lika; börsen för Januari var större, äfvensom ock för de månader, i hvilka St. Germains och St. Laurents marknader inföllo. Detta var en gammal etiquett, som härledde sig ifrån det gamla bruk, som Konungarne hade at åt Drottningarna lemna penningar till upköp på marknaderna. Denna summa af 300,000 liv. var helt och hållet endast för Drott-

ningens spel, välgörenhets-utgifter och de skänker hon ville gifva. Hennes toilett betaltes särskildt; och deruti voro tillochmed hennes smink och handskar inbegripna. Drottningen hade bibehållit alla Ludvig XV:s Gemåls, Maria Leczinskas, gamla pensionärer. Af 300,000 liv. betalte hon årligen 80,000 liv. i pensioner eller almosor, och insparade det öfriga: hvarje månad inlade första kammarfrun 2 á 300 louisd'orer, som voro öfver, i en coffert, hvilken stod i Drottningens inre cabinett. Af dessa besparade medel hade Drottningen, under loppet af flera år, betalt 400,000 frans för et par päronformiga örhängen, som voro aldeles lika samt bestodo af en enda diamant, och hvilka hon köpt år 1774 af Juveleraren Boehmer. De blefvo icke förr än år 1780 til fullo betalta. Då Boehmer sett, at den unga Drottningen hade behöft en så lång tid för at af sina besparade medel betala en sak, för hvilken hon hogfällts, och som hon icke ville låta den allmänna skattkammaren betala, hade han icke bordt tänka sig, at hon 8 till 10 år derefter skulle Konungen ovetande låta för sin räkning köpa en prydnad för 1,500,000 liv. Men önskan at göra sig af med en så dyr sak, som detta ryktbara halsband, hvarom historien är så allmänt och tillika på et falsk sätt känd, förmådde honom at tro det han icke hade bordt anse vara sannolikt. Drottningen hade ännu öfver 110,000 liv. i guld i sina rum i Tuilerierna några dagar före den 10 Augusti. Men emedan hon blifvit bedragen af en ränk-

makare, som sade sig vara Petions vän, och lofvade at göra honom gynnsam emot Konungen i händelse af et anfall på Tuilerierna, hade hon icke qvar mera än 500 louisd'orer i guld, hvilka på den dagen buros till Nationalförsamlingen, då Tuilerierna intogos. Hon hade låtit växla något öfver 80,000 liv. i assignater, för at bilda en summa af 100,000 francs, som skulle lemnas åt Petion. Et öfverenskommet tecken, hvilket Petion skulle göra den 9 Aug. då han återsåg Konungen, och hvilket han icke gjorde, samt ännu mera hans upförande på den förskräckliga dagen den 10:de, visade at medlaren var helt enkelt en skälm.

Då Drottningens handcassa var i så goda vilkor, och altid hade öfverskjutit utgifterna, så at Drottningen tillochmed hade något penningar utstående, är det ganska lätt at öfvertyga sig om sanningen deraf, at hon aldrig ur den allmänna skattkammaren uptagit någon utomordentlig summa. Hon anklagades likväl för detta i alla provinser och tillochmed i Paris, der de af sin upfostran och rang mest utmärkta personer med en obegriplig lättsinnighet pläga antaga och uprepa de allmänna omdömen, som äro missgynnande för de Stora.

III. sid. 179.

Drottningen födde Hertigen af Normandie, och denne andra sonens födelse tycktes ännu mera öka den lycka hon redan njöt; hon fick äfvenså ännu en dotter till, Prinsessan Sophia. Det lugna och regelbundna lifvet inom den Kungliga familjen, som nu icke mera var i de bullrande nöjenas ålder, återkallar för mitt minne de åren, som förlupo ifrån fredsslutet år 1783 till den andra Prinsessans födelse, såsom den lyckligaste tiden af Ludvig XVI:s regering. Snart skulle dock denna regerings lugn störas af en oförutsedd storm, som af villfarelsen, af en den nedrigaste bestickning och et det svartaste förtal ännu mera förökades.

Cardinalen af Rohan, som hade inlåtit sig i Fru af Lamottes intrig på et sätt, som ännu icke är fullkomligt uplyst, gjorde några försök at af Herr af Sainte-James, förvaltare af den utomordentliga Krigscassan, få låna en betydlig summa. Han förtrodde honom några omständigheter af det köp han slutat med Boehmer för at skaffa Drottningen hans präktiga halsband. Denna finansier, hvars vacklande ställning kort tid derefter följdes af en ofantlig cession, lemnade inga penningar. Han hade svårighet vid at för sig förklara, huru Cardinalen, som stod i en allmänt känd onåd hos Drottningen, kunde hafva erhållit et dylikt updrag, och trodde sig böra omnämna för Hennes Majestät det förtroende han erhållit. Jag

vet icke på hvilket lätt sätt denna underrättelse blef Drottningen meddelad; men jag vet, at den på Drottningen gjorde ringa intryck. Huru är det ock möjligt, at hon, stående på spetsen af lycka och ära, skulle kunna tänka sig det, at, rörande en sådan sak en intrig höll på at bildas, som skulle förmå at framkalla en den vådligaste storm? Drottningen sade blott till mig, at man återigen hade talat med henne om det der tråkiga halsbandet, och at Herr af St. James låtit säga henne, at Boehmer ännu smickrade sig med hoppet at få henne at köpa det. Hon anbefallte mig at tala med honom derom det första jag skulle råka honom, och endast fråga honom, hvar han hade gjort af detta smycke.

Söndagen derpå mötte jag Boehmer i en af salarna i de stora rummen just då jag skulle begifva mig till messan med Drottningen. Jag ropade på honom, och han följde mig till min dörr. Jag frågade honom, om han änteligen hade gjort sig af med sitt halsband, och han svarade, at det var såldt. Jag frågade honom vidare till hvilket hof detta skett, och han svarade mig, at det skett till Constantinopel, och at det i detta ögonblick vore i Favorit-Sultaninnans händer. Jag lyckönskade honom dertill. Min egentliga tillfredsställelse var eljest för Drottningens skull, som nu mera skulle slippa at blifva belägrad rörande detta ämne. Om aftonen gjorde jag för Drottningen redo för mitt möte och samtal med ju-

veleraren, hvilket förorsakade henne en verklig glädje. Likväl visade hon någon förundran deröfver, at et halsband, som var hopsatt för at pryda en Fransyska, skulle komma till seraljen, och inskränkte sig till den förmodan, at endast skönheten af denna samling af diamanter hade varit orsaken till dess sammansättning. Hon talade i afseende härpå en lång stund med mig om den fullkomliga förändring, som tilldrager sig i qvinnornas tycken och begär på tiden ifrån det tjugonde till det trettionde året. Hon sade mig, at då hon var tio år yngre, hon haft et begär efter juveler, som gått ända till dårskap, men at hon nu mera icke hade smak för annat än det enskilda umgänget, landet, arbete och de omsorger, hennes barns upfostran fordrade. Från detta ögonblick talades icke mera om halsbandet förr än denna olyckliga historia kom i full dager.

Hertigens af Angoulême dop verkställdes år 1785. Drottningen beställde hos Boehmer det axelgehäng, spännen och värja, som Konungen och hon skänkte honom till denna ceremoni. Vid öfverlemnandet af dessa saker till Hennes Majestät, framgaf också Boemer till henne en not, som befinnes troget afskrifven i en af de handlingar, som från trycket utgåfvos under loppet af Cardinalens rättegång. Drottningen kom in i bibliotheket, der jag höll på at genomögna et verk, och höll detta papper i handen. Hon upläste det för mig, och sade, at då jag på morgonen hade kunnat ut-

gissa gåtorna i Le Mercure, jag också utan tvifvel torde kunna hitta ordet till den, som den token Boehmer nu lemnat henne. Hon upläste för mig denna not, som innehöll en bön at hon icke måtte glömma honom, och et uttryck af hans glädje at se henne vara ägarinna af de skönaste diamanter i Europa. Sedan hon slutat läsningen deraf, vred hon ihop papperet, och upbrände det vid et ljus, som stod uptändt i bibliotheket efter förseglingen af några bref, och anbefallte mig endast, at när jag skulle träffa Boehmer, af honom begära förklaring derpå. "Har han månne hopsatt några andra nipper än?" tillade Drottningen; "jag skulle deröfver vara i förtviflan, ty jag tänker icke mera begagna honom. Om jag vill förändra formen af mina juvelsmycken, så ärnar jag betjena mig af min juvelerare-kammartjenare, som icke skall hafva den ärelystnaden at vilja sälja mig en enda karat."

Efter detta samtal reste jag till min landtgård i Crespy; min Svärfar hade der främmande till middag hvar Söndag: Boehmer plägade ock vara der en eller två gångor om sommaren. Så snart jag kommit dit, anlände han. Jag uprepade troget för honom hvad Drottningen ålagt mig at säga honom. Han tycktes blifva förstenad, och frågade mig, huru det var möjligt, at Drottningen icke hade kunnat förstå meningen med det papper han till henne framlemnat. "Jag har läst det sjelf," svarade jag honom, "och jag har icke kunnat för-

stå något deraf." — "Det förundrar mig icke, hvad Er angår," svarade Boehmer mig. Han tillade, at i allt detta en hemlighet vore förborgad, hvarom jag icke hade erhållit förtroende, och begärde af mig et samtal, i hvilket han fullständigt ville underrätta mig om allt hvad som tilldragit sig emellan Drottningen och honom. Jag kunde icke lofva honom det förr än om aftonen då de främmande ifrån Paris skulle vara afresta. Sedan jag blifvit befriad ifrån de personer, som fordrade min närvaro i salongen, gick jag med Boehmer ner i en allée i trädgården. Jag tror mig kunna ord för ord påminna mig det samtal, som ägde rum emellan honom och mig. Jag blef så slagen af förskräckelse ifrån det första ögonblicket jag uptäckte den på en gång nedrigaste och vådligaste intrig, at hvartenda ord i detta samtal är djupt intryckt i mitt minne. Jag var så genomträngd af min smärta, jag såg så många faror vid de utvägar Drottningen skulle kunna taga för at göra sig fri ifrån en sådan kedja af bedrägerier, at det började at åska och regna under det jag samtalade med Boehmer, utan at jag derpå gaf den minsta akt.

Då jag altså blifvit ensam med Boehmer, började jag så:

"Hvad betyder det papperet, som Ni öfverlemnade åt Hennes Majestät i Söndags, då hon kom ur messan?".

B. Drottningen kan icke vara okunnig derom, min Fru!

Förlåt mig, hon har tillochmed ålagt mig at fråga Er derom.

B. Det är et skämt.

Hvilket skämt tycker Ni angående en sådan lapprissak kan äga rum emellan Er och Drottningen? Ni vet sjelf, at Drottningen numera endast ganska sällan visar sig i gala: Ni har sjelf sagt mig, at den utomordentliga enkelheten vid hofvet i Versailles skadar Er handel. Hon fruktar, at Ni nu har hittat på något nytt, och har uttryckligen befallt mig säga Er, at hon aldrig nånsin mera vill föröka sina juveler med en för 20 louisd'orer.

B. Jag tror det, min Fru! hon har mindre behof deraf nu än någonsin förut; men hvad har hon då sagt om penningarna!

Ni är längesedan liquiderad.

B. Ack, min Fru! Ni tar mycket vilse! Jag har at fordra en ganska stor summa.

Hvad är det Ni menar?

B. Jag måste bekänna alltsammans; Drottningen har gjort en hemlighet deraf för Er; hon har köpt mitt stora halsband.

Drottningen? Hon har vägrat Er at köpa det; hon har vägrat Konungen det, som ville gifva henne det.

B. Nå väl! hon har ombytt tänkesätt.

Hade hon ombytt tänkesätt, så hade hon gifvit Konungen del deraf. Jag har icke sett detta halsband bland Drottningens juveler.

B. Hon skulle bära det Pingstdagen. Jag har varit mycket förundrad deröfver at hon icke gjort det.

När gaf Drottningen Er tillkänna, at hon beslutat at handla Ert halsband?

B. Hon har aldrig sjelf talat med mig om detta ämne.

Hvem har då varit hennes ombud?

B. Cardinalen af Rohan.

Hon har icke på tio års tid talat med honom et enda ord! Jag vet icke genom hvilken intrig det skett, men at Ni blifvit bestulen, min kära Boehmer, det är säkert.

B. Drottningen låtsar at stå illa med Hans Eminens, men han står mycket väl hos henne.

Hvad vill Ni säga dermed? Drottningen

låtsar stå illa med en person, som är så känd vid hofvet som han! Regenter pläga snarare låtsa at stå väl med alla. Hon har således i fyra hela år låtsat at icke vilja hvarken köpa eller mottaga Ert halsband! Hon köper det och låtsar icke komma ihåg det, emedan hon icke bär det! Ni är tokig, min kära Boehmer, och jag ser Er inveckiad i en intrig, som kommer mig at rysa för Er, och som bedröfvar mig på Hennes Majestäts vägnar. Då jag för sex månader sedan frågade Er, hvar Ni hade gjort af Ert halsband, sade Ni mig icke då at Ni hade sålt det till Favorit-Sultaninnan?

B. Jag svarade, som Drottningen ville det; det var hon, som genom Herr Cardinalen låtit befalla mig at lemna detta svar.

Men huru har då Drottningens befallning om denna sak kommit Er tillhanda?

B. Skriftligt, med hennes egen underskrift; och jag har för någon tid sedan varit nödsakad at visa den för personer, hvilka jag är skyldig penningar, för at ställa dem tillfreds.

Ni har altså aldrig erhållit några penningar?

B. Jo, vid halsbandets öfverlemnande erhöll jag en summa af 30,000 francs i Discontsedlar, hvilka Hennes Majestät låtit gifva mig

genom Herr Cardinalen; och Ni kan vara så mycket mera säker derpå, at han enskildt har tillträde till Hennes Majestät, som han sagt mig, då han lemnade mig denna summa, at Hon i hans närvaro hade tagit den ur en portfölj, som låg i secretären af Sevres-postlin, som står i Hennes boudoir.

Allt detta är ingenting annat än lögner; och Ni är ganska brottslig deruti, at Ni, då Ni aflagt trohetsed åt Konungen och Drottningen för den tjenst Ni innehar omkring deras personer, utan Konungens vetskap slutat et köp för Drottningens räkning, då det är fråga om en så betydande sak, och med Henne utan at dertill hafva Hennes omedelbara befallning.

Denna sista anmärkning slog denne farlige dåren; han frågade mig hvad han hade at göra. Jag rådde honom at upsöka Baron af Breteuil, till hvars departement han hörde, emedan han hade vården om Kronans juveler, och med upriktighet berätta för honom allt hvad som tilldragit sig, samt af honom låta leda sig. Han försäkrade mig, at han häldre skulle se mig åtaga mig at utreda denna saken med Drottningen. Men jag vägrade det, emedan jag i hans berättelse upptäckte en sammansättning af intriger, hvilken klokheten bjöd mig at undvika. Jag tillbragte tio dagar på min landtgård, utan at vidare höra talas om denna sak. Då Drottningen låtit kalla mig till lilla Trianon, för at med mig repetera Rosinas roll, hvilken hon

skulle spela i Barberaren af Sevilla, så befann jag mig ensam med henne sittande på hennes canapé; men det blef icke fråga om något annat än hennes roll. Sedan en timma blifvit använd till repetition, frågade Hennes Majestät mig, hvarföre jag hade skickat Boehmer till henne; han hade kommit, sade hon, för at tala med henne å mina vägnar; men hon hade icke velat se honom. Jag kunde häraf förstå, at han icke hade gjort något af det jag rådt honom till. Det intryck, som vid nämnandet af denne mannens namn visade sig på mitt ansigte, var ganska lifligt och märktes af Drottningen, som började at deröfver göra mig frågor. Jag bad henne mottaga honom, och försäkrade henne, at detta vore nödvändigt för hennes lugn, at en intrig henne ovetande var i verket, och at denna intrig vore betydande nog, emedan för de personer, som lånade penningar åt Boehmer, förbindelser hade blifvit upvisade, som voro undertecknade af henne. Hennes förvåning och förbittring voro utomordentliga. Hon befallte mig at blifva qvar i Trianon, och afskickade en Courir till Paris, samt lät befalla Boehmer dit under en förevändning, som jag nu glömt. Han kom dagen derpå om morgonen, samma dag som comedien spelades; och detta var det sista af de nöjen, som Drottningen tillät sig på denna tillflyktsort.

Drottningen lät honom inträda i sitt cabinett, och frågade honom, hvilken olycklig

händelse dertill var orsaken, at hon ännu skulle höra talas om hans dåragtiga påstående at få en sak såld till henne, hvilken hon i flera år ståndaktigt hade nekat at köpa. Han svarade, at han väl dertill vore tvungen, emedan han nu icke mera kunde lugna sina Creditorer. "Hvad har jag at göra med Edra Creditorer?" frågade Drottningen honom. Då bekände Boehmer för henne efterhand allt det, som, enligt hans inbillning, genom Cardinalens bemedling hade blifvit afgjordt emellan honom och Drottningen. Vid hvar sak hon hörde, steg hennes förvåning i lika grad med hennes vrede. Allt hvad hon invände var förgäfves; den farlige och besvärlige juveleraren uphörde ändå icke at uprepa: "Madame, det är icke mera tid at förställa sig; värdigas tillstå, at Ni har mitt halsband, och låt gifva mig hjelp, eller ock skall min banqueroute snart updaga allt.

Man kan lätt föreställa sig hvad Drottningen härvid måste lida. Vid Boehmers afträde fann jag henne i et oroande tillstånd; den föreställningen, at man kunnat tro, det en sådan menniska som Cardinalen skulle hafva haft hennes innersta förtroende, och at hon hade betjent sig af honom för at af en handlande, utan Konungens vetskap, förskaffa sig en sak, som hon hade vägrat Konungen sjelf at emottaga, detta bragte henne i förtviflan. Hon skickade efter Abboten af Vermond och Baron af Breteuil, den ene efter den andre. Deras hat emot Cardinalen och det förakt de för ho-

nom hyste, gjorde at de för mycket glömde, at de lägsta laster begångna af en af de första stånden i Riket icke hindra dem, till hvilka de hafva den hedern at höra, at taga hans försvar, och at en Rohan, en Kyrkans Furste, så brottslig han än var, likväl skulle erhålla et ansenligt parti, till hvilket naturligtvis alla de som voro missnöjda med Hofvet och alla frondörer i Paris skulle sälla sig.

Man trodde allt för lätt, at han skulle blifva afklädd alla sin rangs och sitt stånds värdigheter för at öfverlemnas åt den skam, hans oregelbundna upförande förtjente; men man bedrog sig.

Jag såg Drottningen efter Abbotens och Baronens afträde; jag ryste öfver den rörelse, i hvilken hon var. "Man måste taga masquen af sådana förfärliga brott," sade hon; "då den romerska purpurn och det furstliga namnet icke under sig dölja något annat än en fattig usling och en stortjuf, som vågar blottställa sin Monarchs Gemåls namn, är det nödvändigt, at hela Frankrike och Europa få kunskap derom." Det är klart, at redan i detta ögonblick den vådliga planen var upgjord. Drottningen såg min fasa; jag dolde icke för henne, at jag kände henne hafva allt för många fiender för at ej befara at se henne sysselsätta hela verlden med en intrig, hvilken man skulle söka at ännu mera inveckla. Jag bönföll hos henne, at hon måtte taga visare och lugnare

råd. Hon ålade mig tystnad och bad mig vara lugn, emedan hon vore väl öfvertygad derom, at ingen oklokhet här skulle komma at begås.

Söndagen derpå, Jungfru Marie Himmelsfärdsdag, i det ögonblick då Cardinalen, klädd i sin presterliga drägt, ernade begifva sig till HofCapellet, lät Konungen befalla honom at middagstiden infinna sig i hans Cabinett i Drottningens närvaro. "Ni har köpt juveler af Boehmer," sade Konungen till honom. — "Ja, Sire. — Hvar har Ni gjort af dem? — Jag trodde, at de blifvit öfverlemnade till Drottningen. — Hvem hade gifvit Er detta updrag? — En fru vid namn Grefvinnan af Lamotte-Valois, som för mig har upvisat et bref ifrån Drottningen; och jag har trott mig göra en sak, som vore Hennes Majestät behaglig, i det at jag åtog mig denna underhandling." Drottningen afbröt honom härvid med liflighet och frågade honom, huru han hade kunnat tro, han, med hvilken hon icke talat et ord på mer än åtta års tid, at han blifvit utvald till et sådant updrag, och det genom en qvinnas bemedling, som hon icke det minsta kände. "Jag ser väl," sade Cardinalen, "at jag har blifvit bedragen." Han tog derpå up ur fickan en biljett af Hennes Majestät, undertecknad Marie Antoinette af Frankrike. Konungen gjorde et utrop af förundran deröfver, och sade honom, at en Stor-Almosenier hade bordt veta, at de Franska Drottningarna endast un-

dertecknade sina dopnamn, at icke heller Prinsessorna af Frankrike annorlunda undertecknade, och at om den Kungliga familjen skulle tillägga et namn till denna brukliga underskrift, det visst icke skulle blifva det af Frankrike. Sjelfva stilen var icke bättre efterhärmad än innehållet; och Konungen anmärkte äfven detta. Hans Majestät visade honom derpå en afskrift af et bref, ställdt till Boehmer, och frågade honom, om han hade skrifvit et dylikt bref? Cardinalen, sedan han genomögnat det, svarade, at han icke påminte sig hafva skrifvit det. "Än om man visade Er det, undertecknadt af Er?" sade Konungen då till honom. — "Om brefvet är undertecknadt af mig, så är det äkta," svarade Cardinalen. Han var ytterst förvirrad, och uprepade flera gångor: "Jag har blifvit bedragen, Sire, jag skall betala halsbandet, jag ber Edra Majestäter om förlåtelse." Konungen tillsade honom at hämta sig och gå in i det tillstötande Cabinettet, der han skulle finna papper och pennor för at skrifva sina bekännelser eller svar. Herr af Vergennes och Sigillbevararen voro af den tanka, at man skulle nedtysta denna affär, och undvika scandalen. Men Baronens af Breteuil tanka blef rådande, emedan den understöddes af Drottningens förtrytelse. Cardinalen inträdde åter och framlemnade till Konungen några rader, likaså förvirrade som allt hvad han muntligen hade sagt. Han fick befallning at gå ut, åtföljd af Baronen, som lät arrestera honom genom Majoren af Agoult. Denne anförtrodde

Cardinalens vård, till dess han hemkom i sina rum, åt en ung Löjtnant vid Gardet, som sjelf för några dagar sedan hade blifvit arresterad för skuld. Befallningen at följa Cardinalen och ansvara för hans person, och äntesligen ordet arrestering förvirrade så denne unge man, at han förlorade all förmåga at betänka vigten af sitt updrag. Cardinalen mötte i galeriet till Capellet sin hejduk, och talade med honom på tyska. Då han ville gifva honom sin befallning skriftligt, och icke hade hos sig någon blyertspenna, frågade han Underlöjtnanten, om han kunde låna honom en sådan. Han hade en, gaf den åt Cardinalen, och väntade tåligt till dess hans Eminens hade på en bit papper upsatt den befallning han gaf Abboten Georgel, sin stor-vicarie, at i hans Cabinett i Paris upbränna hela hans brefväxling med Fru af Lamotte. Från detta ögonblick voro alla bevis på denna intrig försvundna. Fru Lamotte arresterades i Bar-sur-Aube; hennes man hade redan begifvit sig öfver till England. Allt ifrån början af denna olyckliga sak tycktes obetänksamhet och oförutseende hafva förestafvat alla Hofvets steg; det mörker, som deraf upstod, lemnade fritt spel åt de fabler, som upfyllde de digra förklaringar, hvilka å ömse sidor skrefvos. Drottningen förstod så föga hvad som kunnat gifva anledning till den intrig, för hvilken hon var et offer, at, under det at Konungen höll på at förhöra Cardinalen, en förskräcklig tanka rann henne i sinnet. Hon tänkte nemligen med denna

hastighet, som födes af det personliga interesset och hennes ytterliga skakning, at om förslaget at nedsätta henne i Konungens och Frankrikes ögon var det dolda skälet till denna intrig, Cardinalen kanske torde påstå, at hon hade halsbandet, och at han hade af henne blifvit hedrad med det förtroende at göra denna handel Konungen ovetande samt at han torde nämna något hemligt ställe i hennes rum, der han genom någon förrädare låtit gömma det. Men begär efter penningar och det nedrigaste bedrägeri voro de enda grunderna till detta brott. Halsbandet var redan styckadt och försåldt, en del i London och i Holland, och det öfriga i Paris.

Så snart Cardinalens arrestering blef bekant, upkom et allmänt skrik. Hvar och en förklaring, som utgafs under processens lopp, förökte detta ännu mera, och ingenting syftade på updagandet af dess hemliga orsaker. Presterskapet tog vid detta tillfälle det parti, som vid något litet klokhet och den aldraminsta kännedom om en dylik corps' anda hade bordt kunna förutsägas. De Rohanska och Condéska husen läto, i likhet med presterskapet, sina klagomål öfverallt genljuda. Konungen samtyckte till et lagligt afdömande, och i de första dagarna af Sept., adresserade han till parlamentet et öppet bref härom (se ofvan).

Detta i en olycklig stund. Drottningen

befann sig nu genom detta så opolitiska fel i rättegång med en undersåte, emot hvilken Konungens magt ensam hade bordt handla. Falska grundsatser om rättvisa, okunnighet och hat hade under förvirringen af illa hållna conseljer, uttänkt et steg, som på en gång blottställde den Konungsliga myndigheten och den allmänna moralen.

Man såg Prinsarna och Prinsessorna af huset Condé, husen Rohan, Soubise och Guéménée kläda sig i sorg, och upställa sig i en haie der Ledamöterna af Stora kammaren skulle framgå, för at helsa dem då de begåfvo sig till Slottet på de dagar, då Cardinalens process förekom; och Prinsar af blodet visade sig i öppen ansökning emot Frankrikes Drottning.

Påfven ville för Cardinalen af Rohan göra anspråk på den rättighet, som hans andeliga värdighet honom gaf, och begärde, at han måtte dömmas i Rom. Cardinalen af Bernis, Fransk Ambassadör hos Hans Helighet, fordom Minister för Utrikes ärendena, hvilken med en kyrkans Furstes grundsatser förenade en gammal diplomats klokhet, önskade, at man måtte nedtysta denna scandalösa sak.

Prinsessorna, Konungens fastrar, som med denna Ambassadör voro nära förbundna, antogo hans tanka, och Konungens och Drottningens upförande klandrades lika och öppet i slot-

tet i Versailles, som i hôtelen och caffehusen i Paris.

Det är lätt at finna sammanhanget emellan denna händelse, lika olycklig som oväntad, samt lika lastfullt upspunnen som svagt och vådligt straffad, och de oordningar, som åt den högsta maktens fiender beredde så många fördelar.

Under de första månaderna af år 1786 blef Cardinalen fullkomligt frikänd, och utsläpptes ur Bastiljen; Fru af Lamotte dömdes at risas, brännmärkas och hållas i fängelse. I följd af de falska åsigter, som styrde hofvets steg, ansåg man der Cardinalen och hustru Lamotte vara lika brottsliga men olika dömda, och man ville på det sätt ställa rättvisans vågskål åter i jemnvigt, at man förviste Cardinalen till Abbotstiftet Chaire-Dieu, och lät Fru Lamotte rymma några få dagar efter hennes intagande på Hospitalet.

Detta nya fel förstärkte Pariserboerne i den tanka, at detta nedriga creatur, som icke en gång någonsin hade förmått at vinna bekantskaper ibland Drottningens kammarfruar, i sjelfva verket interesserade denna olyckliga Furstinna. Cagliostro, en af dessa ränksmidare, som framträda med föregifna kunskaper eller hemliga uptäckter, och hvilka hvart tjugufemte eller trettionde år upstå för at sysselsätta de förnämsta lättingar i Paris, en Capuciner-

munk och en flicka ifrån Palais-Royal voro invecklade i denna rättegång; ingen känd person visade sig på scenen. En vid namn Desclos, kammarlakej hos Drottningen och musicus vid Capellet, var den enda ibland hofbetjeningen, som Fru Lamotte hade vågat at som vittne åberopa, och hvilken syntes i Cardinalens process. At honom påstod hon sig hafva lemnat halsbandet. Hon nämnde honom emedan hon tillbragt en afton med honom hos en obetydlig accouchör i Versailles. Sålunda blef denna Drottningens föregifna väninna, då hon sade sig begifva sig till henne för at göra henne sin upvaktning, qvar i Belle-Image, och figurerade i en cirkel af det lägsta borgarfolk i Versailles.

Så snart jag erhöll kunskap om Cardinalens dom, begaf jag mig till Drottningen. Hon hörde min röst i det rummet, som låg utanföre hennes cabinett. Hon ropade på mig, och jag fann henne vid mitt inträde ganska uprörd. Hon sade till mig med en afbruten röst: "Gör mig Er condoleans-compliment; den ränkmakaren, som har velat göra mig olycklig eller skaffa sig penningar genom at missbruka mitt namn och begagna min underskrift, har nu blifvit helt och hållet frikänd." Men, "tillade hon med styrka, "mottag äfven Ni som Fransyska mitt beklagande. Et folk är ganska olyckligt, som i sin högsta domstol endast har en samling af folk sittande, hvilka icke rådfråga något annat än sina lidelser, och af hvil-

ka somliga äro öpna för bestickning, och de andra mägtiga af en djerfhet, som de altid visat emot den högsta magten, och hvilken de nu hafva låtit utbryta emot dem, som dermed äro beklädda." *) I detta ögonblick inträdde Konungen, och jag ville gå bort; men han sade: "blif qvar! Ni är ibland deras antal, som

---

*) Man läser följande i Abbotens af Georgel Minnesteckningar:

"Herr af Epremenil, Parlamentsråd, men icke domare i denna sak, upfann hemliga medel at underrätta oss om ganska vigtiga omständigheter, hvilkas kännedom var oss till en stor nytta. Jag bör här göra hans nit och förbindlighet denna rättvisa.

Han tillägger på et annat ställe, då han talar om den tiden, då utslaget fälldes: "Sessionerna voro långa och täta, man måste i dem upläsa hela rättegångs-protocollet, mer än 50 domare sutto der till doms; en maître des requetes, som var Prinsens vän, upskref allt hvad der sades och meddelade detta åt Cardinalens rådgifvare, som påfunno medel at derom underrätta Cardinalen, samt dermed förena planen för det upförande han borde iakttaga."

D'Epremenil och andra unga Parlamentsråd visade då i sjelfva verket en alltför stor djerfhet i at trotsa hofvet, och raskhet at begagna tillfället at anfalla det. De skakade först den högsta magtens myndighet, hvilken deras tjenster gjorde till en skyldighet för dem at vidmagthålla. Man måste framdraga i dagern dessa felsteg, hvilka de med sin olycka sedermera allt för mycket hafva försonat.

Utg. Anm.

uprigtigt dela Er Drottnings smärta." Han närmade sig härpå till Drottningen, och tog hennes hand; "denna sak," tillade han, "har på et skymfligt sätt blifvit afdömd, men det kan likväl lätt förklaras. Man behöfver icke vara någon Alexander för at uplösa denna gordiska knuten. Parlamentet har i Cardinalen icke sett någonting annat än kyrkans Furste, en Prins af Rohan, närmaste slägtingen till en Prins af blodet, då det i honom hade bordt se en man, ovärdig sitt andeliga kall, en slösare, en man af börd, som nedsatt sig sjelf genom sina skamliga förbindelser, en medlem af en afsigkommen familj, sådana många nu äro i Paris, och som äro nära at taga till spaden. Han trodde sig väl om at kunna upfinna medel at med tiden betala Boehmer för halsbandet; men han kände allt för väl bruken vid hofvet, och är icke nog enfaldig, för at tro, at Fru Lamotte erhållit tillträde till Drottningen och fått sig et sådant förtroende updraget."

Jag har ordagrannt velat anföra Konungens omdöme, och icke i högsta instansen velat afgöra något angåeude Cardinalens lättrogenhet eller illvilja; men detta omdöme kom ut ibland allmänheten, och jag hade en säker underrättelse derom af detta samtal, der han med en sådan öppenhet behagade yttra det. Han fortfor ännu vidare at tala om denna förskräckliga rättegång, och sade till mig: "Jag har besparat Er en obehaglighet, som Ni skulle hafva lidit, utan at Drottningen deraf haft

någon förmon. Alla Cardinalens papper hafva nemligen blifvit upbrända utom en liten anteckning af hans hand, hvilken fans ensam på botten af en låda; den är daterad i slutet af Juli, och innehåller at Boehmer har besökt Fru Campan, hvilken bedt honom vara på sin vakt emot den intrig, hvaraf han hotades, och at hon ville våga sitt hufvud på stupstocken derpå, at Drottningen aldrig hade velat hafva detta halsband, och at om hon velat det, hon säkert icke hade gått till väga dermed med en sådan hemlighet. "Har Ni haft detta samtal med denna mannen?" frågade mig Konungen. Jag svarade, at jag erinrade mig hafva sagt honom ungefär dessa ord, och at jag derom underrättat Drottningen. "Nå väl," fortfor han, "man har låtit fråga mig, om jag villigade till Ert instämmande inför domstolen, och jag svarade, at om det icke vore aldeles nödvändigt, man skulle göra mig et nöje at icke dit instämma en person, som vore Drottningen så nära som Ni. Huru skall man till exempel," fortfor Konungen," kunna förklara, at denna mannen har skrifvit denna anteckning tre veckor före den dagen då jag talade vid honom derom, utan at göra det minsta steg hvarken hos Drottningen eller hos mig?"

Herr Pierre af Laurencel, Genéral-procuratorns substitut, lät till Drottningens kunskap komma en lista på alla den Stora Kammarens Ledamöters namn, tillika med en upsats på de medel, hvaraf Cardinalens vänner hade begag-

nat sig för at vinna deras röster under loppet af rättegången. Jag erhöll denna lista till förvaring bland de papper, hvilka Drottningen hade anförtrott Herr Campan, min svärfar, och hvilka hon vid hans död befallte mig at förvara. Jag upbrände sedermera denna upsats, och jag erinrar mig ännu, at qvinnorna deruti spelade en för deras seder bedröflig roll; det var genom dem, och för de ansenliga summor, hvilka de hade erhållit, som de äldsta och vördnadsvärdaste personer hade blifvit bestuckna. Jag såg icke en enda parlamentsledamot, som omedelbart blifvit vunnen.

Vid denna tid slutades Drottningens lyckliga dagar; man hade för altid tagit farväl af de stilla, inskränkta resorna till Trianon, af de fester, i hvilka det Franska hofvets prakt, snille och goda smak på en gång lyste, och framför allt af detta anseende och denna vördnad, hvaraf formerna altid omgifva thronen, men hvilkas verklighet endast utgör dess fasta grundval.

HISTORISKA
TILLÄGG OCH BILAGOR.

Historiska Tillägg och Bilagor.

Litt. A.

Till et Fruntimmer.

Min Fru!

Jag anser icke en Monark vara förbunden at gifva embeten åt någon af sina undersåtare endast på den grund at han är adelsman. Likväl tyckes detta vara meningen af den böneskrift, hvarmed Ni till mig inkommit. Er salig man var en utmärkt General, säger Ni, en adelsman af en berömd ätt; och häraf slutar Ni, at min bevågenhet för Er familj icke kan för densamma göra något mindre än at gifva et Infanteri-compagni åt Er andra son, som nyss återkommit ifrån sina resor.

Min Fru! man kan vara son af en General, och det oaktadt icke hafva någon skicklighet at föra et befäl; man kan vara adelsman af gammal ätt, och likväl icke äga någon annan förtjenst än den man af slumpen erhållit, adelsnamnet.

Jag känner Er son, och vet hvad det är, som utgör soldaten; denna dubbla kännedom har öfvertygat mig derom, at Er son icke äger en krigares egenskaper, och at han är för mycket inta-

gen af sin börd, för at någonsin kunna låta fäderneslandet af sig hoppas några betydande tjenster.

Ni är i det afseendet at beklaga, min fru, at Er son hvarken är skicklig at blifva officer, statsman, eller präst; med et ord, at han icke är någon ting annat än adelsman, i detta ords hela bemärkelse.

Deremot kan Ni tacka ödet, som, då det nekade Er son lyckliga natursgåfvor, likväl har satt honom i besittning af stora egendomar, hvilka tillräckligt kunna hålla honom skadeslös derför, och med det samma göra, at han kan umbära min ynnest.

Jag hoppas, at Ni är nog opartisk för at gilla de skäl, som hafva förmått mig at besvara Er anhållan med et afslag. Det kan vara Er obehagligt, men jag har ansett det för nödvändigt. Farväl min Fru!

Eder välbevågne

Joseph.

Sachsenburg d. 4 Aug. 1787.

Till Påfven Pius VI.

Helige Fader!

Fonderna för Prästerskapet i mina stater äro icke, såsom man i Rom har tillåtit sig at säga, be-

stämda at med min regering uphöra, utan snarare at för framtiden blifva en lindring för mitt folk; och då deras fortsättande likaså väl som det missnöje, som i detta afseende blifvit yttradt, höra till historiens område, så skola de utan vår åtgärd öfvergå till efterverlden, samt utgöra en minnesvård, och som jag hoppas icke den enda, af min tid.

Jag har uphäft de öfverflödiga klostren och de ännu öfverflödigare brödrasamfunden; deras inkomster tjena nu till Kyrkoherdarnes underhåll och de lägre undervisningsverkens förbättrande; men i den redovisning, hvilken jag är nödsakad at anförtro åt Rikets Embetsmän, hafva Statens medel aldeles ingen gemenskap med Kyrkans. En handling bör blott bedömmas efter det mål, hvilket man dermed vill upnå, och verkningarna af denna handling kunna endast uppskattas efter deras lyckliga utgång, hvilken man först efter några år kan lära at känna.

Men jag inser nog, at Logiken i Rom icke är densamma som i mina stater; deraf denna brist på harmoni mellan Italien och Kejsaredömet.

Om Ers helighet hade gjort sig den menniskoälskande mödan at ur de rätta källorna underrätta sig om det som tilldragit sig i mina stater, skulle många saker icke hafva händt; men det finnes, synes det mig, i Rom personer, som skulle önska at mörkret allt mera förlängdes på vår arma jord.

Detta är en kort sammanfattning af de skäl, som ledt mina mått och steg; jag hoppas, at Ni förlåter mitt brefs korthet, då Ni besinnar, at jag hvarken har erforderlig tid eller skicklighet, för at behandla et så vidlöftigt Thema på det sätt, som brukas i de Romerska Auditorierna.

Jag beder Gud, at han ännu länge ville bevara Eder åt sin kyrka, och sända en af sina änglar framför Eder, för at bereda Eder himmelens vägar.

Eder Lydigste Son i Jesus Christus.

Joseph.

Wien i Julii 1784.

Till et Fruntimmer.

Min Fru!

Ni känner min character; Ni är icke okunnig derom, at fruntimmers-sällskap för mig endast är en förströelse, och at jag för det vackra könets skull aldrig har upoffrat mina grundsatser; jag lyssnar föga till förord, och gör endast då på dem något afseende, när den person, till hvars fördel man söker vinna mig, äger en verklig förtjenst.

Två af Edra söner äro redan öfverhopade med gunstbevisningar. Den äldre, som ännu ej hunnit till tjugu år, är Sqvadronschef i min armée,

och den yngre har af min bror, Churfursten, erhållit et Canonicat i Cöln. Hvad kan Ni då väl mera önska? Skulle kanske den äldre redan böra vara General, och den yngre innehafva et Biskopsdöme?

I Frankrike ser man Öfverstar i ledband, och i Spanien föra de Kongl. Prinsarna, redan vid aderton års ålder, befäl öfver arméer; också har Prinsen af Stharemberg så många gångor tvingat dessa Herrar till återtåg, at de icke mera i hela sin lifstid kunnat lära sig at begripa någon annan rörelse i taktiken än denna.

Man måste vara öppen vid hofvet, sträng i fält, en Stoicus utan hårdhet, högsinnad utan svaghet, och förstå at vinna sjelfva sina fienders aktning genom rättvisa handlingar; detta är det mål, Min Fru, hvilket jag vill söka att upnå.

Joseph.

Wien, i September 1787.

(Ur Lettres inedites de Joseph II, Paris 1822.)

Litt. B.

"Maurepas (Johan Fredric Philippeaux, Grefve af) som härstammade af en slägt, bördig från Blois och erkänd som adelig sedan år 1399, var

son af Hieronymus, Minister och Statssecreterare, samt sonson af Canzleren af Pontchartrain, hvars far och farfar äfven hade varit Ministrar: så at dessa tjenster förblefvo i samma slägt under en tid af et hundrade sjuttio ett år (från år 1610 till år 1781). Grefven af Maurepas, född år 1701, hade redan som minderårig med Påflig tillåtelse blifvit Maltheserriddare. Vid 14 års ålder erhöll han Statssecreterare-tjensten, efter sin Far, som då tog afsked. Marquisen af la Vrillière utnämndes at förestå tjensten, och at för detaljen af förvaltningen bilda denne unge Minister, hans slägting och kort derefter hans måg. Grefven af Maurepas förlorade sin svärfar år 1725, och det var då först som hans Ministerembete rätt började, hvilket omfattade flera stora provinser, Paris, hofvet, och flottan. Han var ännu endast 24 år, och utvecklade redan då bestämdt denna flygtiga, sorglösa och lättsinniga character, hvarifrån han aldrig blef rättad, hvarken genom de läxor han af sin onåd erhöll, eller genom årens mognad, under loppet af en lysande lefnad, hvilken naturen och lyckan täflade at till en ganska hög ålder förlänga. En af hans samtida skildrar honom på följande sätt: "Ytlig och utur stånd af et allvarligt och djupt bemödande, men begåfvad med en lätthet at fatta och et förstånd, som i ögonblicket utredde den mest invecklade sak, ersatte han genom vana och skicklighet, hvad som i rådplägningarna felades honom i studier och djup eftertanka. Förekommande och behaglig, smidig och intagande, böjlig, rik på list i anfall, och skicklighet i försvar, på undflygter för at

gäcka, omvägar för at missleda, infall för at genom skämt bringa alfvaret till tystnad, samt på utvägar at draga sig ur en svår och kinkig belägenhet; med et Lo-öga för at upfatta menniskors svaga eller löjliga sida, med en omärklig konst at draga dem i snaran, eller föra dem till sitt mål, med en ännu fruktansvärdare konst at leka med allt, äfven med sjelfva förtjensten då han ville nedsätta den; änteligen ock med en konst at göra arbetet i Cabinettet roande och enkelt, var Herr Maurepas den mest förledande af alla Ministrar."

"Man ansåg honom vara en stor statsman, emedan han hade skrifvit fyra temligen dåliga verser emot en afskydd qvinlig gunstling; "Om det blott hade kommit derpå an," säger Marmontel, "at lära en ung furste huru han lätt och ledigt skulle handtera statsärendena, leka med menniskor och saker, och göra sig et tidsfördrif af sina regeringspligter, så skulle Maurepas utan all jemnförelse hafva varit den, som man hade bordt välja. Måhända hade man ock närt det hopp at åren och olyckan skulle åt hans charakter hafva gifvit mera fasthet, ståndagtighet och kraft; men emedan han af naturen var svag, håglös och böjd för mannamån, älskande beqvämligheten och hvilan, önskade at se sin ålderdom hedrad och lugn, och undvek allt hvad som kunde göra hans aftonmåltider mindre glada eller störa hans sömn, emedan han knapt var i stånd at tro på en dygd,

som var förenad med möda och betraktade den rena kärleken för allmänt väl som et sjelfbedrägeri eller et skryt, samt var föga angelägen om at gifva glans åt sin styrelse, och satte regeringskonsten deri at leda allt utan buller, äfvensom han alltid rådfrågade personliga afseenden mera än grundsatser; så var Maurepas på sin ålderdom, hvad han varit i sina yngre år, en älskvärd med sig sjelf sysselsatt man, och en krypande Minister." (Biographie Universelle, tom. XXVII.

Litt. C.

Man kunde icke beskylla Marie Antoinette at hon på thronen vederlagdt den fördelagtiga tanka man gjort sig om hennes dygder på en mindre uphöjd plats. Hon fortfor altid lika, at i det inre af sitt hof visa samma vedervilja för etiquetten. Hon afbröt hvarken sina promenader till fots eller sina resor till Paris. Utom vid högtidliga tillfällen, klädde hon sig hälst med den största enkelhet; men det värdiga skick, som var henne eget, gjorde henne likväl altid igenkänd.

Man började at lifligt klandra denna enkelhet, först ibland hoffolket och sedermera i den öfriga delen at riket; och genom en af dessa motsägelser, som i Frankrike äro vanligare än på andra ställen, gick man ända till ursinnighet i at

efterapa henne på samma gång som man tadlade henne. Hvart fruntimmer ville hafva samma morgondrägt, samma mössa, samma plymer, som man hade sett henne bära. Man sprang hoptals till en fru Bertin, hennes modekrämerska; i fruntimmernas klädsel gick en verklig revolution för sig, som åt denna qvinna gaf en viss slags betydenhet. Klädningar med släp, och alla sådana prydnader, som gåfvo et visst anseende, bannlystes; man kunde icke mera skilja en hertiginna ifrån en actris.

Dårskapen intog äfven männerna; de stora hade sedan lång tid tillbaka redan aflagt plymer, bandtoffsar och galoner på hattarna, för att öfverlåta dem åt sina betjenter. De aflade nu också de röda klackarna och broderierna på kläderna; de roade sig at genomlöpa gatorna, klädda i groft kläde, med en knölkäpp i handen och i skor med tjocka sulor.

Denna förvandlig ådrog mer än en at dem förödmjukande äfventyr. Kastade in ibland hopen, och utan något, som skilde dem ifrån personer af den sämre classen, hände det sig stundom, at de anföllos af råa öfversittare, och det var icke adelsmannen, som i detta slags strid låg öfver. Så afklädde sig det andra ståndet sjelf småningom det anseende, som man för det altid hade hyst, och befordrade sålunda detta jemnlikhets-system, hvars vådliga följder det sedermera nogsamt fått lära känna.

Dessa förändringar medförde en ännu svårare olägenhet, i det at de betydligt inverkade på sederna; ty under det man å ena sidan fattade för mycket smak för folkets seder och vanor, äfven som för de Demokratiska grundsatserna, som satte allt i jemnbredd med hvartannat, vande man det å den andra vid föragt, upstudsighet och liknöjdhet. Detta är en stor läxa för de rådande, som alltför ofta glömma, at man icke kan uträtta något godt, så framt man icke fullkomligt känner andan hos den nation, hvilken man styrer; och at det är med sedvänjor, hvilka man tagit af närgränsande folkslag, så som med vissa örter, hvilka blifva giftiga då de ombyta Climat." (Histoire de Marie Antoinette par Montjoye).

Litt. D.

Drottningen visade sig icke heller i valet af sina nöjen mera undergifven Ceremonielet; man spelade Comedier i hennes rum; hon försmådde icke at äfven åtaga sig roller i dem, och dessa roller voro icke altid de ädlaste; äfven spelade hon i Opera-comiquer. I detta slags tidsfördrif blef hon, likasom i enkelheten af klädseln, på samma gång tadlad och efterapad; smaken för theatraliska framställningar spridde sig ibland alla classer i samhället; det fans ingen man af stånd,

ingen finansier, ingen något välmående borgare, som icke ville hafva en spectakelsal i sitt hus, och der efterapa skådespelarnes manérer. Fordom skulle en simpel adelsman hafva varit vanhedrad, om man hade vetat at han gjort sig till Comediant, om det också varit blott i et enskilt hus. Sedan Drottningen genom sitt exempel hade uphäft denna helsosamma fördom, kunde sjelfva Presidenten i Parlamentet gå så långt i glömska af sitt Embetes värdighet, at han lärde sig utantill och spelade narr-roller.

Denna vurm, sedan den blifvit allmän, fyllde småningom det afstånd, som altid hade åtskiljt skådespelarne ifrån de andra classerna i samhället; man besökte skådespelen mer än någonsin förut, och sederna vunno icke på detta närmande.

Drottningen spelade nog illa de roller hon åtagit sig; hon kunde också icke derom vara okunnig, i anseende till det ringa nöje hennes spelsätt gjorde. Någon vågade till och med at tämligen högt yttra, en dag då hon på detta sätt gjorde sig till et åtlöje: "Man måste tillstå, at detta är at spela kongligt illa." Denna läxa var för henne förlorad, emedan hon aldrig åt andras mening upoffrade något som hon ansåg vara likgiltigt i sig sjelf, och sådant at det borde vara henne tillåtet.

Ludvig XIV hade samma smak, och dansade på theatern; men han hade genom lysande hand-

lingar bevisat, at han förstod at aftvinga vördnad, och dessutom försakade han ock utan betänkande detta nöje från det ögonblick, då han hörde upläsas de vackra verser, i hvilka Racine föreställde honom huru mycket dylika tidsfördrif voro honom ovärdiga.

Drottningen var icke lika böjlig. Då klokt folk sade henne, at hon genom sin alltför blygsamma klädsel, genom beskaffenheten af sina nöjen och genom sin vedervilja för den glans, som altid bör åtfölja en Drottning, gaf sig et utseende af lättsinnighet, som af en del af allmänheten illa uttyddes, svarade hon som fru Maintenon: "Jag är på Skådeplatsen, man måste ju hvissla ut mig eller klappa händerna åt mig." (Histoire de Marie Antoinette par Montjoye.

Litt. E.

Franklin föddes i Boston, i nya England, den 17 Januari 1706. Hans far var ägare af en ljusfabrik, och äfven han lärde i början samma handtering. Vid fjorton års ålder reste han, brinnande af kunskapsbegär, från fädernehuset till Philadelphia, och skaffade sig der at blifva antagen hos den enda boktryckaren, som då fans i denna stad och i hela Norra America. Han lef-

de der et helt år af bara vatten och bröd, för at kunna köpa de böcker han behöfde för at studera vetenskaperna. Hans framsteg och hans upptäckter, i synnerhet i physiken, gåfvo honom et stort namn. Det är bekant, at det är han, som man har at tacka för upfinningen af åskledare, och som hade den djerfheten at draga ljungelden ner ifrån himmelen och leda den. Men studierna gjorde icke at han försummade omsorgen om sitt välstånd. Han försörjde sig med at trycka och försälja böcker. Högaktad af sina landsmän, utnämndes han sedermera till General-Directör för Postverket i Norra America, en syssla, som gaf honom ganska betydliga inkomster. Han innehade den ännu, då han i Februari år 1766 visade sig inför det Engelska Underhusets skrank, för at begära stämpelafgiftens återkallande i America. Han försvarade med frimodighet de Engelska Coloniernas rätt at beskatta sig sjelfva, aldenstund de icke i det Engelska Parlamentet ägde några representanter." (Anecdotes Historiques du regne de Louis XVI. Tom IV.)

Samma arbete innehåller längre fram följande:

"Herrarne Déane och Franklin, de Americanska insurgenternas ombud år 1777, lefde i Paris utan ståt, yppighet och prål, och iakttogo en borgerlig anständighet. Doctor Franklin var mycket eftersökt och firad, icke allenast af de lärda, hans medbröder, utan också af alla som voro istånd at få äga honom; ty han meddelade sig

med svårighet och lefde i en indragenhet, som man ansåg vara honom föreskrifven af sin regering. Han klädde sig med den yttersta enkelhet. Hans ansigte var vackert, och han brukade beständigt glasögon; han hade litet hår, och bar altid en luden mössa på hufvudet; han nyttjade icke puder, men hade et städadt utseende; et utomordentligt hvitt linne och en brun klädning utgjorde hela hans prydnad. Till sitt enda försvar bar han en käpp i handen.

Franska hofvet, kraftigt upmanadt af Silas Déane och Franklin, började at sysselsätta sig med det uproriska Americas angelägenheter. Beaumarchais, som intrigerade hos Grefven af Maurepas, förstod at draga fördel af omständigheterna, och erhöll det hemliga updraget at utrusta beväpnade handelsskepp, till förmån för de engelska Colonierna. Dessa hade till en stor del denne agents credit och verksamhet at tacka för den oväntade fördelen at till sina första fälttåg kunna förse sig med de nödvändigaste krigsförråden. Beaumarchais vann omätliga summor, derigenom at han ganska dyrt åt dem sålde sitt nit och sina tjenster, och skrattade åt den, vare sig väl eller illa grundade, beskyllningen at han till dem skulle hafva skickat casserade vapen och de dåligaste krigsförnödenheter af alla slag.

Herr Déane, trött vid Marin-Ministerns Herr Sartimes långsamhet och undflygter, skref till honom, at han inom 2 gångor 24 timmar skulle bestämma sig at underteckna förenings-tractaten

emellan Frankrike och Nord-America, emedan han i annat fall ernade förlika sig med England. Han tog detta häftiga och oordentliga steg utan sin embets-broders, Doctor Franklins, vettskap. Så snart denne deraf erhöll förtroende, ansåg han genast allt förloradt. "Ni har förolämpat det franska hofvet och gjort America olyckligt!" utropade Philosophen. — "Gif Er tillfreds till dess vi få svar," invände underhandlaren. — "Svar! ja man skall snart sätta oss på Bastiljen." — "Det är det man får se."

Efter några timmars förlopp, anlände Herr Sartines förste Secreterare. "Man ber Er, mina Herrar, at hålla Er färdiga till en sammankomst vid midnattstiden; man skall komma och afhämta Er.

"Midnattstiden! (utropade Doctor Franklin, så snart som Secreteraren hade aflägsnat sig), min spådom har bekräftat sig; Herr Déane, Ni har förderfvat alltsammans."

Man underlät icke at afhämta dem på den utsatta tiden. De americanska sändebuden stego i en vagn och anlände till et landtställe 5 franska mil ifrån Paris, der Herr Sartine ville mottaga dem för at bättre hölja detta steg med en hemlighetsfull slöja. Man införde dem till Ministern, och den af Herr Déane på et så befallan-

de sätt begärda förklaringen blef i ögonblicket undertecknad.

De Americanska Sändebuden återvände hem triumpherande, och Herr Franklin erkände at i Politiken man icke alltid bör beväpna sig med tålamod.

Då man i Frankrike, d. 11 Junii 1790, erhöll underrättelsen om den förlust de Förenade Staterna gjort i Franklin, upsteg Mirabeau i national-församlingens tribun, och talade sålunda: "Franklin är död; han har återvändt i Gudomlighetens sköte. .... Den Vise, på hvilken tvänne verldar göra sina anspråk, den man, hvilken vetenskapernas och staternas historia hvarandra bestrida, innehade utan tvifvel i menniskoslägtet en uphöjd rang. Länge nog hafva de politiska Cabinetten gjort sådana personers död allmänt kunnig, som varit stora endast i de liktal, som öfver dem hållits; länge nog har hofetiquetten påbjudit en skrymtande sorg; folken böra endast bära sorg efter sina välgörare. .... Congressen har i de Förenta Staterna föreskrifvit en sorg af två månader efter Franklin. ... Skulle det icke synas Eder, mina Herrar värdigt, at vi förenade oss i denna fromma handling och deltoge i denna hyllning, inför hela verldens åsyn gifven så väl åt menniskans rättigheter som åt den Philosoph, som mest af alla bidragit till at utbreda deras seger öfver hela jorden? Forntiden skulle hafva uprest altaren åt detta mägtiga snille, som till

menniskans båtnad, med sin tanke omfattande himmelen och jorden, kufvade på en gång åskan och tyrannerna."

Med enhällig röst beslöt national-församlingen anläggandet af en allmän sorg efter Franklin i tre dagar.

Municipalitet i Paris, som åt denne af vetenskapernas dyrkan och kärleken till frihet brinnande, mans minne ville skänka en lysande offergärd af vördnad, lät hålla öfver honom et liktal af Abboten Fauchet, Ordförande i Borgerskapets Allmänna Råd, i den stora och präktiga rotundan på Korntorget, i hvars midt en Catafalk var uprest. Hela det inre af rotundan var svartklädt; en Candelaber vid hvarje pelare, en rad af lampor öfver Cornichen, en amphitheater rundt omkring väggarna af rotundan, upfylld med sorgklädda åhörare, gåfvo et likaså majestätiskt som vördnadsbjudande skådespel. Det bivistades af en deputation af National-församlingen.

Litt. F.

Konungen (af Neapel) förmälde sig år 1768, när han upnått sitt adertonde år, med Maria Carolina af Österrike, dotter af den stora Maria Theresia. Af denna förmälning låfvade

sig den Neapolitanska nationen, at man hädanefter icke mera skulle få se Österrike göra några anspråk på Neapels thron, och at denna magt icke på länge skulle hota dess lugn. Ifrån detta ögonblick uphörde ock det Spanska Cabinettets inflytelse. England hade förenat sina intressen med Österrikes; och det förra hade genom sin handel, det sednare genom sina stats-förbindelser, redan tillvunnit sig den största inflytelse på Italiens angelägenheter Österrike försummade icke at använda det mägtiga medel, som lyckan erbjöd, för at betrygga denna sin inflytelse på Neapels hof; och det stadgades i Ferdinands och Carolinas giftermåls-contract, at den unga Drottningen skulle, efter sin första sons födelse, träda i rådet, vara ledamot deri, och tillochmed der hafva en delibererande röst; en rättighet, på hvilken hon icke underlät at göra anspråk, så snart tiden dertill var kommen. Då, men för sent, fann Tanucci det fel han begått, i det at han icke med hela sin inflytelse hade satt sig emot et sådant förbehåll. Han bjöd likväl till at afvända det; men Drottningen, likaså skarpsynt som ärelysten, och som med hvarje dag vann allt mera magt öfver sin Gemål, uptäckte orsaken till de hinder, som en allt för oförutseende Minister lade i vägen för hennes planer, och beslöt at göra sig honom qvitt. Snart derpå blef Tanucci, mätt af missnöje och plågad af ånger, skild från Ministèren år 1777. I likhet med så många andra, som föregått honom på denna farligaste af alla banor, gick han at i en stilla enslighet sluta et

lif, som han åtminstone ärofullt hade användt. Om hofvet var otacksamt, så var folket deremot högeligen erkänsamt; och hans minne vördas der ännu i dag. Han var detta lands Sully, dess Colbert.

Drottningen förstod at finna en man, som fogade sig efter hennes önskningar. Marquisen af Sambuca blef utnämnd at intaga den fallne Ministerns plats; så trädde, enligt en nog allmän sed, medelmåttan i förtjenstens ställe. Från detta ögonblick voro Drottningens magt och anseende oomkullstötligt befästade.

Aldrig kände något rike mera behofvet af en sjömakt än Konungariket Neapel. Om den också icke vore så vigtig, som den är för at skydda handeln och trygga communicationen emellan båda Sicilierna, så är den dock äfven oundgänglig, så väl för at kufva de Africanska Sjöröfrarnes tilltagsenhet, som för at hindra dessa barbarer ifrån at störa säkerheten och lugnet på rikets kuster. Man kände således nödvändigheten at antingen dana en ny sjömagt eller förbättra den gamla. Det var nu endast fråga om at finna en skicklig sjöman; men man ville icke taga honom hvarken ifrån Spanien eller Frankrike. Riddaren Acton hade någon tid tjent vid flottan med utmärkning, men rönt några ledsamheter och aflägsnat sig. Han blef föreslagen Drottningen och antagen.

Denne Officer innehade då befälet öfver

Storhertigens af Toscana sjömagt. Han hade vunnit någon ryktbarhet genom åtskilliga sjötåg emot Barbareskerna och hufvudsakligen genom et företag emot Algierarne, om hvilket Spaniorer, Neapolitanare, och Toskanare hade förenat sig. Ung ännu, ärelysten, men utan snille, och utan kännedom i någonting annat än sjöväsendet, var han deremot begåfvad med mycken böjlighet och list: också dröjde det icke länge, innan han åt sig öpnade hvad man kallar en lysande bana, derigenom at han understödde Drottningen, hvilken han hade at tacka för sin lycka, i hennes planer.

Carolina, född med en stor ärelystnad, hade sin broder Josephs nyhetsanda utan at hafva hvarken hans natursgåfvor eller hans philosophiska sinnelag. Också felades henne såväl hans manliga ihärdighet, som hans lugna character. Hon påböd genast at man för den inrikes handeln skulle anlägga nödiga vägar, och för at betäcka omkostnaderna dervid, pålade hon en skatt, som årligen skulle inbringa trehundrade tusen ducater. Men dessa nyttiga arbeten blefvo nästan lika snart öfvergifna som började: beloppet af den nya skatten användes till andra behof, och, ehuru den bordt äga rum endast för tillfället, så fortfor den likväl beständigt at upbäras.

Emellertid updrogs styrelsen af sjöväsendet åt Acton. Man väntade af honom uphjelpandet eller snarare en nyskapning af den Neapolitanska sjömagten; och han började sin nya bana med et det förderfligaste misstag. Ändamålet med en

sjömagt i Neapel borde naturligtvis vara det at emot Barbareskerna beskydda rikets handel, som till en stor del består i utförsel af landets egna producter. Acton fästade sig deremot helt och hållet vid ideen at gifva Örlogsskepp och Fregatter åt en Stat, som hufvudsakligen hade behof af små grundtgående Krigsfartyg för at kunna förfölja Sjöröfrarne i hafsbugterna och de minsta hamnarna, dit de pläga draga sig undan. Detta misstag kostade nationen stora summor, och man upoffrade med det ytterligaste oförstånd de små Fartyg, som den redan ägde, och hvilka, beväpnade som Kapare, redan förut hade gjort sig fruktansvärda för de Africanska Sjöröfrarne.

Oaktadt den ringa framgången af dessa omstöpningar, ägde förändringar och förbättringar likväl beständigt rum vid det Neapolitanska hofvet, och man var betänkt at utsträcka omskapningen äfven till Militärstaten. Efter Carl den tredjes förordnanden skulle Arméen icke öfverstiga trettio tusen man, men såsom det nästan altid i fredstider händer, när styrelsen icke uppmärksamt deröfver vakar, så steg ock det verkliga antalet af manskapet till endast hälften af det fastställda, det vill säga till femton tusen man. Riddaren Acton, sedan han utom sjöärendenas de- departement äfven låtit gifva sig Krigsdepartementet, förökade antalet af soldater, men förändrade ej det inrotade slöseri-systemet, och arbetade icke på införandet af en god ordning och krigstukt ibland tropparna.

Men innan vi anföra de medel, hvaraf Ministern Acton betjente sig för at gifva armeen en ny organisation, vilja vi först kasta en hastig blick på de politiska händelser, som sysselsatte det Neapolitanska hofvet under de åtta till tio åren, som föregingo den tidpunkt, då man får se det spela en roll ibland de mot den Franska nationen förbundna magterna.

Utan tvifvel såg Konungen i Spanien icke utan smärta at han, sedan en Österrikisk Prinsessa inträdt i Konungens hans sons Råd, der förlorat allt slags inflytelse, men at deremot England der högeligen var gynnadt, till förfång för Frankrike, vid hvilket Konungariket Neapel af så många skäl och framför allt af handelsintresset så kraftigt borde vara bundet. Länge åtnöjde sig dock Carl III at i sina bref eller genom sina ministrar gifva blotta råd, eller göra fogliga föreställningar, men snart nödgades han at tala som en vredgad far och nästan som Herre.

Frankrike plägade vanligen i Calabrien köpa skeppsvirke, under den förevändning, at detta virke var oumbärligt för den flotta man höll på at bygga; men Acton förbjöd utförseln deraf till Frankrike, och hofvet i Versailles qväfde sin förtrytelse deröfver.

Just vid denna tid inträffade i Calabrien denna förskräckliga jordbäfning, i hvilken så många tusende menniskor omkommo, och så många andra blefvo husvilla och utan bröd. Vid under-

rättelsen om denna olycka lät det franska hofvet, glömmande alla ämnen till missnöje, affärda en fregatt, lastad med spannmål, för at derigenom gifva Konungen i Neapel medel i händerna till en skyndsam undsättning åt de olyckliga invånarne i de härjade trakterna. Ministern lät helt torrt förkasta en gåfva, som visserligen icke innebar någonting förolämpande, och som icke kunde vara annat än oegennyttig: så orimligt är hatet.

Detta upförande emot Frankrike upretade så Konung Carl, at han öfvergaf sitt foglighetssystem, och befallte sin son at afskeda en Minister, som på detta sätt missbrukade hans förtroende. Acton, som uppehölls af Drottningens gunst, trotsade den Spanske Konungens vrede, hvars befallningar icke blefvo åtlydda. Gunstlingen blef derigenom endast ännu mägtigare. Österrike och England voro derefter de enda magter, som af det Neapolitanska hofvet med aktning och välvilja bemöttes: då Spaniens och Frankrikes agenter deremot der icke rönte något annat än motsägelser och stundom äfven förolämpningar." (Memoires sur le Royaume de Naples, par M. le Comte Gregoire Orloff. T. II.

Litt. G.

Utdrag ur Abboten Georgels Minnesteckningar.

"Grefvinnan af Lamotte, som går at spela en så stor roll på denna skådeplats och i det drama, hvars bedröfliga upträden nu komma at följa på hvarandra, var född i Champagne under kojans och armodets tak. Detta var en af den blinda lyckans förvillelser eller en af olyckans frugter; ty hon har sedermera bevisat, at hon genom Grefvarna af St. Remy härstammade ifrån Valois' Kungliga hus; Genealogisten d'Hozier hade derpå gifvit henne et skrifteligt intyg. Denna höga härkomst hade likväl icke mycket förbättrat hennes belägenhet. Hon blef hustru åt Herr af Lamotte, adelsman och simpel gendarme. Deras gemensamma tillgångar voro ganska medelmåttiga: behofvet förnedrar oss ej i den välgörande menniskovännens ögon, såvida det icke är en följd af et dåligt upförande. I denna mening inställde hon sig hos Stor-Almosenieren, för at i hans ädelmod för sig bereda et deltagande, och tillika utbedja sig hans förord hos Konungen. Grefvinnan af Lamotte, utan at äga skönhetens glans, var likväl prydd med alla ungdomens behag; hennes ansigte var själfullt och intagande; hon yttrade sig med lätthet; en viss ton af ärlighet i hennes berättelser lade öfvertygelsen på hennes läppar; vi skola snart finna, at denna förföriska yta dolde en Circes själ och magiska konster.

En ättlings af huset Valois börd och olyckor gjorde på Cardinalens af Rohan ädla och medlidsamma hjerta det djupaste intryck; det skulle för honom hafva varit en njutning at kunna ställa henne lika högt som hennes förfäder, men emedan Konungens finanser icke tilläto en frikostighet, svarande emot et så lysande namn, så kunde han endast förskaffa henne några obetydligare understöd för at skydda henne emot ögonblickets behof. Denna sluga och inställsamma qvinna insåg snart möjligheten deraf, at hennes välgörares själ skulle kunna blifva tillgänglig för äfven de starkaste intryck, som hon der ville upväcka. Erkänslan och de återkommande behofven förnyade snart hennes besök och samtal. Hon blef varse, at hennes närvaro hos Cardinalen, som följde sitt känslofulla hjertas drift, väckte et stort deltagande. Hans Eminens rådde henne at vända sig omedelbart till Drottningen, i den förmodan, at denna ädelmodiga Furstinna, häpnande öfver contrasten emellan hennes närvarande ställning och hennes börd, utan tvifvel skulle upfinna någon utväg at rycka henne ur sin ganska svåra belägenhet. Cardinalen, i det han för henne tillstod sin oförmåga at förskaffa henne företräde hos Drottningen, sträckte i åtskilliga på hvarandra följande samtal sitt ytterliga förtroende ända derhän, at han för henne afmålade den djupa smärta han deraf led, at han råkat at ådraga sig sin Monarchinnas onåd; detta gaf, sade han, hans hjerta en ouphörlig bitterhet, som förgiftade hans skönaste dagar. Detta förtroende var den afgrundsgnista, som sedermera tände den förfärligaste vådeld; ty

derutur framkläcktes planen till et bedrägeri, hvarpå de menskliga dårskapernas annaler erbjuda ganska få exempel. Utkastet till denna plan var följande: Fru af Lamotte företog sig at öfvertyga Cardinalen derom at det lyckats henne at komma i en nära förtrolighet med Drottningen, och at hon, genomträngd af högaktning för de sällsynta egenskaper, dem hon i Stor-Almosenierens själ uptäckt, hade talat om honom med denna Furstinna, så ofta och med en sådan värma, at hon småningom kommit derhän at skingra hennes fördomar, och hos henne väcka benägenheten at återskänka Cardinalen sin nåd; at hennes föreställningar hade haft en sådan framgång, at Marie Antoinette ville tillåta Cardinalen at till henne inkomma med sitt rättfärdigande; at hon änteligen åstundade at med honom öpna en brefväxling, hvilken skulle vara hemlig ända till dess det gynnande ögonblicket inträffade, då hon öppet kunde förklara hans återställande i hennes gunst och sin bevågenhet för honom; samt at Grefvinnan af Lamotte emedlertid skulle vara den medlande personen i denna brefväxling, hvars följder och verkningar nödvändigt borde försätta Cardinalen i den aldrahögsta gunst och inflytelse. . . . . .

Fru af Lamotte, sedan hon genom all förförelsens konst och alla intrigens medel hade lyckats at bringa Cardinalens förtroende till sin största höjd, sade en dag till honom. "Jag har af Drottningen erhållit det updrag at af Er begära en skriftlig upsats, i hvilken Ni har at rättfärdi-

ga Er angående de tillvitelser man gör Er." Detta updrag, diktadt af Grefvinnan af Lamotte och trodt af Cardinalen, blef för denne morgonrodnaden af en skön dag; snart derpå anförtrodde han åt Fru af Lamotte sitt försvar, skrifvet af honom sjelf och klädt i alla de färger, som voro tjenliga at utplåna de obehagliga intryck, hvaraf han var plågad. Några dagar derefter återförde denna et svar på et litet papper med förgyld snitt, i hvilket Marie Antoinette, hvars stil en skicklig förfalskare hade sökt at härma, yttrade sig: "Jag har läst Ert bref, och är ganska glad at icke nu mera finna Er brottslig. Jag kan väl icke ännu lemna Er det företräde Ni önskar, men så snart omständigheterna det tillåta, skall jag låta underrätta Er derom. Iagttag all tystlåtenhet!" Dessa få ord försatte Cardinalen i en hänryckning af glädje, som det skulle vara svårt at beskrifva. Fru af Lamotte var ifrån denna stunden en skyddsängel, som banade honom vägen till sällheten. Från detta ögonblick skulle hon af honom hafva kunnat erhålla allt hvad hon velat önska.

Också tillställde hon snart, upmuntrad af denna framgång, en brefväxling, hvilken Drottningen ansågs underhålla med Cardinalen. De penningelån, dem Drottningen under åtskilliga förevändningar i dessa bref begärde af Cardinalen, förskaffade Fru af Lamotte efter hand ända till 120,000 livres, och ingenting kunde ännu öpna ögonen på denne omoraliske och lättrogne man, som genom sådana medel lät bedraga sig.

En olycklig händelse bidrog vid samma tid at göra Cardinalens sinne ännu mera intaget för utomordentliga saker. Jag vet icke hvilket vidunder, en fiende till alla ädla själars sällhet, som öfver vårt land hade utspytt en svärmande charlatan, hvilken, en ny apostel af den naturliga religionen, förskaffade sig et oinskränkt välde öfver sina proselyters sinnen, och helt och hållet gjorde dem till sina slafvar.

Cagliostro

Några hastiga, i Sweitz och Strasburg verkställda curer af sjukdomar, dem man ansett dödliga och obotliga, förde Cagliostros namn från mun till mun och gjorde honom ansedd för en verkligen undergörande läkare. Hans tjenstvillighet emot de fattiga och det förakt han visade de förnäma, gåfvo åt hans character et anseende af öfverlägsenhet och et intresse, som för honom upväckte enthusiasm. De, hvilka han täcktes hedra med et förtroligare umgänge, lemnade honom aldrig utan at med hänryckning utropa hans uphöjda egenskaper. Cardinalen af Rohan befann sig i sitt Residens Salerne, då Grefve Cagliostro på detta sätt förvånade Strasburg och Sweitz genom sitt upförande och genom de curer han gjorde. Nyfiken at lära känna en så ovanlig man, reste denne Prins till Strasburg; det var nödvändigt at förut underhandla, innan man kunde blifva mottagen hos Grefven. "Om Herr Cardinalen är sjuk," svarade han, "så må han komma hit, och jag skall bota honom; är han åter frisk, så behöfver hvarken han mig eller jag honom." Et sådant svar, långt ifrån at stöta Prinsens egenkär-

lek, tjente tvärtom endast till at ännu mera ägga den åtrå han hyste at lära känna honom. Han berättade efteråt at han, när han änteligen blifvit insläppt i denna nya Esculaps helgedom, i denne så föga meddelande mans ansigte hade läst en så vördnadsbjudande värdighet, at han känt sig genomträngd af en rörelse af dyrkan, och at en djup vördnad hade aftvingat honom hans första ord. Detta samtal, som endast var helt kort, uptände ännu lifligare än förut hos honom begäret efter en närmare bekantskap. Han ernådde den ock sluteligen, och den listige charlatanen afvägde så väl sitt upförande och sina samtal, at han, utan at synas hafva sökt det, vann Cardinalens innersta förtroende, och det största välde öfver honom. "Er själ," sade han en dag till denne Prins, "är min värdig, och Ni förtjenar at inlåtas i förtroendet af alla mina hemligheter." Detta erkännande fängslade alla en mans intellectuella och moraliska förmögenheter, som i alla tider hade jagat efter Chemiens och Botanikens hemligheter.

Baron af Planta, hvilken Cardinalen under sin beskickning i Wien hade användt, blef också, vid den tiden då halsbandssaken tilldrog sig, den närmaste förtrogne af alla hans tankar och böjelser, och var en af hans bäst anskrifna agenter hos Cagliostro och Fru af Lamotte. Jag erinrar mig, at, då jag på en säker väg hade fått veta, at denne Baron hade täta och ganska kostsamma dryckeslag på slottet i Strasburg, der man i egentlig mening utöste Tokayer vin, för at enligt hans

smak tractera Cagliostro och dess föregifna hustru, jag ansåg mig derom böra underrätta Cardinalen. Hans svar var: "Jag vet det, och har tillochmed sjelf gifvit honom tillåtelse at deruti öfverskrida gränsorna, om han så finner det nödigt." Detta sätt at tänka lemnade mig icke mera något tvifvelsmål öfrigt om Prinsens enthusiasm för denne charlatan; men jag var långt ifrån at tro at denne blifvit äfven hans Orakel och ledstjerna. Det var för honom och Baron af Planta som Cardinalen uptäckte all den lycka han väntade sig af sina förbindelser med Fru af Lamotte, samt af den brefväxling, i hvilken hon utgjorde den medlande personen.

Om Grefvinnan af Lamotte hade vetat at inskränka sig till sina första stölder, så skulle hennes skälmstycken väl till slut hafva blifvit uptäckta, och man hafva ansett henne för en hjeltinna i tjuflisten, samt skrattat åt Cardinalens lättrogenhet; men detta skulle dock endast hafva varit en penningeförlust, hvilken den bedragne Prinsen skulle hafva funnit sin räkning vid at icke uptäcka. Men så snart glömskan af alla goda grundsatser hunnit at rotfästa sig i djupet af et villadt och förderfvadt hjerta, så äro alla brott, huru svarta och skändliga de än må vara, endast vanliga medel, dem lystnaden använder för at tillfredsställas. Denna djupt lastfulla själ, lockad af 120,000 livres, som icke kostat henne mera än en väfnad af lögner och brefpapper med guldsnitt, upgjorde altså nu en tillställning, hvars

djerfhet och faror skulle hafva afskräckt äfven den fräckaste stråtröfvare.

En Drottningens Juvelerare ägde et präktigt diamant-halsband af 1,800,000 liv. värde. Fru af Lamotte visste, at Drottningen, som tyckt mycket derom, i nu förevarande omständigheter, då den strängaste sparsamhet var en pligt, icke hade velat föreslå Konungen at köpa det åt sig. Fru af Lamotte hade haft tillfälle at se detta ryktbara halsband; och Juveleraren Boehmer, som var dess ägare, hade icke för henne dolt, at han öfver et så dyrbart smycke, som sålunda nu blifvit et dödt capital, var rätt förlägen, och at han, vid dess samlande och sammansättning hade hyst det hoppet at få sälja det till Drottningen, men at Hennes Majestät hade det vägrat; han hade äfven tillagt at han ville göra den en ansenlig skänk, som kunde skaffa honom köpare dertill.

Fru af Lamotte hade redan försökt sin skicklighet på hans Eminens' lättrogenhet; hon föresatte sig, at derigenom at hon fortfor at bedraga honom, tillegna sig så väl halsbandet som den utlofvade skänken. Hon lyckades också at öfvertyga Cardinalen, at Drottningen häftigt önskade sig detta halsband; at som hon ville köpa det Konungen ovetande och efter hand betala det genom sina besparda medel, hon önskade gifva Stor-Almosenieren et särdeles prof af sin välvilja derigenom at hon updrog åt honom at afsluta denna handel i sitt namn, at han derföre i afseende på

detta köp, skulle erhålla en af henne skrifven och underteeknad fullmagt, hvilken han icke skulle lemna *ifrån sig* förr än allt vore betalt; at han skulle komma öfverens med Juveleraren at få erlägga beloppet i flera terminer af tre månader hvardera, räknadt ifrån den första afbetalningsdagen, som utsattes till först den 30 Julii 1785; at det i öfverenskommelsen var hufvudsakligt at Drottningens namn *icke* blef nämndt, och köpet endast *i* Cardinalens namn afslutades; at den hemliga fullmagten, som var underteeknad Marie Antoinette af Frankrike, var en tillräcklig borgen; och sluteligen at Drottningen med allt detta ville gifva Hans Eminens et utmärkt bevis på sitt förtroende.

Sådan var den roman, som denna elaka qvinna upgjorde; det var Circes trolldryck, som hon räckte den alltför lättrogne Cardinalen; hon upfann medlet at förmå honom at dricka den. Sedan den framgång hon rönt *i* at bedraga honom hade aflägsnat hos honom ända till den minsta skymt af misstroende, rusade hon nu med oförskräckt mod vidare fram på denna farliga bana. Cardinalen var då *i* Elsas. Fru af Lamotte lät Baron Planta afsända en courir, med et litet bref med guldsnitt, *i* hvilket Drottningen föreställes säga Cardinalen: "Det af mig efterlängtade ögonblicket är ännu icke kommet; men jag önskar at Ni snart måtte återkomma, *i* afseende på et hemligt ärende, som personligen rör mig, och hvilket jag icke vill anförtro åt någon annan än Er; jag har updragit åt Grefvinnan af Lamotte at säga Er or-

det till gåtan." Efter detta brefs ankomst, skulle Cardinalen hafva önskat sig at äga vingar. Han kom helt oförmodadt tillbaka i en stark Januari-köld. Denna hans återkomst syntes oss lika så utomordentlig, som afresan hade förekommit oss brådstörtad. Hans slägtingar och vänner voro långt ifrån at med sina tankar falla på de vådliga dedaliska irrgångar, i hvilka en knapt till namnet känd qvinna så kringförde denna mannen, hvars ögon hon hade förbländat.

Herr Cardinalen hade icke förr fått veta gåtans föregifna ord, än han, förtjust af det updrag, hvarmed Monarchinnan hade täckts hedra honom, med enträgenhet begärde den nödiga fullmagten, för at med det möjligaste första afgöra handeln af halsbandet. Denna skrift lät icke länge vänta på sig; den var daterad Trianon, och undertecknad Marie Antoinette af Frankrike. Om icke förvillelsens tätaste bindel hade betäckt Prins Ludvigs ögon, så skulle denna så oskickligt styliserade underskrift ensamt hafva bordt lära honom at blifva försåtet varse. Drottningen underskref aldrig mera än Marie Antoinette. De tillagda orden af Frankrike voro et alster af den gröfsta okunnighet. Men ingenting märktes.

Cagliostro, som nyss hade anländt till Paris, blef rådfrågad. Denne Python upsteg på sin trefot; de Egyptiska besvärjelserna anställdes under en natt, som uplystes af en stor mängd vaxljus, i Cardinalens egna salong. Oraclet förklarade på sin förtrolige démons ingifvelse: "At denna af-

handling var Prinsen värdig, at den skulle vinna en fullkomlig framgång, at derigenom rågan skulle läggas på Drottningens nåd, och den sköna dag tändas, som till Frankrikes och menskligheten̄s bästa skulle upenbara Cardinalens sällsynta egenskaper." Jag skrifver endast sanningen, men man skall tro at jag berättar fabler; jag skulle tro det sjelf, om jag icke vore fullkomligt säker på de facta jag framställer. Cagliostros råd skingrade emedlertid alla tvifvel, som skulle hafva kunnat upstå. Det blef afgjordt, at Cardinalen med möjligaste första skulle fullgöra et updrag, som ansågs ganska smickrande och hedrande.

Då allt sålunda var föranstaltadt, började Cardinalen at på de föreslagna vilkoren med Boehmer och Bassange underhandla om köpet af halsbandet; han dolde icke för dem, at det skedde för Drottningens räkning; han lät dem se sin fullmagt dertill, men fordrade tystnad för hvar och en annan än för Drottningen. Juvelerarne trodde allt hvad Stor-Almosenieren sade och visade dem, emedan de antogo hans förskrifning, och förbundo sig den 30 Januari, at Kyndelsmässo-aftonen, den 1 Februari, till honom öfverlemna halsbandet. Grefvinnan hade utsatt denna dagen, på hvilken en stor fäst i Versailles anställdes, såsom den, på hvilken Drottningen önskade at erhålla denna dyrbara prydnad. Lådan, som innehöll denna skatt, borde skickas till Versailles på den nämnde dagen, och aflemnas om aftonen i Fru af Lamottes boning, dit Drottningen föreställdes skola skicka för at afhämta den. Denna qvinna, rusig af glädje då hon såg

den förvånande framgången af sin utomordentliga intrig, hade hos sig i Versailles förberedt den skådeplats, på hvilken man skulle spela öfverlemnandet af halsbandet till den person, som skulle ankomma och föregifva sig hafva erhållit det updrag at å Drottningens vägnar afhämta det. Det var verkeligen en scen och et skådespel: Cardinalen, för hvilken man upgifvit timman, begaf sig till Fru af Lamotte den 1 Februari i skymningen, åtföljd af en Kammartjenare, som bar lådan. Han skickade honom vid dörren tillbaka, och gick ensam in i det rum, der hans godtrogenhet skulle upoffras: det var et rum med en alcov och derinom et cabinett med glasdörrar. Den skickliga skådespelerskan ställde sin åskådare i detta Cabinett; et dunkelt ljussken uplyste rummen. En dörr öpnas, och en röst utropar, "I Drottningens namn!" Fru af Lamotte går fram med vördnad, tar lådan och öfverlemnar den åt den föregifne utskickade. Så skedde halsbandets öfverlemnande. Prinsen, som dertill var et doldt och stumt vittne, trodde sig igenkänna den utskickade. Fru af Lamotte sade honom, at det var Drottningens förtrogne Kammartjenare i Trianon. Han bar dennes drägt och hade hans skick. Ibland sina andra medel at bedraga, förstod Fru af Lamotte at äfven upfinna det at inbilla folk, det hon i Trianon hade hemliga möten med Drottningen, som der på henne slösade bevis af den innerligaste förtrolighet: flera gångor underrättade hon Cardinalen om dagen, då hon skulle begifva sig dit, och om timman, då hon skulle gå derifrån. Denne Prins, som älskade at förnöja sin föreställ-

ning med allt det som kunde nära hans öfvertygelse, hade flere gångor satt sig i tillfälle at gifva akt på detta gående och kommande. En natt, då hon visste, at Stor-Almosenieren afbidade det ögonblick då hon skulle återkomma derifrån, lät hon följa sig et stycke på återvägen af Villette, hufvudagenten i hennes complotter, som derpå låtsade gå in tillbaka igen; det var då månljust. Prinsen, som var förklädd, gick fram till Fru af Lamotte, såsom det dem emellan var öfverenskommet, och frågade efter denna personens namn; hon sade honom, at det var Drottningens förtrogne Kammartjenare i Trianon. Vid denna tiden var halsbandet, hvartill man hyste en så stor begärelse, ännu hvarken köpt eller öfverlemnadt; men denna förutseende häxa insatte sålunda redan på förhand här och der bindstenar för at upföra och befästa sin magiska byggnad. Denne föregifne Kammartjenare var en vid namn Villette, från Bar-sur-Aube, Fru af Lamottes vän, och hennes mans kamrat. Denna qvinna hade invigt honom i planerna till sina bofstreck, han var henne deruti behjelplig, och skulle erhålla sin del i de frugter, som deraf borde falla. Det var han, som hade den förderfliga skickligheten at härma den höga Furstinnans stil; han renskref de bref, som Fru af Lamotte i Drottningens namn upsatte; det var han, som hade skrifvit fullmagten till halsbands-handeln med underskriften Marie Antoinette af Frankrike.

Cardinalen, som noga hade undersökt den mannens anletsdrag, till hvilken man hade lem-

nat lådan med halsbandet, och på dem trott sig igenkänna den föregifne Kammartjenaren från Trianon, som en natt hade följt Fru af Lamotte på hemvägen, tviflade nu icke mera, at ju halsbandet rätt hade framkommit till sin bestämmelse.

Så upnådde bedrägeriet sitt mål; Cardinalens sinnen hade derigenom blifvit så förvillade, at hans Eminens allt ifrån halsbandets aflemnande oupkörligt upmanade Drottningens Juvelerare at begifva sig till henne, för at lugna sig i anseende till den handel han gjort för hennes räkning. Denna omständighet, hvars sanning under rättegången blifvit bestyrkt af Herrarna Boehmers och Bassanges bekännelse vid vittnes-förhöret, bör icke lemna något tvifvel öfrigt om Cardinalens redlighet, och om hans innerliga öfvertygelse derom, at han handlat endast på Drottningens befallning. Huru skall jag här kunna förtiga en sak, den jag så gerna skulle hafva önskat at kunna utelemna? Men sanningen deraf står i et altför väsentligt samband med följderna af denna olyckliga historia, at den skulle kunna här med tystnad förbigås. Juvelerarne, som ofta hade tillfälle at se Drottningen, och dessutom dertill voro upmanade af Cardinalen, lemnade henne icke i okunnighet om underhandlingen och köpet af halsbandet. Oaktadt den fullmagt man visat dem, underteckna Marie Antoinette af Frankrike, och oaktadt köparens vederhäftighet, hvilken gifvit dem sin förskrifning, var det likväl för dem af mycken vigt at förvissa sig derom, at detta halsband verkeligen var köpt för Hennes Majestäts

räkning, samt at icke utan denna visshet våga en sak af et så betydligt värde. *) Herrarna Boehmer och Bassange stämde väl icke båda i sina vittnesmål angående denna omständighet öfverens, men de hafva i hemlighet gjort denna bekännelse för en person, af hvilken den blifvit yppad endast under det löfte, at angående densamma hvarken blifva åberopad eller blottställd. Cardinalen synes, i sitt försvar, aldrig hafva dragit denna omständighet i tvifvelsmål. **) När

---

*) Jemnför detta ställe med den omständliga berättelsen härom i det 12:te Capitlet af Fru Campans Anteckningar. Utg. Anm.

**) Man ser af Fru Campans Anteckningar, på hvilket dunkelt, gåtlikt och obegripligt sätt Juveleraren Boehmer först förklarade sig angående inköpet af detta halsband, och huru stor Drottningens förvåning, harm, och vrede blef, då hon sluteligen kom derhän at begripa, i hvilken afskyvärd intrig hennes namn befans blottstäldt. "Den hemliga bekännelsen gjord," säger man, "för en person, af hvilken den blifvit yppad endast under det löfte, at deruti hvarken blifva åberopad eller blottställd; denna af en onämnd erhållna bekännelse, kan den väl upväga Fru Campans formliga och omständliga förklaring? Om Drottningen blott genom et sent och tillfälligt meddelande fick lära känna meningen af Boehmers första yttrande; om hennes förtrytelse deröfver genast utbröt då hon derom blef underrättad: hvad omdöme måste man väl då fälla om Abboten Georgels längre fram framkastade förmodan, om en med lugn, öfverläggning och under lång tid fullföljd plan, at allt mer och mer inleda Cardinalen i snaran, för at derpå öfverraska och förderfva honom? Utg. Anm.

Bassange år 1797 var i Basel och då af mig tillfrågades härom, nekade han icke allenast dertill, utan erkände ock formligen för mig, at hans och hans bolagsmans vittnesmål i denna rättegång blifvit bestämda af Baron af Breteuil, at de väl icke blindt hade sagt allt hvad han skulle hafva önskat dem säga, men at de likväl voro förbundna at förtiga allt hvad han icke ville at de skulle yppa. Huru skall man väl, efter en sådan uptäckt, kunna rättfärdiga Hennes Majestät angående et öfverseende, hvilket man icke kan förena hvarken med hennes grundsatser eller hennes rang? En så skymflig anläggning, som Fru af Lamottes, i hvilken Drottningens namn missbrukades för at så mycket säkrare och djerfvare kunna begå en så betydande stöld, borde väl i högsta grad hafva förtörnat denna Furstinnas grannlagenhet och rättskaffenhet. Hvarföre utbröt då icke hennes harm genast i samma ögonblick? Om Drottningen endast hade följt de första rörelserna af sin sårade hederskänsla, skulle hon säkerligen hafva underrättat Juvelerarne at de voro bedragna och borde taga sina säkerhetsmått. Om man också vill förutsätta, at Drottningen önskade at hämnas på Cardinalen och störta honom, så var det, som redan hade tilldragit sig och som hon nyss fått veta, mer än tillräckligt för at förmå honom at lemna sitt embete och hofvet, samt draga sig tillbaka till sitt Stift. Drottningen skulle deruti hafva visat en handling af rättvisa, hvaröfver ingen skulle hafva kunnat beklaga sig; Stor-Almosenieren skulle rättvist hafva blifvit

tadlad för sin lättrogenhet; det Rohanska huset skulle väl hafva lidit genom denna onåd, men icke kunnat ogilla densamma; hvarken något skamligt upseende eller någon Bastilj, eller någon Criminal-process skulle då hafva kunnat komma i fråga. Marie Antoinette skulle också, åt sig sjelf lemnad, säkerligen hafva handlat på detta öpna sätt; men hon tog råd af två personer, som hvardera hade sina olika skäl at missleda henne."

Här smickrar sig Abboten Georgel at kunna bevisa, at då Drottningen rådfrågade Abboten af Vermond och Baron af Breteuil, hvilket är sant, desse läto Cardinalen allt mer och mer inveckla sig i snaran, och förlängde hans villfarelse för at så mycket säkrare störta honom, et påstående, hvars falskhet bevisas af Fru Campans Anteckningar. Hon lemnade Versailles den 1:sta Augusti. Den 3:dje kom Boehmer för at besöka henne på hennes landtställe. Först den 6:te eller 7:de blef Drottningen med säkerhet derom underrättad; och den 15:de arresterades Cardinalen. Hvar kan man i denna hastiga gång finna någonting af de förrädiska upskof, som Abboten Georgel förutsätter? Denna anmärkning göres å vår sida endast af nit för sanningen, men aldeles icke för at skona Drottningen för förebråelsen af en förställning, som dessutom aldeles icke träffar henne, emedan Georgel endast anklagar Abboten Vermond och Baron af Breteuil för denna öfverlagda långsamhet. En annan omständighet tillkom för at påskynda uplösningen af denna skändliga complott.

"Emedan det till den 30 Juli, hvilken dag var utsatt till den första inbetalningen af hundra tusen écus, nu icke var mera än sex eller sju veckor qvar, så kallade man under loppet af Juni månad Cardinalen, hvars närvaro för denna inbetalning var af nöden, tillbaka. Han anlände med en mans otålighet, som tror sig vara sitt mål helt nära. Et litet bref försäkrade honom derom, at allt var beredt för hans önskningars upfyllande, at han innan kort skulle få röna verkningarna af sin Monarchinnas löften: man tillade med mycken slughet, at man var sysselsatt med at samla penningar till den första afbetalningen, men at oförutsedda händelser härvid gjorde någon svårighet, ehuru man icke dessmindre hoppades, at något dröjsmål häruti icke skulle finna rum.

Emedlertid voro aftonsällskapen hos Cagliostro förtjusande; man gladde sig i den nära väntan af den lyckliga dagen, då Drottningen skulle upfylla Stor-Almosenierens önskningar. Fru af Lamotte var den enda, som kände hemligheten af motsatsen. Sainte-James, Cagliostros proselyt, erhöll inträde i dessa aftonsällskap på denna qvinnas inrådan: hon hade sina afsigter dermed. En dag sade hon till Cardinalen: "Jag ser Drottningen i förlägenhet för de hundra tusen écus till den 30:de Juli; hon tillskrifver Er icke derom, för at ej oroa Er; men jag har upfunnit et medel at ställa Er in hos henne derigenom at Ni lugnar henne i detta afseende; vänd Er till Saint-James, för honom äro hundra tusen écus et intet, då han får veta, at det är för at tjena Drottningen. Drag

fördel af den berusning, hvari han är försatt af den upmärksamhet Ni äfvensom Grefve Cagliostro slösar på honom. Drottningen skall icke förneka det Ni kan tala i hennes namn. Framgången af denna nya underhandling skall icke kunna annat än föröka den aktning hon redan för Er hyser." Cardinalen tackade Fru af Lamotte för hennes goda råd. Denne Prins trodde sig kunna vinna Sainte-James derigenom at han med en ton af förtroende för honom uptäckte hela förhållandet med halsbandets handel. Han visade honom den fullmagt han erhållit, som var underskrifven Marie Antoinette af Frankrike; han förtrodde honom Drottningens förlägenhet, och försäkrade honom, at et ofelbart medel at vinna hennes beskydd vore at åtaga sig den första afbetalningen till Juvelerarne. Sainte-James var, likasom alla som kommit sig up ifrån ingenting, begärligare efter anseende än efter penningar: han önskade at genom någon gjord tjenst kunna erhålla det röda bandet; men hade ännu icke kunnat vinna denna sin önskan. Prinsen Cardinalen låfvade honom det i Drottningens namn, såsom belöning för den tjenst man af honom fordrade. Denne finansier svarade, at han skulle anse sig högst lycklig at kunna gifva Hennes Majestät et bevis på sin gränslösa tillgifvenhet, och at han, så snart han blefve hedrad med hennes befallning, skulle ställa henne tillfreds i anseende till de hundra tusen écus, som utgjorde den första afbetalningen. Stor-Almosenieren underrättade Fru af Lamotte om Sainte-James' gynnande svar, och berättade det äfven i sitt nästa bref till Drottningen, hvilket han

lemnade budbärerskan af Lamotte. Förfalskaren, som skref svaren, var frånvarande. Herr af Lamotte, som anländt ifrån London, hade lockat honom till Bar-sur-Aube, der dessa sluga skälmar med hvarandra upgjorde de försigtighetsmått man borde taga för at befästa sin lycka på det styckade halsbandet. Dröjsmålet af Drottningens så länge väntade svar oroade Cardinalen; han meddelade Fru af Lamotte sina bekymmer härutinnan; han kunde icke begripa orsaken till denna tystnad i det ögonblick då betalningstiden nalkades. Dessutom fruktade han ock, at Sainte-James kunde tro, det man velat bedraga honom. Han tillade med grämelse, at det, som han ännu mindre kunde begripa, var Drottningens fortsatta stränghet emot honom i sitt upförande, oagtadt all den värma af det lifligaste deltagande, som hennes bref tolkade. Denna sista anmärkning utgjorde Cardinalens dagliga klagomål ända ifrån hans återkomst från Elsas. Fru af Lamotte hade ända dittils förstått at genom åtskilliga konstgrepp lugna hans bekymmer: denna på utvägar frugtbara qvinnas djefvulska snille företog sig nu at grundligt bota honom för dessa hans altid återkommande tvifvelsmål. Fru af Lamotte uttänkte et nytt medel at ännu ytterligare missbruka Cardinalens lättrogenhet. Hon hoppades härigenom vinna, at han skulle anstränga alla krafter, för at antingen sjelf eller genom Herr Sainte-James fullgöra den första afbetalningen på halsbandet.

Detta nya skurkstreck fordrade nya förberedelser. Medan detta förehades, återkom förfal-

skaren Villette ifrån Bar-sur-Aube. Marie Antoinettes så länge väntade svar öfverlemnades genast till Cardinalen. "Drottningen," sade brefvet, "hade så länge dröjt at svara, af intet annat skäl än emedan hon hoppades at icke behöfva begagna sig af Herr Sainte-James' tillbud; at hon antog det endast för den första afbetalningen, med löfte om en snar ersättning, tilläggande det hon önskade, at Herr Sainte-James snart måtte förskaffa henne et tillfälle at visa sin erkänsla för denna tjenst." Det dröjde några dagar innan Cardinalen fann utväg at meddela Skattmästaren Sainte-James detta svar. På denna mellantid hade Fru af Lamotte, i samråd med sin man och Villette, bragt allt i ordning till upförande af den sällsamma fars, hvars upfinning och utförande förrådde en djefvulsk inbillningskraft. Hon företog sig nemligen at inbilla Cardinalen, det Drottningen, ännu utur stånd at, såsom hon önskade, meddela honom några offentliga bevis af sin aktning, ville i Versailles' park, emellan klockan elfva och tolf på natten, gifva honom et möte, då hon ville säga honom hvad hon icke åt papperet kunde anförtro rörande hennes återvundna nåd. Det lilla brefvet, med förgylld snitt förkunnade också verkligen denna lyckliga nyhet; natten och timman till mötet voro deruti utsatta; aldrig väntades någonsin et sammanträde med mera otålighet.

Grefvinnan af Lamotte hade på promenaderna vid Palais-royal i Paris anmärkt en flicka af en skön växt, hvars profil liknade Drottningens; hon utsåg denna flicka till hufvud-actris i bosqueen.

Hennes namn var Oliva; man försäkrade henne, at det lilla skådespel, i hvilket hon skulle användas, vore önskadt af Drottningen, som ville roa sig dermed. Den erbjudna belöningen verkade snart, at denna roll antogs af en varelse, som dref handel med sina behag.

Mademoiselle Oliva ankom altså till Versailles, förd af Herr af Lamotte i en hyrvagn, hvars kusk har blifvit förhörd vid rättegången. Man förde henne genast till det ställe, der uppträdet skulle för sig gå, och dit hon i hemlighet skulle åtföljas af Herr af Lamotte, för at lära sig känna det; här lät man henne uprepa den roll hon skulle spela och de ord hon skulle säga. Hon underrättades, at en stor karl i blå öfverrock, med en stor nedslagen hatt, skulle nalkas henne, och med vördnad kyssa hennes hand; at hon då skulle säga honom med en låg röst: "Jag har blott et ögonblick at skänka Er; jag är nöjd med Er; jag skall snart uphöja Er till den högsta ynnest;" at hon derpå skulle lemna honom en dosa och en törnros; samt at hon derefter, vid bullret af några personer, som hon skulle höra nalkas, skulle säga, altid med låg röst: "Se der Madame och Grefvinnan af Artois; Ni måste aflägsna Er." Man hade äfvenså visat Cardinalen den bestämda bosqueen, och det ställe, der han skulle gå in, och dervid sagt honom, at han der obehindradt skulle kunna utgjuta sina känslor af tillgifvenhet och förklara sig öfver allt hvad som låg honom på hjertat; samt at Drottningen, till bevis af sin nåd, ville lemna honom en ask, som innehöll hen-

nes porträtt, och en törnros. Det var bekant i Versailles, at Drottningen ibland om aftnarna spatserade i parken med Madame och Grefvinnan af Artois. Då mötesnatten inföll, begaf sig Cardinalen, klädd såsom det blifvit öfverenskommet, till terrassen af slottet i sällskap med Baron af Planta; Grefvinnan af Lamotte skulle infinna sig der i svart Domino, för at underrätta honom om det ögonblick, då den föregifna Drottningen skulle begifva sig till bosqueen. Natten var temligen mörk; den utsatta timman förflöt, och Fru af Lamotte syntes icke; Cardinalen blef otålig; änteligen infann sig den svarta domino'n och sade till honom: "Jag kommer ifrån Drottningen; hon är på et ganska förtretligt sätt hindrad, och lärer icke kunna förlänga samtalet så som hon gerna hade önskat: Madame och Grefvinnan af Artois hafva föreslagit henne, at göra henne sällskap på promenaden; begif Er skyndsamt till bosqueen; hon skall stjäla sig undan dem, och oaktadt den korta stunden, gifva Er icke tvetydiga bevis af sitt beskydd och sin välvilja." Cardinalen skyndade sig till skådeplatsen. Fru af Lamotte och Baron af Planta aflägsnade sig, för at afbida Prinsens återkomst. Uppträdet spelades efter Fru af Lamottes anordning: den föregifna Drottningen hade i sin afton-negligé drägten och utseendet af den person, som hon föreställde. Cardinalen uttryckte, i det han nalkades, sin känslofullhet och vördnad; den falska Drottningen uttalade med låg röst de förestafvade orden, och aflemnade den aftalta asken: det öfverenskomna bullret som lät höra sig tvang dem at skiljas åt med någon brådska. Car-

dinalen uttryckte, i det han nalkades, känslofullhet och vördnad; den falska Drottningen uttalade med låg röst de förestafvade orden, och aflemnade den aftalta asken: det öfverenskomna bullret, som lät höra sig, tvang dem at skiljas åt med någon brådska. Cardinalen återkom till Fru af Lamotte och Baron af Planta: han beklagade sig med grämelse öfver den förargliga motgången, som beröfvat honom den lyckan at få förlänga et för honom så önskvärdt samtal. Hvar och en begaf sig hem. Cardinalen syntes vara ganska öfvertygad derom, at han hade talat med Drottningen och af henne fått en ask. Fru af Lamotte prisade sig sjelf öfver framgången af sin list. Oliva, som sjelf hade orsak at hålla den rol hon nyss spelat, hemlig, återfördes till Paris och betaltes väl för sin tjenstagtighet. Herrarna af Lamotte och Villette, som efter öfverenskommelse hade föreställt de gående och talande, af hvilka samtalet blifvit afbrutet, förenade sig med Fru af Lamotte och lyckönskade sig alla öfver denna lyckliga utgång.

Följande dagen uttryekte et litet bref med guldsnitt, framburet af den vanliga budbärerskan, ledsnaden öfver de hinder, som icke hade tillåtit et längre samtal.

Hvilket det häxeri än må hafva varit, som beständigt förblindade Cardinalen, skall dock en läsare med kall blod aldrig kunna begripa huru det var möjligt, at en Prins, som var begåfvad med mycket snille och förstånd, under mer än et

helt års tid, som detta förförelse-system varade, icke skulle fatta den ringaste misstanka om de snaror man för honom utlade; eller huru han, om någon sådan hos honom hade upstått, icke på allt sätt bemödat sig at updaga sin lederskas steg och upförande. Då Drottningen fortfor at visa Cardinalen den största ovilja, huru kunde väl denne Prins förena detta sätt at vara med den sinnesstämning, som innefattades i de små brefven han erhöll, der et beskydd af det minst tvetydiga slag och et det högsta deltagande voro uttryckta! Denna obegripliga motsägelse borde åtminstone för honom vara gryningen till en dager, som kunde afslöja den helvetiska list, för hvilken han var et offer. Cardinalen har erkänt, at han, hänförd af sitt otyglade begär at blifva återställd i Drottningens nåd, altid med en sådan häftighet hade framskyndat till det mål, som kunde bringa honom derhän, at han icke tillräckligt hunnit at sansa sig för at gifva akt på eller mäta den väg, på hvilken man förde honom dit. Vare nu härmed huru som häldst; nog af, mötet i bosqueen och det lilla brefvet den följande dagen gåfvo en ny verksamhet åt det nit, hvaraf han brann för Drottningens fördel och lugn, hvilken han trodde vara förlägen i anseende till första afbetalningen på halsbandet. Skattmästaren Sainte-James' återkomst påskyndade, utan at Prinsen det anade, uplösningen af den intrig, som skulle störta honom i en afgrund af obehagligheter och förödmjukelser. Cardinalen, som råkade denne Embetsman hos Cagliostro, skyndade sig at gifva honom del af de nya befallningar han trodde sig hafva erhållit.

Det vore onödigt at förlänga detta redan allt för vidlöftiga utdrag. De sista uppträdena och dramens uplösning äro kända; men jag hade at upfylla den sid. 152 ingångna förbindelsen at göra de förnämsta skådespelarne i detta drama, om hvilka Fru Campan ick talat, kända. Jag bör likväl, innan jag slutar, tillkännagifva en af dem, hvilken Cardinalen, som altid af sin villfarelse blef gäckad, slutligen hade at tacka för uptäckten af de medel, dem man användt för at förvilla hans blick likasom man hade bedragit hans förstånd.

"En viss Abbot, vid namn Juncker, en man af snille och som varit temligen mycket med i verlden, infann sig hos mig, säger Abboten Georgel, för at tillbjuda mig sin tjenst; han ingaf mig förtroende, emedan han visade sig varm för Cardinalens väl och ära. Det var han, som meddelade mig de första begrepp, med hvilkas tillhjelp Fru af Lamottes helfvetiska intrig kunde blifva uptäckt. En andelig af Franciskaner-orden, vid namn Fadren Loth, hade kommit till honom och sagt at han, drifven af sitt samvete och af skyldig erkänsla för den godhet han åtnjutit af Herr Stor-Almosenieren, ville göra mig de vigtigaste förtroenden, och at han, som deltagit i Fru af Lamottes förtroliga umgänge, icke längre kunde förtiga hvad han der hade uptäckt. Denne andlige var Procurator i Franciskaner-klostret vid Place-Royale; Fru af Lamottes hus var beläget nära dervid. Denna qvinna hade i sina ögonblick af nöd och bedröfvelse väckt hans medlidande. Han gaf henne ofta bistånd och hjelp: denne andeliges god-

het hade deremot ock förmått henne at efterhand inviga honom i hemligheten af sitt välstånd, som hon tillskref Drottningen och Herr Cardinalen. Sedan han snart derpå blifvit inlåten i hennes närmaste förtroende, såg Fadren Loth hos Fru af Lamotte saker, som började at väcka hans misstankar. Halfva ord, undfallna fåfängan och obetänksamheten; vissheten om en ansenlig skänk af Hofjuvelerarne, emedan hon hoppades at kunna skaffa köpare till deras dyrbara halsband; et med dyrbara diamanter besatt ur, som hon sade sig hafva fått af Marie Antoinette; upvisandet af små bref, hvilka hon försäkrade vara ifrån Drottningen till Cardinalen, och ifrån Cardinalen till Drottningen; de jemnförelser, hvilka Fadren Loth varit i tillfälle at göra emellan handstilen i dessa bref och i andra skrifter af en Herr Villette, vän till Fru af Lamotte, med hvilken hon tillika med hennes man ofta stängde sig inne för at skrifva; de artigheter han hört Fru af Lamotte säga en Mamsell Oliva, en stor och skön qvinna, för framgången af en rol, som hon skulle hafva spelat i trädgårdarna i Versailles; de förmodade motgångar, som sedermera spridt förvirring och bestörtning i intrigmakerskans hus under de första dagarna af Augusti månad; det i hans närvaro gjorda erkännandet deraf, at Boehmer och Bassange torde störta Cardinalen i förderfvet; Herr Villettes, Herr och Fru af Lamottes hastiga flykt vid denna tid: allt detta kom Fadren Loth för at en afton emellan klockan elfva och tolf anförtro mig, sedan han hos Abboten Juncker förut hade förklädt sig, på det at man icke måtte kunna miss-

tänka honom, i det fall at hans vittnesmål inför domstolen blefve nödvändigt. Denne andlige, som i sin orden ville hafva titel af Kongl. Hofpredikant, hade önskat at få hålla Pingstpredikan för Hans Majestät. Herr Stor-Almosenieren hade visat honom till mig för at pröfva hans predikan och utförsgåfvor. Jag hade icke varit nöjd dermed, och röstade derföre at han icke skulle predika; men hvad jag ej kände, var at Fru af Lamotte, som beskyddade honom, lifligt önskade, at man skulle bevilja honom denna nåd, och at Cardinalen, som gifvit efter för denna beskyddarinnas enträgna böner, skaffat Fadren Loth en väl skrifven predikan, som han hjelpligt utförde.

"Ibland de särskilda omständigheter, hvarom jag nu afgifvit en utförlig berättelse, gaf mig Fadren Loth, under det tre timmars samtal jag med honom hade, ganska vigtiga uplysningar om Herr Villettes person. Han lemnade mig stycken af denne Fru af Lamottes förtrognes handskrift, som han försäkrade mig mycket likna stilen i de små bref, hvilka man sagt honom vara från Drottningen; han försäkrade mig, at han hade öfverraskat Fru af Lamotte, dagen före hennes flykt, i det ögnablick då hon höll på at upbränna dem, som hon sagt honom vara från Herr Cardinalen. Franciskaner-munken, när han talade med mig om Mamsell Oliva, påminte sig den tidpunkt, då hon af Herr af Lamotte blef förd till Versailles i en hyrvagn, och tillade slutligen, på et sätt som lät mig misstänka, at han icke sade allt hvad han visste, at han hade starka skäl at tro det Gref-

vinnan af Lamotte missbrukat Herr Cardinalens lättrogenhet för at af honom erhålla ansenliga summor, och tillochmed för at tillegna sig halsbandet. Denna vigtiga upptäckt var ännu ingen visshet; men det var likasom de första strålarna af en morgonrodnad, som, skingrande nattens tjocka dimmor, bebådade en skön och klar dag." (Memoires de l'Abbe Georgel. Tom. II.)

Jag går nu at ur et annat arbete låna de omständliga underrättelser, som angå rättegången.

"Cardinalen bevakades omsorgsfullt på sina rum i Versailles. På eftermiddagen infördes han till Paris i sitt palats, der han förblef ända till följande dagen; lifgardister åtföljde vagnen, och General-adjutanten Herr af Agoult hade befallning at icke förlora honom ur sigte och ligga i den fångnes rum.

Om aftonen då denna flyttning skedde, infann sig Marquisen af Launay, Bastiljens Ståthållare, för at afhemta hans Eminens och sätta honom i fängelse på et ställe, der några den ministeriella despotismens offer suckade. Cardinalen önskade at få begifva sig dit till fots i nattens skydd; och man visade honom gerna denna eftergifvenhet.

Följande dagen, den 17 Augusti, blef han förd i en vagn till sitt Cardinals-Palats för at der vara närvarande vid sigill-brytningen, hvarvid äfven alla Ministrarna voro närvarande, undantagande Marskalken af Segur. Prinsen af Rohan, som ansåg Herr af Breteuil för sin personliga fien-

de, hade fordrat denna formalitet, och Baron af Breteuil hade så mycket hällre fogat sig dereffter, som han förklarat, at hans egen grannlagenhet icke skulle hafva tillåtit honom at upfylla sitt tjenståliggande annorlunda än offentligt och i aktningsvärda vittnens närvaro. Utan tvifvel fann man icke något bevis på de hemliga brott, för hvilka man beskyllde Cardinalen, emedan intet sådant förljöds ibland allmänheten, och emedan man icke dertill finner något spår i rättegången.

Prins Ludvig erhöll tillstånd at i Bastiljens kula få träffa sina slägtingar. Af hela hans talrika betjening tillät man honom at endast hafva med sig två Kammartjenare och en Secreterare; denna sednare gunst gifver tillkänna, at man äfven beviljade honom den at få skrifva, åtminstone till sitt försvar. För öfrigt behandlades han med mycken aktning, och hans belägenhet var så litet svår, som det var möjligt at göra den i en dylik fästning.

Denna goda behandling bidrog icke litet at uppehålla det mod och den undergifvenhet, som Prins Ludvig af Rohan nästan altid visade.

Abboten Georgel, Stor-vicarie vid Stor-Almoseniers-embetet, hos hvilken man äfven gjorde försegling, visade lika liten oro som Cardinalen. "Man måste vörda den högsta makten, utropade han, men man måste uplysa den."

Fru af Lamotte, som på en gång ville till-

fredsställa sitt hat och sin hämnd, förklarade vid sitt första förhör, at Grefve Cagliostro var uphofvet till bedrägeriet med halsbandet; at han hade förmått Herr Cardinalen at göra inköpet deraf; hon upgaf, at diamanterna deri blifvit skingrade af denna Italienske eller Sicilianske Grefve och hans maka, och at de ensamt deraf dragit hela vinsten. Denna förklaring, stödd på tusende, olyckligtvis alltför sannolika, ehuru ganska dumma lögner gjorde, at man på Bastiljen insatte denna besynnerlige mannen, äfven som den qvinna hvilken åtföljde honom. Denna sednare förblef der i nära åtta månader, och den föregifne Grefven utkom derifrån först efter rättegångens slut.

Det är visst, at Cardinalen af Rohan var nog lättrogen för at hafva satt det största förtroende till denne Alchymistiske Charlatan, som hade försäkrat honom om möjligheten at göra guld, och at förvandla små diamanter till stora dyrbara stenar. Men han lockade af Cardinalen endast stora summor, under den förevändning, at han för honom ville uptäcka de sällsammaste hemligheterna hos Rosencreutzarne och andra dårar, hvilka fast trott eller låtsat tro den orimliga fabeln om den philosophiska stenen, om en Universal-medicin, m. fl. Också såg Cardinalen en del af sitt guld upgå i rök ur deglarna, under det at det öfriga gick i fickan på bedragaren, som gaf sig ut för en stor Alchymist.

När denne man af Parlamentet blef förhörd

i halsbandssaken, visade han sig inför detsamma klädd i en grön, guldbroderad klädning; allt hans hår, flätadt ända ifrån hjessan, föll i små piskor ner på hans axlar, hvilket gaf honom et besynnerligt utseende och gjorde honom helt och hållet lik en charlatan.” Hvem är Ni och hvarifrån kommer Ni?” frågade man honom. — ”Adelig resande,” svarade denne. — Vid dessa orden smålogo alla, och då den anklagade märkte denna goda stämning, så började han djerft sitt försvar; han blandade i sitt tal grekiska, arabiska, latin och italienska: hans utseende, åtbörder och lifligbet roade likaså mycket som hans tal. Han gick bort ganska nöjd deröfver at han kunnat förmå sina domare at småle.

Prins Ludvig af Rohan erhöll stundom tillstånd at om eftermiddagarna spatsera på altanen af Bastiljens torn, åtföljd af en Officer. Han var klädd i en brun öfverrock och en rund nedslagen hatt.

Parlamentet gaf et utslag om Cardinalens och de andra anklagades fängslande. Det var icke bedrägeriet med halsbandet, utan misstankan at det varit han som förfalskat Drottningens underskrift, som egentligen bestämde det at fälla detta utslag emot Prinsen af Rohan. De personer, som kände saken, slutade deraf, at, så snart en gång den verkliga uphofsmannen till denna misstanka blefve känd, domens hela stränghet skulle falla på denna. Den 21 December förkunnade man

Cardinalen i Bastiljen detta utslag, som för honom var mera förskräckande än det i sig sjelf verkeligen var fruktansvärdt. Han blef deraf så uprörd, at han fick et återfall af stencolik, för hvilken han var fallen.

Förhören och confrontationerna drefvos med ifver. Referenten, Parlamentsrådet Dupuis de Marcé, begaf sig i detta ändamål till Bastiljens slott. En dag uppehöll han Cardinalen ifrån klockan nio om morgonen till klockan et, och ifrån klockan fyra på eftermiddagen ända till midnatten. Man vill nämna något om den etiquett, som iagttogs så väl af Prins Ludvig af Rohan, som emot honom under dessa sessionsdagar. På den utsatta dagen klädde han sig i sin statsdrägt, satte på sin röda Cardinalsmössa, sina röda strumpor och alla tecken af sin värdighet. Bastiljens Ståthållare kom för at afhämta honom i hans rum, förde honom till dörren af rådsalen, lemnade honom der med Parlamentsledamoten och andra erforderliga personer, och blef qvarstående i rummet utanföre. Då domaren behöfde något, ringde han, Marquisen af Launay inställde sig genast, och om man af honom begärde et glas vatten eller något annat, så bar han det sjelf till dörren, der man tog det af honom. Efter sessionens slut tog Ståthållaren åter emot sin fånge vid tröskeln af samma rådsal, och återförde honom i sina rum.

Man har påstått, at Cardinalens allsmägtiga familj till den grad vunnit Referenten och Secreteraren för sina intressen, at de förändrade me-

ningen af vittnesmålen och förhören, och at, då de fruktade, at Cardinalen skulle snärja sig i sina svar, och säga någon ting, som kunde vara till hans skada, de hastigt afbröte sessionen, utan at gifva honom tid at sluta sitt svar.

Följande drag, hämtadt ur Fru af Lamottes vidlyftiga upsats, understöder detta påstående. Man vill här anföra hennes egna uttryck. "En dag, då Cardinalen och jag confronterades angående en grannlaga punkt, hvilken hvarken han eller jag hade någon afsigt at uplysa, yttrade jag något, som icke var öfverensstämmande med sanningen. Ack! Fru Grefvinna! utropade Prinsen, huru kan Ni påstå det som Ni vet vara falskt? — Likasom allt det öfriga, min Herre, svarade jag. Alltifrån det at dessa herrar hafva börjat at förhöra oss, vet Ni väl at hvarken Ni eller jag hafva sagt dem et enda sant ord. Detta var också i sjelfva verket icke möjligt, fortfar denna qvinna, hvars vittnesbörd bör upskattas efter sitt rätta värde; man lade oss våra svar och ofta tillochmed våra frågor i munnen, och man måste tala och svara så och icke annorlunda, eller också vänta sig at blifva strypt i Bastiljen."

Grefvinnan du Barrys vittnesmål är en intressant anecdot i denna besynnerliga sak. Hon infann sig i Parlamentet den 7:de December om aftonen, och blef der emottagen med alla de vördnadsbetygelser, som pläga egnas endast åt personer af högsta rang. Secreteraren gick emot henne, och gaf henne handen; en af vaktmästarne

bar facklan: hon återfördes med samma vördnadsfulla formaliteter. Detta vittnesmål innehöll följande:

Fru af Lamotte infann sig en dag hos Fru Grefvinnan Du Barry, efter Ludvig XV:s död; och tillbjöd sig at blifva hennes sällskapsdame. På den skrytsamma framställning hon gjorde af sitt namn och sin börd ansåg Fru du Barry henne vara föga passande för den plats hon kom för at utbedja sig, och tackade henne med den försäkran att hon icke sökte något sällskap, och at hon för öfrigt icke var någon nog stor dame, för at dertill kunna taga en af så hög börd som Fru af Valois. Denna blef ingalunda nedslagen genom detta artiga afslag. Hon återkom några dagar derefter, och inskränkte sig nu till at bedja Fru Du Barry recommendera sig hos personer, som kunde framlägga en af hennes böneskrifter för Konungen. I denna skrift begärde hon en förökning på sin pension; hon hade efter sitt namn skrifvit orden: af Frankrike. Grefvinnan Du Barry kunde icke afhålla sig ifrån at yttra sin förvåning vid åsynen af denna underskrift. Fru af Lamotte svarade henne, at emedan hon var erkänd såsom varande af huset Valois, så undertecknade hon altid af Frankrike. Fru du Barry smålog åt detta anspråk och lofvade at recommendera böneskriften.

Så länge Grefvinnan af Lamotte icke såg någon af sina medbrottsliga häcktad, smickrade hon sig med, at kunna göra Cardinalen och Cagliostro till offer för den stöld, som hon ensam hade be-

gått. Men Mamsell Oliva, hufvudactrisen i bosqueen, häktades i Brüssel, dit hon tagit sin tillflygt, och började nu at lyfta på den slöja, hvarmed Grefvinnan hade betäckt alla sina intriger.

Till råga på hennes olycka och för at försäkra henne om det rättvisa straff, som hon förtjente, lät Retaux de Villette gripa sig i Geneve: han blef förd till Bastiljen och confronterades med den trolösa Fru af Lamotte, hvilken blef träffad, såsom af et åskslag, vid denna oväntade anblick. Oagtadt sin naturliga oförskämdhet tviflade hon numera icke derpå, at hon var förlorad.

Natten mellan den 29 och 30 Augusti 1786 blefvo de af Bastiljens fångar, som qvarhöllos i anseende till halsbandssaken, flyttade till Conciergeriet af en Parlaments-vaktmästare. Cardinalen blef satt i förvar i förste Secreterarns cabinett, under vice Ståthållarens å Bastiljen vård: så sant är det, at rättvisan på den tiden gjorde det största afseende på börd och titlar.

Förhören räckte ifrån kl. 6 om morgonen till klockan half 5 eftermiddagen.

Då Fru af Lamotte infann sig inför den församlade stora Kammaren, var hon klädd med omsorg, såsom hon altid varit det i sitt fängelse. Denna djerfva qvinna, då hon blef kallad inför sina domare, uprepade flera gångor, "at hon skulle gå at förbrylla en stor skurk." Likväl öfvergaf henne hennes djerfhet något vid åsynen af den

vördnadsbjudande församlingen, i synnerhet då vaktmästaren med en sträf ton sade till henne, i det han pekade på skampallen: ”Min Fru, sätt Er der.” Hon ryste tillbaka af fasa; men vid den andra tillsägelsen, satte hon sig på den olyckliga stolen, som hade en så elak förbetydelse, och, på mindre än två minuter, ordnade hon sig der så väl och med en min, så full af tillförsigt, at hon tycktes vara hemma i sina egna rum, och hvila på den bästa bergère.

Hon svarade med säkerhet på alla förste Presidentens frågor. Då hon derefter förhördes af et andeligt Råd, Abboten Sabatier, hvilken hon visste icke vara henne bevågen, sade hon: ”Detta var en ganska försåtlig fråga; jag väntade, at Ni skulle göra mig den, och jag vill svara derpå.” Sedan hon skäligen väl hade dragit sig ifrån flera andra frågor, talade hon länge med stor själsnärvaro och styrka, så at hon aldeles förvånade sina domare, om hon ock icke förmådde at vinna dem för sig och öfvertyga dem. Så snart hon blifvit utförd, befallte förste Presidenten at skampallen skulle borttagas, och skickade at underrätta Cardinalen, at, ”då skampallen blifvit utburen ur kammaren, han nu kunde inställa sig inför domstolen.”

Cardinalen var klädd i en lång rock af violett färg (Cardinalernes sorgfärg); han hade på sig sin röda mössa, sina röda strumpor och var prydd med sina ordnar. Det tycktes, som om i detta för alla, såväl skyldiga som oskyldiga, förskräc-

kande ögonblick hans mod aldeles hade öfvergifvit honom; hans rörelse var märkbar; han var utomordentligt blek, och hans knän svigtade under honom. Fem eller sex röster (förmodligen af några köpta ledamöter) höjde sig och anmärkte, at Herr Cardinalen tycktes må illa, och at han borde få sätta sig, hvarpå förste Presidenten af Aligre svarade: "Herr Cardinalen äger at sätta sig, om han behagar." Den höge anklagade begagnade sig af tillåtelsen, och satte sig ytterst på den bänken, der Herrar Enquetes plägade sitta, då de infunno sig i den stora kammaren. Sedan han snart återvunnit sitt mod, svarade han rätt väl på förste Presidentens frågor; och derpå, under det han allt vidare förblef sittande, talade han en hel halftimma med styrka och ädelhet, samt förnyade sina protestationer emot hela den rättegångsordning, som emot honom blifvit anställd. Sedan han slutat sitt tal, helsade han hela det stora Rådet och de öfriga Parlamentsledamöterna; alla återgåfvo de honom sin helsning; det stora Rådet upsteg tillochmed, hvilket är en synnerlig utmärkning.

Mamsell Oliva blef derpå förekallad. Vaktmästaren förekom och anmälte, at, då hon förutsett, at hon skulle blifva nödsakad at på några timmar skilja sig ifrån sitt barn, hon var sysselsatt med at gifva det di, och at hon anhöll, det Domstolen täcktes gifva henne et ögonblicks upskof. Lagen teg inför naturen, och man öfverenskom at vänta.

Cardinalen och Cagliostro voro de enda, som återvände till Bastiljen. Prinsen af Rohan hade med sig i sin vagn Ståthållaren och en officer vid det ministeriella fängelset. Marquisen af Launay gaf befallning om afresan, och sade: *till hôtelet*, i stället för ordet Bastilj.

Den 31:sta, den dagen, som var utsatt till denna besynnerliga och ryktbara rättegångs slutliga afgörande, sedan den räckt i mera än et års tid, församlade sig domarne klockan tre qvart till 6 om morgonen. De voro 62 till antalet, och detta antal förminskades till 49, då de andliga Råden aflägsnade sig, emedan det var fråga om kroppsstraff.

Klockan 2 afbröto de röstande Parlamentsledamöterna sitt arbete för at spisa middag vid et bord med 40 couverter, som förste Presidenten låtit duka i den Hel. Ludvigs sal; men de fleste åto stående, och klockan half 4 började de åter sessionen.

Sluteligen, då klockan var öfver nio om aftonen, afkunnades domen som följer:

1:o Skriften, som utgjorde hufvudämnet för rättegången, äfvensom bifallen och underskrifterna i brädden förklaras vara genom bedrägeri tillkomna och falskt tillagda Drottningen.

2:o Lamotte dömmes contumaciter till Galererna på lifstid.

3:o Fru Lamotte dömmes at risas, märkas på båda axlarna med bokstafven V och hållas i Hospitalet för lifstid.

4:o Ré'aux de Villette landsförvises för altid.

5:o Mamsell Oliva förvises ifrån hofvet.

6:o Herr Cagliostro befrias ifrån anklagelsen.

7:o Cardinalen frikännes ifrån all slags anklagelse. De honom förfördelande uttrycken, som finnas i Fru Lamottes förklaringar, skola borttagas.

8:o Det tillåtes Cardinalen at låta trycka utslaget.

Dagen efter sedan domen blifvit fälld, ankom till Cantzliet en befallning om upskof med dess verkställande. Hofvet i Versailles var ganska missnöjdt med denna dom; det hade hoppats at Cardinalen skulle blifva förklarad brottslig, och det äreröriga straff, som blifvit ådömdt Grefvinnan af Lamotte, syntes detsamma vara alltför strängt. En skriftställare har tillåtit sig at säga, det Parlamentet rasade med så mycken stränghet emot denna qvinna, som härstammade från huset Valois, endast för at på et grymt sätt såra Bourbonernas regerande stam. Konungen begärde at få genomse alla handlingarna i rättegången, men man framlade för honom endast afskrifter deraf.

Parlamentet erhöll, efter några dagars upskof,

tillåtelse till verkställandet af domen, rörande Grefvinnan af Lamotte, som qvarstadnat i Conciergeriet. Man tillkännagaf en morgon för den dömda, at man ville tala med henne i Palatset. Förvånad öfver denna nyhet (ty sedan någon tid tillbaka, hade man vägrat henne tillåtelsen at få tala med hvem som hälst), svarade hon, at hon icke hade sofvit om natten, och at man måtte lemna henne i ro. Fångvaktaren invände, at det var hennes advocat, som väntade på henne. "Jag får då tillåtelse at se honom i dag?" sade hon. Hon upsteg derpå genast, tog på sig en morgondrägt, och följde honom. Förd inför sina domare, upläste secreteraren för henne hennes dom. Häpnad, förskräckelse, raseri och förtviflan bemägtigade sig i detta ögonblick hennes själ, och försatte henne i et convulsiviskt tillstånd som är, svårt at afmåla. Hon hade icke styrka at ända till slutet afhöra domens upläsning, utan rullade sig på golfvet, och uphäfde et förskräckligt tjut; man hade all möjlig möda at föra henne ner på palatsets gård för at låta henne undergå sitt straff. Klockan var icke mera än 10 på förmiddagen; och få personer voro vittne till detta straff.

Så snart Grefvinnan blef varse instrumenten till sitt straff, fattade hon en af dess verkställare i kragen, och bet honom i händerna, så at hon höll på at taga stycket med, samt föll till marken, skakad af convulsioner, som voro ännu häftigare än dem hon nyss förut haft. Man måste rifva sönder hennes kläder, för at, så godt det

kunde ske, trycka det heta jernet på hennes axlar. Hennes skrik och förbannelser fördubblades: man bar henne i en hyrvagn och förde henne till Hospitalet.

Fru af Lamotte fann utväg at icke qvarblifva längre än tio månader i Hospitalet. Hon fick tillfälle at rymma derifrån, antingen derigenom at hon vunnit någon af de barmhertiga systrarna i huset, eller at regeringen lättade hennes flykt. Detta sednare påstående kunde anses grundadt, om det vore sant, at man samtyckt till hennes rymning för at hindra Herr af Lamotte at i London trycka vissa handlingar, hvilkas allmäntgörande man fruktade, och hvilka han hotade, som man säger, at utgifva, om man icke återgaf honom hans hustru.

Huru härmed än må vara, gjorde man en visa öfver Fru af Lamottes hastiga försvinnande, af hvilken det syntes, at man icke hyste bättre tankar om Grefvinnans af Lamotte framtida upförande, än om det hon hittils visat. Man påstår, at den barmhertiga systern, som beredde hennes rymning, då hon utsläppte henne, sade till henne: "Farväl, min Fru, akta Er nu bara at låta märka Er." (Anecdotes du regne de Louis XVI, Tom. I.) Vi vilja tillägga at det måste fordras et raseri at säga bedröfvande infall, för at kunna yttra et sådant öfver et dylikt ämne.

Litt. H.

"Det då församlade Prästerskapet begagnade detta tillfälle för at göra sina rättigheter gällande."

Årkebiskopen af Narbonne höll inför församlingen et tal, hvaruti följande förekom:

Mine Herrar! det är ingen af oss, som icke känner den olycka Herr Cardinalen af Rohan haft at ådraga sig Konungens onåd. Vi böra utan tvifvel befara, at han är ganska brottslig, aldenstund Hans Majestät trott sig böra låta häkta honom med upseende, samt försäkra sig om hans person och hans papper. Af hvad slag nu ock denna förbrytelse må vara, så frukta vi dock icke at på förhand förklara vår afsky för densamma. Men Herr Cardinalen af Rohan förenar med sin värdighet som Cardinal äfven den af Stor-Almosenier, och den af rikets Biskop. Denna värdighet, som vi med honom hafva gemensam, ålägger oss den pligten at söka at göra de grundsatser och lagar gällande, i hvilka det är föreskrifvet, at en Biskop bör af Biskopar dömmas. Vi taga Gud till vittne, at vi derigenom icke vilja för vårt stånd yrka någon strafflöshet eller undandraga det den lydnad hvilken det är Konungen skyldig! . . . Vi bekänna och lära, at våra Konungars magt är oafhängig . . . Vi hålla fast vid den satsen, at den pligt, hvilken vår födelse oss ålägger, icke genom vår invigning till altarets tjenst åt någon magt på jorden öfverlåtes.

Vi vilja icke bjuda till at göra några privilegier gällande, som icke sammanstämma med dessa grundsanningar; vi fordra med tillförsigt, endast dem, som lagarna, Konungen och Nationen åt oss öfverlåtit. Vi skola finna deras ursprung vara detsamma, som det, utur hvilket Pairernes, Adelns och Hoffolkets flyta."

Efter de betraktelser, som detta tal innehöll, upsatte prästerskapet en inlaga, och skref till Konungen et vältaligt bref, hvaruti följande ställen anmärkas:

"Det är vördnaden för Religionen, från hvilken de privilegier, som blifvit gifna dess tjenare, leda sitt ursprung; det at för sina personer vara frikallade ifrån at dömmas af verldslig domstol, hvilket blifvit Biskoparna förlänadt, är öfverensstämmande med det Franska folkets urgamla plägseder, som fordra, at hvar och en anklagad skall dömmas af sina likar, ... Månne väl det bruk, som vi deraf hafva rättighet at göra, kan medföra några för samhället oroande följder? Vi äro likaså långt ifrån at hos någon medlem af vårt stånd hylla strafflösheten, som oafhängigheten . . ."

Litt. I. sid

"Herr af Vergennes såg sig omgifven och bespejad af de båda mot hans grundsatser och åtgärder stridiga partierna, som beständigt hindrade

honom at utveckla den ton, som naturligtvis borde-råda i de Utrikes ärendenas departement. Richelieus och af Aiguillons parti, fastän förödmjukadt genom denne sednares fall och Parlamentets återkomst, var ännu mägtigt vid hofvet; och detta parti ogillade Herr af Vergennes' fredlighet, och förföljde denne Minister med gycklerier, speord och de grymmaste beskyllningar. Huru denne Ministers upförande än måtte vara, såg han likväl altid framför sig et eller två partier, som ogillade hans åtgärder; och understundom förföljdes han på alla håll, under det at i Europa det icke var en enda af hans tractater, negociationer eller företag, som icke bestreds af mägtiga interessen, såsom det altid händer vid hvar och en politisk åtgärd af en så stor stat som Frankrike.

"I denna belägenhet såg Herr af Vergennes sig nödsakad at underhandla med alla systemer, och lovera emellan alla partier för at undvika et continentalkrig, samt framför allt det brådjup, till hvilket nästan alla Ministrar dragas, som förklara det eller låta det förklaras. Herr af Vergennes satte mycket värde på sin plats: "han har gjort det löfte," sade man, "at dö Minister." Detta var det förnämsta felet i hans ministèr. Med en mera bestämd character skulle Herr af Vergennes hafva följt Richelieus politik i spåren, och förklarat Österrike krig, vid det första hot, som denna makt tillåtit sig, såsom den vågade det i den Cölnska, Bäjerska och Schelde'ska saken. Det var i Konungens hjerta, som man borde anfalla Drottningen, och taga honom på sin svaga

sida, vid den sonliga tillgifvenhet, hvilken han hyste för sina förfäder och sitt namn. Men Herr af Vergennes var icke i stånd at våga sig ut på et så stormigt haf; och fastän denna plan, som var af Hertigen af Aiguillon, blef känd, och på denna tiden för mig utvecklades af en ganska skicklig och i politiken kunnig man, som åtföljt Hertigen af La Vauguyon på en af hans beskickningar; så var detta förslag, hvartill Hertigen af Aiguillon måhända skulle hafva förmått hofvet, om han blifvit längre qvar i ministeren, kändt äfven af det motsatta partiet, det Choiseul'ska, som ifrån år 1774 arbetade på at förekomma honom, och at derom ouphörligt lemna Drottningen underrättelser. Sakernas gång uträttade sedermera hvad intrigerna icke förmått påskynda.

"Det är vid 40 års ålder," sade Aiguillons parti, "som vi vänta Drottningen, då Konungen skall blifva intagen af en ung skönhet. Hvilken skall understödja denna gunstling, Drottningens naturliga fiende, om icke Aiguillons parti? Drottningen upnådde icke denna tidpunkt: Fransmännernas klagan, någon framgång, som hennes bror hade i Europa och hemlighetsfulla resor i Frankrike, hennes systers inflytelse och ärelystnad, påskyndade det olyckliga ögonblick, som mot henne förenade förtrytelsen, hatet, hämnden och de grufligaste beskyllningar.

I denna belägenhet, som med hvarje dag blef alt mera kritisk, förmådde Drottningen, genom alla hjelpmedlen af sin charakter och sin inflytel-

se, Fransmännen vörda den nya diplomatiken till den grad, at vårt cabinetts gamla systemer icke mera voro kända af mer än et litet antal af de förnämsta familjer, sådana som Richelieu, Aiguillon, Broglie, de la Vauguyon, och af några skickliga diplomater, sådana som Favier, Peyssonel, hvilka vid straff af all slags onåd voro ålagda at dölja sina grundsatser, under det at det Österrikiska systemet fortfor at vara herrskande i Frankrike, understödt af alla familjer som voro i förtroende, med undantag af Grefve af Vergennes, hvilken dagligen uttänkte medel at hämma dess ingrepp. Man har sett hur Joseph II i dessa omständigheter icke blygdes at af Frankrike fordra antingen penningar eller Scheldeflodens öpnande, eller at bemägtiga sig Bäjern, som han måhända hade bibehållit om icke Fredrik II:s afgörande förklaring ägt rum, hvilken ännu i sin bräckliga ålder hade mera kraft än Herr af Vergennes i diplomaternas bästa ålder. Stark genom Drottningens envisa carakter och Herr af Vergennes' svaghet insatte Joseph II Ärkehertig Maximilian på en vigtig post i Cöln och ville gerna blifva Englands verktyg för at uplösa Frankrikes och Spaniens naturliga förening under coloniernas krig. I samma omständigheter vågade han med Ryssland upgöra en plan till vår beständiga väns, Ottomanniske Portens styckande, och genom sina underhandlingar, sin list och sina ränker lyckades han at så väl draga fördel af Herr af Vergennes' räddhåga för krig med Kejsaren, at han vann mera genom den skräck, i hvilken han höll oss, än om han öfver oss vunnit de största segrar." (Me-

moires historiques du regne de Louis XVI, Tome V. *)

Litt. K.

Från år 1752 hade Herr af Loménie beslutat utmärka sig, icke genom den lärdom, den fromhet och anspråkslöshet, som tillhöra hans stånd, utan genom djerfheten och nyheten af sina meningar. Philosophien var ännu i sin gryning, så at han gjorde sig ryktbar genom den namnkunniga thes, hvilken han försvarade i Sorbonne, mindre som theolog än som materialist. Han förkastade allt medfödt begrepp, all medfödd kunskap om gudomligheten hos menniskorna; han skymfade systemet om Försynen, han försvarade grundsatser som voro gynnande för Jesuiterna, för bullan unigenitus, och sade at Herr af Fenelon hade segerrikt vederlagt Post-Royals lära. Sålunda hade Herr af Loménie, allt från sina unga år, upfunnit et amalgama af materialism och Jesuitism, som på en gång förskaffade honom beskydd af tvänne mägtiga och hvarandra motsatta partier, på et sätt at hans ärelystnad kunde en dag till-

*) Det är lätt at i dessa rader igenkänna en öfverdrifven anhängare af det anti-Österrikiska partiet: hans dumma beundran för Hertigen af Aiguillon, hans fördomar och hans blinda hat mot Marie Antoinette förråda, ännu mer än stylen, Abboten Soulavie.
Utg. Anm.

fredsställas, hurudan än utgången blefve af de den tiden i Frankrike började striderna emellan Philosopherna och Jesuiterna, bägge lika mycket fiender af Jansenismen. Om Jesuiterna blefvo öfvervunna och upoffrade af philosopherna, befanns Abboten af Loménie ibland philosophernas parti; om åter detta dukade under för de slag, hvilka Jesuiterna gåfvo det, så hade Abboten af Loménie redan stridit emot Jansènisterna och förtjent mot. partiets upmärksamhet. Det feltes honom hvarken skicklighet eller förutseende.

Detta tvetydiga upförande retade emot honom de nitiska af alla partierna, som icke fördrogo hvarken denna ombytlighet eller denna nya lära. Sorbonne sammanträdde. Man säger at den unge Abboten besvor stormen och räddade sin materialism derigenom at han förödmjukade sig till den grad, at han på knä begärde förlåtelse af en lärare vid Sorbonne, åt hvilken sakens afgörande var anförtrodt. Abboten af Loménie blef då gjord till präst och Stor-vicarie i Rouan. Helt och hållen tillgifven Herr af Choiseul och förklarande sig emot Jesuiterna, när denne Minister tillintetgjorde dem, lät Hertigen genom Herr af Jarente år 1761 utnämna honom till Biskop i Condom, och tre år derefter till Ärkebiskop i Toulouse. Sedan han blifvit anti-jesuit och philosoph, ansågs han för at först hafva infört otron ibland Franska Prästerskapet *); och han predikade den vid den

*) Se der ännu en af Soulavies påståendes, och denna är utan tvifvel icke den minst vågade. Utg. Anm.

tidpunkt, då Herr af Choiseul ansåg det höra till goda tonen och vara nyttigt at gynna densamma. Snart förtjente han at utmärkas som en otrogen och fritänkare i anteckningarna af Dauphin, Ludvig XVI:s far. Genom sitt stift en utmärkt medlem af Ständerna i Languedoc, vann han snart ryktbarhet som en förträfflig förvaltare. Man har aldrig kännt at han derför hade at tacka embetsmännerna i min landsort, hvilka hade den sällsynta blygsamheten at lägga under hans ögon deras egna berättelser, som ansågos för at vara hans verk. Historien bör återgifva Herrarna de la Faye och af Montferrier, Syndiker i min Provins, den ära dem tillkommer. ”Ärkebiskopen i Toulouse,” sade stundom den förre, ”anses för en prelat, som är vän af friheten; man tillägger at han vill blifva Minister: men om någonsin hans önskningar tillfredsställas, så påstår jag at han icke skall blifva annat än en tyrann.”

Herr Ärkebiskopen af Toulouse är icke tillräckligt känd i detta arbete .... Jag bör framställa honom sådan han var i sina egna skrifter, hvilka jag haft i mitt våld. Jag är skyldig honom, jag är skyldig mig sjelf at allmänt bekantgöra allt hvad han sjelf i sina hemliga anteckningar säger rörande sin bortgång ur ministèren, och om orsaken till sitt utnämnande till Cardinal. Se här huru prelaten utlåter sig:

Jag betjente mig då af Herr af Mercy för at tala till Herr Necker. Jag begagnade mig så mycket heldre af denne medlare, som jag visste at

han skulle vara angenäm för Drottningen och at han å sin sida gerna skulle åtaga sig det; och sådan var Konungens svaghet och charakter, at han ville det Herr Necker skulle tro honom åstunda hans återkomst.

Denne, förtjust at blifva återkallad, ville i början icke antaga anbudet. Han sade till Herr af Mercy at under en Minister, hvilken, såsom jag, förlorat allmänhetens gunst, kunde han icke uträtta något godt. Jag ville icke at Herr Necker, hvars ärelystnad och egenkärlek jag kände, skulle få upgöra vilkor med Konungen, utan jag bad Herr af Mercy påstå at han skulle antaga det utan at betinga något: jag ville väl gå bort, men jag ville icke at Herr Necker skulle afskeda mig.

Begäret at återkalla Herr Necker upkom hos Drottningen, icke allenast af Herr af Mercys ingifvelser och af den åstundan, hon hade, at sjelf hafva drifvit detta återkallande, i förmodan at den allmänna bevågenheten gjorde det nödvändigt; utan också af lust at hindra Grefvens af Artois välde och inflytelse, som icke ville hafva Herr Necker, hvilken han fruktade nästan lika så myc-ket som mig.

Herr Ärkebiskopen af Sens tillägger:

Måndagen ankom detta svar. Herr af Mercy kom klockan half tio till mig för at säga mig det Herr Necker samtyckte at emottaga tillbudet utan vilkor, och begärde at följande dagen få upvakta

Drottningen, till hvilken han helt och hållit skulle hålla sig . . . . Det var allt hvad jag behöfde för Konungens ära, med hvilken jag ej ville at Herr Necker skulle betinga några vilkor, och jag sade till Herr af Mercy: Se det är förträffligt, och nu går jag i ögonblicket at anmäla det för Konungen och at af honom begära tillstånd at aflägsna mig. Herr af Mercy gillade och styrkte mig i mitt beslut så mycket mer, som han trodde, enligt hvad han sade mig, at det var Drottningens önskan; ty han tillade, hvad som snart derefter blef mig tillbjudet, at man måste göra mig till Cardinal och återkalla mig i lyckligare tider.

Jag gick således up till Konungen, och sade honom at Herr Necker antog, och at jag således ej kunde vara honom nyttig, utan at tilläfventyrs min närvaro skulle vara et obehagligt hinder för hans nya Minister, och jag begärde hans tillstånd at draga mig tillbaka. Konungen svarade mig med någon förlägenhet: "Upvakta Drottningen, hon skall säga er allt det der." . . . Jag gick således till Drottningen; hon var vid sin toilette; jag uprepade för henne samma sak, och af det hon sade mig förstod jag, utan at veta det, at det var någon annan omständighet, hvarom jag var okunnig. Slutligen, emedan vi gingo till samma mål, mitt aflägsnande, så förstodo vi hvarandra, utan at förklara oss. Hon tillbjöd mig Cardinalshatten och allt hvad jag kunde önska, sägande at hon med saknad skilde sig från mig; hon gret deröfver at vara nödsakad dertill, och tillät mig omfamna henne, för at visa mig sin smärta och

sitt deltagande. Jag emottog då cardinalshatten, anhöll at Abboten Loménie skulle blifva min medhjelpare och efterträdare, samt begärde för min brorsdotter löfte på första Kammarfruplats hos Drottningen. Det blef öfverenskommet at jag om aftonen skulle inlemna min afskeds-ansökning och at Herr af Montmorin samma afton skulle skrifva till Rom angående cardinalshatten, at Herr Ärkebiskopen i Lyon skulle arbeta för coadjutorssaken och at jag denna samma afton skulle erhålla skriftligt löfte om en Hofdamsplats. Jag återvände hem nöjd, lyckligare af at hafva fått afsked än af de gunstbevisningar, som åtföljde mitt aflägsnande, och som voro för mig personliga, ty jag bekänner at de andra rörde mig oändligt och gjorde mycket till min sällhet.

När jag återkommit hem, fick jag veta at Drottningen skriftligen bedt Abboten Vermond tillsäga mig at begära mitt afsked, och då förstod jag hvad jag ej kunnat gissa. Hon trodde at jag kom i följe af hennes bref, då jag deremot endast af min egen böjelse inställde mig; så at man kan med sanning säga "at jag dragit mig ur tjensten . . . och at jag blifvit afskedad." Det ena vore icke osannare än det andra; men det är altid sannt at jag var långt ifrån at begära få blifva qvar och at söka utvägar dertill.

Om aftonen gick all ting i fullbordan såsom det blifvit öfverenskommet. Jag emottog af Konungen och Drottningen prof af nåd och deltagande, hvilket en i onåd fallen Minister icke van-

ligen får erfara. Ännu mer, de skickade följande dagen till mig Herr Necker. Två dagar derefter såg jag honom åter. De rådfrågade mig i valet af en Minister. Jag föreslog dem en (Herr du Châtelet), som undanbad sig; och jag kunde ej afhålla mig från at säga dem: "det är icke vanligt att se en gammal Minister så rådfrågad." De svarade mig: "det kommer deraf at det icke är vanligt at träffa någon så värd förtroende." Jag uprepar allt detta med största noggrannhet för at visa huru långt jag var skild ifrån at vilja stå qvar i ministeren och huru lätt det måhända hade varit möjligt för mig at bibehålla den, om jag hade velat. Men så snart Konungen icke ogillade mitt beslut, voro mina önskningar upfyllda. Ministèren var för mig et ögonblick af obehag och icke af tillfredsställelse. Lycklig hela min lefnad, hade jag uphört at vara det sedan jag kom till Versailles! Sedan tre veckor hade sömnen flytt långt från mig. Jag ville det goda, jag ville det med upriktighet, men min charakter var icke skapad för tider af storm och förvirring; det var mig ljuft at draga mig undan derifrån, och jag hade ingen annan saknad än den at hafva varit inblandad deri." (Memoires du regne de Louis XVI. Tome VI)

Gunnar W. Lundberg.
Paris

